264

14

Colecția GLOBUS

EDITURA UNIVERS

Secretul din Java

Louis Couperus (1863—1923) e unul dintre cei mai înzestrați și prolifici romancieri olandezi. Secretul din Java (Oameni bătrîni și lucruri care trec) e o splendidă evocare a epocii coloniale, în fostele Indii Olandeze (Java) și istoria unei familii aristocrate din Haga, la sfîrșitul veacului trecut.
O pereche de nonagenari sînt torturați de amintirea unei cumplite întîmplări care s-a petrecut în urmă cu șaizeci de ani, amăgindu-se cu speranța că e o taină ce se va îngropa odată cu moartea lor. Dar „secretul" e doar o tristă iluzie.

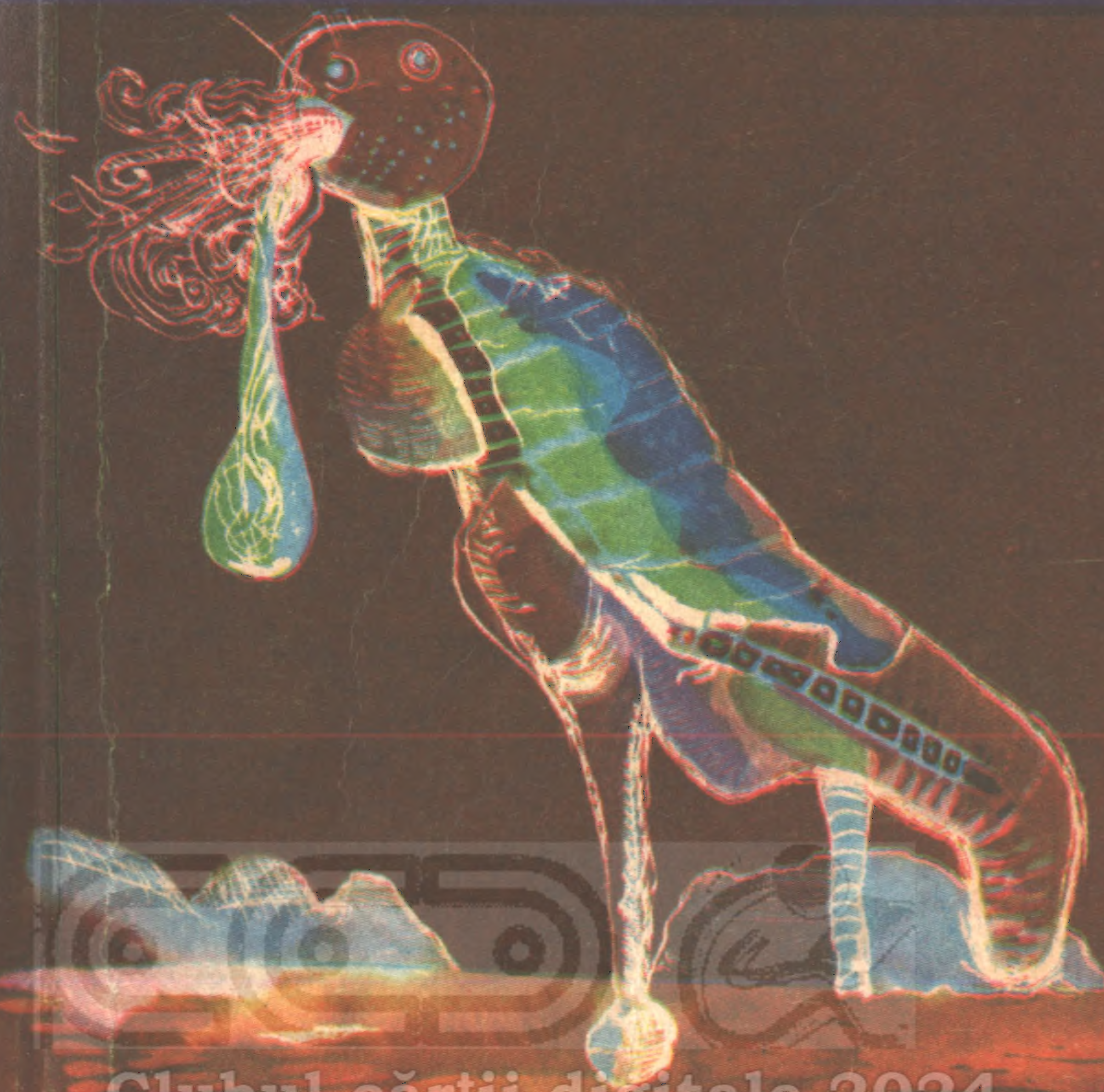
Lei 8,50

LOUIS COUPERUS Secretul din Java 1975

LOUIS COUPERUS

Secretul din Java

(Oameni bătrîni și lucruri care trec)

Colecția GLOBUS / Editura Univers

Ilustraţia copertei: PUSZTAI PETER
Coperta colecţiei: STATE ION

Louis Couperus
VAN OUDE MENSEN DE DINGEN DIE VOORBIJGAAN
Tiende druk
L. J. Veen's Uitgeversmaatschappij N. V.,
Amsterdam

GLOBUS

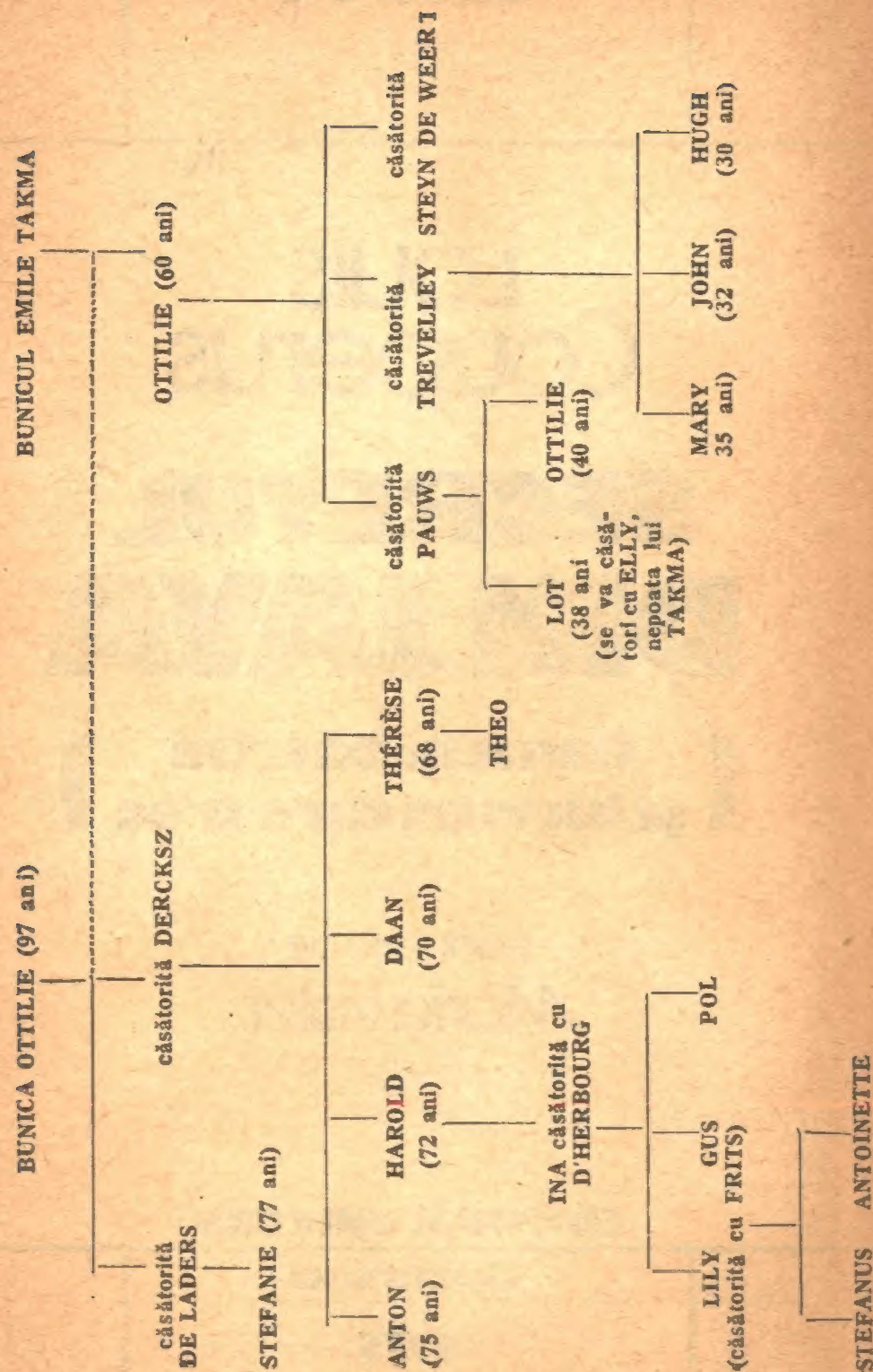
Louis Couperus

SECRETUL DIN JAVA

(Oameni bătrîni şi lucruri care trec)

Traducere de
Maria Valer

EDITURA UNIVERS
Bucureşti
1975

1

Pe coridor se auzi vocea profundă, de bas, a lui Steyn.

— Hai, Jack, hai cu mine, cuţu ! Nu vii tu cu stăpînul tău ?

Foxterierul scoase un lătrat vesel, puternic, şi se repezi ca o vijelie pe scări, de parcă s-ar fi dat de-a rostogolul.

— Oh, ce glas mai are şi Steyn ăsta ! şuieră Ottilie printre dinţi, întorcînd nervoasă mai multe pagini din romanul pe care-l citea.

Charles Pauws o privea liniştit, cu o umbră de zîmbet pe chip. Îl amuza stilul mamei sale. După cină stătea cu ea şi îşi bea cafeaua, înainte de a se duce la Elly.

Steyn plecase cu Jack. Liniştea serii se aşternu peste căsuţă şi gazul aerian şuiera în salonaşul rece şi neprimitor. Charles Pauws îşi privi vîrfurile ghetelor, admirîndu-le linia.

— Unde s-a dus Steyn ? întrebă Mamma şi în glasul ei mormăit se simţea neliniştea.

— S-a dus să se plimbe cu Jack, zise Charles Pauws.

Acasă îi spuneau Lot şi glasul său era blînd, liniştitor.

— S-a dus la femeia lui, mîrîi Ottilie.

Lot schiţă un gest de plictiseală.

— Hai, Mamma, linişteşte-te acum şi nu te mai gîndi la cearta aia. Eu am să mă duc la Elly, dar pînă atunci aş vrea să stau puţin cu tine, în tihnă. La urma urmei Steyn îţi este soţ. Nu trebuie să te ciorovăieşti mereu cu el, să spui şi să gîndeşti astfel de lucruri. Iar te-ai purtat ca o mică Furie. Ştii, dacă îţi ieşi din fire în felul ăsta ai să faci riduri.

— Sînt o femeie bătrînă.

— Dar ai încă o piele foarte catifelată.

Ottilie zîmbi şi Lot se ridică :

— Aşa, zise el, sărută-mă... Nu vrei ? Să te sărut eu ? O, ce mămică supărată !... Şi, de fapt, ce s-a întîmplat ? Nimic. Sau, cel puţin, nu pot să-mi amintesc despre ce a fost vorba. Niciodată nu sînt în stare s-o fac. Aşa se întîmplă mereu... Cum de am ieşit eu atît de calm, dintr-o mamă ca tine — o mică Furie ?

— Nu cumva îţi închipui că tatăl tău era calm !

Lot rîse pe înfundate, fără să răspundă. Doamna Steyn de Weert continuă să citească, ceva mai liniştită ; ţinea cartea în faţa ei ca un copil. Era o femeie de şaizeci de ani, dar ochii ei albaştri, de o frumuseţe catifelată, erau ochi de copil, blînzi şi nevinovaţi ; glasul, puţin cam ascuţit, avusese întotdeauna un timbru copilăresc. Chiar acum, suna întocmai ca glasul unui copil mofturos. Stătea jos, mică şi

dreaptă în fotoliul ei, citind mai departe cu atenţie. Era mai liniştită. Lot îi vorbise cu atîta calm şi o sărutase atît de tandru ! Gazul aerian şuiera încetişor, şi Lot îşi bău cafeaua uitîndu-se la ghete şi întrebîndu-se ce l-o fi apucat să se însoare. Nu se vedea în chip de candidat la însurătoare. Era încă tînăr : treizeci şi opt de ani, dar, fără îndoială, părea mult mai tînăr ; cîştiga destui bani cu articolele lui pentru a putea duce o viaţă cumpătată, la care urmau să se adauge şi banii pe care îi va căpăta Elly de la bunicul Takma. Cu toate acestea nu socotea că este genul de bărbat bun de însurat. Ce-i plăcea cel mai mult era libertatea, independenţa, satisfacţia egoistă de a se distra cum îi place ; căsătoria însemna să te supui, legat de mîini şi de picioare, unei femei. Nu era îndrăgostit de Elly cu pasiune ; o găsea o puştoaică inteligentă, cu gust artistic şi, la drept vorbind, nici nu se însura cu ea pentru suma pe care urma s-o moştenească de la bunicul Takma.

„Atunci, de ce o fac ?“, se întreba, aşa cum se întrebase zi de zi, în timpul acelei săptămîni care urmase cererii sale în căsătorie.

— Mamma, poţi să-mi spui de ce oi fi cerut-o eu pe Elly în căsătorie ?

Ottilie ridică privirea. Era deprinsă cu întrebările ciudate şi glumeţe ale lui Lot şi obişnuia, pe cît îi stătea în putinţă, să-i răspundă la fel ; dar întrebarea aceasta o făcu să simtă un ghimpe de gelozie, o înţepătură puternică, asemenea unei dureri fizice. O simţea ca pe un spin în carne.

— De ce ai cerut-o pe Elly ? Nu ştiu. Facem mereu lucruri fără să avem habar de ce le facem.

După glasul ei de copil răutăcios de mai înainte cuvintele îi sunau acum blînde şi triste, uşor îmbufnate. Nu pierduse ea tot ce avusese vreodată ? Nu îl va pierde şi pe Lot, nu va trebui să se despartă de el pentru Elly... aşa cum fusese nevoită să se despartă de toate şi de toţi ?

— Cît de serios mi-ai răspuns, Mamma ! Asta nu te prinde !

— Nu pot să fiu şi eu serioasă din cînd în cînd ?

— De ce eşti atît de tristă, de gravă şi de reţinută în ultimul timp ? Nu cumva pentru că eu am să mă însor ?

— Poate.

— Dar ţie îţi place Elly...

— Da, e foarte drăguţă.

— Tot ce am avea mai bun de făcut ar fi să locuim mai departe împreună ; şi Elly te place pe tine. Am vorbit cu Steyn despre asta.

Lot îi spunea pe nume tatălui său vitreg — cel de-al doilea tată vitreg : Steyn, şi nimic altceva. Primului, pe cînd era încă un copil, îi spusese „d-l Trevelley". Ottilie fusese măritată de trei ori.

— Casa este prea neîncăpătoare răspunse Mamma, mai ales dacă vei avea în curînd o familie.

În sinea ei gîndea însă : „Dacă rămînem împreună, nu-l pierd definitiv pe Lot, dar nu voi

putea să mă înţeleg niciodată cu nora, cu atît mai mult dacă vor avea şi copii".

— O familie ? se miră el.

— Copii.

— Copii ?

— Fireşte, oamenii căsătoriţi au avut întotdeauna copii.

— Familia noastră a durat destul. N-am să mă grăbesc în privinţa copiilor.

— Şi cînd soţia ta n-o să te mai aibă lîngă ea, ce-i mai rămîne, dacă nu are copii ? E adevărat, voi amîndoi sînteţi atît de isteţi ! Eu nu sînt decît o femeie proastă ; copiii mi-au fost deseori o mîngîiere.

— Atunci cînd ai fost în stare să-i răsfeţi.

— Nu eşti tu acela care să-mi facă o vină din asta.

— Nu te învinuiesc cu nimic.

— Cît despre a locui împreună, Lot... zise Mamma cu tristeţe, cu glas alintat de copil, privindu-l cu ochii ei albaştri candizi, eu sînt întru totul de acord, dacă vrea Elly şi dacă promite că ia lucrurile aşa cum sînt. Mă voi simţi foarte singură fără tine. Dacă vor fi unele obiecţii, aş putea să plec în Anglia. Îi am acolo pe cei doi băieţi ai mei. Mary vine şi ea acasă din India [1], anul acesta.

Lot încruntă sprîncenele şi îşi netezi părul blond ; îl purta foarte îngrijit, cu cărare.

— Sau... aş putea să-i fac o vizită Ottiliei la Nisa.

[1] India britanică.

— Nu, mămico, asta nu! zise Lot aproape cu mînie.

— Şi de ce nu, mă rog? izbucni doamna Steyn de Weert, ridicînd glasul. Nu e şi ea copilul meu?

— Da, recunoscu Lot, recăpătîndu-şi de îndată calmul. Însă...

— Însă ce? Doar e propriul meu copil...

— Ar fi însă foarte necugetat din partea ta să te duci la Ottilie.

— Ei şi? Chiar dacă ne-am certat uneori...

— Aşa ceva nu se poate! Cu Elly ai putea să te împaci. Dacă te duci la Ottilie, eu nu mă mai însor. Pe de altă parte, Steyn are şi el un cuvînt de spus în chestia asta.

— Îmi place aşa de mult Nisa, zise doamna Steyn de Weert; şi glasul ei copilăresc devenise aproape plîngăreţ. Iernile sînt atît de încîntătoare acolo... Dar poate că mie mi-ar fi greu... să mă duc acolo... Ottilie se poartă atît de nesăbuit! Dacă s-ar putea aranja lucrurile, aş prefera să stau cu tine, Lot. Dacă şi Elly o să fie de acord. Poate vom izbuti să obţinem o casă ceva mai mare decît asta. Ce crezi, ne-am putea permite aşa ceva? Să stau singură cu Steyn, asta în nici un caz! E un lucru hotărît. Definitiv hotărît.

— Măicuţă dragă... în glasul lui vibra compătimirea.

După ce rostise ultimele cuvinte, cu hotărîre, ochii albaştri, copilăreşti ai Mammei erau plini de lacrimi. Lacrimi care nu se prelingeau pe obraji, însă făceau să licărească în privirea sa, de obicei alintată, o expresie tristă.

Apoi, după un scurt oftat îşi luă cartea şi tăcu, prefăcîndu-se că citeşte. În atitudinea ei se citea resemnare, dar în acelaşi timp o anumită îndîrjire; mereu comportarea aceea de copil răutăcios, de copil răsfăţat, care se încăpăţîna să facă, pe înfundate şi pe tăcute, numai ce voia el. Lot o examina, cu zîmbetul pe buze, ţinînd în mînă ceaşca de cafea. După ce o compătimise, acum nu făcea decît să o studieze. Da! Trebuie să fi fost foarte drăguţă; unchii lui spuneau mereu: „o păpuşică!“ Împlinise şaizeci de ani şi nu mai avea nici o pretenţie la frumuseţe; dar era încă fermecătoare, în genul ei copilăros, de păpuşică. Deşi avea ridurile şi creţurile adînci ale unei femei vîrstnice, pielea de pe frunte şi de pe obraji era încă albă, fină, catifelată, fără o pată, iar prin transparenţa ei se vedeau în dreptul tîmplelor vinişoare subţiri. Încărunţise foarte mult, dar cum fusese foarte blondă şi părul îi era moale şi ondulat, aveai uneori impresia că rămăsese blondă; şi pe cît de simplă părea coafura — pe care şi-o aranja cu o mişcare rapidă, prinzîndu-şi părul cu un ac — cîteva bucle mici, de fetiţă i se răsuceau şi acum la tîmple şi pe ceafă. Figura mică, smeadă era aceea a unei femei tinere; mîinile îi erau mici şi delicate. De fapt, întreaga ei făptură, şi în special ochii ei albaştri, tineri, respirau drăgălăşenie. Lot, care o privea totdeauna pe maică-sa cu un zîmbet pe buze, vedea în ea o femeie peste care trecuse o viaţă plină de emoţii, o viaţă de iubire şi ură, fără să fi lăsat

urme prea adînci. Şi totuşi măicuţa lui trecuse prin multe, cu cei trei soţi ai ei, iubindu-i pe toţi şi urîndu-i acum, fără excepţie. Fusese desigur un fluturaş, însă un fluturaş nechibzuit... Şi asta pur şi simplu pentru că firea ei era aceea a unui fluturaş. Iubise mult. Însă o pasiune grozavă n-ar fi putut s-o schimbe şi n-ar fi putut să-i schimbe nici viaţa. În mod spontan şi inconştient se împotrivea cu înverşunare la orice. Nu fusese niciodată zgîrcită şi totuşi casa ei nu era confortabilă ; nici cu îmbrăcămintea nu cheltuise mult, căci dispreţuia instinctiv eleganţa şi confortul, dîndu-şi seama că ea atrăgea prin propria-i persoană şi nu prin ambianţa artistică. Felul Mammei de a-şi aranja casa, gîndea Lot, nu-şi găsea asemănare cu nimic pe faţa pămîntului. Singura cameră confortabilă din casă era camera lui.

Mamma era o cititoare pasionată ; citea romane franţuzeşti, foarte moderne, dar nu le înţelegea întotdeauna ; în ciuda vieţii ei de dragoste şi ură, rămăsese în multe privinţe naivă şi total neştiutoare faţă de aspectele mai ascunse ale pasiunii. Cînd o vedea citind asemenea lucruri, Lot îşi dădea seama că era surprinsă şi că nu înţelegea ; în ochi i se putea citi o uimire sinceră, copilăroasă ; nu îndrăznea însă niciodată să-i ceară vreo lămurire lui Lot...

Lot se ridică. În seara aceea se ducea la Elly. Îşi sărută mama cu surîsul său de totdeauna, care trăda un amuzament discret, cu surîsul său hărăzit Mammei.

— Nu aveai obiceiul să ieşi în fiecare seară, îi zise Mamma cu imputare în glas, şi simţi un ghimpe înfigîndu-i-se drept în inimă.

— Acum sînt îndrăgostit, spuse Lot, calm. Şi logodit. Şi un băiat trebuie să se ducă să-şi vadă iubita, ştii... Ai să te mai gîndeşti la ce te-am întrebat şi anume : De ce am cerut-o de fapt pe Elly în căsătorie ?... Şi ai să te descurci tu, fără mine astă seară ?

— De-aci înainte va trebui să mă descurc fără tine în multe seri.

Mamma se strădui să dea impresia că e absorbită de romanul său franţuzesc, însă de îndată ce Lot părăsi camera, lăsă cartea jos şi se uită în jur. Ochii ei albaştri aveau o expresie tulbure, neajutorată.

Cînd slujnica aduse ceainicul şi serviciul de ceai, nu făcu nici o mişcare ; privea fix înainte, peste paginile cărţii. Apa îşi bolborosea mai departe clocotul ; afară sufla primul vînt rece, cu tînguirea lui obişnuită, după căldura verii care trecuse. Ottilie se simţea părăsită : oh, ce puţin i-a rămas din toate ! Iată unde a ajuns ! Iată unde a ajuns ! O femeie bătrînă, cu părul cărunt ! Ce i-a mai rămas din viaţă ? Şi totuşi, curios lucru, cei trei soţi ai ei erau cu toţii în viaţă. Lot fusese de curînd la Bruxelles cu Elly, ca să-şi vadă tatăl ; Trevelley trăia la Londra, irosindu-se în aventuri galante. De fapt, el îi fusese cel mai drag. Cei trei copii din căsnicia cu Trevelley locuiau în Anglia, căci se simţeau mai mult englezi decît olandezi. Ottilie îşi ducea la Nisa viaţa ei ciudată, lipsită de convenţii. Întreaga familie

era scandalizată din cauza asta. Acum era pe punctul să-l piardă și pe Lot. Cu toate că pleca destul de des în străinătate, el stătuse totdeauna cu ea și era plin de atenții. Nu prea avea prieteni la Haga și nu se ducea niciodată la Witteclub. Urma să se căsătorească ; nu mai era tînăr, adică ceea ce se cheamă a fi tînăr pentru un bărbat de însurat. Sigur, trebuie să aibă treizeci și opt de ani. Ca să-și facă puțin de lucru, lîngă tava de ceai și apa care clocotea — ceaiul pe care urma să-l bea singură — începu să socotească, pe degetele-i micuțe, vîrsta copiilor ei. Ottilie, sora lui Lot, cea mai mare dintre copiii ei, patruzeci și unu : o, Doamne, cum a îmbătrînit ! „Englezii", cum le spunea totdeauna „cei trei copii englezi ai mei" : Mary, treizeci și cinci, John, treizeci și doi ; pînă și frumosul Hugh avea treizeci. O, cerule, mult am îmbătrînit ! Și, pentru că tot se ocupa cu socotitul vîrstelor, ca să se amuze, făcu socoteala că măicuța cea bătrînă va avea în curînd — ia să vedem — da, va împlini nouăzeci și șapte de ani. Bătrînul domn Takma, bunicul lui Elly, era doar cu un an sau doi mai tînăr ; și cînd se gîndi la el, Ottilie făcu reflecția că domnul Takma se purtase totdeauna extrem de drăguț cu ea, lucru care i se părea foarte ciudat ; ca și cum ar fi fost adevărat ce șopteau oamenii odinioară, pe vremea cînd se interesau de viața familiei lor. Ce ciudați erau cei doi bătrîni ! Se vedeau aproape zilnic, fiindcă Papa Takma era încă zdravăn și ieșea deseori din casă, parcurgînd totdeauna acea mică distanță de la Mauritskade pînă la

Nassaulaan și trecînd cu o neobișnuită sprinteneală puntea arcuită.

Da... și apoi sora Thérèse, de la Paris, care era cu opt ani mai mare decît ea ; să tot aibă șaizeci și opt de ani ; și frații : Daan, din Indii [1], șaptezeci ; Harold, șaptezeci și trei, Anton, șaptezeci și cinci, în vreme ce Stefanie, singura fiică din prima căsătorie a măicuței și singura De Laders, mergea pe șaptezeci și șapte. Ea, Ottilie, cea mai tînără, îi simțea pe toți ceilalți foarte bătrîni. Dar îmbătrînise și ea : doar avea șaizeci de ani. Pe măsură ce îmbătrîneau, totul era o chestiune de comparație între vîrste. Își dăduse totdeauna seama de asta : ea, cea mai tînără, era de fapt comparativ tînără și rămînea mereu mai tînără decît ceilalți, decît oricare dintre ei. Îi venea să rîdă pe înfundate cînd o mai auzea pe Stefanie spunînd : „La vîrsta noastră"...

Mă rog, Stefanie avea șaptezeci și șapte de ani ! Era — vezi bine — o diferență între șaizeci și șaptezeci și șapte. Ridică însă din umeri : ce importanță mai avea asta ! Totul se sfîrșise, și încă de multă vreme. Acum iat-o stînd aici, o femeie bătrînă cu părul cărunt ; și neplăcutele urmări ale vieții se tîrau încet iar singurătatea creștea din zi în zi, chiar dacă Steyn se afla încă aici : iată-l sosind. Unde dumnezeu s-o fi ducînd în fiecare seară ? Auzi lătratul foxterierului pe coridor și vocea joasă, de bas, a soțului ei.

— Sst, Jack ! Taci, Jack !

[1] Indiile olandeze de Est : Java.

Oh, glasul ăsta, cum îl ura!

Ce-i mai rămăsese? Pe cine mai avea? Din cinci copii, numai Lot stătea cu ea; şi el pleca atît de des în străinătate! Acum urma să se însoare. Cît era de geloasă! Nici pe Ottilie n-o mai vedea deloc. Fiicei sale nu-i mai păsa de mama ei: dădea concerte, îşi făcuse un nume, avea o voce splendidă. E adevărat, se comporta foarte ciudat; Stefanie spunea despre ea că este „pierdută". Mary era căsătorită în India, iar cei doi băieţi englezi ai ei erau la Londra; ah, cît îi era de dor uneori de Hugh! Care dintre copiii ei îi erau de vreun folos sau îi aduceau vreo mîngîiere, în afară de dragul ei Lot? Şi Lot urma să se însoare şi o întreba pe ea, mama lui, căreia îi va lipsi atît de mult, de ce se căsătorea, de ce?! Glumea, desigur, dar poate că era şi ceva serios în asta. Oare ştiu oamenii vreodată ceva?... Ştiu ei, în impulsivitatea lor, de ce fac un lucru sau altul? Ea se măritase de trei ori... Te pomeneşti că, la urma urmei, Ottilie o fi avînd dreptate? Totuşi, nu! Căci mai există lumea, mai sînt oamenii. Cu toate că în ultimii ani nici lumea, nici oamenii nu se mai ocupaseră de familia lor. Dar ei totuşi existau. Şi nu puteai să te comporţi ca Ottilie, fără să devii tu însuţi de condamnat. Uite, de aceea ea măicuţa, s-a măritat; s-a măritat chiar de trei ori. Poate că n-ar fi trebuit să se mărite niciodată; ar fi fost mai bine dintr-o mulţime de motive, pentru o mulţime de oameni... Viaţa de odinioară a dispărut cu totul. A pierit de parcă n-ar fi existat niciodată. Şi totuşi ea a existat şi după ce a trecut, a lăsat multe în urma ei, dar nimic altceva decît triste năluciri şi umbre. Da, în seara asta era într-o dispoziţie sumbră, era înclinată spre cugetare, lucru pe care îl făcea cît mai rar cu putinţă: la ce e bună meditarea? Cînd în viaţa ei i se întîmplase să gîndească, n-o făcuse niciodată cu un scop practic. Cînd a cedat unui impuls, lucrurile au luat o întorsătură şi mai rea. La ce bun să doreşti a trăi cînd viaţa ţi-a fost plăsmuită din îndemnuri mai puternice decît voinţa ta, din porniri care îţi dormitează în sînge?

Ottilie renunţă la romanul ei franţuzesc pentru că Steyn de Weert intrase în cameră cu Jack, care i-o luă înainte sărind. Şi oricine ar fi văzut cum arătase Mamma cu o clipă mai devreme şi cum arăta acum, ar fi observat o schimbare. De îndată ce soţul ei intră în cameră, păru dintr-o dată mult mai bătrînă. Obrajii bucălaţi se contractaseră nervos, iar liniile din jurul nasului şi gurii se adînciseră. Nasul mic şi drept părea mai ascuţit, iar fruntea încruntată îi dădea o înfăţişare mînioasă. Degetele, care zgîriau cu un ac de păr filele romanului, tremurau, sfîşiind pagina. Spatele i se rotunji mai mult, semănînd cu spinarea unei pisici pregătită să se apere. Nu rosti nici o vorbă şi turnă ceaiul.

— Culcat! strigă ea cîinelui.

Şi, bucuroasă că-l adusese la ea, îl bătu uşor cu palma pe cap, în chip de mîngîiere. Cu un lătrat ascuţit, foxterierul făcu o piruetă, după care se cuibări, brusc, oftînd adînc, pe fusta

Ottiliei, resfirată pe dușumea. Steyn de Weert stătea în fața ei și își bea ceaiul. Nu s-ar fi zis că sînt soț și soție, căci Mamma arăta acum fără doar și poate vîrsta ei, iar Steyn avea mai curînd aerul unui tînăr. Era un bărbat sub cincizeci de ani, înalt, lat în umeri, cu o față sănătoasă, frumoasă, proaspătă. Avea figura unui om puternic, care a trăit în aer liber, iar privirile și mișcările îi erau cumpătate. Faptul că, din spirit de onoare, își sacrificase odinioară viața pentru o femeie cu mult mai în vîrstă decît el, îl făcuse să ajungă la un fel de indiferență care nu-i îngăduia să se mai gîndească la ceea ce l-ar putea aștepta în viitor. Ce e distrus, e distrus, irosit, ireparabil. Îi rămăsese aerul liber, răcoros, proaspăt; vînătoarea, băutura, cînd și-o dorea, prietenii de demult, de pe vremea cînd era ofițer de dragoni. Pe lîngă acestea mai exista casa și femeia asta bătrînă: le accepta și pe ele, căci nu se putea altfel. În lucrurile mărunte, el îi făcea pe plac, pe cît îi stătea în putință căci prea era violentă și încăpățînată; însă îndărătnicia lui rece, tăcută, o egala pe a ei. Lot era un băiat minunat — puțin cam moale, lipsit de simțul răspunderii și efeminat, însă lui îi plăcea foarte mult Lot și era bucuros că locuia împreună cu ei; îi dăduse una dintre cele mai bune camere din casă, unde putea să lucreze. În rest... în rest mai erau și alte probleme, dar astea îl priveau numai pe el. La naiba, doar era încă un om tînăr, chiar dacă părul său des începuse să încărunțească! Căsătoria lui fusese o chestiune de onoare, dar

soția sa era bătrînă, foarte bătrînă. Asta era într-adevăr ceva absurd! Nu putea să-și bată joc de viața lui, atîta vreme cît se simțea încă sănătos și puternic. Cu o mare doză de indiferență poți să treci peste orice.

Tocmai această indiferență o irita pe soția lui; era de ajuns ca Steyn să intre în cameră pentru ca ea să devină dintr-o dată nervoasă ca o pisică. El nu scotea nici o vorbă, își bea ceaiul citind ziarul pe care îl adusese cu el. În salonaș se auzea șuieratul domol al gazului aerian, vîntul zgîlțîind ferestrele și sforăitul cîinelui care mormăia și uneori gemea în somn, stînd culcat jos pe marginea rochiei stăpînei sale.

— Culcat! zise ea.

Nici o altă vorbă nu se rostise; continuau amîndoi să citească, unul cartea, celălalt ziarul de seară. Și oamenii aceștia doi, ale căror vieți fuseseră unite printr-un contract social, pentru că bărbatul avea părerile sale despre onestitatea convențională și pentru că avusese impresia că nu poate proceda altfel decît ca un om de onoare, acești doi oameni s-au dorit unul pe altul cu pasiune odinioară, cu mult timp în urmă, acum douăzeci de ani. Cînd locotenentul major Steyn de Weert, un bărbat chipeș care abia împlinise treizeci de ani, a întîlnit-o pe doamna Trevelley, nu știa ce vîrstă are. Dealtfel, ce importanță mai avea vîrsta cînd descoperise o femeie de o frumusețe atît de seducătoare, care trezise în el o dorință atît de aprigă încît simțise deodată cum i se aprinde sîngele. Își spusese:

„Această femeie trebuie să fie a mea !“

Pe vremea aceea, deşi împlinise patruzeci de ani, era o femeie de o frumuseţe atît de înfloritoare încît i se spunea şi „frumoasa Lietje“. Era micuţă, însă cu un trup perfect şi mai ales cu nişte trăsături fermecătoare. Fermecătoare era linia foarte tînără a gîtului şi pieptului cu pielea alb-gălbuie, punctată ici şi colo cu pistrui de un auriu pal ; fermecători erau ochii albaştri, nevinovaţi şi părul foarte blond, moale, ondulat ; fermecătoare era fiinţa ei, jumătate-femeie, jumătate-copil, făcută pentru dragoste, care părea să se fi născut numai spre a trezi dorinţe arzătoare. Cînd Steyn de Weert o văzuse pentru prima oară la Haga, în salonul acela ultramodern, într-un decor olandezo-indian, era căsătorită cu cel de-al doilea soţ al ei, cu acel Trevelley, pe jumătate englez, despre care se spunea că se îmbogăţise în India. Steyn o întîlnise ca mamă a trei copii mărişori : o fată de cincisprezece ani şi doi băieţi ceva mai mici. Ofiţerul de dragoni, îndrăgostit, refuzase însă a crede că din prima ei căsătorie cu Pauws, de care divorţase din cauza lui Trevelley, avea o fată studentă la Conservatorul din Liège, iar acasă un băiat de optsprezece ani. Frumoasa Lietje ? Se măritase foarte tînără, în Indii, şi rămăsese încă frumoasa Lietje. Să aibă oare copii atît de mari ? Să fi avut oare această femeie patruzeci de ani ? Tînărul ofiţer şovăise poate o clipă după ce aflase atîtea şi încercase să o vadă pe doamna Trevelley cu alţi ochi ; cînd însă îi citea în

priviri şi vedea că şi ea îl dorea tot atît de mult cît o dorea el pe ea, uita totul. De ce să nu se bucure de o clipă de fericire ? Ce importanţă avea secunda de dragoste cu o femeie încă seducătoare şi frumoasă ? O izbîndă de o săptămînă, o lună, cîteva luni, apoi fiecare avea s-o pornească pe drumul său.

Iată cum gîndise pe vremea aceea ; acum însă, acum stătea aici, căci acel ticălos de Trevelley, care dorea să scape de Ottilie, profitase de legătura lor ca să facă scandal şi după ce l-a provocat, de formă, la duel, a stăruit să divorţeze ; şi pentru că toată Haga clevetise pe seama Ottiliei atunci cînd a fost părăsită de toţi şi lăsată singură cu iubitul ei. Şi pentru că el Steyn, era, la urma urmei, un tip cinstit, de aceea se afla acum aici, faţă în faţă cu această femeie bătrînă.

Nu schimbară nici o vorbă unul cu altul ; îşi băură ceaiul ; tava fu luată ; Jack continua să viseze şi să mîrîie ; vîntul urla. Sub degetele Ottiliei, paginile se întorceau repede, una după alta. Steyn citea ştirile despre războiul din Manciuria şi reclamele ; reclamele şi ştirile de război. Atmosfera care îi împresura era aceeaşi dintotdeauna : impersonală, neprimitoare, cu toate că erau căsătoriţi. Sub clopotul lui de sticlă, ceasul ticăia monoton. Salonaşul acesta semăna cu o sală de aşteptare, o sală de aşteptare unde, după ce se întîmplaseră atîtea lucruri, doi oameni şedeau aşteptînd. Aşteptau... ce ? Sfîrşitul, care întîrzia să vină, moartea cea de pe urmă.

Steyn se închisese în el; citi încă o dată reclamele, de la un capăt la altul. Soţia sa, închizînd brusc cartea, spuse repede :

— Frans.

— Ei ?

— Chiar adineauri am vorbit cu Lot.

— Da.

— Te-ai opune dacă el şi cu Elly ar locui cu noi ?

— Nu, dimpotrivă.

Dar se pare că tocmai această acceptare calmă a lui Steyn o irita pe soţia sa, îndemnînd-o — poate împotriva propriei sale voinţe — să-l contrazică.

— Da, dar nu va fi prea uşor ! zise ea.

— De ce nu ?

— Casa e prea mică.

— Ne putem muta.

— O casă mai mare ar fi prea scumpă. Ai bani pentru ea ?

— Cred că, cu ceea ce cîştigă Lot şi cu contribuţia pe care o va aduce Elly...

— Nu, o casă mai mare e prea scumpă.

— Bine, atunci rămînem aici...

— Asta e prea mică.

— Deci nu e posibil.

Ottilie se sculă mînioasă.

— Nu, sigur că nu ; nimic nu e vreodată posibil. Din cauza nenorociţilor ăstora de bani. Uite ce vreau să-ţi spun : după ce Lot se va însura, eu nu pot... nu pot...

Totdeauna cînd era înfuriată se bîlbîia.

— Ei, ce nu poţi ?

— Nu pot... să rămîn singură cu tine ! Mă voi duce la Nisa, la Ottilie.

— Foarte bine, du-te.

Spuse asta calm, cu multă nepăsare şi îşi reluă apoi ziarul. Fu deajuns ca să o facă pe Ottilie, care era enervată la culme, să izbucnească în hohote de plîns.

— Nu-ţi mai pasă nici un pic de mine !

Steyn ridică din umeri şi ieşi din odaie, urcînd scările : cîinele o zbughi înaintea lui, lătrînd.

Ottilie rămase singură şi plînsul îi încetă brusc. Ştia bine — anii o învăţaseră asta — că se înfurie uşor şi că o să rămînă totdeauna un copil. Dar, atunci, de ce să îmbătrînească într-o singurătate care va deveni din ce în ce mai apăsătoare ? Stătea acolo, stătea în camera neprimitoare, o femeie bătrînă, încăruntită acum ; şi totul devenise trecut. Ah, dacă măcar Lot ar rămîne cu ea, Lot al ei, Charlot al ei, băiatul ei ! Îşi simţi gelozia faţă de Lot şi de Elly, la început stăpînită, crescînd cu o violenţă tot mai mare. Şi cealaltă gelozie, gelozia ei pentru Steyn. O enerva prin simplul fapt că intra în cameră, şi era geloasă pe el, aşa cum fusese totdeauna pe toţi bărbaţii care o iubiseră. Ah, să-ţi dai seama că lui nu-i pasă de tine pentru că ai îmbătrînit ! Ah, să-ţi dai seama că nu mai rosteşte acum nici un cuvînt afectuos, că nu te mai sărută niciodată pe frunte ! Era geloasă pe Elly din pricina lui Lot, era geloasă pe Lot din pricina lui Steyn, căci nu încăpea nici o îndoială : Steyn ţinea acum mai mult la Lot decît la ea ! Cît de

nemiloși erau anii! Să-i smulgă încetul cu încetul totul! Anii trecuseră, prețioșii, veselii ani de dragoste, plini de mîngîieri; toate trecuseră. Pînă și cîinele plecase de lîngă ea cu Steyn; nici o vietate nu mai era drăgăstoasă cu ea; și Lot, de ce o fi trebuind să se însoare așa, deodată? Se simțea atît de oropsită încît, după suspinele forțate pe care le opri îndată ce nu-i mai fură de nici un folos, se prăbuși într-un fotoliu și plînse domol, plînse de data aceasta cu adevărat pentru că nimeni nu o iubea, pentru că era părăsită. Ochii încă tineri și frumoși, înecați în lacrimi, priveau spre trecutul dispărut. Odinioară — pe vremea cînd era încă „frumoasa Lietje" — totul în jurul ei fusese plăcut, drăgălaș, mîngîietor, vesel, amuzant. Un fel de adorație, de implorare, fiindcă ea însăși era atît de drăguță, de veselă, de atrăgătoare, și avea un rîs irezistibil și un temperament plin de cele mai încîntătoare capricii. E adevărat, ghimpele geloziei răzbătea totdeauna prin toate, dar pe vremea aceea avusese parte de atîtea: un întreg cortegiu de omagii măgulitoare pe care lumea, lumea bărbaților îl acordă unei femei frumoase! Rîdea printre lacrimi: și amintirile se învălmășeau în jurul ei, strălucitoare ca norii aceia gingași, frumoși, îndepărtați. Oh, cu ce belșug de laude o înconjurau atunci! Acum, toți oamenii aceia erau bătrîni, sau morți. Rămăseseră în viață doar cei trei soți ai ei; iar Steyn era încă tînăr. Prea tînăr. Dacă nu ar fi fost atît de tînăr, ea s-ar fi păstrat mai multă vreme atrăgătoare pentru el și ar fi fost mai departe drăguți unul

cu celălalt și fericiți împreună, așa cum pot fi uneori oamenii bătrîni, chiar atunci cînd a trecut văpaia tinereții. Scoase un suspin printre lacrimi și rămase în fotoliu ca un copil neajutorat, care a fost neascultător și care acum nu știa ce să mai facă. Ce putea să mai facă acum? Nimic altceva decît să se ducă liniștită la culcare, în camera ei singuratică — odaia unei femei bătrîne — în patul ei solitar, și să se trezească mîine dimineață pentru a tîrî după ea încă o zi bătrînă, după atîtea zile bătrîne, bătrîne! Ah, de ce nu a murit cînd era încă tînără!

Sună și spuse slujnicii să închidă; și toate aceste deprinderi mărunte aduceau cu ele deznădejdea zilnicelor repetări, căci totul i se părea inutil. Se duse apoi sus. Casa era foarte mică: cîteva camere la parter, deasupra cărora se afla camera ei și a lui Lot, și un mic vestiar; Steyn se cocoțase la mansardă, fără îndoială pentru ca să nu fie prea aproape de soția lui. În timp ce se dezbrăca, se gîndea că dacă Elly ar consimți să facă schimbul, lucrul ar fi posibil; ea le-ar da lui Lot și lui Elly camera ei actuală, o cameră mare cu trei ferestre, iar, în ceea ce o privește, oh, ea ar putea să doarmă în camera micuță pe care o ocupa Lot acum. Ce mai conta pentru ea? Numai de n-ar veni prea curînd copiii! Oh, numai de nu l-ar pierde cu totul pe Lot! El o întrebase de ce a cerut-o pe Elly în căsătorie. O întrebase așa cum face el de obicei, pe jumătate glumind. Dar n-a fost frumos din partea lui s-o întrebe așa. Era bucuroasă că îi răspunsese calm, fără să se

înfurie. Ah, durerea, durerea fizică pe care o îndură uneori din cauza acelui ghimpe împlîntat în adîncul inimii, din cauza iubirii, afecțiunii, chiar a mîngîierilor hărăzite acum alteia ! Și plină de amărăciune, înduioșîndu-se de propria-i soartă, se băgă în pat.

În jurul ei camera era goală, neprimitoare : dormitorul unei femei căreia nu-i păsa de toate nimicurile legate de confort și de frivolitățile toaletelor și a cărei mare bucurie fusese totdeauna să jinduiască după iubirea și mîngîierile acelora care o atrăseseră odinioară prin fluidul de pasiune, deseori tăinuită. Pentru asta nesocotise tot ceea ce constituia cealaltă viață, viața unei soții, a unei mame, chiar a unei femei de lume, sau a unei femei elegante, fiind nepăsătoare față de lux, disprețuind orice podoabe, simțindu-se sigură de fascinația pe care o exercita și foate puțin mamă, prin natura ei. Oh, acum era bătrînă și singură ! Stătea culcată în patul ei rece. În seara asta nu avea nici măcar consolarea de a-l vedea pe Lot intrînd în camera ei cînd era culcată spre a-i da sărutarea de noapte bună, așa cum știa el, dezmierdînd-o, cu un sărut lung, afectuos, pe frunte. În astfel de împrejurări el avea obiceiul să se așeze o clipă pe marginea patului ei, să schimbe cîteva vorbe cu ea, apoi, trecîndu-și uneori mîna delicată peste obrazul ei, să-i spună : „Mamma, ce piele catifelată ai !"

Cînd va veni acum acasă, el își va închipui că ea doarme și se va duce la culcare. Oftă. Se simțea nespus de singură. Deasupra camerei lui Lot — în casa asta puteai auzi orice — se

auzeau pașii apăsați ai lui Steyn. Slujnica se ducea și ea acum la culcare ; din patul ei, Ottilie urmărea toate zgomotele : uși deschizîndu-se, pantofi așezați pe sală, un lighean care se golea. Apoi, liniște deplină. Se gîndi cît era de bine că-și alegea totdeauna servitoare bătrîne. Se gîndi la lucrul acesta cu un fel de bucurie răutăcioasă, fericită că Steyn n-avea nici o șansă cu slujnicele vîrstnice.

Casa se liniștise acum, deși nu era încă unsprezece.

Adormise ? Ce-o făcuse oare să se trezească brusc ? Ce însemna scîrțîitul acela pe scară ? Să fi fost Lot care se întorcea acasă ? Sau era Steyn care se furișa iarăși afară ? Era Lot ? Era Steyn ? Își simți inima bătîndu-i cu putere în piept. Se dădu repede jos din pat și înainte de a-și fi dat seama ce face, deschise ușa și zări în hol un chibrit pîlpîind...

— Tu ești Lot ?

— Nu, eu sînt.

— Frans ?

— Da, ce vrei ?

În glasul lui se simțea iritarea pentru că fusese auzit.

— Ce faci ?

— Plec.

— Noaptea, la ora asta ?

— Da, nu pot să dorm. Mă duc să mă plimb.

— Te duci să te plimbi la ora asta ?

— Da.

— Frans, tu nu-mi ești credincios.

— Oh, ce prostie ! Nu-ți sînt credincios ! Bagă-te înapoi în pat.

— Frans, *vreau* să nu pleci.

— Nu mai spune !

— Te rog, rămîi acasă, Frans ! Lot nu s-a întors încă și mi-e frică singură. Te rog, Frans !

Glasul ei era acela al unui copil care se roagă să capete ceva.

— Am nevoie de puțin aer.

— Ai nevoie...

Sufocată de indignare, nu-și mai termină fraza. La etaj — o știa ea prea bine — bătrîna servitoare lăsase ușa larg deschisă și rîdea în bătaie de joc. O știa bine. Se îneca de furie, o furie dezlănțuită ; tremura din tot trupul, în cămașa de noapte, simțea cum o trec fiorii. Ușa de la hol se deschise. Apoi se închise. Steyn plecase ; și ea... ea încă mai stătea pironită sus pe scară. Strîngea pumnii, gîfîia, ar fi fost în stare să alerge după el, așa în cămașă de noapte ; lacrimi mari îi țîșniră din ochii copilăroși, dar, de rușinea servitoarei, se întoarse în camera ei.

Plîngea, plîngea foarte încet, ca să n-o audă servitoarea și să-i sporească astfel și mai mult bucuria. Ah, durerea asta, înțepătura asta, aici, în inimă. O durere fizică, o durere fizică ! Nici un om care nu simțise ce simțea ea, nu putea să înțeleagă ce durere fizică îi provoca, o durere de felul aceleia pe care o descrii unui medic. Unde să se fi dus Steyn ? Era încă atît de tînăr, părea încă atît de voinic. Și totuși era soțul ei, soțul ei ! De ce nu-și păstrase atențiile față de ea și acum, așa bătrînă cum era ? Nu mai simțise nici măcar atingerea mîinii lui ! Și cum trăia odinioară această atingere, vibrînd

cu întreaga ei ființă. Niciodată, nici măcar un sărut, un sărut amical, așa cum schimbă uneori între ei oamenii bătrîni. Nu se mai culcă. Aștepta. Oare Steyn se va înapoia curînd ? Să fie... el acela care sosea acum ? Nu, era Lot : auzi cheia, auzi pasul lui mai ușor.

Deschise ușa :

— Lot !

— Mămico, nu ești încă în pat ?

— Nu, dragă Lot. Lot, vino încoace !

El intră în camera ei.

— Lot, Steyn a plecat.

— A plecat ?

— Da, s-a dus mai întîi în camera lui... apoi l-am auzit coborînd tiptil pe scară ; pe urmă a ieșit fără zgomot pe ușa de la intrare.

— N-a vrut să te trezească, mămico.

— Ah, dar unde s-a dus ?

— La plimbare. Se duce deseori. Este foarte cald și zăpușeală.

— La plimbare, Lot, la plimbare ? Nu ! S-a dus la...

Stătea în fața lui — o vedea în lumina luminării — clocotind de mînie. În cămașa de noapte lungă, făptura ei mică avea înfățișarea unei Furii cu părul blond, buclat, înspicat cu fire cărunte, strălucitoare. Tot ce era drăgălaș în ea clocotea într-o furie dezlănțuită ; părea să fi ajuns la culmea iritării. Simți o pornire nestăpînită să ridice mîna și să-l pălmuiască pe Lot cu degetele ei mici, tremurătoare, pentru că îndrăznea să-l apere pe Steyn. Izbuti să se stăpînească și își înfrînse mînia, însă pe

buzele ei tremurînde se îmbulziră cuvinte insultătoare, vulgare, imputări fierbinți.

— Lasă, măicuță, măicuță ! Lasă !

Lot încerca să o liniștească, o luă în brațe, o bătu ușor cu palma pe spate, așa cum faci cu un copil necăjit.

— Lasă, măicuță, haide !

Ea izbucni într-un plîns cu sughițuri. El o dojeni însă cu blîndețe, îi spuse că exagera, că se extenuase în ultimul timp, că el refuza categoric să se însoare dacă ea nu se va mai liniști. Și, cu multă drăgălășenie, alintînd-o, astfel, o convinse să se culce, o cuibări în pat și îi potrivi pernele.

— Hai, măicuță, culcă-te acum și nu fi proștuță. Lasă-l pe Steyn să se ducă liniștit la plimbarea lui, nu te mai gîndi la el, nu te mai gîndi la nimic...

Ea dădu din cap, aprobator, atunci cînd mîna lui delicată îi atinse părul, obrazul.

— Ai să dormi acum, măicuță caraghioasă ? Uite, ce piele catifelată ai !

2

Elly Takma era foarte fericită și arăta așa cum nu mai arătase de mult timp. Ei bine, gîndea verișoara Adèle, care ducea de multă vreme gospodăria unchiului Takma — era și ea o Takma, și necăsătorită — ei bine, Elly avusese prima idilă care o făcuse nefericită, cînd abia trecuse de douăzeci de ani, o logodnă, desfăcută apoi, cu un tip care obișnuia să-și viziteze amanta după ce-și petrecuse seara cu logodnica. O asemenea aventură nu are puterea de a influența viața unei fete ; și cu toate că Elly fusese amărîtă un timp, Lot Pauws o făcu fericită. Datorită lui arăta mai bine, avea un surîs vesel pe buze și un colorit plin de strălucire în obraji.

Verișoara Adèle — mătușa Adèle, cum îi spunea Elly, după moda din Indii — era durdulie, avea o față rotundă, proaspătă, părînd tînără pentru vîrsta ei. Nu avea nimic din aerul rudei sărace pe care o folosești să-ți ducă menajul, ci era în mod categoric stăpîna pricepută a casei, urmărind totul, preocupată numai de amănuntele gospodăriei și mîndră de ordinea ce domnea în casă. Ea nu fusese niciodată în Indii și conducea gospodăria bunicului cu o adevărată conștiinciozitate olandeză, permițîndu-i lui Elly să se lase întru totul furată de slăbiciunile ei, căci Elly își avea pasiunile ei de moment pe care le cultiva pînă ce le aducea la perfecțiunea absolută, după care le părăsea, trecînd la altele noi.

La optsprezece ani fusese o renumită jucătoare de tenis, cîștigase medalii la competiții și se făcuse bine cunoscută pentru jocul ei splendid viguros și elegant, menționat în toate ziarele sportive. După ce a atins perfecțiunea la tenis, s-a plictisit brusc de el, și-a atîrnat în cui, în dormitorul ei, racheta legată cu o panglică trandafirie, înconjurînd-o cu medalii, și s-a apucat, plină de rîvnă, să activeze pentru Societatea de Binefacere, vi-

zitînd multe cocioabe și bolnavi; era foarte apreciată de cei din Comitet. Totuși, într-o zi, cînd un bărbat bolnav îi arătă piciorul cu o rană adîncă, leșină și fu de părere că își depășise limitele filantropice. Renunță deci la această activitate și pentru că simți un fel de dexteritate fremătîndu-i în vîrful degetelor sensibile, începu să-și facă singură pălăriile și totodată să sculpteze. Izbuti în ambele ocupații: pălăriile pe care le confecționa erau atît de drăguțe, încît se gîndi serios să se facă modistă și să-și cîștige astfel existența. Sculptura era și ea cît se poate de încîntătoare: după primele lecții făcu modelaj după natură; bustul „Băiatul cerșetor", realizat de ea, fu acceptat pentru expoziție. Apoi Elly se îndrăgostise. Și era tare îndrăgostită. Logodna ei dură trei luni, apoi se desfăcu, și Elly — care nu făcea nimic pe jumătate, în nici una dintre multiplele ei preocupări — suferise foarte mult, se ofilise și se veștejise, fusese grav bolnavă, pînă într-o bună zi, cînd își reveni, rămînînd doar cu o ușoară melancolie drept singură amintire.

Avea pe vremea aceea douăzeci și trei de ani și se apucă de scris. Publică sub pseudonim povestea propriei sale logodne, sub forma unei nuvele. Nu era o nuvelă rea. Recenta ei pasiune o aduse încetul cu încetul în preajma lui Charles Pauws, care scria și el, mai ales pentru ziare, articole și *causeries*. Elly era de părere că atinsese repede limitele posibilităților ei literare. După nuvela aceasta, care înflorise în inima ei și din inima ei, nu va mai scrie niciodată nimic. Avea douăzeci și trei de ani. Era bătrînă. Își trăise viața, cu multiplele ei vicisitudini. Totuși mai exista ceva: Charles. Blînd, șovăitor, îndeajuns de spiritual, cu ochii atrăgători ai mamei sale, cu părul blond pieptănat cu îngrijire, cu cravatele lui de un albastru prea deschis, el nu era bărbatul visurilor ei; ea resimțea încă, uneori foarte dureros, amărăciunea încercării prin care trecuse. Dar îi era drag, îi era foarte drag. Socotea că și el își irosește talentul într-o muncă banală, în ziaristică, pe care o făcea cu o remarcabilă ușurință — „în definitiv era și asta o artă", ar fi replicat Charles — cu toate că cele două romane ale sale erau atît de bune! Charles nu mai încercase să scrie nici o lucrare serioasă în ultimii zece ani. Și în fata aceasta desăvîrșită — între anumite limite —, pe fondul oarecum romantic al melancoliei și al durerii sale, se înfiripă chemarea de a-l impulsiona pe Lot, de a-l determina să înfăptuiască o muncă adevărată, o muncă frumoasă. Ea nu mai trebuia să lucreze pentru ea, ci pentru altul, pentru Lot, care avea atît de multe calități, dar pe care nu le cultiva cu toată pasiunea. Îl vedea din ce în ce mai des; îl invita la ceai, stăteau mult de vorbă. Lot, deși nu era îndrăgostit trupește de ea, găsi că este într-adevăr plăcut să fie în preajma ei. Se lăsă stimulat, începu un roman, apoi se împotmoli la jumătatea lui. Ea fu aceea care îi băgă în cap ideea că o dorea. Și el o ceru în căsătorie. Elly era foarte fericită și el de asemenea, cu toate că nu erau îndrăgostiți nebunește unul de celălalt. Îi atrăgea

perspectiva de a fi împreună, de a sta de vorbă, de a locui, a lucra, a călători împreună, furați de o reciprocă și duioasă afecțiune. El avea un suflet destul de meschin — orgolios, cinic, capricios, manifestînd o amabilă indulgență față de ceilalți, umbrit de o amărăciune ironică și stăpînit de o cumplită spaimă : groaza de a îmbătrîni. În ce o privește pe Elly, ea nutrea în momentele acelea, în modul cel mai serios, ideea de a rămîne credincioasă misiunii alese și de a-și închina viața unei nobile năzuințe, dedicîndu-se altuia.

În dimineața aceea, Elly cînta, în timp ce vîntul alunga pe sub ferestre, într-un vîrtej de lumină aurie, ultimele frunze ale toamnei. Se îndeletnicea cu modificarea unei pălării de iarnă, cu o îndemînare pe care nu o pierduse de tot, cînd vara ei — „mătușa" — Adèle intră în odaie.

— Bunicul a avut o noapte rea, l-am auzit mereu plimbîndu-se.

— Da, îl tulbură unele foșnete, care seamănă cu niște glasuri, zise Elly. Bunicul aude mereu vocile acelea, știi tu ! Doctorul Thielens le consideră un simptom premergător surzeniei totale. Bietul bunicuț ! Mă duc îndată la el... Trebuie să-mi termin însă mai întîi pălăria. Vreau să mi-o pun astăzi. Ne ducem la bătrîna doamnă Dercksz și la mătușa Stefanie. Sînt atît de fericită, mătușico ! Lot este atît de drăguț ! Și e atît de spiritual ! Sînt sigură că vom fi foarte fericiți. Doresc să călătoresc mult. Lui Lot îi plac călătoriile... Ar fi vorba să locuim împreună cu Steyn și cu Ottilie. Nu știu ce să spun.

Aș prefera să fim singuri. Dar, nu știu... Mamma îmi place foarte mult și la urma urmei, este mama lui Lot. Dar doresc să fie armonie în jurul meu, Steyn și ea se ceartă mereu. Eu îi spun simplu Steyn. *Meneer*[1] este prea ceremonios ; și nu pot să-i spun nici „tăticule". Dealtfel și Lot îi spune Steyn. E greu să ai o astfel de familie. Pînă și lui Steyn i s-ar părea curios să-i spun Papa... Îți place o asemenea pălărie ? O să ți-o modific mîine și pe a ta. Uite, e o pălărie cu totul nouă... Mă duc acum la bunicul. Bietul bunicuț ! Spui că a avut o noapte rea ?...

Lăsă ușa deschisă în urma ei. Mătușa Adèle privi în jur : camera era plină cu furnituri de pălării. „Băiatul cerșetor" zîmbea într-un colț ; medaliile stăteau înfipte în panglica roz încadrînd racheta ; pe birou zăceau vraiște sumedenie de hîrtiuțe cu însemnări.

— Ce mai harababură ! exclamă mătușa Adèle.

Nu îndrăznea să se atingă de hîrtii, deși ar fi vrut să le pună în ordine ; nu putea îndura să vadă un asemenea maldăr de fițuici împrăștiate și făcu un efort să-și stăpînească degetele cuprinse de nerăbdare. Strînse însă repede furniturile pentru pălării și le puse în cutii de carton. Apoi se duse jos, la servitoarele care făceau curățenie în sufragerie.

Elly, zbughind-o în sus pe scară, auzi lovituri în fotoliu ; avea senzația că le simte în spate ; alergă atunci și mai repede sus, pînă la etaj

[1] Domnule (oland.).

unde se afla camera bunicului. Se opri în fața ușii, își recăpătă respirația, ciocăni, deschise ușa și intră.

— Cum te simți în dimineața asta, bunicuțule ?

Bătrînul stătea la birou și căuta într-un sertar. Cînd intră Elly, îl încuie cu gesturi domoale. Ea se apropie și îl sărută.

— Am auzit că nu ai dormit bine.

— Nu, copilă, cred că n-am dormit deloc. Dar bunicuțul se poate lipsi de somn.

Bunicul Takma avea nouăzeci și trei de ani ; căsătorit tîrziu, atît el cît și fiul său, nu era imposibil să aibă o nepoată de vîrsta lui Elly. Dar părea mai tînăr, cu mult mai tînăr. Și asta poate pentru că izbutise să îmbine — cu mult tact — o grijă foarte studiată și totodată o aparentă indiferență față de aspectul lui exterior. O cunună îngustă de păr cărunt îi înconjura și acum creștetul de fildeș ; fața rasă semăna cu un pergament pătat, însă gura, din cauza dinților falși, își păstrase aspectul tînăr, surîzător, iar ochii, de un căprui deschis, se zăreau strălucitori, pătrunzători chiar, în spatele ochelarilor. Figura îi era mică, ascuțită, smeadă, ca de om tînăr. O jachetă foarte scurtă, atîrnîndu-i pe spatele slăbit și ușor încovoiat, era deschisă în față și atîrna în falduri la spate. Mîinile prea mari pentru statura lui scundă, avînd însă vinișoare delicate, erau bine îngrijite și tremurau fără încetare. Un spasm al mușchilor gîtului făcea să-i zvîcnească din cînd în cînd capul. Glasul său era vesel și vioi, puțin prea jovial ca să nu fie forțat și oricît de simple ar fi fost gîndurile pe care le exprimau, rostea cuvintele încet, cu chibzuială. Cînd ședea pe un scaun obișnuit, ținea spatele drept, niciodată încovoiat, de parcă ar fi fost mereu la pîndă ; cînd mergea se mișca vioi, cu pași foarte mici, mișcîndu-și picioarele țepene în așa fel încît să nu-și trădeze reumatismul. Fusese funcționar în Indii, sfîrșindu-și cariera ca membru în Consiliul Indian și se pensionase cu mulți ani în urmă. Conversația sa dovedea că se ținea la curent cu politica, cu problemele coloniale ; se amuza de fapt pe socoteala lor cu o ironie blîndă. În relațiile sale cu ceilalți — care erau totdeauna mai tineri decît el, căci nu avea alți contemporani în afară de bătrîna doamnă Dercksz, născută Dillhenhof, care avea nouăzeci și șapte de ani, și de doctorul Roelofsz, de optzeci și opt de ani — în relațiile sale era plin de bunăvoință și de condescendență, dîndu-și bine seama că persoanele de șaizeci și șapte de ani văd lumea altfel decît i se înfățișa lui ; amabilitatea îi era însă prea mare, uneori prea afectată pentru a fi sinceră și pentru a nu-i face pe oameni să simtă că nu gîndea niciodată așa cum vorbea. Dădea impresia că este un diplomat care, fiind el însuși mereu în gardă, îi sonda pe ceilalți ca să afle ce știau.

Uneori, în ochii lui strălucitori se aprindea brusc o scînteiere ce răzbătea din dosul ochelarilor, de parcă ar fi fost fulgerător cutremurat de o senzație foarte puternică ; cu un spasm al gîtului, azvîrlea atunci capul într-o parte, de parcă ar fi auzit deodată ceva. Pe buze i se

schița un surîs și oricine ar fi fost acela căruia i se adresa, interlocutorul se grăbea să fie de acord cu el.

Lucrul cel mai izbitor pentru vîrsta lui foarte înaintată era acea luciditate bruscă, plină de șovăială. Parcă o ciudată putere i-ar fi ascuțit simțurile făcîndu-le să rămînă intacte, gata să-l slujească, căci pînă și acum citea mult, folosind ochelarii ; auzul îi era ascuțit ; dovedind un inegalabil simț al mirosului, era pretențios la vinuri ; izbutea să găsească lucrurile și pe întuneric. Doar că uneori, în mijlocul unei conversații, îl copleșea un fel de somnolență de neînvins. Ochii îi deveneau brusc sticloși și priveau țintă înainte, iar el adormea. Îl lăsau atunci singur și aveau delicatețea să nu-l facă să-și dea seama de lucrul acesta ; cinci minute mai tîrziu se trezea, continua să vorbească fără să fi fost conștient de scurta întrerupere. Șocul interior care îi provoca trezirea nu putea fi sesizat de nimeni.

În fiecare dimineață, Elly se ducea să-și vadă, pentru o clipă, bunicul.

— Azi după-amiază o să facem vizite, zise Elly. În familie. N-am fost nicăieri pînă acum.

— Nici măcar la bunica ?

— După-amiază o să ne ducem mai întîi la ea. Bunicuțule, nu ne-am logodit decît de trei zile și nu poți să cazi imediat pe capul lor cu fericirea ta.

— Și tu *ești* fericită, copila mea ? începu bunicul binevoitor.

— Așa cred.

— Îmi pare rău că nu pot să vă țin la mine, pe tine și pe Lot, continuă el, cu glas coborît. Avea uneori un mod ușuratic de a trata problemele serioase și glasul lui subțire suna atunci lipsit de convingere. Dar, vezi, sînt prea bătrîn pentru așa ceva. O tînără gospodărie altoită pe gospodăria mea ! Și apoi este mai plăcut să locuiți singuri... Copilașule, noi doi n-am vorbit niciodată de bani. După cum știi, Papa nu a lăsat nimic și a intrat în banii mamei tale, pierzîndu-i în diferite afaceri, în Java. Nici una nu i-a reușit. Bieții tăi părinți, n-au avut niciodată noroc. Ei bine, copilașule, nu sînt un om bogat, dar pot trăi așa cum trăiesc și acum în casa mea din Mauritskade, căci unui om bătrîn nu-i trebuie prea multe iar mătușa Adèle se descurcă cu atîta pricepere. Mi-am făcut socoteala că pot să-ți dau două sute de guldeni pe lună. Dar asta-i tot, copilă, asta-i tot !

— Dar, bunicuțule, zău că ești foarte mărinimos.

— Ei, poți să primești asta de la bunicul tău. La urma urmei, tu ești moștenitoarea mea, deși nu ești singura ; nu, bunicul îi mai are și pe alții : cunoștințe binevoitoare, buni prieteni. N-o să mai dureze mult acum, copila mea. N-ai să fii bogată, căci casa îmi este singurul lux. Toate celelalte sînt făcute, după cum știi, cu multă cumpătare. Dar o să ai destul, mai ales în viitor. Apoi, se pare că Lot este un băiat serios. Oh, pe el nu-l interesează banii, copilă. Ceea ce îl interesează este... este...

— Ce, bunicuțule ?

Pe bătrîn îl cuprinsese brusc somnolenţa. Dar după cîteva minute, continuă.

— Se vorbeşte că o să locuiţi cu Steyn...

— Da, dar nu s-a hotărît nimic.

— Ottilie e drăguţă, dar impulsivă, zise bătrînul, cufundat în gînduri ; părea că se gîndeşte la altceva, la lucruri mai importante.

— Bunicuţule, dacă am să accept, am s-o fac pentru Mamma, căci ţine atît de mult la Lot. Sigur că eu aş prefera să am căsuţa mea, dar oricum, noi vom călători mult. Lot spune că el poate călători cu bani puţini.

— Cu oarecare tact, aţi putea fi în stare să faceţi asta, adică să locuiţi cu Steyn. Desigur, Ottilie stă foarte multă vreme singură, biata de ea. Cine ştie, poate că tu ai să-i dăruieşti puţină afecţiune, puţină înţelegere...

Glasul său afectat deveni mai blînd, mai sonor, avea o rezonanţă mai gravă.

— O să vedem, bunicule. La prînz vrei să rămîi sus, sau cobori ?

— Nu, trimite-mi ceva aici. Nu prea mi-e foame. Nu am poftă de mîncare...

Vocea lui era din nou şoptită, ca o adiere.

— Va fi furtună ; şi cred că din clipă în clipă poate să înceapă ploaia. Ai să ieşi totuşi după-amiază ?

— Puţin, cred... La doamna Dercksz.

— La bunica...

— Da, da, spune-i mai bine bunică. De îndată ce o vei vedea, spune-i bunică. E mai puţin ceremonios, o să-i facă plăcere... cu toate că nu eşti încă măritată cu Lot...

Glasul lui se stinse, oftă, dînd impresia că se gîndea la alte lucruri mai importante. Deodată îl cuprinse un spasm al gîtului, tresări, şi rămase o clipă cu capul aplecat într-o parte, de parcă ar fi auzit, ar fi ascultat ceva. Elly găsi că bunicuţul nu arăta bine în ziua aceea. Fusese cuprins din nou de somnolenţă : capul îi căzu pe piept şi ochii îi deveniră sticloşi. Stătea în fotoliul lui, atît de plăpînd şi fragil, de parcă ai fi putut să-i sufli viaţa din el ca pe un fulg ce pluteşte în aer. După o clipă de şovăială, Elly îl lăsă singur. Bătrînul tresări cînd auzi uşa închizîndu-se încetişor şi se trezi de-a binelea. Rămase nemişcat cîteva clipe. Apoi descuie sertarul de la birou, în care umblase înainte şi scoase de acolo frînturile unei scrisori care fusese ruptă. O rupse în bucăţele şi mai mici, cît mai mici cu putinţă, şi le împrăştie printre alte hîrtii azvîrlite în coş. Făcu acelaşi lucru cu a doua scrisoare, apoi cu a treia, fără să le mai citească. Răspîndi bucăţelele în coş şi apoi îl scutură bine. Ruptul hîrtiilor îi obosise degetele înţepenite, scuturatul coşului îi osteni braţele.

— Încă vreo cîteva, în după-amiaza asta, murmură. A venit timpul, a venit timpul.

3

Bătrînul plecă singur pe la ora trei. Nu-i plăcea să fie însoţit cînd ieşea, cu toate că era bucuros să fie adus acasă. N-ar fi cerut însă niciodată serviciul acesta. Mătuşa Adèle

privea afară pe fereastră și îl urmărea pe cînd ocolea pe la barăci și trecea peste puntea arcuită, coborînd pe Nassaulaan. Nu se ducea decît pînă la doamna Dercksz ! Străbătea drumul pînă la ea, cu silueta lui dreaptă, delicată, mergînd cu picioarele țepene. Și nici măcar nu părea prea bătrîn, în paltonul său încheiat pînă la gît, deși pășea de fiecare dată cu grijă, sprijinindu-se în bastonul cu măciulie de fildeș. Pentru ca să nu se observe că această plimbare scurtă era în primul rînd exercițiu pentru el, un exercițiu și o relaxare care îi depășeau puterile — acum doar încordare nervoasă — era nevoit să-și supravegheze fiecare pas. Reușea totuși să meargă în așa fel încît să dea impresia că se mișcă fără greutate, menținîndu-se țeapăn și drept și examinîndu-și imaginea reflectată în geamurile de la parter. Pe stradă nu se lovea — așa cum fac moșnegii — de nici un trecător. Cînd sună, bătrîna Anna se repezi să-i deschidă, iar pisica se strecură pieziș pe sub fustele ei, femeia și pisica năpustindu-se deodată către ușa de la intrare.

— Cred că e domnul cel bătrîn.

Alungă apoi pisica înapoi în bucătărie, temîndu-se ca bătrînul să nu se împiedice de ea și îl conduse înăuntru, făcînd cîteva remarci despre vreme și întrebîndu-l de sănătate ; Takma își scotea paltonul în hol cu o adevărată artă, lăsîndu-l să alunece de pe umeri și brațe în mîinile servitoarei. Puțin obosit de plimbare făcea lucrul acesta încet, treptat, recăpătîndu-și astfel suflul de care avea nevoie ca să urce, sprijinit în baston, scara pînă la etaj.

„Cred că am putea să păstrăm bastonul, Anna", avea el obiceiul să spună, căci doamna Dercksz nu mai cobora deloc acum în camerele de la parter.

Ea îl aștepta.

Venea aproape în fiecare zi, și atunci cînd nu venea, mătușa Adele sau Elly dădeau o raită ca să o anunțe. Așa încît ea stătea în fotoliul cu spătar înalt și îl aștepta. Ședea la fereastră, privind afară în grădinile vilelor din Sofialaan.

Deși urarea lui de bun venit nu se auzea distinct, el murmură afectuos :

— Ce mai e nou, Ottilie ? Bate vîntul afară... Da, ai cam tușit în ultimul timp... Trebuie să te îngrijești, știi doar... Eu sînt bine, sînt bine după cum vezi...

Și rostind alte cîteva cuvinte pline de un entuziasm jovial se așeză în fotoliul de la cealaltă fereastră și, în timp ce Anna îi luă pălăria, își sprijini pe baston mîinile încă înmănușate, cu mănușile lui mari, încrețite, din piele de ied *glasé*.

— Nu te-am mai văzut de la vestea cea mare, zise doamna Dercksz.

— Copiii vin acuma să-și facă vizita de prezentare.

Tăceau amîndoi, zgîrciți la vorbă, privind unul în ochii celuilalt. Și, rămaseră așa, tăcuți, o bucată de vreme, față-n față, fiecare la cîte o fereastră a salonului îngust. Femeia bătrînă, stătea în lumina de amurg împrăștiată în cameră de perdelele de rips de un

roșu aprins și de transperantele de dantelă și dril crem ce se alăturau persienelor de damasc plușat stacojiu. Acestea o fereau de curent, atîrnînd înnodate de-a lungul ferestrei. Singurul gest pe care-l făcu, a fost să-și ridice mîna subțire, înmănușată în mitene negre, pentru ca să i-o strîngă Takma. Apoi, amîndoi păreau să aștepte ceva, bucuroși totuși că așteptau împreună... Doamna cea bătrînă avea nouăzeci și șapte de ani și știa că ceea ce aștepta ea să vină, trebuia să se petreacă înainte de a păși în cel de-al o sutălea an al vieții... În clarobscurul acestui colț de cameră, străjuit de perdele, figura ei, proiectată pe fondul închis al tapetului de hîrtie, părea să fie o piesă de porțelan alb ; ridurile aduceau cu niște fisuri. Continua să caute umbra — o veche deprindere născută din prudență. Se ferea să-și expună tenul urîțit. Peruca ei, de un negru lucios, era acoperită cu o bonețică de dantelă neagră. Rochia neagră, largă, cădea în falduri ușoare, mlădioase, încadrîndu-i silueta uscățivă, slabă, delicată, pe care o masca însă atît de bine în faldurile mereu aceleași ale cașmirului moale, încît nu puteai niciodată s-o vezi sau s-o cunoști cu adevărat, ci numai așa cum îți era sugerată de drapajul acela întunecat. Nimic nu părea viu în ea în afară de fața și degetele slabe ce-i tremurau în poală, în mitenele lor negre ca niște bețișoare lucioase subțiri ; încheieturile mîinii îi erau prinse în manșete strîmte de lînă. Stătea dreaptă ca pe un tron în fotoliul ei cu spătar înalt, sprijinindu-se de o pernă tare, țeapănă.

O altă pernă se afla sub picioarele pe care nu le arăta niciodată, căci erau ușor deformate de gută. Pe o măsuță, lîngă ea, se afla un lucru de mînă, neatins de ani de zile, precum și ziarele pe care i le citea o însoțitoare, o doamnă în vîrstă, ce se retrase de îndată ce apăru domnul Takma. Camera era curată și simplă ; cîteva fotografii înrămate, așezate ici și colo, constituiau singura ei podoabă printre mobilele negre, perfect lustruite, strălucitoare, o sofa și scaune tapisate în roșu aprins, precum și cele cîteva porțelanuri ce luceau într-o vitrină de sticlă. Ușile pliante — închise acum — duceau în dormitor. Aceste două încăperi erau singurele locuite de bătrînă, care își lua masa frugală în fotoliul ei.

Ziua de vară tîrzie era însorită, aurie, iar vîntul zburda vesel, învîrtejind cele dintîi frunze ruginii ale grădinii din Sofialaan.

— Plăcută priveliștea asta, zise doamna Dercksz, așa cum spusese de atîtea ori, schițînd un gest brusc cu mîna înmănușată în mitenă.

Accentul creol împrumuta glasului ei răgușit o sonoritate mai blîndă, mai dulce decît cea pe care o avea olandeza pură ; și acum, cînd privea afară pe fereastră, ochii căpătară și ei o moliciune orientală, devenind mai întunecați în contrast cu trăsăturile de porțelan. Nu distingea cu precizie lucrurile de afară, dar știind totuși că peste drum există flori și copaci, aceasta însemna o alinare pentru ochii ei slăbiți.

— Ce frumoase astere[1] sînt în grădina din faţă, zise Takma.

— Da, aprobă doamna Dercksz, nefiind în stare să le vadă, dar ştiind cum arătau.

Ea îl înţelegea foarte bine ; îşi ascundea surzenia avansată neîntrebînd niciodată ce se spunea şi răspunzînd printr-un zîmbet, cu buzele subţiri, strînse, sau cu o mişcare a capului.

După o pauză, în vreme ce şedeau privind fiecare la fereastra lui, ea zise :

— Am văzut-o ieri pe Ottilie.

Bătrînul se înfricoşă pentru o clipă.

— Ottilie ? întrebă.

— Lietje... fiica mea.

— Oh, da !... Ai văzut-o ieri pe Lietje... Credeam că vorbeşti de tine...

— Plîngea.

— De ce ?

— Pentru că se însoară Lot.

— O să fie foarte singură, biata Lietje ; totuşi Steyn este un băiat de treabă... Păcat... Îmi place Steyn...

— Toţi sîntem singuri, zise doamna Dercksz ; şi glasul răguşit îi suna trist ; se simţea parcă în el regretul unui trecut plin de umbre dispărute.

— Nu toţi, Ottilie, zise Takma. Tu şi cu mine ne avem unul pe celălalt. Ne-am aparţinut totdeauna unul altuia... Cînd Lot se va

[1] Specie de plantă, denumită şi „rujă vînătă de toamnă".

căsători, copila noastră nu va avea pe nimeni, nici chiar pe propriul ei soţ.

— Ssst ! zise bătrîna ; şi silueta aceea slabă, uscăţivă, fu cuprinsă de un fior de spaimă în penumbra odăii.

— Nu e nimeni aici ; putem vorbi în linişte.

— Nu, nu e nimeni...

— Ai crezut că e cineva în cameră ?

— Nu, nu acum... Uneori...

— Uneori... ştii... cred că este...

— Nu e nimeni.

— Nu, nu e nimeni...

— De ce ţi-e teamă ?

— Teamă ? Să-mi fie teamă ? De ce să-mi fie teamă ? Sînt prea bătrînă... mult prea bătrînă... ca să mă tem acum... Chiar dacă *el* s-ar ivi acolo.

— Ottilie !

— Sst !

— Nu e nimeni.

— Nu.

— Ai... *l*-ai văzut în ultimul timp ?

— Nu... nu... De mai multe luni poate... nu... de ani... Dar l-am văzut timp de mulţi, mulţi ani... Tu nu l-ai văzut niciodată ?

— Nu.

— Dar... ţi se întîmplă să-l *auzi ?*

— Da, mi... mi se întîmplă să-l aud... Auzul meu era foarte bun ; totdeauna am avut un auz fin... Halucinaţii... Îi auzeam deseori glasul... Dar să nu mai vorbim despre asta... Sîntem amîndoi atît de bătrîni, atît de bătrîni, Ottilie... Pînă acum el *trebuie* să ne fi iertat.

Altminteri n-am fi ajuns niciodată atît de bătrîni. Viaţa noastră s-a scurs în linişte, ani de-a rîndul: mulţi, mulţi ani trecuţi, nu ne-a supărat niciodată nimic; da, el *trebuie* să ne fi iertat... *Acum* sîntem amîndoi în pragul morţii.

— Da, moartea va veni curînd. Simt asta.

Dar Takma interveni cu un aer jovial.

— Tu, Ottilie? Ai să trăieşti o sută de ani.

Se simţea în glasul său efortul pe care îl făcuse ca să rostească această minciună sfruntată şi termină ceea ce avea de spus pe un ton ascuţit.

— Nu voi atinge niciodată suta, zise bătrîna. Nu! Voi muri în iarna asta.

— În iarna asta?

— Da. Presimt că aşa va fi. Aştept. Dar mi-e frică.

— De moarte?

— Nu de moarte... ci de *el*.

— Crezi că... o să-l vezi din nou?

— Da, eu cred în Dumnezeu, în comuniunea sufletelor. În viaţa de apoi. În ispăşire.

— Nu cred în ispăşirea de dincolo, căci am suferit atît de mult amîndoi în vieţile noastre, Ottilie.

Glasul bătrînului exprima aproape implorare.

— Dar n-a existat nici o pedeapsă, zise ea.

— Însăşi suferinţa noastră a fost o pedeapsă.

— Nu destul de mare. Cred că atunci cînd am să fiu moartă, el, *el* mă va acuza.

— Ottilie, încetul cu încetul am ajuns atît de bătrîni. A trebuit să îndurăm totul numai înlăuntrul nostru. Asta ne-a fost însă destul; Dumnezeu va socoti că ne ajunge această pedeapsă. Nu-ţi fie teamă de moarte.

— Nu mi-ar fi teamă, dacă aş fi văzut pe faţa lui o expresie mai blîndă, o urmă de iertare. Mă priveşte fix totdeauna... Oh, ochii aceia!...

— Taci, Ottilie!

— Cînd stăteam aici, el şedea acolo, în colţul de lîngă vitrină şi mă privea. Cînd eram în pat îmi apărea în oglindă şi se uita lung la mine. Şi asta ani, ani de-a rîndul. Poate că au fost halucinaţii... Dar în felul ăsta am îmbătrînit. Nu mai am lacrimi. Nu-mi mai frîng mîinile. Nu mă mai mişc decît între fotoliul acesta şi pat. N-am mai fost neliniştită... sau înfricoşată... de ani de zile: Nimeni nu ştie. Cît despre *baboe* [1].

— Ma-Boeten?

— Da... De ani de zile n-am avut veşti de la ea. Era singura care ştia. Probabil că a murit.

— Roelofsz ştie şi el, zise bătrînul foarte încet.

— Da... ştie... dar...

— Oh, el a păstrat tăcerea totdeauna, nu-i aşa?

— Este... *aproape*... un complice.

— Ottilie, trebuie să te gîndeşti cu calm la lucrul acesta. Am îmbătrînit atît de mult.

---

[1] Guvernantă (malaeză).

Trebuie să te gîndești cu calm la lucrul acesta așa cum mă gîndesc și *eu* la el... Ai avut totdeauna prea multă imaginație.

Cînd o implora astfel, glasul lui era cu totul deosebit de glasul lui dintotdeauna care avea o jovialitate afectată.

— Închipuirile m-au năpădit, mai ales după aceea. Nu, n-am fost niciodată în stare să mă gîndesc cu calm la asta! La început mă temeam de oameni, apoi de mine însămi: am crezut că voi înnebuni... Acum, acum că se apropie... mi-e teamă de Dumnezeu!

— Ottilie!

— A fost un lung, lung, lung calvar... Oh, Doamne, să cred oare că tot ce am îndurat în viața asta n-a fost de ajuns?

— Ottilie, n-am fi putut ajunge pînă la adînci bătrînețe, tu... eu... și Roelofsz dacă Dumnezeu... și *el* nu ne-ar fi iertat.

— Atunci de ce venea atît de des... și stătea acolo? Oh, stătea atît de des acolo! Nu făcea altceva decît să privească fix, palid cum era, cu ochii întunecați, afundați în orbite, ca două pumnale înfricoșătoare: uite așa!...

Și întinse drept în fața ei cele două degete arătătoare, slabe și ascuțite.

— Eu... eu sînt calm Ottilie. Și dacă vom fi pedepsiți mai tîrziu, după moartea noastră, trebuie să îndurăm asta. Și dacă îndurăm... vom fi iertați.

— Aș fi dorit să fi fost catolică. De multă vreme mă gîndesc să devin catolică. Thérèse

a avut multă dreptate să treacă la catolicism... Oh, de ce n-o mai văd niciodată? Oare o s-o mai văd cîndva? Sper. Sper... Dacă aș fi fost catolică, m-aș fi spovedit.

— Nu există iertare la catolici pentru așa ceva.

— Nu? Credeam... credeam că un preot poate ierta orice... poate să-ți curețe sufletul înainte de a muri. În orice caz, preotul ar fi putut să mă consoleze, să-mi dea speranță. Religia noastră este atît de rece. N-am putut să vorbesc niciodată despre lucrul acesta cu un cleric.

— Nu, sigur că nu!

— Ar fi trebuit să vorbesc despre asta cu un preot. El mi-ar fi impus penitența pentru întreaga viață; și asta mi-ar fi adus ușurare. Așa, povara asta îmi stă mereu aici, în piept. Și sînt atît de bătrînă! Stau în fotoliu cu ea. Mă culc în pat cu ea. Nici măcar să mă plimb nu pot fără ea, nici să hoinăresc fără ea. Nu pot să uit de mine însămi nici atunci cînd e agitație în jurul meu.

— Ottilie, de ce vorbești astăzi atît de mult despre asta? Uneori n-am pomenit-o luni de zile, chiar ani. Lunile și anii trec astfel în liniște... De ce astăzi, așa, deodată, vorbești atît de mult despre asta?

— Am început să mă gîndesc la lucrul acela pentru că Lot și Elly se căsătoresc.

— O să fie fericiți.

— Dar nu e asta o crimă? O crimă împotriva naturii?

— Nu, Ottilie, gîndește-te...

— Ei sînt... sînt veri. Ei nu o știu. Dar lucrul ăsta nu înseamnă o crimă împotriva naturii !

— E adevărat.

— Sînt veri.

— Da, sînt veri.

— Ottilie este fiica mea, fiul ei este nepotul meu. Tatăl lui Elly...

— Ei ?

— Gîndește-te, Ottilie : tatăl lui Elly, fiul meu, este frate vitreg cu Lietje. Copiii lor sînt veri primari.

— Da.

— Asta e tot !

— Ei nu știu însă că sînt veri. Lui Lietje nu i s-a spus niciodată că este fiica ta. Nu i s-a spus niciodată că este sora fiului tău.

— Și care e deosebirea ? Verii se pot căsători.

— Da, însă nu e recomandabil... Nu e bine pentru copiii care se pot naște, din cauza sîngelui și din cauză... din toate cauzele.

— Din care cauză, Ottilie ?

— Ei ne moștenesc trecutul. Moștenesc spaima asta. Moștenesc păcatul nostru. Moștenesc pedeapsa ce se cuvine crimei noastre.

— Exagerezi, Ottilie. Nu, ei nu moștenesc chiar atît de multe.

— Moștenesc totul. Poate că într-o zi îl vor vedea stînd acolo, îl vor auzi în casele noi în

care vor locui... Ar fi fost mai bine dacă Elly și Lot și-ar fi găsit fiecare fericirea în altă parte... în alt sînge... în alte suflete... Ei nu vor ajunge niciodată la fericirea obișnuită. Cine știe, poate copiii lor vor fi...

— Taci, Ottilie, taci !

— Criminali...

— Ottilie, te rog liniștește-te. Oh, liniștește-te. De ce vorbești așa ? Ani de zile a fost atîta liniște. Vezi tu, Ottilie, sîntem *prea* bătrîni. Am fost lăsați să ajungem atît de bătrîni. Ne-am primit pedeapsa. Oh, să nu mai vorbim despre asta niciodată ! Să așteptăm în liniște, în liniște și să primim lucrurile așa cum ne vin, căci nu le putem schimba.

— Da, să așteptăm în liniște.

— Să așteptăm. Va veni în curînd. Va veni în curînd pentru amîndoi.

Avea un glas rugător ; ochii lui străluceau, umeziți de spaimă. Ea stătea în fotoliu, dreaptă, țeapănă ; degetele îi tremurau cumplit în poală, printre faldurile negre, adînci. Dar amîndoi fură cuprinși apoi de o stare de apatie. Ciudata luciditate și încordarea plină de neliniște din cuvintele lor neobișnuite părea să le fi înviorat doar pentru o clipă sufletele bătrîne, asemenea unei inspirații venită din afară. Se simțiră amîndoi din ce în ce mai apatici și deveniră cu adevărat foarte bătrîni. Vreme îndelungată, priviră pierduți, fiecare pe fereastra lui, fără a rosti vreun cuvînt.

Apoi se auzi soneria de la intrare.

4

Anton Dercksz era fiul cel mai mare al bătrînei doamne, din a doua căsătorie a ei ; din prima nu avea decît o fiică necăsătorită, Stefanie De Laders. Nici Anton nu se căsătorise vreodată. Făcuse carieră în Java ; era un fost *rezident*. Avea șaptezeci și cinci de ani, era taciturn, mohorît, egocentric, din cauza îndelungatei lui vieți de om singuratic, străbătută de tainice gînduri despre propria-i persoană, gîndurile nesăbuite ale unui senzual care alunecase la bătrînețe către un erotism imaginativ...

Firea lui îl îndemnase, la început instinctiv, apoi în chip deliberat, să se ascundă, să nu se dezvăluie ; să nu scoată la iveală nici măcar ceea ce l-ar fi făcut să cîștige lauda și stima celorlalți oameni. Înzestrat cu o inteligență care depășea media, studios instruit, și-a cultivat această inteligență doar pentru el însuși și nu a fost niciodată mai mult decît un funcționar obișnuit. Sufletul lui egoist, închis, căutase și încă mai căuta desfătări singuratice, chiar atunci cînd trupul său viguros rîvnea după plăceri ascunse.

Își îmbrăcă paltonul — pe care îl ținea strîns în jurul lui, căci se simțea înfrigurat — deși era un septembrie încă însorit și toamna abia își făcuse simțite primele înfiorări. Dintr-o veche deprindere de respect și venerație, venea o dată pe săptămînă să-și vadă mama.

Copiii ei, bărbați și femei vîrstnici cu toții, o vizitau cu regularitate, întrebînd-o însă mai întîi pe Anna, servitoarea, cu pisica mereu printre fuste, cine era sus la Mamma. Dacă vreun alt membru al familiei se și afla la ea, atunci nu se urcau imediat, temîndu-se că lumea prea multă și hărmălaia prea mare ar putea să o obosească. Anna îi primea atunci în salonașul de la parter, unde se făcea mereu focul în timpul iernii, iar bătrîna servitoare oferea deseori musafirilor vișinată. Dacă bătrînul domn Takma abia sosise, Anna nu pierdea niciodată din vedere să o spună, iar copiii sau nepoții așteptau jos un sfert de oră sau mai mult. Știau că Mamma, bunica lor, dorea să rămînă un timp singură cu Takma, vechiul ei prieten. În cazul în care Takma se afla acolo de mai multă vreme, Anna era aceea care hotăra dacă era cazul să-i conducă sau nu imediat sus, sau să mai aștepte...

Însoțitoarea nu era acolo după-amiezele decît atunci cînd „mevrouw“ [1] trimitea după ea, așa cum se întîmpla uneori cînd vremea era urîtă și nu venea nimeni la ea.

Anton Dercksz intră șovăitor din cauza lui Takma, nefiind sigur că nu-i stingherește. Oricît de înaintați în vîrstă, copiii bătrînei doamne continuau să se comporte întocmai ca niște copii față de mama lor severă și aspră de odinioară, fiind încă sub impresia autorității ei materne. Mai ales Anton o vedea totdeauna în acest fel, așa cum stătea așezată

[1] Doamnă, stăpînă (oland.).

în fotoliul acela care semăna cu un tron neclintit — apariție stranie în acea ultimă clipă de viață plăpîndă ce-i atîrna de un fir fragil, nevăzut, care dacă s-ar fi rupt, i-ar fi tăiat ultima legătură cu lumea. O rază de soare întîrziată o ținea încă lîngă fereastră. Ședea în amurgul stacojiu al perdelelor și damascului, ca și cum n-ar mai fi urmat să se miște niciodată pînă ce nu va fi venit clipa să se deschidă întunecatele porți. Căci „copiii" nu o vedeau mișcîndu-se decît atunci cînd degetele ei fine, subțiri, în necontenită mișcare odinioară, acum însă deformate de gută, schițau un gest brusc, unic în felul său. Anton Dercksz știa că — dacă în ziua aceea întunecatele porți nu se deschiseseră încă — mama lui va face primele mișcări în jurul orei opt, spre a fi dusă la culcare de Anna și de însoțitoare. El nu era însă niciodată părtaș la clipa aceasta ; ceea ce vedea el era încremenirea aproape totală a siluetei firave din fotoliul care semăna cu un tron în lumina amurgului cu nuanțe trandafirii.

Chiar așa bătrîn cum era, lucrul acesta îl impresiona. Mama lui ședea acolo în chip atît de straniu, de nereal, stătea acolo și aștepta, aștepta. Ochii ei, de pe acum stinși, priveau fix înainte, dînd uneori impresia că îi era teamă de ceva... Un ascuțit simț de observație se dezvoltase în bărbatul acesta singuratic, un talent deosebit de a trage concluzii, fără a-i lăsa pe ceilalți să-și dea seama de asta. Ani de zile a susținut teoria că mama lui se gîndea întotdeauna la ceva, se gîndea mereu la *ceva,*

mereu la același lucru. Ce putea fi ?... Poate că se înșela, poate că exagera, poate că expresia mamei lui nu era altceva decît privirea fixă a unor ochi aproape lipsiți de vedere. Sau poate că se gîndea la întîmplări tăinuite din viața ei, întîmplări ce fuseseră înecate în viața ei, ca într-un lac adînc, adînc ? Oare să-și aibă și ea secretele ei, așa cum le are și el pe ale lui, secretele hedonismului său ascuns ? El nu era o fire iscoditoare ; fiecare cu secretele sale. Poate că și mama le avea pe ale ei. Nu s-ar fi străduit niciodată să le afle. Oamenii susținuseră totdeauna că Takma fusese amantul mamei lui : fără îndoială că ea se gîndea la timpurile acelea de demult... Sau nu se gîndea, ci aștepta doar, privind fix afară pe fereastră ? Orice ar fi făcut, venerația lui pentru ea rămînea neschimbată.

— E o vreme plăcută pentru luna septembrie, zise el după obișnuitele salutări.

Era un om voinic, spătos, așa cum stătea, cu paltonul pe el ; avea o figură roșcovană, masivă ; cutele adînci, care porneau din apropierea nasului butucănos, formau niște pungi sub obraji ; mustața galben-cenușie se zburlea deasupra unei guri senzuale, cu buze groase, roșii, care descopereau dinții galbeni, stricați, dar încă bine înțepeniți în gingii ; barba deasă, oricît de curînd ar fi fost rasă, îi acoperea obrajii ca o umbră neagră ; fruntea cu două cute adînci, înălțîndu-se spre un smoc de păr subțire, blond și prelungindu-se cu o chelie pînă la ceafă, era brăzdată de o cicatrice adîncă. Deasupra gulerului mic, țeapăn,

pielea cefii arăta aspră și era străbătută de cute, dar nu prea adînci, asemănătoare cu acelea ale unui țăran bătrîn cu fața foarte brăzdată. Pumnii masivi zăceau ca niște butuci pe genunchii voluminoși ; un lanț de ceas, cu brelocuri mari, atîrna moale peste pîntecele proeminent care îl silise să-și descheie un nasture de la vesta uzată și lustruită. Picioarele, încălțate în ghete Wellington[1], ale căror margini se zăreau de sub manșetele pantalonilor, se sprijineau cu nădejde pe covor. Înfățișarea lui exterioară trăda un om aspru, senzual, vîrstnic ; ea nu-i dezvăluia nici intelectul, nici — mai ales — puterea imaginativă.

Marele făuritor de închipuiri care zăcea în el rămînea ascuns pentru oricine nu-l vedea decît așa cum îl arăta înfățișarea.

Deși era cu atîția ani mai bătrîn decît el, Takma, cu obișnuita lui veselie, cu elanul său uneori strident, care făcea ca vocea-i bătrînă să se semene cu un glas de pasăre, cu sclipirea artificială a dinților săi falși, cu jacheta lui scurtă, largă, avea ceva delicat, ceva mai tineresc și mai vioi în comparație cu Anton Dercksz. Takma avea o anumită înțelegere binevoitoare, plină de politețe, mărinimoasă, ca și cum el, omul într-adevăr bătrîn, era acela care înțelegea mai bine viața celui mai tînăr. Și tocmai lucrul acesta îl făcea pe Anton să fie totdeauna pornit împotriva lui Takma.

---

[1] Ghete înalte care pot ajunge pînă aproape de genunchi.

căci el, Anton Dercksz, îi pătrunsese intențiile. Se ascundea ceva aici : Takma tăinuia un secret, deși îl disimula în alt chip decît Anton Dercksz. El tăinuia un secret și atunci cînd tresărea, cu un spasm al capului, îi era teamă că a fost descoperit... Ei, Anton nu era o fire iscoditoare. Dar omul acesta bătrîn, acest fost iubit al mamei sale, al femeii care și acum îi inspira venerație lui Anton cînd o vedea stînd dreaptă, în așteptare, în fotoliul de la fereastră, bătrînul acesta îl plictisea, îl irita, îi stîrnise totdeauna aversiune. Nu s-a dat însă niciodată de gol, așa încît Takma n-avea cum să știe.

Cei trei bătrîni ședeau în salonul îngust, fără să schimbe prea multe vorbe. Bătrîna izbuti să se calmeze, căci fiul ei, „copilul ei", era acolo și în fața privirii melancolice a ochilor lui ușor bulbucați, ea rămînea totdeauna calmă. Ședea, ținîndu-se dreaptă, parcă ar fi stat pe tron ; vîrsta și autoritatea ei îi dădeau un aer de suverană plină de demnitate și neprihănită, dar atît de plăpîndă și de firavă încît parcă adierea morții i-ar fi înălțat de pe acum sufletul. Cele cîteva vorbe pe care le rosti, exprimau recunoștința că fiul ei venea o dată pe săptămînă s-o vadă și s-o întrebe de sănătate, așa cum îi cerea datoria filială. Asta îi făcea plăcere ; și nu-i era greu să se liniștească atunci cînd, datorită satisfacției pe care o resimțea, era cuprinsă de un sentiment de împăcare. Și asta în ciuda faptului că pînă atunci, parcă sub un impuls din afară, fusese nevoită să vorbească despre lucruri de demult,

pe care le văzuse perindîndu-se prin fața ochilor. Cînd soneria se auzi din nou, zise :

— Cred că sînt copiii...

Toți trei ascultau în tăcere. Bătrînul Takma, cu urechea lui fină, o auzi pe Anna vorbind cu cineva în hol.

— Ei întreabă dacă n-ar fi prea obositor pentru tine, zise Takma.

— Anton, strigă-le jos să vină aici, zise bătrîna doamnă, și în glasul ei se simțea autoritatea maternă.

Anton Dercksz se ridică, se duse la ușă și strigă :

— Puteți veni sus. Bunica vă așteaptă.

Lot și Elly urcară și intrară în cameră, avînd aerul că s-ar fi temut să nu spulbere atmosfera care domnea în jurul bătrînei, prin explozia de tinerețe pe care o aduceau cu ei. Bătrîna făcu însă un gest brusc cu brațele, ridicîndu-le din faldurile negre ale mînecilor largi ; gestul, schițat doar, încremenit apoi din cauza gutei, se profilă pe fondul purpuriu al perdelelor, în timp ce spunea :

— Așadar, o să vă căsătoriți. Foarte bine.

Mîinile înmănușate în mitene ajunseră la înălțimea capului lui Lot, pe care îl apucă o clipă și îl sărută cu buze tremurătoare ; o sărută apoi și pe Elly. Fata îi spuse cu drăgălășenie :

— Bunico...

— Mă bucur că vă văd pe amîndoi. Mamma mi-a adus vestea cea mare. Fiți fericiți, copii, fericiți...

Cuvintele sunau ca o scurtă cuvîntare ce se înălța din amurgul fotoliului, care semăna cu un tron, însă cuvintele îi erau tremurătoare, gîtuite de emoție. „Fiți fericiți, copii, fericiți“, spusese Mamma. Lui Anton Dercksz i se păru că sesizase în glasul mamei gîndul că în familia lor nu fuseseră multe căsătorii fericite. Îi era limpede subînțelesul cuvintelor ei și fu bucuros că el nu se însurase niciodată ; privindu-i pe Lot și pe Elly, trăia un sentiment tainic, plăcut, de satisfacție. Stăteau acolo, atît de tineri și de liniștiți, gîndea el. Știa însă că aceasta nu era decît o aparență pentru că în definitiv, Lot avea treizeci și opt de ani, iar Elly nu era la prima ei logodnă. Totuși, ce tinere erau aceste două ființe și cîți ani plini mai aveau în fața lor ! Gîndul acesta îl umplea de gelozie și de invidie ; ochii i se întunecară cînd se gîndi că pentru el nu mai existau ani plini. Și, furișîndu-și privirea de om care se bucură în ascuns de senzuale plăceri închipuite, se întreba dacă Lot era cu adevărat un flăcău care ar fi trebuit să se gîndească la căsătorie. Lot avea o constituție delicată, abia dacă puteai să-l socotești un bărbat în carne și oase. Semăna la chip cu mama lui, avea fața roză și părul blond, lins, mustața bălaie, tunsă scurt, deasupra buzei cu arcuire ironică. Era foarte elegant, în jacheta lui strînsă pe corp, cu papionul micuț, îngrijit, ieșindu-i de sub gulerul dublu. „Și totuși nu era un aiurit“, gîndea Anton Dercksz ; articolele lui, trimise din Italia, cu subiecte despre Renaștere, erau foarte reușite și Anton le citise cu plăcere, fără să-și

exprime însă aprecierile laudative față de Lot ; cele două romane pe care le scrisese erau excelente ; într-unul era vorba despre Haga, în celălalt despre Java și dovedea în ele o pătrundere adîncă a societății olandezo-javaneze. Avea destule calități băiatul ăsta, mai multe decît s-ar fi putut crede, căci nu avea înfățișarea unui bărbat în carne și oase, ci semăna mai curînd cu o păpușică blondă gătită, descinsă parcă dintr-un jurnal de mode.

Elly nu era drăguță. Avea o față mică, palidă, care dovedea însă sensibilitate. Anton nu socotea că este o femeie cu temperament, sau dacă era, aceasta avea să iasă la iveală mai tîrziu. Nu și-i putea imagina pe cei doi logodnici sărutîndu-se cu multă înfocare ; și totuși aceasta era mîngîierea cea mai autentică în afurisita asta de viață a noastră. Așa fusese totdeauna pentru el. În fața ochilor lui plini de invidie, totul devenea confuz, căci îl copleșea regretul pentru ocaziile pierdute ; asculta totuși conversația care se desfășura calm, liniștit, pentru ca bunica să nu obosească : cînd aveau intenția să se căsătorească, unde se vor duce să-și petreacă luna de miere.

— Ne vom căsători peste trei luni, zise Lot. N-avem de ce să mai așteptăm. O să ne ducem la Paris și apoi în Italia. Eu cunosc bine Italia și pot să i-o arăt lui Elly.

Anton Dercksz se ridică și își luă rămas bun. Cînd ajunse jos, o găsi acolo în salonaș pe sora sa, Ottilie Steyn de Weert și pe bătrînul doctor Roelofsz.

— Copiii sînt sus, zise el.

— Da, știu răspunse Ottilie. De aceea aștept. Altfel ar fi prea mult pentru Mamma...

— Da, da, da, bolborosi bătrînul doctor.

El stătea ghemuit într-un scaun — o masă informă de grăsime hidropică ; piciorul înțepenit îi era întins înainte și pîntecele burduhănos se revărsa în valuri peste el ; fața proaspăt rasă, plină de crețuri, semăna cu un chip de maimuță foarte bătrînă, firele subțiri ale părului cărunt păreau mîncate de molii și atîrnau în smocuri încîlcite de pe țeasta în formă de glob, străbătută de o vînă proeminentă care șerpuia pînă la tîmple ; vorbea peltic, mormăind, bolborosind într-una ; ochii apoși înotau îndărătul ochelarilor de aur.

— Bine-bine-bine, Ottilie, așa va să zică, Lot al tău se căsătorește în sfîrșit !

Doctorul avea optzeci și opt de ani ; era ultimul supraviețuitor contemporan cu bunica și cu domnul Takma ; el o adusese pe lume pe Ottilie Steyn, în Java, pe vremea cînd era un tînăr medic sosit nu de mult din Olanda ; o striga fie pe numele mic, fie numind-o „copilă".

— În sfîrșit ? strigă Ottilie cu un glas indignat. Mie mi se pare destul de devreme.

— Da — da — da, da-da, copilă ; o să-i duci dorul, o să-i duci dorul băiatului tău. Ți-o spun eu... Totuși vor fi o pereche drăguță, el și cu Elly, bine, bine... Drăguța de Anna încă n-a aprins focurile. În camera asta e cald, dar sus, da-da, sus e foarte frig... Takma este totdeauna încins pe dinăuntru eh-eh ? Bine-bine ! Și Mammei îi place să fie răcoare în

cameră ; așa-așa, răcoare, rece, aș zice. Găsesc că aici jos e mai cald, ei-ei, aici jos *este* mai cald. Bine-bine !... Ei-ei... Mammei nu i-a fost prea bine ieri, copilă...

— Lasă, doctore, zise Anton Dercksz, o s-o faci totuși matale să atingă suta !

Și după ce își încheie haina, plecă mulțumit că își îndeplinise datoria filială pe săptămîna aceea.

— Oh — oh — oh ! strigă doctorul, dar Anton plecase. O sută ! O sută ! Vai nu, vai nu, țț, țț ! Nu, *eu* nu pot face nimic, eu nu pot face nimic. Și eu sînt bătrîn, da-da, sînt bătrîn : optzeci ș'opt de ani, optzeșopt, Lietje ! Da-da, asta atîrnă ceva, da-da... Nu, *eu* nu-i mai pot face nimic, nu-i așa ? Și e foarte bine că Mamma l-a luat pe doctorul Thielens : el e tînăr, ei — ei, e tînăr... Iată și copiii ! Bine-bine !, continuă doctorul în chip de salut. Cele mai bune urări, ei-ei, foarte drăguț. Artă, ei, artă de amorul artei ? Bunicuța e mai bine azi ? Atunci am să mă duc și eu sus, da-da, bine-bine.

— Unde vă duceți acum, copii ? întrebă Mamma Ottilie.

— La mătușa Stefanie, zise Elly. Și poate apoi la unchiul Harold.

Anna îi conduse ; Ottilie, suind scara în urma doctorului Roelofsz, care urca cu greu treaptă cu treaptă, se străduia să înțeleagă ce mormăia, dar nu pricepea nici o boabă. El continua să vorbească de unul singur :

— Da — da Anton ăla, bine-foarte bine — s-o fac pe ea să atingă suta ! O sută ! Bine,

el o să ajungă la o sută. Asta e sigur, ei-ei, da-da, deși *a fost* așa o brută ! Da-da, da-da, o brută : ce, nu-l știu eu ? Țț-țț ! O brută, asta a fost !... Da-da, și poate că mai este încă !

— Ce spui, doctore !

— Nimic, copilă, nimic... Să o facem să atingă o sută de ani ! Ei, *eu*, care sînt eu însumi bătrîn ; optze'șopt !...

Gîfîind din cauza efortului, (urca scările cu greutate) intră și-i salută pe cei doi bătrîni, de o vîrstă cu el, care îi răspunseră, dînd din cap, fiecare de la fereastra lui.

— Bine-bine, da-da, ce faci, Ottilie ? Ce faci, Takma ?... Bine — bine, da-da... Așa... Nu pot spune că-i cald aici !

— Ce vrei, zise Takma, abia sîntem în septembrie.

— Da, tu arzi totdeauna pe dinăuntru.

Ottilie mergea în urma lui, ca un copilaș, și o sărută pe mama ei cu multă tandrețe, plină de atenție ; cînd se duse apoi spre Takma, bătrînul o trase de mînă ca să-l poată săruta și pe el.

5

Papa Dercksz nu lăsase mare avere în urma lui, însă Stefanie De Laders, singurul copil din prima ei căsătorie, era o femeie bogată. Mamma nu fusese niciodată econoamă și acesta era motivul pentru care îi rămăsese atît de puțin din averea primului ei soț. Stefanie a făcut economii, punînd bani deoparte,

5 — Secretul din Java — c. 1/1272

fără să știe nici ea de ce, dintr-o înclinație înnăscută de a aduna ban peste ban. Locuia într-o căsuță din Javastraat și era cunoscută în cercurile filantropice, căci se dedica operelor de binefacere cu prudență și cumpătare. Lot și Elly o găsiră acasă pe mătușa lor. Se ridică de pe scaun, în mijlocul ciripitului păsărelelor pe care le ținea în colivii mici, ea însăși avînd ceva de păsărică bătrînă : scundă, uscățivă, zbîrcită, țopăind cu pași micuți, neastîmpărați, în ciuda vîrstei sale, cu umerii mici și înguști și cu mîinile osoase, era o bătrînică foarte urîtă, o mică vrăjitoare. Nu fusese niciodată măritată. Îmbătrînise, lipsită de pasiune, de flacăra vieții, cu micile ei egoisme netulburate, fiind urmărită toată viața de o singură mare teamă : spaima de a îndura chinurile iadului după moartea care, la urma urmei, se apropia. Era deci foarte credincioasă, convinsă fiind că acela care știa totul despre asta, pentru fiecare în parte și pentru veacurile ce vor veni, era Calvin. Încrezîndu-se orbește în religia ei, citea orice îi cădea în mînă cu acest subiect, de la broșurile învelite în hîrtie de ziar, pînă la lucrări teologice, deși pe acestea din urmă nu le înțelegea, iar primele o înspăimîntau de moarte.

— Chiar că mi-ați făcut o surpriză, copii, țipă mătușa Stefanie De Laders, de parcă Lot și Elly ar fi fost surzi. Și cînd o să vă căsătoriți ?

— Peste trei luni, mătușă.

— La biserică ?

— Cred că nu, mătușă, zise Lot.

— Am bănuit eu !

— Ai ghicit bine.

— Ei, dar asta nu se cade. Nici tu, Elly, nu vrei să te căsătorești la biserică, nu-i așa ?

— Nu, mătușă, sînt de acord cu Lot... Pot să-ți spun mătușă ?

— Da, desigur, fetițo, spune-mi mătușă. Nu, așa ceva nu se cade. Asta vi se trage însă de la Dercksz-i ; ei nu s-au gîndit niciodată la ce îi poate aștepta dincolo...

Păsările ciripeau și glasul ascuțit al mătușii avea un ton agresiv.

— Dacă bunicul ar putea să vină la căsătorie, poate că aș face-o pentru el, zise Elly. Dar e prea bătrîn ca să vină. Și nici Mamma. Steyn nu ține la asta.

— Nu, bineînțeles că nu ! strigă mătușa Stefanie.

— Știi, mătușă, tu ești singura din familie care ții la această ceremonie, zise Lot.

N-o vizita prea des pe mătușa Stefanie, dar cînd o vedea, îl amuza s-o scoată din sărite.

— Nu e nevoie s-o faceți pentru *mine*, zise mătușa, înțepată, iar în sinea ei gîndea : „N-o să primească nici un cent de la mine dacă nu se căsătoresc la biserică și nu fac ceea ce se cuvine. Avusesem de gînd să le las ceva ; acum voi lăsa totul nepoților lui Harold. Ei, cel puțin, se comportă corect“.

Dar cînd Elly se pregăti să se ridice, mătușa, care se simțea măgulită să primească vizite, zise :

— Ei, mai stați puțin, hai, Elly! Nu-l văd atît de des pe Lot și, în definitiv el este într-adevăr nepotul mătușii sale... Nu se cade, băiete! V-o spun pe șleau. Așa am făcut de cînd eram copilă. Eu sînt cea mai mare și cu o familie ca a noastră, care nu a avut întotdeauna o conduită corectă, a trebuit să spun mereu lucrurilor pe nume... Totuși am dat dovadă de mult tact. Fără mine, unchiul Anton ar fi fost cu totul pierdut, deși nici acum nu se poartă totdeauna așa cum se cuvine. Dar să-l las în legea lui, asta *nu* vreau. Unchiul Daniel, și mai ales unchiul Harold împreună cu copiii lor, de cîte ori n-au avut ei nevoie de mine!...

— Mătușă, dumneata ai fost totdeauna de nepreţuit, zise Lot. Dar pentru mătușa Thérèse n-ai putut să faci mare lucru; ea a devenit catolică și asta, bineînțeles, nicidecum sub influența dumitale.

— Thérèse e pierdută! strigă mătușa Stefanie, cu patimă. E mult timp de cînd am încetat să mai am de-a face cu Thérèse... Dacă există însă o persoană pentru care să pot face ceva... atunci mă sacrific. Pentru unchiul Harold fac ce pot, tot așa și pentru copiii lui; pentru Ina sînt o a doua mamă, la fel și pentru d'Herbourg. Iată acum și omul potrivit pentru tine; iar Leo și Gus sînt băieți buni și de treabă...

— Fără s-o uiți pe Lily, zise Lot, care n-a ezitat să-i dea primului ei fiu numele dumitale; deși cred că Stefanus este un nume destul de ciudat!

— Nu, nici dacă ați avea o duzină de fete, să nu dați vreodată copiilor voștri numele meu, strigă mătușa din mijlocul păsărelelor. Ce vrei să-ți mai spun, dragă băiete? Familia unchiului Harold mi-a arătat totdeauna mai multă afecțiune decît familia mamei tale; poate că cea mai mare afecțiune mi-au arătat copiii Trevelley. Și totuși, numai Dumnezeu știe cît îmi datorește mama ta: Lot, fără mine ar fi fost pierdută! N-o spun ca să-ți fiu dezagreabilă, băiete, însă asta e adevărul. Ar fi fost pierdută fără mine, Lot! Da, poți să-mi mulțumești. Îți poți da singur seama: măicuța ta cea scumpă, divorțată de două ori de primii doi soți... Nu, Lot, așa ceva nu se face.

— Dragă mătușă, mămica a fost întotdeauna oaia neagră a familiei noastre virtuoase.

— Nu, nu, nu! zise mătușa Stefanie, scuturînd nervos capul mic de păsărică — și păsărelele din jur își exprimau acordul printr-un ciripit aprobator. Familia nu e chiar așa de virtuoasă. În general vorbind, n-a fost niciodată așa cum se cuvine. Nu vreau să spun nici un cuvînt împotriva mamei mele, dar un lucru e sigur: l-a pierdut prea de timpuriu pe tatăl meu. Nu poți să-l *compari* pe Papa Dercksz cu *el*.

— Desigur, nu se poate compara un Dercksz cu un De Laders, zise Lot.

— Ești sarcastic! exclamă mătușa, și păsărelele își ciripiră indignarea, pactizînd cu ea. Dar este mult adevăr în cuvintele spuse în glumă. Nu spun asta pentru mama ta, care e un copil bun și care îmi este foarte dragă,

însă toți ceilalți Dercksz-i, cu excepția unchiului Harold, sînt...

— Sînt ce ? mătușă Stefanie.

— Sînt o ceată de păcătoși și de isterici ! strigă mătușa Stefanie, cu agresivitate. Unchiul Anton, unchiul Daan, mătușa Thérèse și, dragă băiete — deși ea nu e o Dercksz, are meteahna în sînge — și sora ta Ottilie ! Sînt o ceată de păcătoși și de isterici ! Și gîndea : „Mama ta este și ea una de-a lor, băiete, deși nu o spun".

— Sînt cu atît mai bucuros, zise Lot, că isteria care mi se trage de la Dercksz-i este compensată de o anumită cumpătare și stăpînire pe care o am de la Pauws. Și gîndea : „mătușa are dreptate, dar totul pornește de la propria ei mamă... doar că s-a întîmplat ca mătușa Stefanie să fie scutită de asta".

Mătușa continuă însă, încurajată de păsărele :

— N-o spun ca să bîrfesc familia, dragă băiete. S-ar prea putea să fiu aspră, dar vorbesc cu dreptate. Cine e acela care spune lucrurilor pe nume în familia noastră ?

— Dumneata, mătușă, dumneata !

— Da, eu le spun, eu, eu, eu ! strigă mătușa ; și toată păsărimea, din toate coliviile, își ciripi asentimentul. Nu pleca tocmai acum. Mai stai puțin, Elly. Găsesc că e atît de drăguț din partea voastră că ați venit. Elly, vrei să suni ? Klaartje o să aducă vișinata. O prepar după rețeta Annei de la bunica ; și ea o face după toate regulile.

— Mătușă, trebuie neapărat să plecăm.

— Hai, numai o vișinată ! stărui mătușa ; și păsărelele se alăturară invitației. Altfel, mătușa o să creadă că sînteți supărați pe ea pentru că v-a spus lucrurile pe față...

S-a gustat vișinata, care îi provocă mătușii o asemenea bună dispoziție, încît nu izbuti să o piardă nici chiar atunci cînd Lot exclamă, în ciripitul păsărelelor :

— Mătușă... *dumneata* nu ai fost niciodată isterică ?

— Eu ? Isterică ? Nu ! Păcătoasă, da : sînt încă păcătoasă, așa cum sîntem cu toții, dar isterică, slavă Domnului, n-am fost niciodată ! Isterică, așa cum este unchiul Anton, mătușa Thérèse și sora ta Ottilie, nu am fost niciodată, niciodată !

Păsărelele nu puteau decît să confirme spusele ei.

— Dar ai iubit și tu, mătușă ! Sper că într-o zi ai să-mi povestești romanul tău de dragoste. Am să-l istorisesc și eu, la rîndul meu, într-o carte foarte frumoasă.

— Ai spus prea multe despre familie în cărțile tale păcătoase, descriind lucrurile așa cum sînt, pentru ca mătușa să-ți mai povestească asemenea întîmplări, cu toate că a fost îndrăgostită de peste zece ori. Rușine, băiete ! Ar trebui să-ți fie rușine de tine ! Scrie o carte morală, a cărei lectură să fie o consolare, dar nu te apuca să dezgropi păcătoșenii, pentru plăcerea de a le descrie, oricît de frumoase ar fi cuvintele pe care le-ai alege pentru așa ceva.

— Deci, oricum, găsești că sînt frumoase cuvintele mele ?

— Nu găsesc nimic frumos în ceea ce scrii ; sînt cărți blestemate, cărțile pe care le scrii tu !... Într-adevăr, trebuie să plecați, Elly ? Sper că nu faceți asta din cauză că nu admir cărțile lui Lot ? Nu-i așa ? Atunci, încă o vișinată. Ar trebui să iei rețeta de la Anna. Ei bine, la revedere copii, și mai gîndiți-vă ce fel de cadou v-ar plăcea să primiți de la mătușa voastră. Poți să ți-l alegi pe al tău, copilă, poți să ți-l alegi tu singură. Mătușa o să vă facă un cadou care să fie potrivit...

Păsărelele aprobară și în timp ce Lot și Elly își iau rămas bun, ciripitul lor vesel le însoți plecarea.

9

— Uuuf ! zise Lot afară, vîrîndu-și degetele în urechile asurzite de ciripitul păsărelelor. Deocamdată, Elly, nu mai vreau unchi și veri. După o asemenea vizită nu mă mai duc la unchiul Harold și la d'Herbourgi. O bunică, un viitor bunic, un unchi, o mătușă și un foarte bătrîn medic al familiei : destule mumii pentru o singură zi ! Astăzi nu mai suport alți bătrîni, nici chiar pe unchiul Harold care nu-i nici pe departe cel mai antipatic dintre ei. Atîția bătrîni grămadă într-o singură zi : prea te apasă, prea te sufocă... Să ne plimbăm puțin, dacă nu ești obosită. E frumos, vîntul

o să ne răcorească, nu va ploua... Hai cu mine la dune. Uite că vine tramvaiul cu aburi, să-l luăm pînă la White Bridge, apoi mergem printre dune. Hai !

Merseră cu tramvaiul pînă la White Bridge și ajunseră curînd la dune ; acolo se așezară pe nisip. Briza mării adia deasupra capetelor lor.

— Sper să nu îmbătrînesc niciodată, zise Lot. Elly, *tu* nu crezi că e cumplit să îmbătrînești, să devii cu fiecare zi mai bătrîn ?...

— A, ceea ce urăști tu mai mult, nu-i așa Lot ? îl întrebă Elly.

Zîmbi ; el o privea cu seriozitate ; figura îi devenise tot mai palidă, însă cînd o văzu zîmbind, izbuti totuși să-i vorbească destins :

— Mai rău decît atît. E coșmarul meu. Să-ți vezi în fiecare zi tot mai multe riduri, tot mai multe șuvițe cărunte în păr ; să simți că te lasă memoria, că ascuțimea emoțiilor se tocește, să simți cum pîntecele ți se rotunjește, stricînd linia vestei ; să-ți simți puterile slăbind și spatele încovoindu-se sub apăsarea trecutului pe care îl tîrăști după tine... fără să fii în stare să împiedici asta !... Cînd haina ți se învechește, cumperi una nouă ; vorbesc din punctul de vedere al capitalismului. Dar trupul și sufletul le ai o dată pentru totdeauna și trebuie să le iei cu tine în mormînt. Dacă ești parcimonios cu vreunul din ele, atunci se cheamă că nu ai trăit, iar dacă le irosești, trebuie să plătești pentru asta... Și-apoi trecutul acela, pe care îl tragi, îl tîrăști după tine ! Fiecare zi își aduce inexorabila ei contribuție.

Nu sîntem altceva decît niște catîri, care tragem în ham pînă cînd nu mai putem înainta, pînă cădem morți, zdrobiți de atîta strădanie. Oh, Elly, e îngrozitor ! Gîndește-te la bătrînii pe care i-am văzut astăzi ! Gîndește-te la bunicul Takma și la bunica ! Cînd îmi vin în minte, simt cum mă cutremur... Stau amîndoi acolo, aproape în fiecare zi, cei nouăzeci și trei și cei nouăzeci și șapte de ani, privind fiecare afară pe cîte o fereastră ! Despre ce vorbesc ? Cred că nu au prea multe subiecte : despre micile lor indispoziții, despre vreme... ființe atît de bătrîne ca ei nu vorbesc, sînt amorțiți, nu-și mai aduc aminte. Trecutul le este împovărat de ani și îi strivește, le dă numai impresia vieții, a consecințelor ei neplăcute... Ei și-au trăit viața... Dacă a fost interesantă sau nu ? Uite, eu cred că trebuie să fi fost interesantă pentru bătrînii aceia, căci altfel de ce s-ar mai deranja unul pe altul, ca să se întîlnească și acum ? Trebuie să fi trecut împreună prin multe întîmplări.

— Se spune că tata mare...

— Da, că a fost iubitul bunicii... Oh, și bătrînii ăștia ! Să poți crede *așa ceva*, cînd îi vezi cum arată *acum* !... Să-ți imaginezi dragoste... pasiune... la bătrînii ăștia !... Trebuie să fi trecut prin multe împreună. Nu știu, dar cînd îi vedeam împreună, aveam totdeauna impresia că există parcă ceva care stăruie între ei, ceva straniu, ca o tragedie care s-a risipit lăsînd să plutească ultimele fire, aproape destrămate... Și totuși, sufletele lor trebuie să fi intrat în amorțire. Nu pot să cred că vorbesc

mult între ei ; doar că se uită unul la altul, sau afară pe fereastră ; firele acelea desprinse plutesc, dar ele le leagă încă viețile... Cine știe, s-ar putea să fie ceva interesant. În cazul ăsta ar fi o temă pentru un roman...

— Acum n-ai nici o idee ?

— Nu, sînt ani de zile de cînd n-am mai avut un subiect de roman... Și cred că nu voi mai scrie. Vezi, Elly, am ajuns... prea bătrîn ca să mai scriu pentru cei foarte tineri ; și cine altcineva citește romane ?

— Dar tu nu scrii numai pentru public ; tu ai propriul tău ideal artistic !

— Principiul acesta este o noțiune atît de searbădă. Grozav de frumos cînd ești foarte tînăr. După aceea este plăcut să te grozăvești cu un asemenea ideal de artă ; apoi faci o pasiune pentru el, așa cum altul face o pasiune pentru sport sau pentru o viață ușoară... Da, arta nu este totul. E ceva foarte frumos dar la drept vorbind, n-ar trebui să constituie un scop în viață. Artiștii îmbină o mare doză de snobism cu ceea ce este, de fapt, un țel mărunt.

— Bine, Lot, dar influența pe care o exercită ei...

— Cu o carte, o pictură, o operă ? Chiar pentru oamenii care le apreciază, acestea sînt niște plăceri fără importanță. Să nu-ți închipui cumva că artiștii exercită o mare influență. Toate artele noastre sînt mici turnuri de fildeș, cu uși înguste pentru cei inițiați. Ele nu au aproape nici o influență asupra vieții. Toate definițiile acelea aiurite despre Artă cu A mare, pe care vi le servesc autorii mo-

derni — arta este așa, arta este pe dincolo — sînt doar un șir de fraze pedante. Arta este un amuzament, iar un pictor este un animator ; tot așa compozitorul ; la fel romancierul.

— O, nu, Lot !

— Te asigur că așa este. În concepția ta despre artă este încă atîta prețiozitate, Elly, dar ea se va învechi, draga mea. Nu este decît un manierism. Artiștii sînt animatori, pentru ei înșiși sau pentru alții. Așa au fost, totdeauna, încă din zilele primilor trubaduri, în cel mai frumos înțeles al acestui cuvînt. Oricît de măreață ar fi ideea pe care ți-o faci tu despre artiști, ei tot animatori rămîn. Un artist nu este un semizeu, așa cum ni-l imaginăm cînd avem douăzeci și trei de ani, ca tine, Elly. Un animator este ceea ce este : el se distrează sau îi distrează pe alții ; de obicei este vanitos, meschin, invidios, gelos, lipsit de mărinimie față de colegii lui, făcînd pe grozavul cu principiile și cu arta sa, acest nobil scop al vieții. La fel de invidios ca oricare altul, de orice profesie. Atunci de ce să nu vorbesc de autori ca de niște animatori ? Ei se distrează pe seama propriilor lor griji și emoții și îi distrează pe tinerii care îi citesc, fie cu un sonet melancolic, fie cu un roman mai mult sau mai puțin nebulos. Căci oamenii care nu se ocupă de comerț și au depășit treizeci de ani nu mai citesc romane sau poeme. Chiar și eu sînt prea bătrîn ca să scriu pentru tineri. Cînd scriu acum, am ambiția burgheză de a fi citit de către contemporanii mei, de oamenii care se apropie de patruzeci de ani.

Ceea ce îi interesează pe aceștia este viața reală, privită cu simț psihologic, dar exprimată în chip de adevăr concret și nu transpusă într-o închipuire, poetizată și dramatizată prin personaje fictive. Iată de ce sînt ziarist și iată de ce asta mă bucură. Îmi place să-mi agăț dintr-o dată cititorul și să-i dau drumul apoi, la fel de brusc, deoarece nici eu nici el nu avem timp de pierdut. Viața merge înainte. Mîine însă îl agăț din nou ; și nici atunci nu doresc să-l încînt decît atît timp cît îl am în stăpînirea mea. În efemerele noastre vieți această ziaristică este arta efemeră și adevărată, căci vreau să-i dau o formă ușoară, dar pură... Nu zic că am ajuns eu însumi atît de departe, dar acesta este idealul *meu* artistic...

— Atunci, n-ai să mai scrii niciodată romane ?

— Cine poate să spună ce va face sau ce nu va face în viitor ? Spui... și apoi faci totuși altceva. Cine știe ce am să spun sau ce am să fac peste un an ? Dacă aș cunoaște viața intimă a bunicii, poate că aș scrie un roman. Dar viața ei este aproape istorie, și chiar dacă mă interesează să povestesc propriile noastre întîmplări, în anticiparea viitorului nostru, istoria continuă să aibă un farmec deosebit pentru mine, chiar dacă istoria descurajează omenirea și ființele omenești și chiar dacă ai mei mă deprimă... Viața bunicii este aproape istorie : emoții și întîmplări din alte timpuri.

— Lot, doresc să te apuci serios de lucru.

— Am să încep să lucrez de îndată ce vom ajunge în Italia. Cel mai bun lucru, Elly, este

să nu ne preocupăm încă de instalarea noastră. Nici la Mamma, nici pe cont propriu. Să hoinărim. Cînd vom îmbătrîni, o să avem timp destul să ne stabilim. Ce mă atrage pe mine în Italia este uluitorul ei trecut. Încerc să regăsesc Antichitatea prin Renaștere, dar n-am reușit niciodată să ajung pînă acolo ; pînă și în Forum continui să mă gîndesc prea mult la Rafael și la Leonardo.

— Așadar, întîi la Paris... apoi la Nisa...

— Și în continuare în Italia, dacă vrei. La Paris vom vizita o altă mătușă.

— Mătușa Thérèse?

— Da. Cea care-i mai catolică decît papa. Iar la Nisa, pe Ottilie... Elly, tu știi că Ottilie trăiește cu un italian ; nu e căsătorită cu el. Ai să vrei totuși să o vezi ?

— Sigur că da, zise Elly cu un zîmbet dulce. Sînt foarte nerăbdătoare să o văd iarăși pe Ottilie... Ultima dată am văzut-o cînd a cîntat la Bruxelles.

— Are o voce divină...

— Și este o femeie foarte frumoasă.

— Da, seamănă cu Papà. E înaltă. Nu are nimic de la Mamma... Nu se putea înțelege niciodată cu Mamma. Și, bineînțeles, își petrecea mai tot timpul la Papà... Nu mai e tînără... E cu doi ani mai mare decît mine... Sînt doi ani de cînd am văzut-o ultima oară. Cum o mai fi arătînd oare ? Mă întreb dacă mai e cu italianul ei... Știi cum l-a cunoscut ? Întîmplător, în tren. Călătoreau de la Florența la Milano, în același compartiment. El era ofițer... Au stat de vorbă... și de atunci nu s-au

mai despărțit. El a demisionat din armată ca s-o poată însoți oriunde se ducea să cînte. Sînt încă împreună, cel puțin așa cred... „Păcătoși și isterici" ar spune mătușa Stefanie... Cine știe ? S-ar putea ca Ottilie să fi întîlnit marea fericire... și nu a șovăit să o înhațe... Vai, cei mai mulți oameni ezită... Bîjbîie după ea...

— Noi sîntem altfel decît Ottilie, Lot, și nu bîjbîim totuși... nici nu ezităm...

— Elly, ești absolut sigură că mă iubești ?

Ea se aplecă asupra lui, cum stătea tolănit în nisip, sprijinindu-se în coate. Simțea că-l iubește intens, profund — o nevoie arzătoare de a trăi pentru el, de a se uita întru totul pe sine de dragul lui, de a-l stimula să lucreze, devotîndu-se însă unui lucru important, foarte important... Iată în ce chip îi înflorise iubirea după suferințele prin care trecuse... Sub cerul nesfîrșit, pe care norii alunecau asemenea unei mari flote de corăbii cu pînzele albe întinse, îi încolți în minte, pentru o clipă poate, o îndoială foarte vagă, inconștientă : oare avea și el nevoie de ea, așa cum intenționa ea să i se dedice lui ?... Dar această senzație vagă, inconștientă, se risipi în adierea care îi mîngîia tîmplele ; dragostea ei, aproape maternă, era atît de intensă și de arzătoare, încît se aplecă asupra lui, îl sărută și îi spuse, absolut convinsă și sigură de ea, dar nu la fel de sigură pe viață și pe viitor :

— Da, Lot, sînt sigură de asta.

Orice îndoială care ar fi putut să mai stăruie în sufletul lui se topi în zîmbetul său plin de

căldură, la auzul simplei şi tandrei afirmaţii că ea îl iubea, lucru de care era conştient doar în sinea lui, şi care îi crea o stare de minunat, gingaş extaz, ce-l făcea să-şi închipuie că fericirea se apropie...

7

Harold Dercksz, al doilea fiu al bătrînei, avea şaptezeci şi trei de ani ; cu doi ani mai puţin decît Anton. Era văduv şi locuia cu singura lui fiică, Ina. Aceasta se căsătorise cu Jonkheer d'Herbourg şi avea trei copii : Lily, o femeie tînără, micuţă, cu păr cînepiu, căsătorită cu un ofiţer de artilerie, Van Wely, şi doi băieţi, Pol şi Gus, primul la universitate, iar celălalt, la liceu.

Pentru Ina d'Herbourg era uneori foarte neplăcut faptul că familia tatălui ei, privită în ansamblu, nu dădea dovadă de respectabilitatea cuvenită, mai adecvată cercului frecventat de ea. Era întru totul de părerea mătuşii Stefanie — pe care o linguşea şi din alte motive — declarîndu-se de acord cu ideea că bunica fusese rău sfătuită atunci cînd, după căsătoria sa cu De Laders, s-a remăritat cu unul dintre aceşti mult mai puţin distinşi Dercksz-i : şi asta în ciuda faptului că Ina însăşi era o Dercksz şi că *dacă* bunica ei nu s-ar fi recăsătorit, însăşi existenţa ei ar fi fost problematică. Ina nu ajungea însă cu gîndul chiar atît de departe ; ea regreta doar că nu

era o De Laders ; şi lucrul cel mai bun pe care îl avea de făcut era s-o menţioneze cît mai puţin posibil. Din acest motiv, cel puţin în cercul cunoştinţelor ei, îl renega pe unchiul Anton, un bătrîn desfrînat, compromiţător, pe seama căruia circulau cele mai stranii zvonuri. El era însă totodată un unchi bogat, lucrul acesta constituind o justificare spre a-l avea în vedere, mai ales pentru tînăra pereche Van Wely. Ina, cu sufletul ei foarte meschin, era tot atît de bună fiică pentru tatăl ei, pe cît era de bună mamă pentru copiii ei. Sigur că s-ar bucura să-l vadă pe unchiul Anton lăsîndu-şi averea — oare cît o avea el de lăsat ? — copiilor ei. Mai era şi familia din Indii a unchiului Daniel, asociatul lui Papa în afacerile din Java, care venea la intervale regulate în Olanda. Mă rog, Ina era bucuroasă cînd afacerile mergeau bine — căci asta însemna bani în casă —, ca şi atunci cînd îi vedea, în sfîrşit, pe unchiul Daniel şi pe mătuşa cea grasă din Java, Floor, îmbarcaţi pe vaporul-cursă poştală care avea să-i ducă acasă. Într-adevăr, amîndoi erau cu totul neprezentabili, unchiul cu manierele lui din Indii şi mătuşa, o *nonna* [1], de care Inei îi era categoric ruşine ! Ei, apoi la Paris o avea pe mătuşa Thérèse Van der Staff care, după ce dusese o viaţă destul de liberă, devenise catolică : Na, poftim ! Şi asta tot o excentricitate ! Familia De Laders a fost valonă, d'Her-

[1] Corcitură de european cu asiatic.

bourgii erau și ei valoni ; ce-i drept, la Haga valonismul era mai distins decît catolicismul. Cel mai bun lucru ar fi fost... să nu pomenești niciodată de mătușa Thérèse. Unde mai pui că era și mătușa Ottilie Steyn de Weert, care locuia la Haga. Vai, de trei ori căsătorită și de două ori divorțată ! Și mai avea și o fată cîntăreață, ce o pornise pe drumul pierzaniei, și un fiu care scrisese două romane imorale. Asta, fără doar și poate, era ceva teribil pentru Ina d'Herbourg. Un lucru atît de condamnabil și de incorect ! Toate cunoștințele ei știau de asta, deși ea nu pomenea niciodată de mătușa Ottilie sau de cei trei soți ai ei, care erau cu toții în viață ! Și cînd Ina d'Herbourg se gîndea la mătușa Steyn de Weert, își ridica spre cer ochii plictisiți și plini de noblețe, cu un aer desnădăjduit, și ofta din adîncul sufletului ; privirea aceasta și desperarea ei o făceau să pară o autentică IJsselmonde, din cap pînă-n picioare. Căci ea însăși, se gîndea, moștenise mai mult sîngele aristocratic al mamei sale, o domnișoară IJsselmonde, decît pe acela al tatălui său, Dercksz. Fiind singura lui fiică, ea a izbutit să frecventeze, prin mătușile IJsselmonde cercuri ceva mai selecte decît pe acela, prea est-indian, al familiei tatălui ei, dacă un asemenea cerc exista. Căci Dercksz-ii erau puțin cunoscuți în societate și se părea că în jurul lor domnește o atmosferă de izolare. Aveau foarte puține cunoștințe. Chiar și mama sa, pe vremea cînd încă trăia, oricît de mult se străduise, nu fusese în stare niciodată să-l îndemne pe Papa să se remarce ca un specialist — ce era — în problemele Indiilor de Est și să-l facă să aspire la Secretariatul Coloniilor.

Nu, tata nu trebuia să fie smuls din sfioasa lui rezervă înnăscută ; deși era blajin și ascultător, deși participa la toate vizitele considerate ca fiind importante, deși oferea și era invitat la dineuri, rămăsese așa cum îi era felul : un om de afaceri liniștit, pașnic, cu o sănătate șubredă, cu sufletul zdrobit de o taină, cu o durere și o suferință întipărite în ochi și în jurul gurii, dar fără să se plîngă vreodată și rămînînd totdeauna rezervat în manifestări.

Harold Dercksz era acum un bătrîn înalt și subțire ; odată cu trecerea anilor, plini de griji și dureri, suferința sa sporadică și tăcerea fără sfîrșit păreau să se fi adîncit, lăsîndu-i impresia că era din ce în ce mai puțin capabil să se ascundă ; nu vorbea totuși cu nimeni despre lucrul acesta, cu excepția medicului său, dar nici cu el prea mult. În rest era tăcut, nu vorbea niciodată despre sine, nici măcar cu fratele său Daan care venea în Olanda la intervale regulate pentru chestiuni de afaceri ce-i priveau pe amîndoi.

Ina d'Herbourg era o fiică bună : cînd tatăl ei era bolnav, ea îl îngrijea așa cum îi îngrijea pe toți ai casei, corect și cu oarecare afecțiune. Uneori se întreba însă dacă mama ei nu fusese cumva dezamăgită în căsătorie, căci Papa nu cîștiga mulți bani, în ciuda afacerilor sale din Indii. Da, mama fusese deziluzionată din cauza problemelor bănești, iar

Ina, la rîndul ei, avusese mereu decepții financiare. Cînd însă soțul Inei, Leopold d'Herbourg — care după ce a obținut licența în drept se gîndise mai întîi să intre în diplomație, dar care, cu toată importanța pe care și-o atribuia singur, nu se simțise destul de înzestrat pentru această carieră, fiind acum un avocat pledant fără clienți — cînd soțul Inei fu așadar și el dezamăgit de fondurile care veneau din Indii, Ina, după ce îi făcu cîteva scene, începu să creadă că asta o fi soarta ei : să tînjească mereu după bani și să nu-i aibă niciodată.

E adevărat că acum locuiau într-o casă mare și că Papa era foarte generos și suporta toate cheltuielile pentru întreținerea lui Pol la Leyden, dar viața nu era ușoară pentru Ina ; banii i se scurgeau printre degete și ar fi dorit nespus să vadă mai mulți bani în jurul ei, mult mai mulți. De aceea era amabilă cu mătușa Stefanie De Laders și, mai pe ascuns, cu unchiul Anton.

Soarta continua să o persecute : în loc ca Lily să mai aștepte puțin și să facă o căsătorie bună, abia împlinise douăzeci de ani cînd se îndrăgosti pînă peste urechi de tînărul Frits van Wely, un funcționăraș fără o lețcaie, așa încît Ina nu mai putu să facă nimic, cu atît mai mult cu cît Papa spuse : „Lasă copiii să fie fericiți !"

Le dădea el o sumă de bani lunar, dar asta nu însemna altceva decît sărăcie lucie ; totuși Frits și Lily se căsătoriră și, cît ai clipi din ochi, apăru un băiețel. Singurul lucru pe care

Ina l-a putut convinge să-l accepte a fost să-i dea copilului numele mătușei Stefanie.

— Stefanus ? exclamă Lily înspăimîntată. Mă rog, dar ce nu faci ca să ai o viață liniștită ! O să-i spună Stef, nume care suna destul de drăguț, căci mătușa n-ar fi vrut să audă niciodată de Etienne. Ina ar fi preferat Stefanus Anton ; însă cu numele acesta n-ar fi fost de acord Frits și Lily.

Ina d'Herbourg avea un principiu : să nu vorbească niciodată despre bani și despre familie ; dar cum e foarte greu să-ți respecți principiile, în casa d'Herbourg se discuta mereu despre bani și foarte mult despre familie. Între Ina și soțul ei, ambele subiecte de conversație erau binevenite. Acum, cînd Lot Pauws se logodise cu Elly Takma, convorbirea se înfiripă de la sine între ei, într-o seară după cină, în vreme ce Harold Dercksz privea tăcut în gol.

— Cîți bani crezi că vor primi, Papa ? întrebă Ina.

Bătrînul făcu un gest vag și continuă să privească în gol.

— E lucru cert că Lot nu are nimic, zise d'Herbourg. Amîndoi părinții îi sînt în viață. Se prea poate ca el să scoată ceva de pe articolele alea ale lui, dar nu cine știe ce.

— Cît o fi primind oare pe un articol ? îl întrebă Ina, nerăbdătoare să afle cît mai repede răspunsul.

— Nu știu, n-am nici cea mai vagă idee ! răbufni d'Herbourg.

— Crezi că bătrînul Pauws o să le dea ceva ? El locuiește la Bruxelles, nu-i așa ?

— Da, dar nici bătrînul Pauws nu are nimic.

— Sau mătușa Ottilie ? Ea are banii pe care i-a lăsat tatăl ei, știi tu. Steyn nu are nimic, nu-i așa tată ? Și apoi, de ce i-ar da Steyn ceva lui Lot ?

— N-are de ce, zise d'Herbourg, dar bătrînul domn Takma are o groază de bani. E sigur că Elly o să capete ceva de la el.

— Nu înțeleg din ce-or să trăiască, zise Ina.

— N-o să aibă mai puțin decît Lily și Frits.

— Dar tot nu pot să înțeleg cum o să se descurce ăștia doi ! replică Ina.

— În cazul ăsta ar fi trebuit să-i găsești fiicei tale un soț bogat !

— Te rog, zise Ina, închizînd plictisită ochii, cu un aer de distincție, cu faimoasa lor căutătură „IJsselmonde“, să nu mai vorbim despre bani. Sînt scîrbită și obosită de ei, și apoi, banii celorlalți... sînt *le moindre de mes soucis*[1]. La urma urmelor, nici nu-mi pasă cum trăiesc alții... Totuși... Părerea mea este că bunica stă mai bine decît ne închipuim.

— Știu aproximativ cam cît ar trebui să aibă, zise d'Herbourg. Deelhof, avocatul, spunea deunăzi...

— Cît ? întrebă Ina cu nerăbdare, și ochii ei obosiți se aprinseră.

Întrezărind însă expresia de suferință care crispase fața socrului său și neștiind dacă suferința era fizică sau morală, dacă sursa ei era gastrita sau nervii, d'Herbourg ocoli întrebarea. Totuși, era greu să-ți înghiți vorba, așa dintr-o dată, chiar dacă Papa părea îndurerat, astfel încît zise :

[1] Ultima dintre grijile mele (fr.).

— Mătușa Stefanie trebuie să aibă o situație bună.

— Da, eu cred însă, zise Ina, că după cît se pricepea de bine unchiul Anton să strîngă banii pe vremea cînd era rezident, el este acela care stă mult mai bine decît mătușa Stefanie. Fiind neînsurat, nu a dat recepții cît a stat în acel post ; asta o știu cu siguranță. Locuința rezidentului era o paragină, după opt ani, cînd a părăsit-o el...

— Dar unchiul Anton este un bătrîn desfrînat, zise d'Herbourg cu convingere, și *asta* îl costă bani.

— Nu, zise Harold Dercksz.

O spuse cu un fel de durere, făcînd un gest de negare cu mîna ; dar abia apucase să rostească acea singură vorbă în apărarea fratelui său, că o și regretă, căci Ina îl întrebă nerăbdătoare :

— Ai spus nu, Papa ? E sigur însă că viața unchiului Anton n-ar rezista la o cercetare...

Și d'Herbourg întrebă :

— Cum de a putut să fie o asemenea pramatie, fără să-și fi plătit plăcerile ?

Harold Dercksz, străduindu-se să găsească o expresie mai blîndă, zise :

— Femeile îl plăceau pe Anton...

— Femei ? Poate vrei să spui fetițe !

— Nu, nu! protestă Harold Dercksz, respingînd aluzia cu un gest al mîinii lui bătrîne și uscate.

— Sst! zise Ina, aruncîndu-și ochii în jur. Băieții intrară.

— Bine, dar acum treizeci de ani, unchiul Anton a fost pus sub urmărire, continuă d'Herbourg.

— Nu, nu, protestă Harold Dercksz.

Pol, studentul, și Gus, mezinul, intraseră în cameră și în seara aceea nu se mai vorbi de bani și de familie și, datorită băieților, ceaiul de după cină se desfășură în mod agreabil. E adevărat că Ina era o mamă bună și își crescuse bine băieții; din respect pentru bătrînul lor bunic, erau veseli fără a fi zgomotoși, fapt care îi producea totdeauna lui Harold Dercksz o stare plăcută, de intimitate; amîndoi erau foarte politicoși, spre marea mulțumire a Inei, care putea astfel să spună că Paul și Gus nu datorau *asta* Dercksz-ilor; cînd bunicul se ridică să se ducă sus în biroul lui, Gus se repezi la ușă și o ținu deschisă cu foarte mult respect. Bătrînul dădu din cap cu bunăvoință, uitîndu-se la nepotul său, îl bătu pe umăr și o porni în sus pe scară, făcînd reflecția că Ina era o fiică bună, deși avea și ea defectele ei. Îi plăcea să locuiască în casa fiicei lui. S-ar fi simțit foarte singur dacă ar fi fost izolat. Era atașat de cei doi nepoți. Ei reprezentau tinerețea, ceva ce era pe cale să crească în veselie și voioșie; viețile acelea de băiețandri nu semănau cu toate celelalte, cu lucrurile

care treceau, care treceau pe încetul, amenințător, ani și ani de-a rîndul, ani și ani...

Ajungînd în biroul său, Harold Dercksz mări flacăra lămpii cu gaz aerian, se lăsă în fotoliu și rămase pe gînduri. Existența ascundea uneori amintirile, le acoperea de tăcere. Amintirile acelea teribile, de o viață. Acum nici nu mai erau atît de amenințătoare și pînă cînd moartea va veni să le înlăture, se perindau prin fața ochilor, se perindau într-una, oricît de înceată le-ar fi fost trecerea. Ele, întîmplările, se stingeau însă foarte încet.

Era acum un om bătrîn, un bătrîn de șaptezeci și trei de ani, un moșneag infirm, care își tîra bătrînețea înspre mormîntul după care tînjea. Cîte suferințe nu îndurase! Nu putea să înțeleagă de ce trebuia să trăiască pînă la o vîrstă atît de înaintată, în vreme ce întîmplările treceau atît de încet, se perindau în tăcere, lăsînd însă urme adînci. Parcă întîmplările ar fi fost niște fantome ce tîrau în urma lor văluri lungi, pe cărări nesfîrșite, și parcă vălurile acelea foșneau peste frunzele învolburate de-a lungul potecilor. Toată viața văzuse întîmplările perindîndu-se și adesea nu izbutise să înțeleagă cum de asemenea întîmplări, care se desfășuraseră prin fața ochilor lui, au putut să încapă într-o minte omenească. Dar întîmplările își tîrîseră vălurile și frunzele ruginiseră fără ca amenințarea să se înfăptuiască vreodată. Nimeni nu s-a ivit din spatele unui copac, cărarea a rămas pustie în fața ochilor lui, cărarea a șerpuit mereu și nălucile s-au topit. Uneori doar ele priveau în

jur cu o privire de strigoi, alteori o porneau înainte, tîrîndu-se încet ; niciodată însă nu se opreau. Le văzuse perindîndu-se în tăcere de-a lungul copilăriei sale, de-a lungul adolescenței sale, pe vremea cînd avusese și el vîrsta lui Pol și a lui Gus ; le văzuse trecînd prin viața sa, o viață obișnuită de plantator de cafea din Java, și apoi de industriaș ; le văzuse trecînd prin viața sa de om însurat cu o femeie a cărei existență o împărtășise din greșeală, tot așa cum, din greșeală, o împărtășise și ea pe a lui. În cazul lui — nu încăpea nici o îndoială în privința asta — din cauză că nu făcea nimic altceva decît să vadă acele întîmplări, întîmplările care se perindau...

Acum tușea, o tuse puternică, seacă, o tuse care îi făcea rău la piept și la stomac și ale cărei convulsii se transmiteau pînă în picioarele-i slăbănoage...

Oh, cît o să mai dureze asta ? Cît o să mai vadă întîmplările ?... Se perindau, se perindau, se tîrau, se tîrau... Vai, de ce nu treceau mai repede ? Începuseră încă de pe vremea cînd era un băiețel de treisprezece ani, un băiețaș vesel, sportiv, care se juca cu picioarele goale în rîul din fața casei vicerezidentului, bucurîndu-se de fructe, de păsări, de animale, bucurîndu-se de tot ce-i putea oferi copilăria veselă a unui băiat din Java, căruia îi era îngăduit să se joace pe terenuri întinse, pe lîngă ape curgătoare, să se cațere în copaci înalți cu flori roșii ; din clipa aceea — o noapte înăbușitoare cu cerul mohorît, mai întîi amenințător, apoi revărsîndu-se în torente zgomotoase de ploaie — din clipa cînd a văzut întîmplările, primele întîmplări, prima întîmplare teribilă, din clipa aceea, în mintea sa fragedă s-a strecurat o tulburare, un fel de fiară care, fără a izbuti să-l distrugă, îl ținuse mereu în stăpînirea sa, îl ținuse în ghearele sale... În fiecare an, de-a lungul întregii lui vieți, văzuse întîmplarea ivindu-se din nou, ca o vedenie. Groaznica Întîmplare, zămislită și născută în acea noapte cînd, desigur din cauza febrei, nu izbutise să adoarmă, sub cerul apăsător, de plumb, care zăgăzuia ploaia în pînzele sale puternice, împiedicînd-o să izbucnească și neîngăduind aerului să ajungă pînă la el, ca să poată respira. Închipuire ? Nu, întîmplare, Întîmplare adevărată...

Un *pasanggrahan* [1] izolat în munți. Se află acolo singur, cu cei doi părinți ai lui, el, favoritul tatălui său, venit spre a-și petrece concediul de boală. Ceilalți frați și surori au rămas în oraș, la locuința vicerezidentului.

Nu poate dormi. Strigă :

— *Baboe* [2], vino încoa !...

Nu răspunde. Unde să fie ? De obicei, se culcă afară, lîngă ușa lui, pe salteaua ei micuță și are somnul ușor.

— *Baboe, baboe,* vino încoa !

Îl cuprinde nerăbdarea ; e băiat mare, dar îi este teamă, pentru că are puțină febră, în-

[1] Locuință din lemn sau din împletitură de trestie, fără etaj, înconjurată de verande (malaeză).

[2] Dădacă (malaeză).

tocmai ca Papa, și noaptea e atît de înăbușitoare, încît parcă ar sta să se dezlănțuie un cutremur.

— *Baboe...*

Dar ea nu e acolo.

Se zvîrcolește și se încurcă în *klamboe* [1], dar nu e în stare să o desfacă, în spaima lui înfierbîntată. Se eliberează apoi din faldurile de muselină și încearcă să o strige din nou pe *baboe*... cînd, deodată, aude voci, șoapte pe veranda din spate... Sîngele îngheață în trupul băiatului ; gîndul îi umblă la hoți, la *ketjoe* [2] și e înspăimîntat de moarte... Nu, nu vorbesc limba javaneză, nu sînt *ketjoe*. Vorbesc olandeza, amestecată cu malaeza. Recunoaște glasul lui *baboe* și încearcă să scoată un strigăt de spaimă, dar însăși spaima este aceea care i-l curmă în gîtlej... Ce or fi făcînd acolo ? Ce se întîmplă ? Pe băiat îl trec sudori reci... Aude glasul mamei lui ; recunoaște apoi vocea domnului Emile, domnul Takma, secretarul care vine atît de des în casa lor de la oraș... Oh, ce-or fi făcînd ei acolo, afară, în întuneric ?... La început a fost înspăimîntat, dar acum și-a recîștigat aproape în întregime calmul ; tremură însă și nu știe de ce... Ce să se fi întîmplat ? Ce fac Mamma și domnul Takma, și Ma-Boeten, acolo, în întuneric ? Curiozitatea îi învinge spaima. Tace chitic ; doar dinții îi clănțănesc. Deschide ușa odăii sale, încet de

[1] Plasă împotriva țînțarilor (malaeză).
[2] Bandă de hoți indigeni (malaeză).

tot, ca să nu scîrțîie. Veranda din mijloc e înecată în întuneric, pe veranda din spate e beznă...

— Ssst, *baboe,* ssst, oh, Doamne, taci !... Încet, încet... Dacă ne aude *sinjo* [1] !...

— Doarme, *kandjeng* [2]...

— Dacă ne aude *oppas* [3] ?

— Doarme, *kandjeng...*

— Oh, Doamne, Doamne, dacă se trezește ?... Oh, *baboe, baboe,* ce ne facem ?...

— Liniștește-te Ottilie, liniștește-te !...

— Nu se poate face nimic altceva, *kandjeng,* la rîu, la rîu !...

— Vai, Doamne, vai Doamne, nu, nu, nu la rîu !...

— Liniștește-te, Ottilie !

— Oh, Doamne, nu, nu la rîu !

— E singura soluție, Ottilie ! Stăpînește-te, stăpînește-te ! Taci din gură, îți spun ! Vrei să fim arestați amîndoi pentru crimă ?

— Dar ce, eu, eu l-am omorît ?

— N-am putut face altfel ! Eu eram în legitimă apărare ! *Tu* erai cea care îl urai, Ottilie, nu *eu*. Dar ai făcut-o împreună cu mine.

— Oh, Doamne, nu, nu !

— Nu încerca să negi partea ta de vină !

— Nu, nu, nu !

— Tu te-ai agățat de el.

— Da, nu...

[1] Băiat, copil (malaeză).
[2] Stăpînă (malaeză).
[3] Paznic (oland.).

— ...cînd i-am smuls *kris*-ul [1] din mînă.

— Da... da...

— Ssst, *kandjeng*, ssst ! Taci !

— Oh, Doamne, oh Doamne, fulgeră !... Oh, ce bubuit, ce tunet !

Munţii repetau, iarăşi şi iarăşi, rostogolirea neîncetată a tunetului. Torente de ploaie se revărsau sfîşiind parcă pînzele care le reţinuseră.

Băiatul o auzi pe mama sa ţipînd.

— Tăcere, Ottilie, tăcere !

— Nu pot să mai îndur. Am să leşin !

— Taci ! Apucă-i piciorul. *Baboe*, tu apucă celălalt picior !

— E sînge pe duşumea...

— Şterge-l.

— Îndată, *kandjeng*, oh, îndată !... Mai întîi la rîu.

— Oh, Doamne, oh, Doamne !

Dinţii băiatului clănţănesc, ochii îi ies din cap şi, în înfrigurarea ce-l cuprinde, inima îi bate, gata să-i sară din piept. Este înspăimîntat de moarte, dar doreşte să vadă. Nu înţelege, dar doreşte mai presus de toate să vadă. Curiozitatea lui copilărească îl împinge să întrevadă groaznica întîmplare pe care n-o înţelege încă. Pe tăcute, se furişează cu picioarele goale pe veranda întunecată. Şi în lumina abia întrezărită, în noaptea de afară... vede ! Vede Întîmplarea ! Un fulger orbitor, teribil ; un bubuit de tunet. Parcă s-ar prăbuşi munţii... Şi vede ! Nu zăreşte prin ceaţă decît ceva tulbure, ei poartă, duc ceva, într-o înaintare nedeslu-

[1] Pumnal malaez.

şită... cară pe cineva. Mamma, domnul Emile şi Ma-Boeten. În naivitatea lui, nu-şi dă seama pe cine anume. În naivitatea lui, se gîndeşte doar la întîmplări şi oameni cumpliţi, la hoţi şi comori, la aventurile înfricoşătoare din cărţile lui cu poveşti... Pe cine or fi cărînd ei prin grădină ? Oare Papa să nu-i fi auzit ? Nu îl trezesc ei oare ? Să doarmă el atît de adînc ?

Nu le mai aude glasurile... Au dispărut în grădină... Dar *oppas*-ul, să nu-i audă el oare ?... Nu, pretutindeni e linişte ; totul a dispărut în întuneric şi ploaie ; nu vede nimic altceva decît ploaia căzînd năvalnic, răpăind, răpăind cu furie. Sălbatecul ropot îl împiedică pe tata şi pe *oppas* să audă. Cerul s-a despicat şi ploaia se prăvăleşte acum nestingherită. Tremură de frig şi febră. Şi, deodată, simte că piciorul lui micuţ şi gol calcă pe ceva cald, moale... E sînge, sînge închegat.

Nu mai îndrăzneşte s-o pornească nici înainte, nici înapoi. Stă încremenit, clănţănind din dinţi. Ploaia răpăie în jurul lui... Dar trebuie să-l trezească pe tatăl său, să se refugieze la el, să se ascundă în braţele lui şi să suspine, să suspine cutremurat de frică... Dibuie drumul înapoi spre veranda din mijloc, vede uşa de la odaia mamei dată de perete ; o lampă pîlpîie slab. Piciorul lui simte din nou moliciunea caldă şi se cutremură. Clisa asta groaznică nu este altceva decît sînge, sînge închegat, împrăştiat peste tot, pe rogojini. Dar vrea să ajungă la lampa micuţă, s-o ia cu el în camera lui Papa, care se află atît de departe, tocmai lîngă

verandă din faţă. Se îndreaptă către lampă, o apucă şi vede patul mamei răscolit, iar pernele azvîrlite pe duşumea. Acum vede bine pe podele roşul, roşul care s-a şi înnegrit. E înspăimîntat, simte un fior de gheaţă şi se dă în lături cu lampa în mînă, ca să nu calce pe *kris*, o armă frumoasă pe care Papa o primise ieri de la Guvernator. Iată-l acolo jos... lama îi e înroşită ! În ochii lui de copil, totul se preschimbă într-o ceaţă roşie, groaznic de roşie. Pe verenda cu umbrele ei jucăuşe, prin care trece cu lampa în mînă, se simte atît de mic în spaima şi înfrigurarea lui ! Dar poate că visează !... Se îndreaptă către camera lui Papa.

— Papa, vai, Papa, vai Papa !

Se bîlbîie de frică şi simţindu-se fără apărarea tatălui, tot curajul i se curmă.

Deschide uşa de la camera tatălui său.

— Papa, vai, Papa, vai Papa !

Se duce spre pat, cu lampa în mînă. Papa dormise în patul acela, dar acum nu mai era acolo. Unde să fi fost oare ?... Şi, într-o clipă, adevărul se dezvăluie în mintea lui de copil. Vede groaznica Întîmplare, o vede ca pe o plăsmuire a spaimei, înfricoşătoare, sîngeroasă, obsedantă. Ce cară ei în grădină, către rîu, prin ploaia care ropoteşte... e Papa, e Papa ! Ce poartă ei afară, departe, Mamma, şi domnul Emile, şi Ma-Boeten... e Papa, este Papa ! A rămas singur-singurel în casă... Papa a murit şi ei îl duc la rîu... A văzut Întîmplarea... Continuă să vadă Întîmplarea... O s-o vadă mereu... Nu înţelege de ce se comportă astfel, — devenise parcă deodată cu ani de zile mai bătrîn —, însă închide uşa de la camera tatii, se întoarce şi pune lampa mamei acolo de unde a luat-o şi revine în camera lui. Tremură în întuneric, dinţii îi clănţăne, ochii îi ies din orbite şi privirea îi rămîne fixă. Dar izbuteşte să-şi spele picioarele în întuneric şi azvîrle prosopul în coşul de rufe. Se strecoară apoi în pat, pune la loc *klamboe* şi îşi trage cuvertura peste cap. Zace astfel, scuturat de friguri. Patul de oţel se zgîlţîie odată cu el. E singur în *pasanggrahan* şi a văzut teribila Întîmplare : mai întîi desfăşurarea ei reală, apoi imaginea aceea care i-a dezvăluit totul, în lumina fulgerelor, sub bubuitul tunetului care despică munţii. Stă în pat şi tremură... Cît o să ţină asta oare ? Cît o să ţină oare ? O jumătate de oră, trei sferturi de oră... O aude pe *baboe* înapoindu-se, apoi pe Mamma gemînd, oftînd, suspinînd şi pe Ma-Boeten murmurînd :

— Taci, *kandjeng*, taci !

— E sigur că ne-au văzut !

— Nu, nu era nimeni acolo... Te gîndeşti la *sinjo* Harold, *kandjeng ?*

Deodată se face linişte

O linişte de moarte...

Băiatul zace cuprins de friguri ; cît e noaptea de lungă, ochii lui holbaţi privesc fix şi vede Întîmplarea...

De atunci o vede mereu ; şi iată-l acum, un om bătrîn...

A doua zi, corpul lui Papa este găsit printre bolovanii mari din rîu. Se vorbeşte despre o

perkara [1], stîrnită de gelozia iubitului unei femei din *kampong* [2].

Doctorul Roelofsz constată însă că rana a fost provocată doar de o stîncă ascuţită, de care Dercksz încercase să se agaţe, atunci cînd se îneca... Nu e cazul să se dea crezare bîrfelii localnicilor... Nici vorbă de asasinat... Inspectorul îşi întocmeşte raportul : „Vicerezidentul Dercksz, care locuia temporar în *pasanggrahan*, neputînd să doarmă din cauza febrei şi a vremii apăsătoare, a ieşit afară în timpul nopţii ca să ia aer. *Oppas*-ul l-a auzit... şi a fost oarecum mirat, căci ploua cu găleata... Dar nu era pentru prima dată cînd *kandjeng* ieşea în junglă din cauza insomniei de care suferea permanent... A rătăcit drumul. Rîul era umflat... I-ar fi fost imposibil să înoate printre stîncile acelea mari... S-a înecat în toiul nopţii furtunoase... Indigenii i-au găsit corpul, la o oarecare distanţă, mai la vale de *pasanggrahan*. În timpul acesta, doamna Dercksz deşteptîndu-se dimineaţa, a fost foarte neliniştită că nu şi-a găsit soţul în camera lui".

Harold Dercksz stătea privind în gol.

În biroul său de om de afaceri, liniştit, mohorît, vedea desfăşurîndu-se Întîmplarea, dar într-un ritm atît de tărăgănat, atît de lent. Nu băgă de seamă cînd se deschise uşa şi intră fiica sa, Ina.

— Tată...

El nu răspunse.

---

[1] Ceartă (malaeză).

[2] Sat, aşezare (malaeză).

— Tată, tată...

Tresări.

— Am venit să-ţi urez noapte bună. La ce te gîndeai atît de adînc, tată ?

Harold Dercksz îşi trecu mîna peste frunte.

— La nimic, dragă... întîmplări... întîmplări de demult !

Le vedea : se perindau pe acolo tîrînd după ele lungi văluri spectrale peste frunzele care foşneau... să fi fost oare ceva ameninţător, dincolo de copaci, pe cărarea aceea nesfîrşită ?

— Întîmplări vechi ? Oh, tată, au avut, pînă acum, tot timpul să treacă. Eu nu mă gîndesc niciodată la întîmplările de demult. Viaţa de azi este şi aşa destul de grea pentru oamenii fără bani...

Îl sărută, urîndu-i noapte bună...

Nu, întîmplările vechi... nu aparţin trecutului. Ele trec, trec, dar... atît de încet !

8

Lot Pauws şedea în camera lui şi scria, cînd auzi de jos glasul mamei sale şi al soţului ei, Steyn. Glasul mamei Ottilie era ascuţit, din ce în ce mai iritat iar vocea de bas calmă, indiferentă, a lui Steyn răsunînd în fraze scurte, sacadate, o irita într-atît pe Mamma, încît începuse să se bîlbîie şi aproape că se îneca, făcînd eforturi să respire.

Lot lăsă tocul din mînă, cu un oftat, şi coborî. O surprinse pe bătrîna servitoare ascultînd,

plină de curiozitate, la ușa bucătăriei, dar slujnica se făcu nevăzută cînd auzi pașii lui Lot pe scară.

Lot intră în cameră.

— Ce se întîmplă ?

— Ce se întîmplă, ce se întîmplă ? O să-ți spun eu ce se întîmplă : n-am fost în toate mințile cînd m-am măritat, n-am fost în toate mințile să-mi aduc averea în căsătorie. Dacă nu o aduceam, aș fi putut să fac ce-mi place ! Oare nu sînt și ei copiii mei, propriii mei copii ? Dacă le trebuie bani, n-am voie să le trimit ? Să fie obligați să moară de foame în timp ce el... în timp ce el...

Arătă spre Steyn.

— Ei, eu ce ? o provocă Steyn.

— În timp ce el îmi toacă banii cu femeile, cu veșnicile lui tîrfe.

— Ascultă Mamma !

— Dar ăsta e adevărul !

— Taci, Mamma, să-ți fie rușine ; nu mai vorbi așa ! Ce s-a întîmplat, Steyn ?

— Mamma a primit o scrisoare de la Londra.

— De la Trevelley-i ?

— De la Hugh. Cere bani.

— Și nu pot să-i trimit bani fiului meu dacă vreau ? strigă Mamma, adresîndu-se lui Lot. Oare Hugh nu-i și el copilul meu, nu e oare fiul meu ? Nu-i de ajuns că te opui să-i văd mai des, acum trebuie s-o și rup definitiv cu ei ? Dacă Hugh nu are deocamdată serviciu, n-am voie să-i trimit și eu ceva bani ? Nu sînt banii mei ? Steyn are banii *lui,* pensia lui, eu nu-i cer banii lui.

— Uite ce e, Lot, zise Steyn, desigur că Mamma n-are decît să facă ce dorește, dar, după cum știi, abia ne ajungem pentru cheltuielile noastre de fiecare zi. Dacă Mamma se apucă să-i trimită lui Hugh cincizeci de lire, nu știu zău cum o s-o scoatem la capăt. Asta-i tot ; în rest, nu-mi pasă de ce zice Mamma.

— Îmi risipești banii cu femei dezmățate, fiindcă tu însuți ești dezmățat și așa ai fost totdeauna !

— Mamma, ajunge ! Calmează-te. Nu pot suporta cearta și ocările. Liniștește-te, stăpînește-te, Mamma. Să văd și eu scrisoarea lui Hugh.

— Nu, nu te las nici măcar s-o vezi ! Ce-ți închipui ? N-am nici o răspundere față de copilul meu ? Te asociezi și tu cu această brută împotriva mamei tale ? Ați vrea amîndoi să o rup cu propriii mei copii, carnea și sîngele meu, iubiții mei, iubiții mei, pentru ca să vă iasă vouă socotelile ! Cînd îi văd eu ? Cînd ? Spune-mi, cînd ? Mary, John, Hugh. Cînd îl văd pe Hugh ? Să presupunem că eu am fost aceea care m-am înșelat în privința tatălui lor. Dar nu sînt ei oare propriii mei copii, așa cum ești tu și Ottilie ? Nu-mi pot lăsa băiatul să moară de foame !

— Știu foarte bine că Hugh abuzează de bunătatea ta, de slăbiciunea ta... ca să nu mai vorbesc de ceilalți doi.

— Foarte bine, nici să nu vorbești de ei ! Haide, rupe-o cu frații și surorile tale ! Hai, consideră că nu mai există nimeni pe lume în afară de tine și că mama ta nu mai are pe nimeni altul decît pe tine : haide, du-te, însoa-

ră-te și părăsește-o pe maică-ta, las-o singură cu individul ăsta, cu acest individ josnic care se furișează noaptea afară, la tîrîturile lui. Căci el e încă tînăr. Atît de tînăr ! Și soția lui e bătrînă. Dar dacă el trebuie să se ducă la femeile lui și dacă tu te însori, te asigur că nu o să rămîn singură în casă și uite, îți jur că o să mă duc la Hugh. La scumpul meu băiat, la iubitul meu ! Cînd o să-l văd, cînd o să-l văd oare ? Nu l-am mai văzut de un an !

— Te rog, Mamma, fii calmă și nu mai țipa așa ! Vorbește liniștit. Mă obosești îngrozitor cu atîtea strigăte, și ceartă, și ocări : nu mai pot să rabd !... Uite, nu-ți mai cer să-mi arăți scrisoarea lui Hugh. Dar Steyn are dreptate : după cît cunosc eu situația noastră financiară, ar fi o nebunie să-i trimiți șase sute de florini lui Hugh, care n-a avut niciodată ceva mai bun decît un „serviciu" destul de vag în City. Nu poți face asta !

— Ba pot, brută egoistă ce ești ! Ce știi tu despre banii mamei tale ? Eu pot avea bani oricînd doresc.

— Da, știu ; îi pierzi și apoi îi găsești din nou în bufetul tău...

— Cu toate că de data asta n-am să-i găsesc în bufetul meu și dacă Steyn ține banii încuiați, am să mă duc de-a dreptul la bancă și am să-i cer. Ei n-or să mă refuze. Prin bancă am să-i trimit. O să vedeți că *pot* să o fac și pe asta, brute egoiste și hrăpărețe ce sînteți amîndoi ! Îmi pun pălăria și plec. Plec imediat. O să mă duc la bancă și Hugh... Hugh își va primi banii mîine ori poimîine. Aș face-o și pentru tine,

Lot, sau pentru Ottilie ; am s-o fac și pentru Hugh. Sînt mama lui și am s-o fac : da, da, uite *așa !*

Se bîlbîia și se îneca de furie și, pentru că Lot îl apărase pe Steyn, pentru că Steyn ținea mai mult la Lot decît la ea, simți înțepătura geloziei pînă în adîncul inimii. Lucrul ăsta o făcea să sufere atît de tare încît nu mai știa ce spune ; și l-ar fi pălmuit pe Lot, iar pe Steyn... să fie oare capabilă să-l și omoare ? Se năpusti afară din cameră, palidă de furie, lovindu-se de mobile, trîntind ușa și repezindu-se pe scară în sus. Ar fi fost în stare să izbucnească chiar și în plîns din cauza acelei dureri ascuțite... Steyn și Lot o auzeau umblînd și tropăind pe sus, în timp ce se îmbrăca vorbind de una singură, ocărînd, ocărînd într-una.

Trăsăturile bine marcate ale lui Steyn, aspre dar frumoase, încadrate de barbă, se destinseră brusc din extrema încordare la care ajunseseră.

— Lot, băiete dragă, sînt aproape douăzeci de ani de cînd rabd asta.

— Ei, Steyn !

— Aproape douăzeci de ani. Țipete, ocări, certuri... E mama ta. Să nu mai vorbim despre asta.

— E adevărat, Steyn, e mama mea și mi-e dragă, așa cum este ea, dar să știi că înțeleg cît suferi.

— Sufăr ? Nu știu. Omul devine insensibil. Dar mă gîndesc uneori că mi-am irosit viața în modul cel mai lamentabil. Și cui i-a folosit asta ? Nici măcar ei.

— Încearcă să o privești ca pe un copil, un copil capricios și răsfățat. Fii drăguț cu ea ! Din cînd în cînd, un cuvînt blajin, o mîngîiere : asta-i trebuie. E o femeie care trăiește din dezmierdări. Biata Mamma ! Nu știu pe nimeni care să aibă atîta nevoie de dezmierdare ca ea. Uneori, cînd o mîngîi pe păr, se reazimă de mine. Atunci e fericită. Dacă o sărut, e fericită. Dacă îi spun că are o piele catifelată, e fericită. E un copil ! Încearcă să o privești astfel și fii drăguț cu ea, măcar o dată sau de două ori.

— Nu mai pot. Am fost nebun după ea, îndrăgostit nebunește de ea, odinioară. Dacă n-ar fi găsit mereu pricini de ceartă, dacă n-ar fi fost insuportabil de nerezonabilă, am fi putut trăi încă prietenește împreună. Deși e mai bătrînă decît mine puteam să o mai ducem încă. Dar e imposibilă. Îți dai și tu seama de asta, tot atît de bine ca și mine. Nu avem bani și, pentru că de data asta nu găsește nici un ban în bufet, se duce pur și simplu la bancă și îi scoate de acolo ca să-i trimită lui Hugh. Scrisorile astea de la Trevelley provoacă scene la intervale regulate. O jecmănesc pe rînd de bani și partea cea mai urîtă este, o știi doar și tu, că în spatele copiilor se află tatăl.

— Ești sigur că e așa ?

— Da. Trevelley este totdeauna instigatorul. El îi influențează pe copii. Noi ne înglodăm în datorii ca să-i fie bine lui Trevelley... Lot, am avut deseori intenția să divorțez. N-o fac pentru că Mamma a mai fost divorțată de două ori. Dar cîteodată, stau și mă întreb : oare nu îmi prăpădesc viața în zadar ? Cu ce ne sîntem de folos unul altuia ? Stăm împreună degeaba, pentru ceea ce a fost, pentru o pasiune care a trecut. O clipă de orbire nebună, nesăbuită. N-a fost cunoaștere sau afecțiune, ci numai dorință... Pentru un lucru care s-a sfîrșit mi-am risipit viața, zi de zi, douăzeci de ani bătuți pe muche. Sînt un tip destul de simplu, însă mă bucuram de viață, îmi era dragă slujba... m-am dezgustat însă de toate și am continuat să-mi irosesc viața, zi de zi... Pentru ceva care s-a sfîrșit cu totul, eu...

— Știi doar că eu îți apreciez comportarea. O faci numai spre binele Mammei. Dar, după cum ți-am spus-o de nenumărate ori, vezi-ți de drumul tău. Nu-mi plac sacrificiile zadarnice. Dacă crezi că vei mai alege ceva din viață despărțindu-te de Mamma, fă-o.

Steyn părea să-și fi recăpătat însă nepăsarea.

— Nu, dragă băiete, ce s-a stricat, s-a stricat. Douăzeci de ani secătuiesc îndeajuns energia unui om ca să mai poată face ceva din viața lui. Atunci cînd a fost părăsită de toți — poate nu în întregime, dar în mare parte din vina mea — am simțit că nu trebuia să o părăsesc pe Mamma. Să o las acum, cînd e o femeie bătrînă, ar fi o faptă de nemernic ; nu pot s-o fac. Iau această hotărîre nu ca un sacrificiu fără rost, ci pentru că nu pot face altfel. Nu îngădui ca viața mea să se prefacă într-un iad. Îmi văd de treabă, după bunul meu plac, deși Mamma exagerează atunci cînd pretinde că mă duc noaptea la femei.

— Mamma este geloasă din fire şi încă este geloasă pe tine.

— Şi pe tine e geloasă. E o femeie nefericită şi pe măsură ce îmbătrîneşte va fi şi mai nefericită. Este una din fiinţele care ar trebui să nu îmbătrînească niciodată... Hai, Jack, să mergem la plimbare. Dar, ascultă Lot, dacă Mamma continuă în felul ăsta, va trebui să o punem sub tutelă. Nu există altă soluţie.

Lot tresări. Şi-o închipui pe Mamma cu bunurile trecute în grija unui curator ; şi totuşi Steyn avea dreptate. Se gîndi că ar fi mai bine să aibă o discuţie calmă cu Mamma.

Deocamdată nu era nimic de făcut. Mamma exasperată, se comporta ca o nebună şi îi va trimite lui Hugh cele cincizeci de lire sterline.

Lot se înapoie în camera lui şi încercă să-şi reia lucrul. Scria un eseu în care demonstra că arta era o distracţie, iar artistul un animator. Nu ştia dacă era de acord cu tot ce spunea acolo, dar asta nu-l interesa şi nu prezenta nici o importanţă. Era un pretext ca să umple cîteva pagini scînteietoare, scrise cu întreaga lui dexteritate stilistică. Va cuceri publicul, va fi citit, va stîrni indignarea unora, zîmbetele altora, pentru că într-adevăr articolul lui putea să aibă mult miez şi pentru că Charles Pauws putea să aibă şi dreptate în cea ce spunea. Îşi şlefuia cu dragoste frazele plămădite din cuvinte frumoase, făcîndu-le să pară convingătoare prin strălucirea lor... Dar, în mijlocul frazelor îl străfulgeră gîndul la biata Mamma şi îşi dădu deodată seama că nu mai era capabil să continue scrisul.

Îi era milă de ea. Îl înţelegea şi-i dădea dreptate lui Steyn, însă îi era milă de biata Mamma... Se ridică şi începu să se plimbe prin camera plină de achiziţii din Italia : cîteva bronzuri, multe reproduceri după maeştri italieni. Un tip de treabă, Steyn ăsta — să-i lase lui camera ce se afla lîngă aceea a Mammei, iar el să se ducă sus, la ultimul etaj ! Dar îi era milă de mama sa, o fiinţă atît de copilăroasă. Fusese totdeauna un copil — era şi rămînea un copil, iremediabil. Odinioară atît de drăguţă, atît de seducătoare ! Totdeauna ca o păpuşică. Îşi aminti cît de fermecătoare era Mamma, chiar pe vremea cînd el avea şaptesprezece ani : atît de tînără, extraordinar de tînără, cu feţişoara ei adorabilă, cu ochii aceia albaştri, copilăroşi şi figura desăvîrşită, împlinită. Pe atunci avea treizeci şi opt de ani şi nu trăda nici un semn de bătrîneţe ; era o femeie drăguţă, în plină înflorire a farmecului ei. Nu avea nevoie să se uite la fotografiile Mammei din zilele acelea şi mai demult : şi-o reamintea aşa cum era : ca o fată tînără, într-o rochie lungă de dantelă crem, pe care nici nu-şi dădea măcar silinţa să şi-o aşeze mai cu grijă pe corp ; era în primul rînd fascinantă, atît de fascinantă ! Şi-o reamintea într-o rochie cafenie, împodobită cu astrahan, cu o căciuliţă de astrahan pe părul buclat, în timp ce patina cu el mişcîndu-se atît de uşor şi de graţios pe gheaţă, încît ceilalţi o credeau sora lui... Biata Mamma, îmbătrîneşte acum ! Şi totuşi arată încă foarte bine, dar îmbătrîneşte şi nu i-a mai rămas nimic — este sigur de asta — nu i-a mai rămas nimic

altceva decît vocația ei pentru iubire. Cinci copii avea, dar nu era mamă. Lot rîdea, dînd din cap dezaprobator la acest gînd. El se instruise singur ; Ottilie și-a dat seama foarte curînd de marele ei talent și de vocea ei frumoasă și și-a făcut educația tot singură ; copiii Trevelley aproape că s-au înstrăinat... Nu, Mamma nu era o mamă, nu era o femeie cu însușiri casnice, nu era nici măcar o femeie de lume. Mamma nu avea nimic altceva decît vocația pentru iubire. Avea nevoie de iubire. Probabil că nu mai avea nevoie de pasiune, dar iubirea îi era încă necesară. Însă după ce tînjea cel mai mult, după ce jinduia cu lăcomie, asemenea unui copil, era alintarea. Și nimeni nu o răsfăța mai mult ca el, căci știa că Mamma era nebună după alintări. Ea îi spusese odată, arătîndu-i o fotografie a fratelui său vitreg Hugh Trevelley, un flăcău arătos, trecut de douăzeci de ani :

— Lot, sînt opt ani de cînd n-am mai fost sărutată de el !

Și Lot înțelesese din expresia Mammei că tînjea după sărutarea lui Hugh, cu toate că acesta o trata uneori atît de aspru și disprețuitor. Fără îndoială că Mamma își demonstra astfel sentimentul ei matern, care era, poate, mai mult o nevoie de a fi alintată de tînărul acesta care era fiul ei, alintată cu duioșie... Oare se cădea să i se impună mamei lui vreo restricție ? S-ar putea să se ajungă și la asta ! Dar ar fi fost absolut oribil. Draga măicuță ! Uneori era atît de absurdă ! Atît de stupidă ! Atît de copilăroasă pentru o femeie bătrînă ca ea !... Oh, e cumplit să îmbătrînești mereu

și să rămîi totuși ceea ce ești ! Cît de puțin ai învățat de la viață ! Ce puțin te-a format ! Te-a lăsat așa cum erai și ți-a îndulcit doar asperitățile atrăgătoare ale figurii. Biata Mamma, viața ei nu se compunea din nimic altceva decît din întîmplări trecute... și mai ales din întîmplări de dragoste !... Mătușa Stefanie vorbea de isterie ; da, un mare val de senzualitate străbătuse întreaga familie, dar el nu provenea de la Dercksz-i, așa cum pretindea mătușa Stefanie, ci chiar de la bunica. Auzise mereu că, asemenea mamei sale, fusese și ea o femeie pătimașă. Oamenii vorbeau despre tot felul de aventuri pe care le avusese în Indii, pînă cînd l-a întîlnit pe Takma. Era un fel de blestem abătut asupra familiei lor, un blestem al căsătoriilor nefericite. Ambele căsătorii ale bunicii s-au dovedt a fi nefericite. Se pare că generalul De Laders a fost o brută, oricît de mult încerca mătușa Stefanie să-și apere tatăl. Cu bunicul Dercksz, după cum spuneau oamenii, bunica a fost grozav de nefericită ; aventurile ei datau de pe vremea aceea. Bunicul s-a înecat, căzînd noaptea în apele umflate ale unui rîu ce trecea prin spatele unui *pasanggrahan* din munții Tegal. Lot își amintea cît de mult se vorbise despre asta, cum, ani de-a rîndul, circulaseră tot felul de zvonuri. După versiunea care data de acum șaizeci de ani, bunicul Dercksz se arătase prea atent cu o femeie din *kampong* și fusese înjunghiat de un javanez, din gelozie. Dar nu erau decît bîrfeli. Doctorul Roelofsz spunea că erau simple clevetiri... Un blestem al căsătoriilor nefericite... Unchiul An-

ton nu fusese niciodată căsătorit, însă la el valul de pasiune crescuse, devenind un puternic flux de senzualitate... Unchiul Harold, plin de omenie dar greu de pătruns, fusese nefericit cu *freule*[1] a sa, prea olandeză pentru un plantator din Indii. Unchiul Daan, care trăia în Indii, se afla acum în drum către Olanda. Se părea că nu e nefericit cu soţia sa, mult prea asiatică, mătuşa Floor. Erau acum bătrîni, serioşi, calmi, dar fusese o vreme cînd valul acela fatal îi străbătuse pe amîndoi, transformîndu-se, în cazul mătuşii, — o Dillenhof care aparţinea familiei bunicii —, într-un şuvoi, un şuvoi puternic. Ei, dar toate acestea au trecut. Ei erau bătrîni acum... Mătuşa Thérèse van der Staff, după o căsătorie nefericită, devenise catolică. Se spune că fiul ei Theo nu era fiul soţului ei... Şi biata sa mamă, de trei ori măritată şi de trei ori nefericită !

Nu şi-a analizat niciodată familia astfel, de-a lungul şi de-a latul generaţiilor, dar acum, cînd a făcut-o, concluzia era cumplită : un fel de supunere oarbă faţă de legea socială — aceea a căsătoriei — pentru care, temperamental, nici unul dintre ei nu era potrivit. De ce se căsătoriseră ? Acum erau cu toţii bătrîni, dar... dacă ar fi fost tineri, cu vederi moderne, s-ar mai fi căsătorit, s-ar mai fi căsătorit ei oare ? Sîngele lor, adesea înfierbîntat aproape pînă la isterie, nu ar fi putut să îndure niciodată o astfel de constrîngere. Găsiseră compensări trecătoare ale patimii lor, căci nici unul dintre ei — poate

[1] Doamnă aristocrată (olandeză).

doar cu excepţia unchiului Harold — nu se căsătoriseră decît sub impulsul pasiunii. De îndată însă ce constrîngerea căsătoriei a început să-i apese, şi-au dat seama de destinul lor, de faptul că ei respectaseră totdeauna, în chip nechibzuit şi instinctiv, legea socială, care nu li se potrivea ; simţiseră pe pielea lor blestemul familiei, blestemul de a fi nefericiţi în căsătorie... Iar el, Lot, el însuşi, de ce era şi el pe punctul de a se însura ? Îşi pusese deodată întrebarea în chip serios, aşa cum altădată i-o pusese în glumă mamei lui. De ce se căsătorea el oare ? Era el un bărbat de însurat ? Oare nu se cunoştea — ba chiar prea bine — pe sine însuşi ? Cinic faţă de propria-i persoană, se vedea aşa cum era, fiind pe deplin conştient de egoismul lui. Îşi ştia toate micile vanităţi cu privire la înfăţişarea sa, la fineţea stilului său literar... Zîmbi : nu era un soi rău ; erau alţii mai răi decît el ; dar, pentru numele lui Dumnezeu, de ce se însura el oare ? De ce o ceruse în căsătorie pe Elly ?...

Şi totuşi se simţea fericit ; iar acum, cînd se întreba în mod serios de ce se însoară, era întru totul conştient că Elly îi era dragă poate mai dragă decît îşi dădea el singur seama. Dar — gîndul nu putea fi împiedicat — de ce să se însoare ? Va scăpa el oare de blestemul familiei ? Nu cumva Ottilie, cea de la Nisa, avea dreptate ? Ottilie, care refuza să se mărite şi trăia cu ofiţerul ei italian pînă cînd vor înceta să se mai iubească unul pe altul — i-o scrisese chiar ea. Oare valul acela de pasiune o cuprinsese şi pe ea... sau ea era aceea care avea

dreptate și nu el ? Oare să fie ea, sora lui, o femeie, mai hotărîtă în concepțiile ei de viață decît el, care era bărbat ?... De ce, de ce să se însoare ? N-ar putea să-i spună lui Elly — care era atît de înțeleaptă — că el prefera să trăiască fără să fie legat ?... Nu, nu putea face asta ! Considerentele sociale, oricît de puțin ar fi contat pentru ei, continuau totuși să existe ; era apoi și bunicul ei ; erau oameni, întîmplări, convenții, dificultăți. Nu, nu putea să-i propună așa ceva lui Elly ; și totuși, ea ar fi înțeles... Deci nu le rămînea nimic altceva de făcut decît să se căsătorească după tipicurile obișnuite și să spere — căci se iubeau unul pe altul atît de profund, nu numai sub impulsul pasiunii — că blestemul nu-și va exercita implacabila lui forță și asupra lor, înjugîndu-i la o căsătorie nefericită...

Oamenii aceia, unchii, mătușile fuseseră nefericiți în căsătoriile lor. Acum îmbătrîneau ; întîmplările de odinioară trecuseră toate... Trecuseră... Să se abată oare asupra lui, care era încă tînăr ? Trebuia neapărat să-l impresoare și pe el acum, cînd îmbătrînea ? Oh, să îmbătrînești, să îmbătrînești Oh, coșmarul teribil al îmbătrînirii, să vezi cum ți se deschide în față perspectiva ei cenușie, înghețată. Să fii umilit în părerea bună pe care ți-o faci despre înfățișarea ta — asta nu înseamnă chiar atît de mult : să fii umilit în încrederea pe care o ai în talentele tale literare este mai dureros ; dar să fii umilit în întreaga ta existență fizică și morală, asta este o oroare, un coșmar. Nu umilit deodată, ci îndurînd treptata șubrezire a trupului tău tînăr și viguros, degradarea inteligenței și a sufletului... Oh, să ajungi atît de bătrîn ca bunica și bunicul Takma, ce grozăvie ! Niște ființe care trăiseră nouăzeci de ani și mai bine. Părea că mai există între ei un atom de emoție, un atom de amintiri. Dar cine putea să o spună ? Poate că ei vorbesc încă... despre trecut... Să ajungi însă atît de bătrîn : nouăzeci și șapte de ani ! Oh, nu, nu, nu așa de bătrîn. Să moară înainte de a se șubrezi, înainte de a se ofili !

Simți cum îngheață de spaimă la gîndul acesta și se cutremură, de îndată ce își dădu seama foarte limpede că ar putea ajunge și el tot așa de bătrîn : nouăzeci și șapte de ani ! Oh, Doamne, Doamne, nu, nu !... În ceea ce-l privește, să moară tînăr, să piară cît este încă tînăr ! Nu era pesimist, iubea viața : viața era frumoasă, viața era splendidă ! Existau atît de multe lucruri frumoase în artă, în Italia, în propria sa imaginație. Uite și acum, în propriul său suflet, sentimentul acela pentru Elly. El iubea viața tînără, viguroasă, nu dorea degradarea, veștejirea. Oh, vigoarea ! Vigoare mereu, tinerețe mereu ! Să mori tînăr, să mori tînăr ! Iată pentru ce se ruga fierbinte Aceluia pe care îl accepta ca Dumnezeu, ca Lumină, ca Taină, Aceluia care, din adîncimea de nepătruns a puterii Sale, poate că-și va apleca totuși urechea la ruga lui atît de măruntă, de egoistă, de lipsită de bărbăție, lașă, inutilă, incredibil de inutilă ! Oh, oare nu se cunoștea pe sine ? Oare pretindea el că nu se vede pe

sine așa cum este ? Putea el să nu se mai vadă așa cum este ?

Se plimba prin cameră și auzi ușa deschizîndu-se.

— Și uite că cele cincizeci de lire sterline sînt la poștă !

Tresări. Mamma se afla în fața lui și arăta ca o Furie, cu ochii ei albaștri scînteind ca niște ochi de drăcușor, cu o gură mare, de copil răutăcios.

— Oh, Mamma !

— Lot... ce-i cu tine ?

— Cu mine ?... Nimic.

— Oh, băiatule, băiatule, ce ți s-a întîmplat ?

Lot tremura de parcă era cuprins de friguri. Era foarte palid. Încerca să se stăpînească, să fie brav, viteaz și curajos. O spaimă cumplită pusese stăpînire pe el. I se făcu negru înaintea ochilor.

— Dragul meu, dragul meu... ce ai ?

Îl cuprinse în brațe și îl duse către sofa.

— Oh, Mamma !... Să îmbătrînești ! Să îmbătrînești !

— Taci, dragă, fii, cuminte !

Îl mîngiia pe cap, sprijinindu-l de umărul ei. Știa ce-i cu el : asta era boala lui, slăbiciunea lui ; îl apuca din cînd în cînd și atunci stătea așa, sprijinit de ea, gemînd la gîndul că îmbătrînește... Ah, da, asta era boala lui, slăbiciunea lui ; o cunoștea foarte bine. Și ea se liniști de tot, și îl tratâ ca pe un copil cuprins de febră. Îl dezmierdă, îl mîngîie pe păr cu mișcări domoale, delicat, avînd grijă să nu-i strice pieptănătura. Îl săruta într-una. Un val de mulțumire o cuprinse pentru că putea să-l alinte ; purtarea ei maternă îl va liniști, desigur.

— Taci, dragul meu, stai liniștit !

El se liniști pentru o clipă.

— Crezi cu adevărat că este atît de groaznic... să îmbătrînești... poate... ceva mai tîrziu ? îl întrebă Ottilie, avînd fără să vrea o nuanță de melancolie în glas.

— Da...

— Nici eu nu sînt de părere că este plăcut. Dar tu... tu ești încă atît de tînăr !

Lot își recăpătă stăpînirea de sine și apoi îi fu rușine. Era un copil, ca și mama lui, un copil suferind, debil, uneori isteric. Asta era isteria lui : groaza de bătrînețe. Și căuta consolare la mama lui, care nu era de fapt o mamă !

Nu ! Își recăpătă stăpînirea de sine și îi fu rușine de el însuși.

— Oh, da... sînt încă tînăr ! se strădui el să spună, cu indiferență.

— Ai să te însori ; viața ta abia începe...

— Pentru că mă însor ?

— Da, pentru că te însori. Măcar tu să fii fericit, dragul meu, nu... nu ca mama ta.

Lot avu o ușoară tresărire, dar zîmbi. Își recăpătase stăpînirea de sine și în același timp își recîștigă ascendentul asupra mamei sale la care căutase, pentru o clipă, consolare și care îl alinta totdeauna. El o dezmierdă, la rîndul său, și o sărută cu înflăcărare.

— Biete creaturi mărunte ce sîntem ! zise el. Uneori acționăm și gîndim atît de ciudat ! *Sîntem* foarte bolnavi și foarte bătrîni... chiar

dacă sîntem încă tineri... Mamma, trebuie să stau serios de vorbă cu tine într-o zi... *Serios*, știi. Nu acum, altădată : trebuie să-mi văd mai departe de lucru. Lasă-mă singur acum și fii calmă... și bună. Zău, mă simt iarăși foarte bine... Și *tu* nu te mai purta ca o *mică Furie !*

Ea rîse în sinea ei, cu o plăcere răutăcioasă :

— Și totuși am expediat cele cincizeci de lire sterline, spuse Ottilie înainte de a trage ușa după ea.

Apoi plecă.

El clătină din cap.

„Îmi pare rău de ea“, gîndi el, analizîndu-și emoțiile. „Și... de mine. Chiar mai mult de mine. Biete, biete creaturi ! Ar trebui să fim toți puși sub interdicție... dar a cui ? Ei, cel mai bun lucru este să te apuci de lucru și să lucrezi cu ardoare, mereu...“

9

Bătrînul Takma abia traversase puntea arcuită de lîngă barăci, țeapăn și drept în paltonul său bine încheiat, atent la fiecare pas și sprijinindu-se în bastonul cu măciulie de fildeș, cînd Ottilie Steyn de Weert, venind din partea opusă, îl văzu și se îndreptă către el :

— Bună ziua, domnule Takma.

— A, Ottilie, bună ziua. Te duci și tu la Mamma ?

— Da...

— Azi dimineață ploua și credeam că n-am să fiu în stare să mă duc la ea. Adèle bombănea că am ieșit totuși, dar acum e frumos, acum e frumos...

— Cu toate astea cred că în curînd va ploua din nou ; și dumneata nu ai nici măcar o umbrelă, domnule Takma.

— Păi, să vezi, copilă, nu pot să sufăr umbrela ; n-o port niciodată cu mine... Cum ar veni să umbli cu un acoperiș deasupra capului !

Ottilie zîmbi. Știa că bătrînul nu se putea sprijini în baston atunci cînd ținea umbrela deschisă. Dar spuse :

— Bine, dar *dacă* plouă, mă lași să te conduc acasă ?... Numai dacă nu vrei să iei o trăsură ?

— Nu, copilule, găsesc că o trăsură este mai oribilă chiar decît o umbrelă.

Ea știa că zduncinăturile unei trăsuri îi făceau foarte rău.

— Singura trăsură în care se pare că voi merge va fi dricul. Foarte bine, copilă, dacă plouă, o să mă conduci tu acasă... și ai să ții micul tău acoperiș deasupra capului meu. Dă-mi brațul, pe acesta am să-l accept cu plăcere.

Ottilie îi oferi brațul și cînd se sprijini de ea, mersul lui își pierdu rigiditatea și nesiguranța. Se destinse, tîrșîind pașii ca un om bătrîn, foarte bătrîn...

— Ce tăcută ești, copilă !

— Eu, domnule Takma ?

— Da.

— Nu-ți scapă nimic !

— Mi-am dat seama imediat, după glas, că nu ești în apele tale.

— Ei, poate că sînt și eu preocupată... Iată, am ajuns.

Sună la bătrîna doamnă Dercksz ; Anna veni în mare grabă, să le deschidă ușa.

— Să-mi trag puțin sufletul, Anna, zise bătrînul, să răsuflu un pic... cred că am să țin haina pe mine... doar să răsuflu un pic... în salonaș.

— Se face răcoare, zise bătrîna Anna. Trebuie să facem focul devreme în salonaș. Doamna nu coboară niciodată, dar e mereu, e mereu cineva care așteaptă aici, iar doctorul Roelofsz este un domn foarte friguros.

— Nu face focul prea devreme, nu *face* focul prea devreme, zise bătrînul artăgos. Focurile ne fac mult rău, nouă bătrînilor...

Se așeză obosit pe un scaun în salonaș, sprijinindu-și amîndouă mîinile pe măciulia de fildeș a bastonului. Anna îi lăsă singuri.

— Ia spune, copilă, ce este ? Vreo supărare ?

— Oarecum... am să fiu atît de singură... Căsătoria are loc mîine.

— Da, da... mîine este cununia lui Lot cu Elly. Da, ei o să fie foarte fericiți.

— Sper că da. Sînt sigură... dar eu...

— Ei, ce e ?

— Voi fi nefericită.

— Lasă, lasă !

— Ce mi-a mai rămas ? N-am pe nici unul din copii cu mine. Uneori mă gîndesc să mă duc în Anglia. Îi am acolo pe John și pe Hugh... Mary se întoarce și ea acasă din India.

— Da, copilă, pe măsură ce îmbătrînim, sîntem cu toții părăsiți. Uită-te la mine. Acum că Elly se mărită, n-o să mai am pe nimeni în afară de Adèle. Este un noroc că mai pot să ies... și să o vizitez din cînd în cînd pe Mamma... și... și pe voi toți... și pe doctorul Roelofsz... Dar, dacă aș fi neputincios, ce s-ar alege de *mine* ? Tu, tu ești încă tînără.

— Eu ? Vrei să spui că *eu* sînt tînără ?

— Da, copilă, ce, nu ești tînără ?

— Dar, domnule Takma, am șaizeci de ani!

— Ai șaizeci de ani ? *Șaizeci de ani ?*... Copilă, vrei să spui că ai șaizeci de ani ?

Bătrînul își frămîntă creierii, luptînd cu o bruscă întunecare a memoriei, care se lăsă asupra lui ca o ceață. Continuă :

— Nu, desigur că greșești. *Nu poți* să ai șaizeci de ani.

— Ba da, așa e, domnule Takma, am șaizeci de ani.

— Oh, Lietje, copila mea, ești cu adevărat... chiar atît de bătrînă ?

Își frămînta mintea... închise ochii.

— Șaizeci ! mormăi. Mai mult de șaizeci... mai mult de șaizeci de ani...

— Nu, exact șaizeci.

— Da, da, șaizeci ! Oh, copilă, ai într-adevăr șaizeci de ani ? Credeam că ai patruzeci sau cel mult cincizeci... Visam... Bătrînul visa... Șaizeci... Cu peste șaizeci de ani în urmă !...

Glasul său se preschimbă într-un mormăit ; Ottilie nu înțelegea ce voia să spună.

— Nu cumva te-ai cam încurcat ?

— Cînd ? întrebă el cu o tresărire.

— Cînd credeai... că am patruzeci de ani.
— Ce spui ?
— Cînd credeai că eu am *patruzeci* de ani.
— Da, da... aud ce spui... aud încă foarte bine... Totdeauna am auzit foarte bine... prea bine... prea bine.

„Aiurează“, gîndi Ottilie Steyn. „Asta nu i s-a mai întîmplat niciodată pînă acum“.

— Așadar, ai șaizeci de ani, copilă ! zise bătrînul calm, recăpătîndu-și glasul. Da, presupun că așa trebuie să fie... Vezi, noi bătrînii, noi cei foarte bătrîni, credem că voi ceilalți, rămîneți mereu copii... în sfîrșit, nu copii, ci tineri... că rămîneți mereu tineri... Ah, dar și voi îmbătrîniți !

— Oh, da, îmbătrînim *foarte* mult. Și ne mai rămîn atunci atît de puține.

Glasul îi suna foarte trist.

— Biata fată ! zise bătrînul Takma. Dar n-ar trebui să te cerți atît cu Pauws... adică... vreau să zic cu Trevelley.
— Cu Steyn vrei să zici !
— Da, adică cu Steyn... desigur.
— Nu pot să-l sufăr.
— Dar altădată îl sufereai !
— Ah... cînd ești îndrăgostit... atunci...
— Da, da, cîndva puteai să-l suferi ! zise bătrînul cu încăpățînare. Așadar mîine este nunta ?
— Da, mîine.
— N-am să pot fi acolo, îmi pare foarte rău, însă...
— Da, te-ar obosi peste măsură... Ei vin acum să-și ia rămas bun de la bunica.

— Asta e drăguț, e drăguț din partea lor.
— Va fi o ceremonie banală, zise Ottilie. Sînt atît de sarbezi. N-o să fie nimic, nici o petrecere. Nu vor să se cunune la biserică.
— Da, astea sînt ideile lor, zise bătrînul cu un glas indiferent. Eu nu înțeleg acest „necununați la biserică“ ; dar ei trebuie să-și cunoască propriile lor interese.
— Elly nu are nici măcar rochie de mireasă ; eu găsesc că lucrul ăsta e ciudat... Elly este într-adevăr foarte sobră pentru o fată atît de tînără. Nu mi-ar plăcea să mă căsătoresc în felul ăsta — cînd te măriți pentru prima oară. Dar, pe de altă parte, așa cum spune Lot, la ce bun tot tămbălăul ăsta ? De fapt rudelor și prietenilor puțin le pasă. Și te mai bagă și la cheltuială.
— Elly ar fi putut să aibă tot ce și-ar fi dorit, zise bătrînul : un dineu, o petrecere sau orice altceva... dar a refuzat.
— Da, au fost amîndoi de acord.
— Astea sînt părerile lor, zise bătrînul cu indiferență.
— Domnule Takma... începu Ottilie cu șovăială.
— Da, copilă ?
— Aș vrea să te întreb ceva, dar nu îndrăznesc.
— De ce ți-e teamă, copilă ? Ai nevoie de ceva ?
— Nu, nu chiar, însă...
— Dar ce, copilă ?... E vorba de bani ?

Ottilie scoase un suspin adînc.

— Nu-mi place să-ţi cer !... Găsesc că e oribil din partea mea... Şi dumneata nu trebuie să-i spui niciodată lui Lot că eu îţi mai cer uneori... Însă, vezi, am să-ţi spun deschis, i-am trimis lui Hugh ceva bani ; şi acum... şi acum nu mi-a mai rămas nimic... Dacă n-ai fi fost totdeauna teribil de bun cu mine, n-aş fi îndrăznit niciodată să-ţi cer. Dar totdeauna m-ai răsfăţat, o ştii bine... Da, ştii bine : totdeauna ai avut o slăbiciune pentru mine. Şi dacă nu crezi că este oribil din partea mea să-ţi cer, şi dacă poţi... dă-mi...

— Cîţi îţi trebuie, copilă ?

Ottilie privi spre uşă ca să vadă dacă nu cumva ascultă cineva.

— Doar trei sute de guldeni...

— Cum să nu, desigur, copilă, desigur. Dă pe la mine mîine, mîine seară... după nuntă... Şi cînd mai ai nevoie de ceva, cere-mi, înţelegi ! Cere-mi fără jenă... Poţi să-mi ceri oricînd doreşti !

— Ce bun *eşti* cu mine !

— Totdeauna mi-ai fost foarte dragă... pentru că mi-a fost atît de dragă mama ta... Aşa că cere-mi, copilă... cere-mi oricît doreşti, însă ai grijă... să nu faci...

— Ce să nu fac, domnule Takma ?

Bătrînul începu deodată să-şi piardă şirul vorbelor.

— Să nu faci... să nu faci ceva nechibzuit...

— Ce vrei să spui ?

— Şaizeci de ani... acum şaizeci de ani...

Începu să mormăie şi Ottilie îl văzu dintr-o dată aţipind, aşa cum şedea, drept, cu mîinile pe măciulia de fildeş a bastonului său.

Se înfricoşă şi strecurîndu-se fără zgomot pînă la uşă, o deschise şi strigă :

— Anna... Anna...

— Da, coniţă ?

— Vino-ncoa... Priveşte... domnul Takma a adormit... N-ar fi bine să stăm cu el pînă se trezeşte, ce crezi ?

— Oh, bietul de el, zise femeia cu compătimire.

— Nu cumva ?... întrebă Ottilie, cu glasul unui copil înspăimîntat.

Anna îi făcu semn că nu, dînd din cap cu un aer liniştitor. Bătrînul dormea mai departe, ţeapăn şi drept în fotoliul său, cu mîinile sprijinite în baston...

Cele două femei se aşezară şi aşteptară.

10

Se auzi soneria şi Ottilie şopti :

— Să fie oare domnul Lot cu domnişoara Elly ?

— Nu, răspunse Anna, privind pe fereastră, este domnul Harold, şi se duse la uşa de la intrare. Ottilie ieşi pe coridor în întîmpinarea fratelui său.

— Ce mai faci Ottilie, zise Harold Dercksz. Nu e nimeni la Mamma ?

— Nu, l-am întîlnit pe domnul Takma chiar în fața ușii. Uite, a adormit. Rămîn aici pînă se trezește.

— Pînă atunci, eu mă duc sus la Mamma.

— Arăți cam prost, Harold.

— Da. Nu mă simt bine. Am dureri...

— Unde ?

— Peste tot. Inimă, ficat, toate merg prost... Așadar, mîine e ziua cea mare, Ottilie. Nu-i așa ?

— Da, zise Ottilie, posomorîtă, mîine... Sînt atît de neîntreprinzători. Nici recepție, nici cununie religioasă.

— Lot m-a rugat să fiu eu unul dintre martorii lui.

— Da, tu și Steyn, iar doctorul Roelofsz și d'Herbourg pentru Elly... Anton a refuzat.

— Da, Anton nu ține la lucruri de astea.

Urcă încet scara, bătu și deschise ușa. Însoțitoarea stătea cu bătrîna și îi citea ceva din ziar cu glas monoton. Se sculă în picioare.

— A venit domnul Harold, *mevrouw*.

Femeia părăsi camera și fiul se aplecă deasupra mamei și o sărută foarte delicat pe frunte. Era întuneric. Fața de porțelan brăzdat a bătrînei abia se contura în crepusculul purpuriu al perdelelor și draperiilor de damasc. Ea ședea în fotoliu, dreaptă ca pe un tron, între faldurile largi ale rochiei de cașmir ; degetele slabe, în mitenele negre îi tremurau în poală ca niște vergele subțiri. Mama și fiul, care se așezase pe un scaun lîngă ea, schimbară cîteva cuvinte. Nimeni nu se așeza vreodată în fotoliul de lîngă fereastră, rezervat numai pentru domnul Takma. Vorbiră despre sănătate și vreme și despre căsătoria lui Lot cu Elly, care urma să aibă loc a doua zi.

Uneori o grimasă de durere se schița pe fața lui Harold, de culoarea pergamentului, iar gura i se contracta, străbătută parcă de o durere ascuțită. Și, în timp ce vorbea despre Lot, despre sănătate și vreme, văzu — așa cum vedea totdeauna atunci cînd stătea aici, alături sau vizavi de Mamma — întîmplările care treceau și își tîrau vălurile fantomatice pe cărarea unde foșneau frunzele moarte : întîmplărilor care treceau atît de încet, le trebuiseră ani și ani de zile pentru fiecare pas. I se păru la un moment dat că nu vor mai conteni niciodată să se scurgă prin fața lui, iar el nu va înceta niciodată să le vadă cum își perindă cortegiul pe drumul fără sfîrșit. În timp ce vorbea despre sănătate, despre vreme și despre Lot, văzu — așa cum vedea totdeauna atunci cînd stătea alături sau vizavi de ea — unica întîmplare, unica, groaznica Întîmplare : Întîmplarea care a avut loc în noaptea aceea cu ploaie torențială, în *pasanggrahan*-ul singuratic din Tegal ; și auzea glasurile înfundate : glasul șoptit al *baboe*-i ; glasul gîtuit de spaimă al lui Takma ; glasul mamei sale, care suspina disperată, și se auzea pe el însuși, care nu era decît un copil de treisprezece ani. Știa, văzuse, auzise. Fusese singurul care auzise și văzuse. De-a lungul întregii lui vieți — și era acum un om bătrîn și bolnav — văzuse Întîmplarea aievea, desfășurîndu-se pe încetul.

Iar ceilalţi nu auziseră nimic, nu văzuseră nimic, nu ştiuseră nimic... Oare într-adevăr să nu fi ştiut, să nu fi văzut, să nu fi auzit ? Îşi pusese deseori întrebarea. Cu siguranţă că Roelofsz a văzut rana. Şi Roelofsz nu a pomenit niciodată de vreo rană ; dimpotrivă, a tăgăduit-o... Circulaseră zvonuri, zvonuri vagi despre o femeie din *kampong*, despre o înjunghiere cu un *kris*, despre o dîră de sînge. Cîte vorbe n-au umblat în privinţa asta ! Tatăl său s-a înecat în rîu, într-o noapte înăbuşitoare, cînd se dusese în grădină să ia aer şi a fost surprins de o ploaie torenţială... Întîmplarea, groaznica Întîmplare trecea prin faţa lui, păşea mai departe, privea înapoi spre el cu ochi arzători. De ce au trăit cu toţii ca să ajungă atît de bătrîni şi de ce Întîmplarea se desfăşura atît de încet ?... *Ştia*, o ştiuse mai de mult chiar... din cauza zvonurilor pe care le auzise ; din cauza a ceea ce ghicise în mod instinctiv în anii ce au urmat, cînd nu mai era un copil : tatăl său auzind un zgomot... un zgomot de voci în camera soţiei... glasul lui Takma, prietenul intim al casei... Oare să fie adevărată bănuiala lui ? Să fie Takma ?... Da, era Takma... Takma în camera soţiei sale... Furia, gelozia lui ; ochii lui văzînd roşu înaintea lor ; mîna lui căutînd o armă... Nici o altă armă în preajmă decît *kris*-ul, *kris*-ul frumos împodobit, un dar pe care Papa l-a primit chiar ieri de la Guvernator... Se furişează spre camera soţiei... Acolo... *acolo*... le aude vocile... Rîd, pe înfundate... Se izbeşte cu putere în uşă ; zăvorul de bambus cedează ; se repede înăuntru... Doi

bărbaţi se înfruntă pentru o femeie... Lupta lor, patima lor, ca în vremurile primitive... Takma a smuls *kris*-ul de la tatăl lui Harold... Nu mai sînt fiinţe omeneşti, nu mai sînt oameni, ci doi masculi luptîndu-se pentru o femelă... Nici un alt gînd în minţile lor înfierbîntate şi în faţa ochilor lor injectaţi decît patima, gelozia, ura lor... Tatăl său rănit mortal !...

Harold Dercksz nu o vede în toate aceste întîmplări pe mama lui : nu o vede, nu ştie cum se comportă, cum s-a comportat în timpul luptei dintre aceşti doi oameni-animale... Nu vede cum a reacţionat femela, lucrul ăsta nu l-a putut intui niciodată, oricît de des ar fi urmărit Întîmplarea care se desfăşura, oricît de des, ani şi ani de-a rîndul, ar fi stat lîngă mama sa, vorbind despre sănătate şi vreme. Dar astăzi nu se mai poate abţine, e mai tare decît întreaga lui fiinţă şi se trezeşte întrebînd-o pe bătrînă :

— Însoţitoarea îţi citea ziarul ?

— Da.

— Citeşte frumos ?

— Da. Uneori îi este greu să aleagă ce să-mi citească.

— Politica nu te interesează ?

— Războiul, da. Este îngrozitor, pierderile astea de vieţi omeneşti.

— Este un asasinat... pe scară mare.

— Da, este un asasinat...

— Îţi citeşte şi foiletonul serial ?

— Nu, nu mă interesează serialele.

— Nici pe mine.

— Sîntem prea bătrîni pentru așa ceva.

— Da, noi bătrînii avem propriile noastre seriale.

— Da... O viață liniștită e cel mai bun serial.

— Atunci nu ai nimic să-ți reproșezi pentru...

Îi vede degetele subțiri, fine, tremurînd. *Are* ea oare altceva să-și impute în afară de infidelitatea față de omul care a fost soțul ei ? Nu și-a dat niciodată seama de asta ; și totuși Întîmplarea și-a tîrît mereu, necontenit, vălurile fantomatice peste frunzele moarte...

— Nu ți-a citit despre crima aceea ?

— Care crimă ?

— În Anglia, o femeie care...

— Nu, nu, ea nu-mi citește niciodată astfel de întîmplări...

Cuvintele Mammei sînt aproape o implorare... Ce bătrînă e, ce bătrînă e !... Gura știrbă îi tremură, mormăie, iar degetele i se agită violent. Îl cuprinde mila pe el, fiul, care știe și care bănuiește ceea ce nu știe, deoarece cunoaște sufletul acelei mame, sufletul ei, acum indiferent și amorțit, în așteptarea morții trupului, dar și sufletul de odinioară, un suflet plin de patimă, de violență, un suflet de creolă mereu îndrăgostită, capabilă să uite, la un moment dat, de întreaga lume și de viața însăși pentru o singură clipă de extaz... sau poate de ură ! Știe că îl urîse pe tatăl lui, după ce mai întîi îl adorase. Îl urîse pentru că propria-i pasiune s-a preschimbat sub ochii

lui într-un morman de cenușă. Toate acestea i se lămuriseră treptat, an de an, cînd nu mai era un copil, ci devenise bărbat, cînd era bărbat și înțelegea și privea în urmă, și reflecta, și punea cap la cap tot ce înțelesese și cercetase... El bănuiește pentru că îi cunoaște sufletul. Dar cît este de tocit sufletul acesta acum ! și ce bătrînă e, ce bătrînă ! Mila îi înmoaie sufletul bătrîn, bătrîn și el și plin de tristețe pentru toate întîmplările vieții care a trecut... pentru mama sa... pentru el însuși, un om bătrîn azi... Cît e de bătrînă, cît e de bătrînă !... Tăcere, oh, tăcere ; las-o să mai îmbătrînească puțin și atunci totul va fi trecut. Întîmplarea va fi trecut ! Ultimul fald al vălului ei fantomatic se va fi destrămat ; ultima frunză pe cărarea aceea nesfîrșită, nesfîrșită, va fi putrezit ; și cu toate că printre copacii aceștia pare să fi răsunat odinioară un geamăt fioros, el nu s-a preschimbat niciodată într-o voce, într-o acuzație, iar dintre copacii aceia nu se mai ivea nimeni, nici o mînă amenințătoare care să readucă Întîmplarea, Întîmplarea sumbră, spectrală, ce se tîrîse de-a lungul drumului nesfîrșit, de ani și ani de zile...

11

Soneria de la intrare îl trezi pe bătrînul Takma. Tresări. Știa că adormise, dar trecu sub tăcere acest lucru și se comportă calm, de parcă nu făcuse altceva decît să șadă pe

scaun și să se odihnească, sprijinindu-și mîinile de bastonul cu măciulie de fildeș. Și cînd intră doctorul Roelofsz îl întîmpină cu invariabila lui glumă :

— Ei bine, Roelofsz, nu s-ar zice că slăbești cu trecerea anilor.

— Ei, ei, zise doctorul, așa crezi tu, Takma ?

Intră legănîndu-se, cu pîntecele lui enorm, care atîrna hidropic într-o parte, revărsîndu-se peste piciorul cel țeapăn, mai scurt decît celălalt. Pe fața lui bătrînă de maimuță, complet rasă, ochii mici și miopi aveau o lucire iritată, îndărătul ochelarilor de aur, din cauza glumei pe care o făcea totdeauna Takma pe seama pîntecelui său — o glumă care nu-i plăcea.

— Harold e sus, zise Ottilie Steyn.

— Hai, copilă, zise Takma, ridicîndu-se cu greu, e mai bine să mergem acum sus, așa îl vom alunga pe Harold...

Urcă încet. Dar se auzi din nou soneria de la intrare.

— În unele zile e atîta agitație, îi spuse bătrîna Anna doctorului. Știu că doamna nu e părăsită la bătrînețe ! Curînd va trebui să facem focurile în salonaș, căci deseori se află aici cîte cineva care așteaptă.

— Da-da-da, zise doctorul și își frecă tremurînd mîinile scurte, groase, cărnoase. E răcoare, e rece, Anna. Ai putea foarte bine să faci un foc...

— Domnul Takma spune că focurile sînt diavoli.

— Da, însă el e totdeauna încins pe dinăuntru, zise domnul Roelofsz cu răutate. Bine-bine-bine, iată-i pe copii...

— Putem să mergem sus ? întrebă Elly intrînd cu Lot.

— Da, urcați, domnișoară, zise Anna. Domnul Harold tocmai a coborît și sus nu e nimeni decît Mamma... și domnul Takma.

— Bunica e în consiliu, zise Lot în glumă.

Dar în glasul său glumeț se simțea o șovăială, căci totdeauna cînd pătrundea în casa bunicii lui, era copleșit de un fel de teamă. Asta din cauza acelei atmosfere a trecutului sub a cărei impresie se simțea uneori mult prea plin de fantezie pentru a o tulbura, o atmosferă din care izvorau în permanență efluviile amintirilor și întîmplărilor trecute. Doctorul, care avea în înfățișarea lui ceva de călugăr și de Silenus totodată, era extraordinar de bătrîn, deși mai tînăr decît bunica, pe care o cunoscuse odinioară ca pe o femeie tînără și seducătoare...

Iată-l pe unchiul Harold coborînd scările. El era mult mai tînăr, dar o profundă și ciudată tristețe îi brăzda fața veștedă, pe care se citeau și chinurile unei dureri fizice.

— Pe mîine, pe mîine, copii, zise el cu amabilitate și, după ce dădu mîna cu ei, plecă. Pe mîine, pe mîine, Roelofsz...

Glasul acela copleșit de tristețe îl făcea totdeauna pe Lot să se cutremure. Urca acum scara, după Elly, în timp ce doctorul rămăsese jos de vorbă cu bătrîna Anna : „Da-da-da, bine-bine-bine“.

Exclamațiile lui îl urmăriră pe Lot în timp ce urca scara. Ori de cîte ori venea în această casă era tot mai conștient că se află într-o altă lume, era mai sensibil la acea atmosferă a zilelor de odinioară, care părea să tîrască după ea o trenă foșnitoare. Un întreg trecut zăcea ascuns sub jovialitatea volubilului doctor. Oh, să îmbătrînești, să îmbătrînești ! Se cutremură la gîndul acesta, în acea primă zi de toamnă.

Intrară în cameră. Se aflau acolo bunica, bunicul Takma și între ei, ciudat — parcă ar fi fost copilul lor, — mama lui Lot. Pășind în urma lui Elly, Lot își potrivi pasul, gesturile, vocea ; Elly, reflectă el, era și ea foarte atentă să nu-și manifeste prea intempestiv tinerețea, fiindu-i parcă teamă ca nu cumva să tulbure atmosfera aceea vetustă, încremenită ca un cristal.

— Așadar, mîine urmează să vă căsătoriți ? Foarte bine, foarte bine, zise bătrîna cu satisfacție.

Își ridică amîndouă mîinile, cu un gest sacadat și, cu buze delicate, tremurătoare, îi sărută pe frunte, mai întîi pe Elly, apoi pe Lot. Ședeau acum cu toții în cerc ; din cînd în cînd schimbau cîteva cuvinte și Lot avea impresia că e un copil, Elly un copil mic de tot, iar mama o femeie tînără. Nu încăpea nici o îndoială, ea semăna cu bunica, însă ceea ce la bunica fusese frumusețea impunătoare a unei creole, se rafinase la Mamma, devenise esența fineței, dobîndise foarte mult calm. Da, ea semăna cu bunica, dar — și lucrul îl izbi din

nou — exista în ea ceva, nu chiar o asemănare, ci un aer, ceva în ochi, în rîs, care i-l amintea pe bunicul Takma... S-ar putea oare să fie adevărat, la urma urmei, ce șoptise lumea : că cel mai mic copil, Ottilie, fusese născut prea tîrziu după moartea lui Dercksz, pentru ca să i se atribuie acestuia paternitatea, pentru ca paternitatea să poată fi atribuită altcuiva decît lui Takma ? Se aflau ei oare într-adevăr acolo ca tată, mamă și copil ? Să fi fost el oare nepotul lui Takma ? Vărul lui Elly ?... Nu o știa cu siguranță, nimic nu era sigur. Existau, e adevărat — le auzise cu multă vreme înainte — zvonurile acelea vagi ; și exista această asemănare ! Dar, dacă așa stăteau lucrurile, cei doi bătrîni o știau. Deci, dacă nu erau ramoliți de tot, la asta se gîndeau acum. Nici unul dintre oamenii aceia bătrîni, foarte bătrîni, nu era ramolit de tot. Avea impresia că o anumită emoție continuase să le ascută mereu mințile, căci era uimitor să vezi cît de bine înțelegea bunica, în ciuda vîrstei ei, totul despre orice, despre căsătoria sa de acum, despre familie.

— Unchiul Daan și mătușa Floor sînt pe drum, vin din Indii, zise bunica. Nu înțeleg de ce vin... cînd iarna e atît de aproape. Mătușii Floor nu o să-i placă, știu... cît aș fi dorit să fi rămas și eu în Indii, în loc să fi venit aici !... Mă aflu aici de atîția ani, pînă cînd... pînă...

Limba i se împletici și privi pe fereastră, așteptînd, așteptînd. La cealaltă fereastră ședea Takma și aștepta, aștepta și el, încuviințînd

din cap. „Oh, este îngrozitor“, gîndi Lot, privindu-şi mama. Ea nu-i înţelese privirea, uitase de clipa lui de deznădejde şi slăbiciune, de spaima lui de bătrîneţe, căci atunci cînd el nu se mai plîngea, ea uita de asta ; crezu doar că el voia să plece. Zîmbi cu tristeţe, aşa cum obişnuia în ultimul timp, aprobînd din cap şi fu prima care se ridică.

— E mai bine să plecăm acum, Mamma... Domnule Takma, nu vrei să te conduc acasă ?

— Nu copilă, nu plouă şi pot să mă descurc şi singur, pot să mă descurc...

Glasul Ottiliei era foarte trist şi copilăros, iar acela al bătrînului Takma, părintesc, însă neliniştit şi afectat. Lot şi Elly se ridicară ; urmară iarăşi sărutări drăgăstoase, iar domnul Takma o sărută la rîndul său şi pe Ottilie. După ce plecară ei, intră, legănîndu-se, bătrînul doctor.

— Ei, Roelofsz, zise bunica.

— Bine-bine-bine-da-da, mormăi doctorul, prăbuşindu-se într-un fotoliu.

Cei trei bătrîni şedeau aşa, fără să-şi spună un cuvînt. Afară se întuneca şi un vînt rece de toamnă purta cu el primele frunze galbene prin grădinile din Sofialaan.

— Întîrzii... prea mult pe afară, Takma, zise doctorul.

— Nu, nu, răspunse bătrînul.

— Se răcoreşte devreme în anotimpul ăsta.

— Nu, nu, nu-mi e rece.

— Da, tu eşti totdeauna înfierbîntat pe dinăuntru.

— Da, aşa cum şi tu eşti din zi în zi mai gras.

Doctorul izbucni în rîs, fără răutate de data aceasta, pentru că el făcuse cea dintîi glumă, iar Takma rîse şi el cu un glas ascuţit, spart.

Bătrîna nu vorbea. Se aplecă uşor şi privi afară pe fereastră. Asfinţitul se aşternuse peste Nassaulaan.

— Uite, zise bătrîna, arătînd cu degetul ei subţire, tremurător, ascuţit.

— Ce, întrebară cei doi bărbaţi, privind afară.

— Credeam...

— Ce ?

— Am crezut că văd ceva... mişcîndu-se... acolo, sub copaci...

— Ce se mişcă ?

— Nu ştiu, ceva... cineva...

„Aiurează“ îşi spuse doctorul în sinea lui.

— Nu, Ottilie, zise Takma, nu mişcă nimic.

— Oh, nu mişcă nimic ?

— Nu.

— Mi s-a părut că a trecut ceva... ca prin ceaţă.

— Da... eh... e negura care se ridică, zise doctorul.

— Da, spuse Takma, asta-i ceaţa.

— Întîrzii prea mult pe afară, Takma, zise doctorul.

— Mi-am luat paltonul, unul călduros...

— Bine-bine...

— Frunzele foşnesc, zise bătrînul. Şi vîntul geme. În curînd va fi iarnă.

— Ei... da-da, vine iarna. Încă una...

— Da, zise bătrîna. Ultima... ultima iarnă...

— Nu-nu-nu-nu ! se împăună bătrînul doctor. Cum ultima ?! Îţi promit că vei atinge totuşi suta, Ottilie !

Bătrînul Takma încuviinţă din cap.

— Sînt mai mult de şaizeci de ani...

— Ceee ? exclamă doctorul cu un glas speriat.

— ... de atunci.

— Ce spui ? strigă ascuţit bătrîna.

— Spun, zise Takma, că Ottilie, că Lietje... a trecut de şaizeci de ani.

— Oh, da !

— Aşa că au trecut mai bine de şaizeci de ani. Sînd mai mult de şaizeci de ani de cînd...

— De cîîîîînd ce ? exclamă doctorul.

— De cînd Dercksz... s-a înecat.

Şi dădu din cap.

— Oh, gemu bătrîna, îngropîndu-şi faţa în mîini, cu o mişcare bruscă şi îndurerată. Nu vorbi de asta ! Ce te-a făcut să spui aşa ceva ?

— Nu, zise Takma, n-am spus nimic...

— Nu-nu-nu-nu ! mormăi doctorul. Nu vorbi de asta, nu vorbi de asta. Noi nu vorbim niciodată de acest lucru... Da... aha... Takma, ce te-a făcut să vorbeşti de aşa ceva ? Gata-gata-gata-gata... nu e nimic, dar o întristează pe Ottilie.

— Nu, zise bătrîna, calm. Nu, acum nu mai sînt tristă niciodată... sînt mult prea bătrînă pentru aşa ceva... Stau doar şi aştept... Uite, nu cumva trece ceva ?

— Unde ?

— Pe stradă, vizavi... sau acolo jos, pe drum... ceva alb...

— Unde ? Aha, oh, acolo ?... Nu, Ottilie, e ceaţa.

— Frunzele... frunzele foşnesc.

— Da-da-da, toamna... vine iarna...

— Ultima, zise bătrîna.

Doctorul murmură o dezminţire vagă. Takma încuviinţă, dînd din cap. Rămaseră tăcuţi o vreme. Da, trecuseră mai bine de şaizeci de ani de atunci... Toţi trei o ştiau : bătrînul şi bătrîna o vedeau înfăptuindu-se, doctorul o vedea aşa cum se întîmplase. El a înţeles, a ghicit imediat, ştiuse încă de atunci.

Cu foarte mult timp în urmă fusese şi el îndrăgostit de Ottilie, el fiind cu mult mai tînăr decît ea, şi, la un moment dat, îi ceruse să-i plătească preţul celor ştiute... Îngropase totul în el, dar îşi dăduse seama ce se întîmplase... Au trecut peste şaizeci de ani de atunci.

— Hai, zise Takma, e timpul să plec... Altfel... altfel va fi prea tîrziu.

Se ridică cu greutate şi îşi aduse aminte că astăzi nu rupsese nici o scrisoare. Nu era bine ! Dar ruptul scrisorilor îi obosea degetele. Doctorul se sculă şi el şi sună de două ori, ca să vină însoţitoarea.

— Noi plecăm, *juffrouw* [1]

[1] Domnişoară (oland.).

În cameră era aproape întuneric.

— La revedere, Ottilie, zise Takma, strîngînd ușor mîna acoperită cu mitenă, pe care ea o ridicase puțin.

Doctorul îi strînse și el mîna.

— La revedere, Ottilie... Da-da-da, pe mîine sau poimîine.

Domnul Takma o găsi jos pe Ottilie Steyn de Weert, care îl aștepta.

— Ești încă aici, copilă ?

— Te așteptam să te conduc acasă. Într-adevăr, astăzi ai întîrziat prea mult. Elly este și ea de aceeași părere, iar Adèle va fi neliniștită.

— Foarte bine, copilă, așa să faci ; condu-l pe bătrîn acasă.

O luă de braț și cînd Anna îi însoți pînă la ușă, pașii lui, acum inegali, erau șovăielnici.

— *Juffrouw* — zise bătrîna sus, cînd însoțitoarea se pregătea să aprindă lampa — mai stai o clipă și uită-te pe fereastră. Spune-mi, acolo, pe partea cealaltă a drumului, printre frunzele acelea care cad... nu este ceva... ceva alb... care trece ?

Însoțitoarea se uită pe fereastră.

— Nu, *mevrouw*, nimic. Nu e decît ceața care se ridică. Domnul Takma a stat iarăși mult prea mult.

Închise obloanele și aprinse lampa. Bătrîna ședea pe scaun și își sorbea supa. Apoi, însoțitoarea și bătrîna Anna o duseră la culcare.

12

La Bruxelles, bătrînul domn Pauws veni să-i întîmpine la gară. Era seară.

— Dragă băiete, dragul meu băiat, ce mai faci ? Așadar, asta e soțioara ta ? Draga mea copilă, îți urez fericire din toată inima !

Cu brațele larg deschise, îl îmbrățișă întîi pe Lot, apoi pe Elly.

— Am reținut o cameră pentru voi, la *Metropole*, dar presupun că veți veni mai întîi să cinați la mine acasă. Atunci s-ar putea spune că am fost și eu la nunta voastră. Cred că nu sînteți obosiți, nu-i așa ? Nu, asta nu se cheamă o călătorie. Mai bine trimiteți bagajele direct la hotel. Am luat o trăsură, N-ați vrea să mergem acasă imediat ? Credeți că nu e loc destul pentru toți trei ? Ba da, încăpem foarte bine.

Elly îl vedea pe bătrînul domn Pauws pentru a doua oară. Un om de șaptezeci de ani, cu tenul roz. Se ținea bine. Ea se dusese împreună cu Lot să-i facă o vizită în timpul logodnei lor. Avea ceva hotărît și autoritar, și totodată o veselie jucăușă, mai ales acum cînd îl vedea din nou pe Lot. Îi va primi în locuința sa, în apartamentul său, căci trăia într-un cartier de burlaci. Descuie ușa, după ce plătise birjarului repede, înainte ca Lot să o poată face — și acum îi zorea pe tineri să urce scara. Aprinse o lampă cu gaz aerian de pe coridor.

— După cum vedeţi nu mai am pe nimeni care să-mi poarte de grijă. Dimineaţa vine *une femme de ménage*[1]. Mănînc la restaurant. Mă gîndeam să vă invit pe amîndoi să cinaţi cu mine în oraş, dar cred că e mai plăcut aşa... Iată !

Aprinse lampa cu gaz aerian din salonaş, cu o mişcare vioaie, cu sprinteneala unui om tînăr. Elly îi zîmbi. Masa era întinsă şi pe ea se aflau flori, iar în frapieră cîteva sticle de *Heidsieck*[2]

— Bun venit, draga mea copilă, zise bătrînul sărutînd-o pe Elly.

O ajută să-şi scoată pălăria şi pardesiul şi le duse în dormitor.

— Adu-ţi şi tu haina aici, Lot.

— Ai un tată minunat ! zise Elly.

Salonaşul era comod şi confortabil ; îşi adusese propria-i mobilă. De jur împrejur, cărţi ; pe pereţi, fotografii şi gravuri reprezentînd cai şi cîini ; pe un rastel, arme, iar dedesubt — şi asta a impresionat-o pe Elly întocmai ca prima dată — un portret al Ottiliei la douăzeci de ani, cu o bonetă demodată, care o făcea să arate extraordinar de drăguţă, aidoma unei micuţe eroine de roman. „Ciudat", gîndi Elly în sinea ei, „şi Steyn avea fotografii de cîini şi de cai în camera lui ; Steyn era şi el vînător, un om ale cărui îndeletniciri se desfăşurau în aer liber ; şi Steyn era chipeş". Zîmbi la gîndul că Ottilie fusese atrasă mereu

[1] O femeie de serviciu (fr.).
[2] Marcă celebră de şampanie.

de acelaşi gen de bărbat ; zîmbi întocmai cum îi zîmbea Lot uneori mamei sale.

— Voi doi semănaţi foarte mult, zise Pauws, în timp ce şedeau la masă. Iată copii, asta e ce am pregătit pentru voi. După cum vedeţi *hors d'oeuvres*. Totul e gata. Vă place caviarul cu cornuri prăjite ?

— Mă înnebunesc după caviar, zise Lot.

— Mi-am adus aminte. După *hors d'oeuvres*, o maioneză cu peşte ; poate că e prea mult peşte, dar a trebuit să combin un meniu rece căci nu am nici bucătar, nici bucătărie. Acolo este friptură rece de pui şi compot : un fel de mîncare olandeză pentru voi. Nici aici, nici în Franţa, nu se mănîncă niciodată împreună. După aceea, un *paté de foie gras*[1] şi tarte mici, pentru tine, Elly.

— Şi mie îmi plac tartele, zise Lot, cercetîndu-le cu atenţie.

— Cu atît mai bine. Un vin roşu destul de bun, *Chateau-Yquem*[2] şi *Heidsieck*. V-am găsit şi cîteva fructe bune. Cafea, lichioruri, un trabuc, o ţigară pentru tine, Elly, şi cam asta e tot. E tot ce am putut găsi mai bun.

— Dar e delicios, Papa !

Bătrînul destupă şampania repede şi cu îndemînare, printr-o simplă răsucire a sîrmelor.

— Gata, copii !

Vinul se înalţă, spumos.

— Stai, Elly, stai să-ţi umplu paharul... Aşa, în cinstea voastră, copii, şi să fiţi fericiţi !

[1] Pateu de ficat (fr.).
[2] Altă marcă celebră de şampanie.

— Dumneata semeni cu Lot, zise Elly.
— Eu ? În cazul ăsta, Lot seamănă cu mine.
— Da, bineînțeles că asta am vrut să spun.
— Ah, dar e cu totul altceva.
— Da, însă Lot... Lot seamănă cu mama lui
— Da, eu semăn cu Mamma, zise Lot.
Lot era scund, zvelt, cu o constituție mai curînd plăpîndă și blond ; bătrînul era masiv la trup și la față, cu un aer tînăr și cu păr cărunt foarte des, prin care se mai zăreau cîteva șuvițe negre.
— Da, dar cred că Lot are limbuția dumitale, deși seamănă cu mama lui.
— Oh, așadar eu sînt limbut, nu-i așa ? zise bătrînul Pauws, rîzînd.
Mîinile lui cu gesturi îndemînatice își făceau de lucru deasupra mesei, servindu-le *hors d'oeuvres.*
— Ai fi crezut vreodată că Papa are șaptezeci de ani ? zise Lot. Papa, mă uimești de fiecare dată cînd te văd ! Ce te menține atît de tînăr ?
— Nu știu, băiatule, așa sînt eu construit.
— Nu ți-a fost niciodată teamă că îmbătrînești ?
— Nu, dragul meu flăcău, niciodată nu mi-a fost teamă de bătrînețe sau de orice altceva.
— Atunci de unde îmi vine mie teama asta ? Mamma nu o resimte, sau în orice caz, nu așa cum o simt eu, cu toate că...
— Tu ești artist ; artiștii au idei din astea ciudate. Eu nu sînt decît un om obișnuit.
— Da, aș dori să fiu ca tine, înalt și lat în umeri. Sînt totdeauna gelos cînd mă uit la tine.

— Lasă, Lot, ești foarte bine așa cum ești ! zise Elly, apărîndu-l împotriva lui însuși.
— Dacă erai ca mine, n-ai fi cucerit-o pe soția ta, nu-i așa, Elly ?
— Nici vorbă, Papa !
— Ce se mai întîmplă pe acasă băiete ?
— Ca de obicei. Nimic deosebit.
— Mamma se simte bine ?
— Trupește da. Moralmente este deprimată... pentru că m-am însurat.
— Cum o duce cu Steyn ?
— Se ceartă.
— Ah, și mama asta a ta ! zise Pauws. Elly, nu vrei puțină maioneză ? Nu, Lot, dă-mi *Yquem*-ul, am să-l destup eu... Mama asta a ta a fost totdeauna certăreață. E păcat că așa îi e firea. Accese de furie, expresii violente... toate din nimic ; pe timpul meu, tot așa a fost. Și altminteri era atît de plăcuta... și nespus de drăguță.
— Da, zise Lot, eu sînt ca Mamma, dar ediția de duzină.
— Să nu crezi un cuvînt din ce spune, zise Elly.
— Nu, zise bătrînul, nici un singur cuvințel care iese din gura încrezutului ăsta !
— Totuși, aș prefera să-ți semăn ție, Papa.
— Vorbești prostii, Lot... Încă puțină maioneză, Elly ? Ești sigură că nu vrei ? Atunci să vedem cum e puiul ăsta rece. Nu, dă-l încoace Lot, să-l împart eu... Nunta voastră a fost foarte simplă, nu-i așa ? Fără ceremonie religioasă ?
— Fără.

— Fără recepţie ?
— Fără. Elly are atît de puţine prietene, eu atît de puţini prieteni în Olanda. La Haga ducem o viaţă atît de retrasă ! Cunosc mai mulţi oameni în Italia decît la Haga. Întreaga familie, trăieşte mai degrabă în propriul ei cerc. În afară de d'Herbourgi nu mai e nimeni.
— Asta-i adevărat.
— Personajele acelea foarte, foarte bătrîne nu intră desigur în discuţie.
— Da, bunicul, bunica... Şi bătrînul doctor...
— Unchiul Anton îşi are viaţa lui proprie.
— Hm, hm... da...
— Şi unchiul Harold e bătrîn.
— Cu doi ani mai mare decît mine.
— Dar el e suferind.
— Da... şi ciudat. Totdeauna a fost aşa. Tăcut şi melancolic. Totuşi e un tip foarte cumsecade.
— Acasă la noi, cu Steyn şi Mamma, la ce bun să întreţinem relaţii ?
— O uiţi pe mătuşa Stefanie. E o mătuşă care are bani de lăsat ; şi Anton este un unchi care are bani de lăsat ; dar mătuşa ta are o mulţime.
— Oh, lui Lot puţin îi pasă ce bani moşteneşte ! zise Elly.
— De fapt, voi nu o să staţi rău deloc, zise bătrînul Pauws. Ai dreptate, la ce servesc petrecerile de nuntă ? Cît priveşte cunoştinţele...
— Nici unul din noi nu avem multe.
— E curios. De obicei, în jurul familiilor din Indii e multă agitaţie. Obişnuiam să-i spunem „roi".

— Oh, nu ştiu. În jurul nostru nu e nici un „roi" de cunoştinţe.
— Nu, am avut noi destule „roiuri" între noi. Cel puţin de asta a avut Mamma grijă.
— Iată ce a făcut-o pe Mamma să-şi piardă şi prietenii !
— Sigur că da. Nu s-ar putea spune că viaţa Mammei a fost prea decentă... cu cei trei soţi ai ei !
— Ei, desigur... pe mine nu m-a deranjat. Dar familia nu a avut o părere bună.
— Într-adevăr. Bunica a fost prima care a început. Şi ea n-a făcut decît ce i-a plăcut...
— Am auzit o grămadă de zvonuri vagi.
— Ei, şi eu am auzit o mulţime de zvonuri, dar nu erau vagi. La vremea ei, bunica a fost *une grande coquette*[1] şi în Java a inspirat multe pasiuni arzătoare, mai multe decît ar fi fost cazul.
— Se spune că Mamma...
— Nu ştiu, dar e foarte posibil. Voi doi, cel puţin semănaţi atît de mult unul cu altul, încît s-ar putea să fiţi frate şi soră.
— Sau în cazul cel mai rău, sîntem veri, zise Elly.
— Da, bunica a făcut începutul... S-au vorbit destule... Oh, fiinţele acelea sînt acum atît de bătrîne ! Cei din generaţia lor sînt morţi. Şi întîmplările trec. Cine se mai gîndeşte sau mai vorbeşte acum despre fapte care au trecut de atîta timp ?
— Amanţii bunicii ?

[1] O mare cochetă (fr.).

— Nenumăraţi !
— Doctorul ?
— Aşa se spune. Şi bunicul lui Elly.
— Oh, bătrînii ăştia ! zise Elly.
— Au fost şi ei tineri cîndva.
— Şi noi vom fi bătrîni într-o zi, spuse Lot. Adevărul e că îmbătrînim.
— Taci, băiete ! O să mai treacă mult timp pînă să ai tu şaptezeci de ani... Da, bunica De Laders, bunica Dercksz, mi-o reamintesc pe cînd era în Indii, acum cincizeci de ani.
— Oh, Doamne, ne-am găsit şi noi momentul să ne lăsăm impresuraţi de amintiri ! zise Lot, înfiorîndu-se.
— Mai bea puţină şampanie, dacă ţi s-a încreţit pielea pe tine. Acum cincizeci de ani eram ceva mai răsărit decît un băieţandru : aveam douăzeci de ani. Bunica era încă o femeie frumoasă, trecută bine de patruzeci de ani. Prin moartea primului ei soţ, rămăsese văduvă destul de tînără. Stai, să vedem : cînd Dercksz s-a înecat, ea avea... cam... treizeci şi şase de ani... Apoi s-a născut Mamma.
— Ce mult, ce mult timp a trecut de atunci ! zise Lot. Te simţi buimăcit cînd priveşti înapoi.
— S-au împlinit şaizeci de ani, da, sînt şaizeci de ani de atunci, zise Pauws visător. Eram un copil pe vremea aceea, aveam zece ani. Încă îmi aduc aminte incidentul. Eram la Semarang. Tatăl meu lucra la serviciul de plăţi. Ai mei îi cunoşteau pe Dercksz-i. Faptul a fost comentat. Eram copil, dar m-a impresionat. S-a vorbit foarte mult despre asta ; s-a vorbit ani

şi ani după aceea. Se punea problema deshumării corpului. Au găsit însă că era prea tîrziu. În momentul acela, trecuseră multe luni de cînd fusese îngropat. Ziceau că...
— Că un indigen... cu un *kris*... din cauza unei femei ?...
— Da, şi spuneau mai mult decît atît. Ziceau că Takma se dusese la *pasanggrahan* în seara aceea şi că bunica... Dar la ce bun să vorbim despre asta ? Ce poate să te intereseze pe tine ? Elly e albă ca o coală de hîrtie. Copilă, ce palidă eşti ? Şi Lot tremură din cap pînă în picioare, deşi a trecut atîta vreme de atunci...
— Vrei să spui că bătrînii aceia... ascund ceva ?
— Probabil, zise Pauws. Hai să bem puţină şampanie şi să nu mai vorbim despre asta. Şi ei au uitat totul între timp. Cînd îmbătrîneşti ca ei...
— Devii indiferent, zise Lot.
— Aşadar, mîine plecaţi la Paris ?
— Da.
— O să treceţi pe la mătuşa Thérèse ?
— Da, aşa sper, zise Elly. N-ar trebui să ne purtăm chiar ca nişte sălbatici.
— Şi pe urmă ?
— Ne ducem la Nisa.
— Nu mai spune !... Şi... O s-o vedeţi acolo pe Ottilie ?
— Sigur că da, zise Lot.
— Foarte bine, foarte bine... Dar cum poţi să te aştepţi ca o familie ca a noastră să-şi menţină un cerc de cunoştinţe decente ?... Ottilie

îmi scrie din cînd în cînd... Trăiește cu un italian... Nu pot să înțeleg deloc de ce nu se căsătoresc.

— Și de ce ar trebui neapărat să se căsătorească ? întrebă Lot.

— Păi bine, Lot, zise Elly, noi am făcut-o !

— Noi sîntem mai convenționali decît Ottilie. Eu sînt mai convențional decît a fost vreodată Ottilie. N-aș fi îndrăznit niciodată să-ți propun să *nu* ne căsătorim. Ottilie este mai fermă decît mine.

— E o fată excelentă... și o femeie al naibii de bine făcută, zise Pauws.

— Acum *ea* este cea care îți seamănă.

— Dar ediția de lux ! zise bătrînul, glumind. Hai, Elly, mai ia puțin *paté*. Dar de ce n-or fi vrînd ei să se căsătorească, nu înțeleg și n-am să înțeleg niciodată. În definitiv, toți ne-am căsătorit.

— Dar *cum ?* zise Lot.

— Trebuie să recunosc că nu aperi căsătoria cu prea multă convingere, în ziua nunții tale.

— Ottilie a văzut atîtea căsnicii nefericite în jurul ei !

— Așa-mi scrie și ea, dar nu găsesc că ăsta e un motiv. Dă-o încolo, cînd un bărbat se îndrăgostește, se duce și se însoară ! Îl cunună primarul și preotul... Da, ca să spun drept, cred că a fost o slăbiciune din partea voastră să nu vă căsătoriți religios.

— Dar, Papa, sînt sigur că pentru tine nu contează dacă o căsătorie este sau nu binecuvîntată de preot !

— Eu unul nu-i mai dau importanță, dar lumea încă mai ține la asta. Este unul din obiceiurile tradiționale. Părerea noastră nu este chiar o lege față de noi înșine.

— Nu, dar toate legile sociale se schimbă.

— Ei, poți să spui ce vrei, eu rămîn la părerea mea că trebuie să vă căsătoriți. Cu primar și cu preot. Pe voi măcar v-a căsătorit primarul, dar Ottilie refuză orice fel de căsătorie. Și mi se pretinde să susțin că lucrul ăsta e natural, să fiu lămurit și nu mai știu ce. Nu pot s-o fac. Îmi pare rău pentru ea. Mă rog, foarte bine : e o mare artistă și se poate comporta altfel decît o femeie obișnuită ; dar dacă într-o bună zi revine la cercul nostru obișnuit, își va da seama că nu mai poate fi acceptată... Cum să se adune prieteni și cunoștințe în jurul unei asemenea familii ?

— Nu se adună și-mi pare bine de asta. În Italia am cele mai fermecătoare cunoștințe, prieteni care...

— Copii, s-ar putea să aveți dreptate. Ottilie s-ar putea să aibă și ea dreptate să nu se căsătorească deloc ; și voi poate că aveți dreptate să vă căsătoriți numai la primărie.

— În orice caz, spuse Elly, nu am sperat niciodată că, deși n-am avut nici o recepție, o să ne bucurăm de un supeu atît de plăcut.

— Și atît de delicios, zise Lot. Elly, tartele astea sînt o minune.

— Numai că nu trebuia să ne apucăm să dezgropăm întîmplări trecute, spuse bătrînul. Asta-i face piele de găină lui Lot. Uită-te la el

cum mănîncă tartele. Întocmai cum făcea maică-ta. Un copilaș, un adevărat copilaș.

— Da, și eu sînt uneori un copil, dar nu chiar ca Mamma.

— Acum se duce și ea în Anglia ?

— Mi-a promis că nu, dar promisiunea ei nu înseamnă mare lucru. Vom lipsi atît de mult din țară ; vom sta în Italia tot timpul iernii. Un singur lucru mă face să mă simt mai liniștit. Mamma nu are bani. Înainte de a pleca am fost la bancă și i-am rugat ca, în cazul în care Mamma vine după bani, să inventeze o poveste și să o convingă ei că nu pot să-i dea, că nu mai sînt bani...

— Face ea rost... totdeauna a făcut rost de bani.

— Directorul mi-a promis că o să mă ajute și n-o să-i mai dea bani.

— Oricum, ea tot o să-i capete.

— De la cine ?

— Nu știu, dar o să-i capete. Nu știu cum face, dar îi obține totdeauna.

— Cum asta, Papa !

— Da, băiete, poți să te indignezi cît îți place, eu vorbesc din experiență. De cîte ori nu am avut discuții cu Mamma pentru bani ! La început n-a fost nici o ceartă, apoi însă, dintr-o dată, s-au tot ivit !...

— Mama nu se pricepe la socoteli și este neglijentă. Pe urmă găsește bani în bufet.

— Da, știu bine cum stau lucrurile ; odinioară, găsea cîte ceva în bufet. Este bine că și

acum mai găsește. Totuși, noi nu ne-am despărțit din cauza banilor. Dacă n-ar fi fost blestematul ăla de Trevelley, puteam încă... Dar cînd Mamma și-a dăruit o dată inima cuiva, atunci... Dar să nu mai vorbim despre asta... Uită-te aici, știi fotografia asta veche ? E fermecătoare, nu-i așa, Elly ? Da, așa arăta. N-am fost niciodată în stare să o uit. N-am iubit niciodată pe nimeni altcineva. Sînt un om bătrîn acum, copii, însă... însă cred că încă mai țin la ea... Uneori îmi spun că s-a terminat, că totul a trecut și s-a isprăvit ; și totuși, cîteodată, așa bătrîn cum sînt, sufăr încă din cauza asta și mă simt nefericit... Cred că încă țin la ea... Și dacă Mamma ar fi avut un alt caracter și o altă fire și dacă nu l-ar fi întîlnit pe Trevelley... Dar sînt atît de mulți „dacă“ în privința asta... Dacă nu l-ar fi întîlnit pe Trevelley, l-ar fi întîlnit pe Steyn și ar fi fost același lucru... Oricînd ar fi putut să întîlnească pe cineva... Hai, Elly, toarnă cafeaua. Ce dorești : *Chartreuse* sau *Bénédictine* ? Stai aici și vorbește și tu puțin în tihnă. Nu despre lucruri vechi. Despre lucruri noi, întîmplări tinerești, despre voi, despre planurile voastre, despre Italia... Încă nu e tîrziu, abia zece și jumătate... Dar voi abia v-ați căsătorit, desigur... Bine, am să vă conduc la hotel... Mergem pe jos ? Nu e departe... Dați-i voie bătrînului vostru tată să vă conducă la hotel, să vă sărute la ușă urîndu-vă noapte bună și să vă dorească fericire, toată fericirea... dragii mei copii.

13

Se aflau la Paris de cîteva zile. Elly, care vedea Parisul pentru prima oară, era încîntată. Luvrul, Cluny, agitaţia de pe străzi şi din cafenele, serile de teatru, aproape că o făcuseră să o uite pe mătuşa Thérèse.

— Oh, să nu ne ducem la ea, zise Lot într-o dimineaţă, pe cînd hoinăreau pe bulevarde. Poate că ea nici măcar nu ştie cine sîntem.

Elly simţi o uşoară mustrare de conştiinţă :

— Mi-a scris o scrisoare foarte drăguţă de logodna mea şi ne-a trimis un dar de nuntă. Nu, Lot, ea ştie foarte bine cine sîntem.

— Dar nu ştie că sîntem la Paris. Să nu ne ducem la ea. Mătuşa Thérèse ! Nu am văzut-o de ani de zile, dar mi-o amintesc cum arăta atunci... pe vremea ultimei căsătorii a Mammei. Eram un băiat de optsprezece ani. Mătuşa Thérèse trebuie să fi avut patruzeci şi opt. O femeie bine făcută. Semăna cu bunica mai mult chiar decît mama ; avea toată nobleţea, măreţia, grandoarea din primele portrete ale bunicii şi pe care încă le recunoşti, atunci cînd o vezi tronînd în fotoliul ei... Totdeauna m-a impresionat lucrul ăsta... Foarte zveltă, bine făcută şi elegantă... e calmă, odihnitoare, cu o înfăţişare distinsă, un zîmbet încîntător.

— Zîmbetul „Giocondei"...

— Zîmbetul „Giocondei", repetă Lot, care rîse la gîndul că soţia lui se distra atît de mult la Paris. Dar, apropo, Elly... Venus din Milo. Nu puteam să ţi-o spun cînd ne aflam acolo, căci erai cufundată într-o admiraţie mută, dar...

după ce n-o mai văzusem de atîţia ani, a fost o asemenea deziluzie pentru mine ! Închipuie-ţi...

— Ei, ce e Lot ?

— Am găsit-o îmbătrînită !

— Cum se poate, Lot ?

— Te asigur, am găsit-o îmbătrînită ! Oare totul trebuie să îmbătrînească ? Oare chiar nemuritorii îmbătrînesc ? Mi-o amintesc aşa cum era de obicei : calmă, senină, impunătoare, albă ca zăpada, în ciuda mutilării, pe fundalul strălucitor de catifea vişinie. De data asta n-am mai găsit-o impunătoare, nici albă ca zăpada ; părea emoţionant de schilodită ; iar fundalul de catifea nu mai era strălucitor. Totul îmbătrînise, se ştersese. Am avut un şoc, m-am simţit foarte trist... Vorbesc serios ! Cred că ar trebui chiar s-o dea jos, într-o dimineaţă, să o cureţe şi să înlocuiască draperia de catifea ; apoi, într-o zi însorită, dacă voi fi într-o dispoziţie bună, poate că voi putea s-o consider din nou senină şi albă ca zăpada. Însă aşa cum mi s-a arătat ea acum, am găsit-o îmbătrînită şi mi-a provocat un şoc. O oră întreagă după aceea am fost indispus, dar nu te-am lăsat să observi... Cred, dealtfel, că întregul Paris a îmbătrînit foarte mult ; e atît de murdar, atît de demodat, atît de provincial ; o adunătură de *quartiers* şi orăşele înghesuite la un loc ; şi atît de asemănător cu acela de acum cincisprezece ani, dar mai bătrîn, mai sinistru, mai demodat. Uite ! Puiul de găină de acolo din *papier-maché* [1] — se a-

[1] Hîrtie fibrată (fr.).

flau pe Avenue de l'Opéra — s-a învîrtit pe frigarea lui în chip de reclamă, cu untul topit picurînd din el. Dă-ţi seama, Elly, puiul acesta de găină s-a învîrtit timp de cincisprezece ani ! Şi noaptea trecută, la Théâtre Français, am avut acelaşi şoc pe care l-am trăit azi cînd am văzut-o pe Venus din Milo. Théâtre Français a îmbătrînit atît de mult, atît de mult, cu oribilul său stil declamator, încît m-am întrebat : a fost el oare totdeauna atît de bătrîn, sau eu sînt acela care îl consider bătrîn pentru că eu însumi am îmbătrînit ?...

— Bine, dar cu mătuşa Thérèse...

— Aşadar stărui să ne ducem la ea... De fapt, ar fi mai bine dacă nu ne-am duce. Şi ea a îmbătrînit ; şi ce sîntem noi pentru ea ?... Şi totuşi o să ne ducem... Eu sînt încă tînăr, nu-i aşa ?... Nu-l găseşti prea bătrîn pe soţul tău *blasé ?*... În Italia o să ne distrăm noi cu adevărat.

— Cum oare, căci acolo totul va fi încă şi mai bătrîn !

— Da, însă nu totul îmbătrîneşte. Acolo totul e trecut, totul e *trecutul*. Este indiscutabil *trecutul* şi tocmai de aceea e atît de odihnitor. Totul este mort.

— Însă ţara este vie, nu-i aşa ?... Viaţa modernă nu merge oare înainte ?...

— Puţin îmi pasă de ea ! Nu mă interesează decît trecutul ; şi acela este atît de frumos, atît de liniştitor în încremenirea lui. Asta nu mă întristează. Ce mă întristează sînt oamenii bătrîni şi întîmplările de odinioară care sînt încă vii şi totuşi atît de bătrîne, şi trec încet, încet dincolo de noi ; dar lucrurile încremenite în moarte şi nespus de frumoase, ca în Italia, nu mă întristează ; acelea mă liniştesc şi îmi stîrnesc admiraţia faţă de tot ceea ce a fost odinioară atît de minunat, de viu şi a rămas atît de frumos în moarte ! Parisul mă întristează pentru că oraşul moare, aşa cum moare întreaga Franţă. Roma mă înveseleşte. Oraşul, ceea ce văd eu din el, este mort ; şi eu mă simt tînăr în el, mereu şi mereu plin de viaţă ; şi asta mă face să fiu vesel, egoist de vesel. Dar admir, totodată, frumuseţea moartă, senină.

— Deci asta va fi subiectul viitorului tău eseu.

— Acum mă tachinezi ! Dacă nu pot să scot o vorbă fără să fiu acuzat că scriu eseuri... n-o să mai scot nici o vorbă.

— Nu fi atît de supărăcios... Ei, cum rămîne cu mătuşa Thérèse ?

— N-o să ne ducem . Ia te uită, vorbim de lup ! Sfinte Dumnezeule, ce mic e Parisul ! Un sat !

— De ce, ce s-a întîmplat, Lot ?

— Uite-l pe Theo ! Theo Van der Staff !

— Theo, fiul mătuşii Thérèse ?

— Da. Alo, Theo ! Ce mai faci ?... Ce curios să te întîlnim astfel !...

— Nu ştiam că sînteţi la Paris... Sînteţi în luna de miere ?

Era un omuleţ gras, trecut de patruzeci de ani, cu o faţă rotundă în care scînteiau doi ochi mici ; o iscodeau pe Elly plini de o curiozitate greu de stăpînit, ca să vadă cum arată o tînără soţie căsătorită abia de cîteva zile. O

senzualitate, mereu în căutare de plăceri fizice, crea în jurul lui o atmosferă caldă, jovială, atrăgătoare. Parcă i-ar fi invitat la un dejun copios, într-un restaurant bun, ducîndu-i apoi să petreacă undeva împreună. Şederea lui îndelungată în străinătate împrumutase un anume rafinament hainelor, vorbelor şi gesturilor lui, apucăturilor greoaie, înnăscute, ale olandezului, însă într-un chip aproape comic, căci graţia sa păstra încă ceva elefantin. Pe deasupra, urechile lui se ciuleau ca acelea ale unui satir, ochii îi scînteiau, iar buzele zîmbitoare se revărsau, groase, de parcă ar fi avut sînge javanez ; printre ele se zăreau lucind dinţii micuţi, bine îngrijiţi. Cînd trecea cîte o femeie, privirea sa iute o cîntărea din cap pînă în picioare, pentru ca apoi să aibă aerul că stă pe gînduri cîteva clipe.

— Tocmai vorbeam despre mama ta, Theo. Ce curios că te-am întîlnit ! repetă Lot.

— În fiecare dimineaţă îmi fac plimbarea pe bulevard, aşa încît era foarte firesc să ne fi întîlnit. Îmi pare bine că am ocazia să vă felicit... Mamma ? Cred că e bine sănătoasă.

— N-ai mai văzut-o în ultima vreme ?

— N-am văzut-o de o săptămînă. Aveţi de gînd să-i faceţi o vizită ? Atunci aş putea să vin şi eu cu voi. N-aţi vrea să luăm după aceea un prînz bun, pe undeva, sau vă incomodez ? Dacă nu, veniţi să prînziţi cu mine. Nu într-unul din marile voastre restaurante pe care le ştie oricine, ci într-un loc în care am să vă duc *eu*, un local micuţ, dar adorabil. Au un *homard à l'américaine*, care e pur

şi simplu divin ! Şi îşi sărută vîrfurile degetelor durdulii. Vreţi să mergeţi la Mamma chiar acum ? Foarte bine, o să luăm o trăsură, căci locuieşte destul de departe.

Opri o birjă şi dădu adresa :

— *Cent-vingt-cinq, Rue Madame...*

O ajută curtenitor pe Elly să urce, apoi pe Lot, stăruind ca el să ocupe locul cel mic din spate şi stătu astfel cu un picior pe scara trăsurii. Se interesă, formal şi indiferent, de rudele din Haga ca de nişte străini pe care îi văzuse o dată sau de două ori. În *Rue Madame*, birjarul opri la o poartă cu zăbrele înalte, căptuşită cu un gard de scînduri, pentru ca nimeni să nu poată privi înăuntru.

— Asta este mănăstirea unde locuieşte Mamma, zise Theo.

Coborîră, iar Theo sună. O călugăriţă deschise poarta, spuse că madame Van der Staff era acasă şi îi conduse prin curte. Mînăstirea aparţinea Surorilor Imaculatei Concepţiuni a Fecioarei Maria de la Lourdes. Mătuşa Thérèse locuia în pensiune acolo, împreună cu alte doamne bătrîne şi pioase. Călugăriţa îi conduse într-un mic vorbitor de la parter şi deschise obloanele. Pe cămin, între două candelabre, se afla o statuie a Sfintei Fecioare ; se mai aflau acolo o sofa şi cîteva scaune, acoperite cu huse albe, largi.

— Maica Stareţă este acasă, soră ? întrebă Theo.

— Da, *monsieur*.

— Ar accepta oare să mă primească. Vreţi să-i spuneţi că am venit să-i fac o vizită ?

— Da, *monsieur*.

Călugăriţa părăsi camera. Theo le făcu cu ochiul.

— Trebuia să fi făcut asta mai demult, zise el. Profit de ocazie. Maica Stareţă este o femeie inteligentă, de două ori mai inteligentă decît Mamma.

Aşteptară. Vorbitorul gol era rece. Te cutremura. Lot zise înfiorîndu-se :

— N-aş putea să îndur aşa ceva. Nu, n-aş putea să îndur aşa ceva.

— Nici eu n-aş putea, zise Theo.

Maica Stareţă fu prima care intră. O femeie scundă, care se pierdea în faldurile largi ale vestmîntului. Doi ochi căprui luceau sub banda albă care-i acoperea fruntea.

— Domnul Van der Staff...

— Doamnă...

Îi strînse mîna.

— Doresc de multă vreme să vin să vă văd, să vă spun cît vă sînt de recunoscător pentru grija pe care i-o purtaţi mamei mele.

Frazele sale franţuzeşti sunau politicos, galant, curtenitor.

— Îmi permiteţi să vă prezint pe verii mei, domnul şi doamna Pauws.

— Proaspeţii căsătoriţi, îmi închipui, zise Maica Stareţă, înclinîndu-se cu un zîmbet uşor.

Lot fu surprins că ea ştia.

— Am venit să-i facem o vizită mătuşii mele şi dumneavoastră de asemenea, *madame la supérieure*, adăugă el curtenitor.

— Vă rog să luaţi loc. Doamna va fi numaidecît aici.

— Mama se simte bine, nu-i aşa ? întrebă Theo. N-am mai văzut-o... de cîtva timp.

— Se simte foarte bine, zise Maica Stareţă, pentru că avem grijă de ea.

— Ştiu asta.

— Singură nu şi-ar purta de grijă. După cum ştiţi, este o exaltată. *Le bon Dieu* nu aşteaptă de la noi să fim atît de riguroşi cum e doamna. Eu nu mă rog nici pe sfert cît se roagă doamna. Doamna se roagă mereu. Eu n-aş avea timp pentru asta. *Le bon Dieu* nu ne pretinde aşa ceva. Avem lucrul nostru ; avem institutul pentru îngrijirea bolnavilor, care ne ia mult timp. În clipa de faţă, aproape toate călugăriţele sînt plecate la bolnavii pe care îi îngrijesc. Apoi mai este biroul de plasare a personalului de serviciu. Nu putem să ne rugăm tot timpul.

— Mama poate, zise Theo rîzînd.

— Doamna se roagă *prea mult*, zise Maica Stareţă. Doamna este o *enthousiaste*...

— Totdeauna a fost aşa, în tot ceea ce a făcut, zise Theo privind fix înaintea lui.

— Şi aşa a rămas. Ea este o *enthousiaste* în noua ei credinţă, în religia noastră. Dar n-ar trebui să exagereze... sau să postească în mod inutil.. Deunăzi, am găsit-o leşinată în capelă... Avem şi noi micile noastre *trucs*[1] : cînd nu

---

[1] Şiretlicuri (fr.).

este absolută nevoie să postească, îi punem *bouillon*[1] în porția ei de *soupe-maigre*[2], sau i-l turnăm peste legume, fără ca ea să bage de seamă... Iat-o pe doamna...

Ușa fu deschisă de o călugăriță și doamna van der Staff, mătușa Thérèse, intră în cameră. Lui Lot i se păru că o vede intrînd pe însăși bunica, ceva mai tînără, dar totuși o femeie în vîrstă. Purta o rochie neagră simplă : era înaltă, maiestuoasă și foarte zveltă, avînd o grație izbitoare în mișcări. Bunica trebuie să fi arătat exact la fel. În ochii ei întunecați, care rămăseseră ochii unei creole, avea ceva visător ; parcă i-ar fi fost greu să vadă ceea ce se petrece dincolo de reveria ei ; așa bătrînă cum era, surîsul extatic al gurii ei era plin de naturalețe. Se lăsă sărutată de Theo, iar lui Lot și lui Elly li se adresă în franțuzește :

— E foarte drăguț din partea voastră că ați venit să mă vedeți. Vă sînt recunoscătoare... Așadar, ea este Elly ? Te-am văzut cu ani în urmă, în Olanda, la bunicul Takma. Erai pe atunci o fetiță de paisprezece ani. E tare drăguț din partea voastră că ați venit. Luați loc. Acum nu mă mai duc niciodată în Olanda... dar mă gîndesc deseori, foarte des mă gîndesc... la rudele mele...

În ochii ei plutea visarea, extazul îi flutura pe buze. Își încrucișă în poală mîinile diafane, cu degete subțiri, ascuțite, ca ale bunicii. Și la voce semăna cu bunica. Așa cum stătea acolo, în rochia ei neagră, în lumina slabă a acestui vorbitor de mănăstire, pătruns de o ușoară umezeală, asemănarea era înfricoșătoare : fiica aceasta părea să fie una și aceeași cu mama sa, părea să fie însăși Mamma ; părea că anii de demult se trăiau din nou într-o minunată lumină albă, palidă, obsedantă.

— Ce mai fac toți cei de la Haga ? întrebă mătușa Thérèse.

Se schimbară cîteva cuvinte despre membrii familiei. După cîtva timp, Maica Stareță se ridică în mod discret, își luă rămas bun și mulțumi pentru vizită.

— Ce mai face unchiul Harold ?... Și cum se simte Mamma, Charles ? Mă gîndesc deseori la ea. Mă rog de multe ori pentru Mamma, Charles...

Glasul ei foarte strident răsuna mai dulce decît în olandeza pură, fiind înmuiat de accentul său de creolă ; atît Lot, cît și Elly, erau impresionați de o anumită duioșie ce răzbătea din vocea aceea spartă, în vreme ce Theo privea în gol, îndurerat : se simțea deprimat și stingherit în prezența mamei sale.

— E drăgut din partea dumitale că nu ne uiți, îndrăzni să spună Lot.

— N-am s-o uit niciodată pe mama ta, zise mătușa Thérèse. Acum nu o mai văd deloc și poate că n-am s-o mai văd nicicînd, însă eu țin foarte mult la ea... și mă rog, deseori mă rog pentru ea. Are nevoie de asta. Toți avem nevoie. Mă rog pentru ei toți... pentru întreaga familie. Toți au nevoie de așa ceva. Și totodată, mă rog pentru Mamma, pentru bunica.

[1] Supă concentrată (fr.).
[2] Supă slabă, diluată (fr.).

Şi, Elly, mă rog şi pentru bunicul... Sînt ani de cînd mă rog, iată, sînt acum aproape treizeci de ani de cînd mă rog. Cu siguranţă că Dumnezeu aude rugăciunile mele...

Era greu să rosteşti vreun cuvînt şi Elly luă doar mîna mătuşii şi o strînse. Mătuşa Thérèse o apucă uşor de bărbie pe Elly, o privi cu atenţie, apoi îl privi pe Lot. Fu izbită de asemănare, dar nu spuse nimic.

Ea ştia. Mătuşa Thérèse ştia. Acum nu se mai ducea deloc în Olanda şi presupunea că nu-şi va mai vedea probabil niciodată sora, despre care ştia că este copilul lui Takma, nici pe mama sa. Dar se ruga mai ales pentru bătrînii aceia, căci ea ştia. Ea, care odinioară, întocmai ca mama sa, fusese o femeie de lume, o femeie pătimaşă, cu o inimă de creolă, care iubea şi ura clocotitor, aflase Întîmplarea din gura propriei sale mame, în puternicele ei crize de friguri. Şi de atunci ştia. O văzuse pe mama sa privind — deşi ea însăşi nu putuse să o vadă — o văzuse pe mama sa privind năluca tulbure din colţul camerei. O auzise pe mama ei cerîndu-i iertare, implorînd să i se pună capăt pedepsei ce o apăsa. Ea nu văzuse Întîmplarea, ca Harold Dercksz cu şaizeci de ani în urmă, dar o ştia de treizeci de ani. Şi cunoaşterea ei îi zguduise într-o criză fără sfîrşit fiinţa nervoasă, extrem de încordată. După ce fusese creola, femeia iubirii şi a urii pătimaşe, femeia aventurilor, femeia care a iubit şi apoi i-a urît pe aceia pe care îi iubise, s-a cufundat în contemplaţie, s-a îmbăiat în extazul care se revărsa asupra ei prin divinele vitralii ale bisericii şi într-o bună zi, aflîndu-se la Paris, s-a dus la un preot şi i-a spus :

— Părinte, vreau să mă rog. Mă simt atrasă de credinţa dumitale. Vreau să devin catolică. Doresc lucrul acesta de luni de zile.

Devenise catolică şi acum se ruga. Se ruga pentru ea, dar se ruga şi mai mult pentru mama ei. Întregul ei suflet clocotitor se înălţa în rugă pentru acea mamă pe care probabil n-avea s-o mai vadă niciodată, însă prin care suferea şi pe care nădăjduia să o mîntuie de păcat şi să o salveze de la pedeapsa prea cumplită de dincolo ; mama aceea, care îl împiedicase pe el, tatăl ei, să se apere singur, agăţîndu-se de el, pînă cînd celălalt bărbat îi smulsese arma din mîna încleştată ce căuta să se răzbune, în furia lui nebună... Ea ştia. Mătuşa Thérèse ştia. Şi se ruga, se ruga mereu. Niciodată nu vor fi destule rugile înălţate la ceruri pentru a implora iertarea.

— Mamă, zise Theo, Maica Stareţă mi-a spus că ai leşinat în capelă şi că nu mănînci.

— Ba mănînc, mănînc, zise mătuşa Thérèse cu blîndeţe, domol. Nu te nelinişti, Theo.

Dispreţul pentru fiul ei îi aduse amărăciunea pe buzele-i bătrîne care schiţau un zîmbet ; cînd se adresa fiului ei, glasul îi devenea rece şi aspru, de parcă ea, femeia rugăciunilor neistovite, devenea din nou, brusc, faţă de fiul ei, femeia de odinioară care îl iubise şi îl urîse apoi pe tatăl acestui fiu, pe tatăl care nu fusese soţul ei.

— Mănînc, zise mătuşa Thérèse. De fapt, mănînc prea mult. Ah, călugăriţele astea bune. Ele uită uneori cînd trebuie să postim şi îmi dau carne. Eu o primesc şi o dau săracilor mei. Mai povestiţi-mi, copii, mai spuneţi-mi despre Haga. Ne-au mai rămas cîteva minute. Apoi trebuie să mă duc la capelă. Să-mi spun rugăciunile împreună cu călugăriţele.

Şi întrebă de fiecare, de toţi fraţii... de toate surorile şi de copiii lor.

— Mă rog pentru ei toţi, zise ea. Mă voi ruga şi pentru voi, copii.

Fu cuprinsă de nelinişte şi trase cu urechea la un zgomot care venea dinspre coridor. Theo îi făcu semn cu ochiul lui Lot şi se sculară în picioare.

— Nu, îi asigură mătuşa Thérèse, n-am să vă uit. Să-mi trimiteţi fotografiile voastre, da ?

Ei îi promiseră.

— Unde e sora ta, Charles ?

— La Nisa, mătuşă.

— Trimite-mi fotografia ei. Mă rog şi pentru ea. La revedere, copii, la revedere, dragi copii.

Îşi luă rămas bun de la Lot şi de la Elly şi plecă visătoare, uitîndu-l pe Theo. El ridică din umeri. Un sunet de litanie răzbătu pînă la ei din capela care se afla într-o încăpere mai mare, vizavi de micul vorbitor.

Pe coridor, o întîlniră pe Maica Stareţă ; se îndrepta spre capelă.

— Cum aţi găsit-o pe mătuşa voastră ? le şopti ea. Exaltată, nu-i aşa ? Da, sare de la o extremă la alta. Priviţi !

Şi îi lăsă pe Elly, pe Lot şi pe Theo să arunce o privire prin uşa capelei. Călugăriţele, îngenuncheate pe băncile de rugăciune, îşi intonau rugile. Pe pardoseală, între bănci, mătuşa Thérèse era întinsă pe jos, cu faţa ascunsă în mîini.

— Priviţi, zise Maica Stareţă, încruntîndu-se. Nici chiar noi nu facem asta. Nu e nevoie. Nu este nici *convenable*. Va trebui să-i spun lui *monsieur le directeur* să vorbească el cu doamna despre asta. Sigur că am să-i spun. *Au revoir, madame, au revoir messieurs...*

Se înclină, ca o femeie de lume, cu un zîmbet şi o expresie de distincţie reţinută. O călugăriţă îi însoţi pînă la poartă.

— Uf ! oftă Theo. Mi-am mai îndeplinit pentru cîteva luni obligaţia filială.

— N-aş putea s-o fac, murmură Lot. Pur şi simplu n-aş putea.

Elly nu spuse nimic. Ochii ei, larg deschişi, priveau în gol. Ea înţelegea cucernicia, înţelegea chemarea şi cu toate că înţelegerea ei era diferită atunci cînd lucrurile o priveau pe ea, totuşi înţelesese.

— Şi acum, haidem la un *homard à l'américaine*, strigă Theo.

Făcu semn unui birjar. Trupul lui greoi parcă se destinse prin simplul fapt că respira aerul proaspăt de afară.

14

Se aflau în expresul de noapte. Tînăra femeie şedea pe gînduri. Lot dormea, întins într-un colţ al compartimentului, acoperit cu un pled, însă micuţa mireasă nu putea să doarmă, căci de afară pătrundeau, în goana trenului gemetele vîntului de toamnă. Şedea deci tăcută în celălalt colţ, cufundată în gînduri. Îşi încredinţase viaţa altcuiva acum şi spera să-şi găsească fericirea. Nădăjduia că nici ea nu era lipsită de vocaţie şi că va avea cui să-i dăruiască devotamentul său. Asta era fericirea ; nu exista nimic altceva. Mătuşa Thérèse avea dreptate, chiar dacă ea, Elly, concepea devoţiunea, fericirea şi vocaţia într-un mod foarte diferit. Ea aspira la ceva mai mult decît la simţire, la raţiune, chiar dacă aspiraţia ei cea mai arzătoare era acţiunea. Se dăruise cu totul acţiunii, care la început fusese doar tenisul, apoi sculptura. Iar în cele din urmă şi-a revărsat propriile dureri în cuvinte, pe care le-a trimis apoi unui redactor, unui editor. Tînjea acum să se devoteze ea însăşi acţiunii, sau cel puţin unei colaborări active. Îl privi gînditoare pe Lot şi simţi că îl iubea, oricît era de diferită iubirea aceasta faţă de felul în care iubise prima oară. Îl iubea mai puţin egoist decît atunci cînd fusese îndrăgostită ; îl iubea mai mult pentru el, pentru a-l ajuta să se înalţe la înfăptuiri mari. Totul era foarte neclar, dar exista în ea ambiţia, o ambiţie izvorîtă din dragoste, pentru binele lui. Ce păcat că trebuie să-şi irosească talentul în articolaşe amuzante şi în eseuri scrise la repezeală ! Asta semăna cu conversaţia lui : uşoară şi agreabilă, lipsită de convingere şi totodată neconvingătoare. Lot era capabil de mai mult, mult mai mult. Poate că scrierea unui roman nu era nici ea o realizare importantă ; poate că marea operă *era* de fapt scrisul în sine, şi nu un roman. Atunci, ce ? Se strădui să caute răspunsul, dar nu-l află încă ; ştia însă cu certitudine, sau credea că ştie, că *îl va afla* şi că îl va ridica pe Lot... Da, vor fi fericiţi, vor continua să fie fericiţi... Acolo, în Italia o să afle răspunsul. O să-l afle în trecut, în istorie poate ; în lucrurile care au trecut, în lucrurile frumoase şi nobile care erau acum moarte, care muriseră în chip liniştit şi îşi păstrau neştirbită frumuseţea... Atunci de ce se simţea atît de tristă ? Sau era doar melancolia pe care o resimţise totdeauna atît de tulbure, asemenea unei boli ce submina întreaga ei activitate şi se răsfrîngea în inflexiunile glasului ei vioi, volubil. Melancolia să se fi datorat oare faptului că tinereţea ei înflorise atît de liniştită în casa mare a bătrînului ? El a fost totdeauna bun şi plin de grijă părintească pentru ea, dar era atît de bătrîn şi Elly simţea apăsarea bătrîneţii lui. Avusese mereu oameni bătrîni în jurul ei, căci pe cît îşi putea aminti din trecutul îndepărtat, îi veneau în minte bătrîna bunică Dercksz şi doctorul Roelofsz. Îi ştia bătrîni încă de pe atunci, de pe vremea cînd era o copiliţă. Şi Lot, gîndea ea — deşi viaţa unui bărbat, care era ocupat şi călătorea, se deose-

bea de aceea a unei fete care stătea acasă —, Lot simţise şi el apăsarea tuturor acestor oameni bătrîni din jurul său. Desigur, ăsta era motivul pentru care spaima de a îmbătrîni se transformase la el într-un fel de obsesie. Mătuşa Stefanie şi unchii de la Haga erau bătrîni, iar prietenii şi cunoştinţele lor muriseră, pe cît se pare ; ei se mişcau din loc în loc, lipsiţi de oamenii din generaţia lor, destul de singuratici în oraşul acela, pe străzile unde îşi aveau locuinţele, umblînd de colo-colo, încolo şi încoace, încrucişîndu-şi drumurile... Era atîta uitare şi atîta singurătate în viaţa lor ! De aici se trăgea melancolia. Ea simţise totdeauna, în tinereţea ei, această melancolie. Nu se mai întîlnea cu fetele de la Clubul de tenis, cu colegii de la Academie ; cînd îi vedea pe stradă, îi saluta doar, cu o mişcare grăbită a capului. După logodna ei nefericită, devenise mai retrasă ca niciodată, cu o singură excepţie : era mereu cu Lot, se plimba cu el, vorbea cu el. Şi el era izolat la Haga, fără prieteni. Se înţelegea mai bine cu prietenii din Italia, zicea el... Ce ciudată acea veşnică singurătate şi sentimentul izolării care îi împresura pe amîndoi. Nici prieteni, nici cunoştinţe în preajma lor, cum aveau cei mai mulţi oameni, în cele mai multe familii. Desigur că asta se datora prezenţei apăsătoare a celor două fiinţe foarte bătrîne ; ea nu putea pătrunde lucrurile mai adînc şi simţea că îi scapă ceva, un lucru pe care nu-l ştia, dar care exista totuşi şi o apăsa şi îi ţinea la distanţă pe ceilalţi ; ceva obscur, trecut acum, care rămăsese să

plutească în jurul bătrînului şi al bătrînei şi care îi învăluia pe toţi ceilalţi — copiii bătrînei, unica nepoată a bătrînului — într-un fel de pîclă ; ceva ce nu putea fi discutat, însă atît de palpabil, încît n-ar fi avut decît să întindă mîna şi l-ar fi apucat...

Te cuprindea o senzaţie foarte tulbure şi ceţoasă cînd te gîndeai la lucrul acesta ; aproape că nu era posibil să te gîndeşti ; o senzaţie de înfrigurare care te atinge în treacăt ; nimic altceva, nimic mai mult decît atît ; dar tocmai asta o împiedica uneori să respire în voie, să se bucure de tinereţea ei, să meargă vioi, să vorbească tare. Cînd o făcea, trebuia să depună un efort. Şi ştia că Lot simte acelaşi lucru, înţelesese asta din două-trei cuvinte vagi şi mai mult din sensul acestor cuvinte, decît din enunţarea lor, ceea ce o făcuse să aibă o mare înţelegere sufletească pentru Lot. Era un tip ciudat, se gîndea ea, privindu-l cum doarme. În manifestările exterioare, în preferinţele şi apucăturile lui mărunte, se comportă ca un băieţaş, uneori ca un copil, reflecta ea. Sub aceste copilării se ascundea însă o predispoziţie la dezamăgire, care se exprima uneori într-un mod foarte spiritual, dar nu suna sincer ; sub înfăţişarea exterioară se ascundea o înclinaţie spre blîndeţe, o tendinţă pronunţată spre egoism şi o preocupare nevrotică faţă de tot ceea ce îl privea pe el, temperată de ceva care aproape că semăna cu tăria de caracter, atunci cînd era vorba de relaţiile cu mama sa, căci el era singurul care putea să se înţeleagă cu Mamma. Datorită

acestui temperament, nu-și punea în valoare calitățile naturale, deși ar fi trebuit să lucreze. Lot era un amestec de contradicții, de seriozitate și copilărie, de simțire și indiferență, de bărbăție și de foarte mare slăbiciune, cum nu mai văzuse niciodată la un bărbat. Se fălea mai mult cu părul lui bălai decît cu talentul său, deși era mîndru și de acesta; și un compliment pentru cravata sa îi făcea mai multă plăcere decît un cuvînt de laudă pentru cel mai frumos eseu al său. Și pe acest copil, pe acest băiat, pe acest bărbat ea îl iubea; cînd se gîndea la lucrul ăsta, i se părea ciudat, dar îl iubea și era fericită numai atunci cînd el era cu ea.

Lot se trezi, o întrebă de ce nu dormea și îi sprijini capul de pieptul lui. Obosită de tren și de gînduri, Elly adormi; iar el privea pe fereastră zorile cenușii care se revărsau, după ce trecură de Lyon, peste cîmpiile mohorîte, reci. Tînjea după mare, după cer albastru, după căldură, după tot ce era tînăr și viu: sudul Franței, Riviera și apoi Italia, cu Elly. Își hotărîse viața și spera în fericire, fericire prin comuniune în gînd și în trup, căci singurătatea dă naștere la melancolie și ne face să ne gîndim mai intens la treptata noastră deteriorare...

„Este atît de fermecătoare", gîndea el, privind-o cum doarme sprijinită de pieptul lui; și rezistă impulsului de a o săruta acum cînd abia adormise. „Este atît de fermecătoare și are un simț artistic delicat. Trebuie să-i spun să se apuce din nou de sculptură... sau să

scrie ceva; le face bine pe amîndouă. Cărticica ei este foarte reușită deși e atît de subiectivă și în mare măsură prea feminină. Sînt multe lucruri bune pe lume, cu toate că viața nu-i nimic altceva decît o trecere; ea nu poate însemna mare lucru într-o lume putredă. Trebuie să existe alte vieți și alte lumi. Trebuie să vină un timp în care să nu mai existe suferință materială, ci cel mult o suferință spirituală. Atunci toate îngrijorările noastre materiale vor dispărea... Și totuși viața asta materială are mult farmec... dacă uităm pentru o clipă toate mizeriile. Fascinația farmecului îl ajunge pe fiecare; cred că m-a ajuns și pe mine. Măcar de-ar rămîne așa! Dar nu rămîne. Totul se schimbă...

E mai bine să nu te gîndești la asta, ci să lucrezi; e mai bine să lucrezi ceva, chiar atunci cînd călătorești. Lui Elly i-ar face plăcere. La Florența — Medici; la Roma — întreaga istorie a papalității... Nu știu ce voi alege; trebuie să mă hotărăsc pentru una din acestea două. Dar e atît de mult, atît de mult de făcut!... Mă întreb dacă aș putea să scriu o bună istorie a civilizației... Nu-mi place să strîng materialul: toate peticele astea de hîrtie ciudate. Dacă nu pot să văd întreaga lucrare în fața mea, într-o viziune clară, nu are rost. Nu pot să studiez; eu trebuie să văd, să simt, să admir sau să mă cutremur. Dacă nu fac așa, nu sînt bun de nimic. Eu reușesc cel mai bine în eseu. Un cuvînt este un fluture; îl prinzi doar ușurel, de aripi... și îl lași să zboare iarăși... Cărțile serioase despre istorie și artă

sînt ca nişte cărăbuşi greoi, care se tîrăsc... *Tiens!* Asta nu-i o imagine rea. Trebuie s-o folosesc cîndva într-un articol: fluturele plutind în aer... şi cărăbuşul greoi..."

Se apropiau de Marsilia; urmau să ajungă la Nisa la ora două după amiază...

15

Lot reţinuse o cameră la *Hôtel de Luxembourg* şi îi scrisese surorii sale, Ottilie. La sosire, au găsit un coş cu trandafiri roşii aşteptîndu-i în camera lor. Era octombrie. Ferestrele erau deschise şi marea strălucea cu luciri metalice, întunecate, sub revărsarea violentă a soarelui, încreţindu-se sub zvîcnirile insolente ale unui început de mistral.

Făcură o baie, prînziră în camera lor, simţindu-se puţin obosiţi după drum. Mireasma trandafirilor, strălucirea soarelui, cerul, a cărui culoare se apropia tot mai mult de aceea a peruzelei şi nuanţele de oţel ale mării, tot mai mult învăluite în vîrtejuri de spumă, îi îmbătau pe amîndoi. Salata de roşii cu ardei graşi încadra în roşu-portocaliu friptura de pui de pe masă, iar în paharele cu şampanie păreau să se fi topit perle lungi. Vîntul izbucnea în rafale puternice şi alunga, cu mîngîierile lui brutale, îndrăzneţe, bărbăteşti, orice urmă de pîclă care mai plutea în aer. Din cerul de peruzea soarele strălucitor îşi revărsa potopul ca dintr-un jgheab de aur.

Şedeau unul lîngă altul, îmbătaţi de tot ce-i înconjura, mîncau şi beau fără să vorbească. Erau pătrunşi de un simţămînt de pace, însoţit de un fel de destindere parcă ar fi fost impresuraţi de forţele vieţii, atît de tulburătoare, atît de violente, atît de strălucitor aurii şi atît de agresiv roşii.

Se auzi o bătaie în uşă şi în deschizătura ei se ivi capul unei femei, împodobit cu o pălărie mare, neagră:

— Pot să intru?

— Ottilie! strigă Lot, sărind de pe scaun. Vino, vino!

Ea intră.

— Bun venit! Bun venit la Nisa! Nu te-am văzut de veacuri, Lot! Elly, sora mea, bine ai venit!... Da, eu am trimis trandafirii. Îmi pare bine că mi-ai scris... şi că doreşti să mă vezi şi că nevasta ta este şi ea...

Se aşeză şi acceptă un pahar de şampanie; Lot şi sora lui schimbară cuvinte calde. Ottilie era cu cîţiva ani mai mare decît Lot. Era cea mai mare dintre copiii Mammei şi semăna deopotrivă cu tatăl ei Pauws şi cu Mamma, căci era înaltă, avea manierele autoritare ale tatălui, însă trăsăturile Mammei: bărbia fină, bine conturată, dar nu şi ochii ei. Numeroasele sale apariţii în public de-a lungul anilor au imprimat mişcărilor ei o siguranţă plină de graţie, siguranţa unei femei frumoase şi talentate, deprinsă a fi privită şi aplaudată, ceva cu totul diferit de puterea de seducţie obişnuită, curentă. Gesturile ei armonioase, aproape sculpturale, care fuseseră oarecum stu-

diate la început, deveniseră cu timpul naturale...

„Ce femeie drăguță !" gîndi Elly, și se simți parcă o oarecare, o ființă mică, neînsemnată în halatul ei simplu, îmbrăcat la repezeală după baie.

Ottilie, care avea patruzeci și unu de ani, nu părea mai mult de treizeci și avea tinerețea unui artist care își menține trupul tînăr cu ajutorul unei arte și a unei științe a frumuseții, necunoscute femeilor obișnuite. O rochie albă, lipsită de ultimele extravaganțe ale modei, dădea siluetei sale perfecțiunea unei statui și scotea în relief, sub îmbrăcămintea modernă, armonia naturală a brațelor și a pieptului. Pălăria mare, neagră, încadra cu penele ei negre de struț părul blond cu reflexe arămii, răsucit într-un coc bogat ; un boa mare, cenușiu îi înconjura gîtul într-un nor vaporos de pene de struț. Și în acele nuanțe estompate — alb, negru, cenușiu — cu toată prea marea-i frumusețe care te înmărmurea, ea continua să captiveze atît ca femeie de lume, cît și ca artistă.

— Ei, asta-i sora mea, Elly, zise Lot, mîndrindu-se. Ce părere ai de ea ?

— Te-am văzut mai demult, Elly, la Haga, spuse Ottilie.

— Nu-mi aduc aminte, Ottilie.

— Cred și eu, erai doar o copiliță de opt, poate nouă ani și aveai la bunicul Takma o cameră de joacă mare și o adorabilă încăpere pentru păpuși...

— Da, așa era.

— De atunci nu am mai fost la Haga.

— Ai urmat Conservatorul la Liège ?

— Da.

— Cînd ai avut ultimul concert ? întrebă Lot.

— La Paris, nu de mult.

— N-am auzit nimic despre tine. N-ai cîntat niciodată în Olanda ?

— Nu, nu mă duc deloc în Olanda.

— De ce nu, Ottilie ? întrebă Elly.

— Totdeauna m-am simțit deprimată acolo.

— Din cauza țării sau a oamenilor ?

— Din cauza tuturor : țara, oamenii, casele, familia... cunoscuții.

— Înțeleg asta foarte bine, zise Lot.

— Nu puteam să respir, continuă Ottilie. Nu spun asta ca să ponegresc țara, sau oamenii, sau familia. Fiecare are partea lui bună. Dar, așa cum cerul cenușiu mă împiedica să respir, tot așa casele mă stînjeneau, împiedicîndu-mă să cînt cum trebuie. Era ceva în jurul meu, nu știu ce, care mă impresiona în mod cumplit.

— Ceva care te impresiona în mod cumplit ? repetă Elly.

— Da, o atmosferă foarte bizară. Acasă nu m-am putut înțelege niciodată cu Mamma, după cum nici Mamma și Papa nu s-au înțeles între ei. Firea copilăroasă a Mammei, cu izbucnirile ei de furie, mă scoteau din sărite... Lot are o fire mai îngăduitoare decît mine !...

— Ar fi trebuit ca tu să fi fost băiat și eu fată, zise Lot, aproape cu amărăciune.

— *Mais je suis tres femme, moi*[1] ! răspunse Ottilie.

Ochii i se îmblînziră, deveniră lucioşi şi un zîmbet fericit îi plutea pe buze.

— *Mais je te crois*[2], afirmă Lot.

— Nu, continuă Ottilie, nu puteam să mă împac cu Mamma. Pe lîngă asta, simţeam nevoia să fiu liberă. În definitiv, era vorba de viaţa mea. Îmi dădeam seama că am voce. Am studiat intens, cu seriozitate, ani în şir. Şi am reuşit. Întreaga mea viaţă este dedicată muzicii...

— De ce dai numai concerte, Ottilie ? Nu te interesează opera ? După cîte ştiu cînţi Wagner.

— Da, însă nu mă pot transpune într-un rol decît pentru puţin timp, cel mult într-o singură scenă, nu într-un spectacol întreg.

— Da, înţeleg asta, zise Lot.

— Da, zise Elly cu promptitudine, în această privinţă eşti soră cu Lot. Nici el nu poate lucra la ceva mai amplu decît eseul sau articolul său.

— O slăbiciune de familie, Ottilie, spuse Lot. Moştenită.

Ottilie rămase pe gînduri, zîmbind. Zîmbetul „Giocondei" gîndi Elly.

— Poate că e adevărat, zise Ottilie. Remarca micuţei tale Elly a fost subtilă.

— Da, răspunse Lot, fălindu-se. Are mult spirit de observaţie. Despre nici una dintre firile noastre, ale celor trei de aici, nu se poate spune că sînt obişnuite.

— Ah, murmură Ottilie, Olanda... casele acelea... oamenii aceia ! Mamma şi „domnul" Trevelley acasă... Era groaznic ! O scenă după alta. Trevelley îi făcea reproşuri mamei din cauza tatei, mama îi reproşa lui Trevelley o sută de infidelităţi ! Mamma era gelozia întruchipată. Avea obiceiul să-şi lase pălăria şi mantoul atîrnate în hol. Dacă „domnul" Trevelley pleca, Mamma îl întreba : „Hugh, unde te duci ?" „Nu te priveşte", răspundea Trevelley. „Vin cu tine", spunea Mamma, punîndu-şi pălăria la nimereală şi înşfăcînd mantoul. Şi pleca cu el. Trevelley blestema şi înjura. Urma o scenă. Dar Mamma se ducea după el. El mergea pe stradă cu cinci, şase paşi înaintea ei, Mamma îl urma înnebunită de furie... Ea era tare, tare drăguţă pe vremea aceea, o păpuşică cu o figură de Madonă blondă, însă prost îmbrăcată... Lot era totdeauna tăcut, cu o privire obosită, calmă. Cît de bine îmi amintesc totul ! Nu se înfuria niciodată ! era mereu politicos cu „domnul" Trevelley...

— Am reuşit să mă înţeleg cu toţi cei trei taţi ai mei.

— Cînd Mamma şi Trevelley se săturaseră unul de altul, şi Mamma se îndrăgosti de Steyn, eu am plecat. M-am dus întîi la Papa, apoi la conservator. Şi de atunci nu am revenit în Olanda... Oh, casele acelea !... Casa ta, Elly — casa bunicului Takma — unde totul era păstrat într-o ordine desăvîrşită de către mătuşa Adèle, însă aveam impresia că din do-

[1] Dar eu sînt foarte femeie (fr.).
[2] Cred şi eu (fr.).

12 — Secretul din Java — c. 1/1272

șul fiecărei uși pîndea cineva... Casa bunicii și imaginea bunicii, așa cum stătea ea la fereastră privind fix... pîndind și ea. Ce aștepta ? Nu știu. Dar cît mă deprimau toate astea ! Tînjeam după aer, după cer albastru, după libertate ! Trebuia să-mi curăț plămînii.

— Și eu am avut uneori impresia asta, spuse Lot, mai mult pentru sine.

Elly nu spunea nimic, dar se gîndea la copilăria ei, petrecută alături de bătrîn și la încăperea păpușilor pe care o gospodărea cu atîta seriozitate, de parcă ar fi fost o lume în miniatură.

— Da, Lot, și tu ai simțit același lucru : ai plecat în Italia ca să respiri în voie, să trăiești, să trăiești... În familia noastră, ei *au* trăit. Mamma trăia *încă,* dar propriul ei trecut se agăța cu obstinație de ea... Nu știu, Elly, nu cred că sînt prea sensibilă și totuși... totuși am simțit asta : o apăsare a întîmplărilor din trecut, a tuturor întîmplărilor adunate. Nu puteam să continui în felul acesta. Tînjeam după o viață proprie, a mea.

— E adevărat, zise Lot, tu te-ai eliberat întru totul. Mai mult decît mine. Niciodată nu am fost în stare să o părăsesc de-a binelea pe Mamma. Țin mult la ea. Nu știu de ce ; ea nu a fost o mamă pentru mine. Totuși țin prea a fost o mamă pentru mine. Totuși țin la ea ; adesea îmi pare rău de ea. E un copil, un copil răsfățat. În tinerețea ei a fost înconjurată de o permanentă adorație. Bărbații erau nebuni după ea. Acum e bătrînă și ce i-a mai rămas ? Nimic și nimeni. Steyn și ea se înțeleg precum cîinele și pisica. Îl plîng pe Steyn,

însă uneori mă înduioșează Mamma. Este groaznic să îmbătrînești și cu atît mai mult pentru genul de femeie care a fost ea, o femeie — putem vorbi pe șleau — care a trăit pentru pasiunile ei. Mamma era plămădită doar din iubire. Este o femeie primitivă ; are nevoie de iubire și de mîngîiere în așa măsură încît nu a fost în stare să respecte convenientele. Le-a respectat numai pînă la un punct. Cînd se îndrăgostea, nu mai ținea seama de nimic.

— Dar de ce s-a căsătorit ? *Eu* nu m-am căsătorit. Totuși iubesc și eu.

— Ottilie, Mamma a trăit într-o altă epocă. Atunci oamenii obișnuiau să se căsătorească. Și cea mai mare parte dintre ei încă se mai căsătoresc. Elly și cu mine ne-am căsătorit

— Nu am nimic împotrivă, dacă sînteți convinși că v-ați unit pe viață. A simțit Mamma vreodată așa ceva pentru vreunul din soții ei ? Ea a fost nebună după toți trei.

— Și acum îi urăște pe toți.

— Tocmai de aceea trebuia să nu se fi măritat.

— Da, dar ea a trăit într-un mediu social diferit. Și, așa cum am spus, Ottilie, oamenii încă se mai căsătoresc.

— Tu mă condamni că nu mă mărit.

— Eu nu condamn. Firea mea nu-mi permite să condamn ceea ce alți oameni socotesc ca fiind lucrul cel mai bun.

— Să vorbim deschis și sincer. Tu spui că Mamma este o femeie care trăiește pentru pasiunile ei. Poate că și de mine spui același lucru.

— Nu prea ştiu multe despre viaţa ta.

— Am trăit cu mai mulţi bărbaţi. Dacă aş fi avut aceleaşi principii ca Mamma, sau mai curînd convenţionalismul ei, m-aş fi căsătorit cu ei. Iubeam şi eram iubită. De două ori aş fi putut să mă mărit ca Mamma şi totuşi n-am făcut-o.

— Ai fost descurajată de ceea ce ai văzut.

— Da, şi nu eram convinsă. Niciodată n-am fost convinsă. Poate că acum, Lot, poate că acum am pentru prima dată certitudinea.

— Eşti sigură, Ottilie ? întrebă Elly.

O apucă de mînă pe Ottilie. O găsea atît de frumoasă ! Mai mult decît frumoasă. Şi atît de sinceră ! Se simţea profund impresionată de persoana ei.

— Poate că acum, Elly, sînt sigură de lucrul ăsta, nu voi mai iubi niciodată pe altcineva aşa cum îl iubesc pe Aldo... Şi el mă iubeşte...

— Şi o să vă căsătoriţi ? întrebă Lot.

— Nu, n-o să ne căsătorim.

— De ce ?

— Nu pot să am certitudinea că el e sigur, că e convins.

— Dar spui că ţine la tine !

— Da, dar e oare convins ? Nu, nu este. Sîntem fericiţi împreună. Foarte fericiţi. El doreşte să se însoare cu mine. Dar e convins ? Nu, nu este. Nu e convins. Ştiu în mod sigur că el nu e pe deplin convins... De ce ne-am lega singuri prin acte legale ? Dacă o să am un copil cu el, voi fi foarte fericită şi am să fiu o mamă bună pentru copilul meu. Dar la ce sînt bune aceste legături legale ?... Aldo nu

este convins, oricît de fericit ar fi. E cu doi ani mai mare decît mine. Cine ştie ce-l poate aştepta mîine, ce sentiment, ce pasiune, ce iubire ? În ce mă priveşte, eu ştiu ce am găsit, dar îmi dau seama că el nu este conştient... Dacă mîine mă părăseşte, el este liber. Atunci îşi poate găsi altă fericire, poate pe cea definitivă... Ce ştim noi, biete fiinţe ?... Căutăm şi căutăm pînă cînd, deodată, descoperim certitudinea. *Eu* am găsit-o. Dar *el*, nu... Nu, Lot, nu ne vom căsători. Doresc ca Aldo să fie liber şi să facă ce-i place. Nu mai sînt tînără şi doresc să-l las liber. Iubirea noastră, trupurile noastre, sufletele noastre sînt libere, absolut libere, în fericirea noastră. Şi dacă mîine voi fi bătrînă, o femeie bătrînă, lipsită de voce...

— Atunci vei plăti preţul cuvenit, Ottilie, zise Lot.

— Atunci n-am să plătesc nimic, Lot. Atunci voi fi fost fericită. Atunci voi fi avut partea mea. Nu pretind veşnicie aici, pe lumea asta. Voi fi mulţumită şi voi îmbătrîni încet, liniştit, treptat...

— Oh, Ottilie, şi *eu*... sufăr că îmbătrînesc, că sînt mai bătrîn.

— Lot, asta e o boală. Acum eşti fericit, o ai pe Elly, viaţa e frumoasă, soarele străluceşte, fericirea există. Păstrează toate astea, bucură-te de ele, fii mulţumit şi nu te mai gîndi la ceea ce o să vină.

— Aşadar tu nu te-ai gîndit niciodată la bătrîneţe, nu te-a cuprins groaza la gîndul că îmbătrîneşti.

— Mă gîndesc că îmbătrînesc, dar nu găsesc nimic oribil în asta.
— Dacă Aldo te-ar părăsi mîine, ai rămîne singură... şi ai îmbătrîni.
— Dacă Aldo m-ar părăsi mîine, spre binele lui, aş găsi că e drept s-o facă şi aş îmbătrîni, dar nu aş fi singură, căci mi-ar rămîne amintirile iubirii lui şi ale fericirii noastre, care există astăzi şi sînt atît de adevărate, încît nu mai poate fi nimic altceva după aceea.
Ottilie se ridică.
— Pleci ?
— Trebuie. Veniţi mîine să luaţi masa cu noi. Ai să vii, Elly ?
— Mulţumesc, Ottilie.
Ottilie privi pe fereastră. Soarele radia apunînd dincolo de norii roz-viorii şi vîntul se potolise ; marea se unduia aproape imperceptibil, domol, deasupra adîncurilor sale mişcătoare, de un albastru închis, ca o iubită care se odihneşte în braţele iubitului după clipe de pasiune arzătoare.
— Cît de minunaţi sînt norii aceia ! exclamă Elly. Vîntul s-a domolit.
— Întotdeauna se domoleşte la ora asta, zise Ottilie. Lot, uite-l acolo !
— Pe cine ?
— Pe Aldo. Mă aşteaptă.
Văzură un bărbat care şedea pe *Promenade des Anglais* şi privea marea. Nu era prea multă lume.
— Îl văd numai din spate, spuse Lot.

— Ai să-l vezi mîine. Sînt bucuroasă că veniţi.
Glasul ei avea o nuanţă de recunoştinţă ; părea emoţionată. Îi sărută pe amîndoi şi plecă.
— Doamne, ce femeie frumoasă ! exclamă Lot. Nu se poate spune că e tînără, însă anii nu contează pentru o femeie obişnuită să apară în public şi care este atît de încîntătoare ca ea...
Elly ieşise pe balcon :
— Oh, Lot, ce măreţ apus de soare !... Parcă ar fi un tablou vrăjit, pictat pe cer. Aşa îmi imaginez eu atmosfera nopţilor arabe. Priveşte ! Întocmai ca penajul unei uriaşe păsări fenix ce se topeşte dincolo de munţii cuprinşi de flăcări... Uite-o pe Ottilie, pe promenadă !
— Şi Aldo e cu ea. Ne salută înclinîndu-se... E un bărbat bine, prezentabil, ofiţerul ăsta italian al ei... Ce pereche frumoasă !... Priveşte-i, Elly, acum cînd merg împreună : ce pereche frumoasă ! Mărturisesc că sînt gelos pe el. Aş dori să fiu înalt ca el, să am asemenea umeri şi o astfel de înfăţişare.
— Nu eşti mulţumit că eu te plac aşa cum eşti ?
— Ba da, sînt foarte mulţumit. Mai mult decît mulţumit, Elly... Cred că am atins clipa mea sublimă, momentul meu de fericire...
— Va fi mai mult decît un moment.
— Eşti sigură de asta ?
— Da, o simt... aşa cum a simţit-o şi Ottilie. Dar tu ?

El o privi cu gravitate, însă nu-i spuse că ea era mult mai tînără decît Ottilie, prea tînără ca să știe atît de multe. Îi răspunse doar :

— Și eu cred că sînt sigur de asta. Dar nu trebuie să forțăm soarta... Oh, ce seară minunată ! Privește munții aceia care încep să se coloreze în violet... Tabloul vrăjit se schimbă în fiecare clipă. Marea leagănă vîntul în brațe și pasărea fenix piere în propria-i cenușă. Să rămînem aici ; să stăm și să privim. Iată primele stele. Parcă marea s-a liniștit de tot și vîntul doarme în pace pe pieptul ei albastru. E adormită cu toate că poți să-i mai simți respirația... Acesta este sălașul vieții și al dragostei. Noi am sosit înainte de începerea sezonului însă ce ne pasă nouă de oamenii moderni ? Ce splendoare, Elly, această bogăție de viață, de iubire, de culori vii ce se topesc, roșietice, în bezna nopții. Adierea răcoroasă a acestui vînt puternic, care doarme acum, cît de mult se deosebește de vîntul șuierător de la noi, din nord, care vîjîie atît de deprimant ! Vîntul acesta vesel, zburdalnic, de aici, care acum dormitează ca un uriaș în poala albastră a mării imense ! Asta e libertate, viață, iubire, și strălucire, și splendoare, și bucurie. Oh, nu-mi ponegresc țara, însă după lunile acestea simt că pot, din nou, să respir liber și că viața are strălucire... și tinerețe, tinerețe, tinerețe ! Poate că la început te simți îmbătat, dar eu m-am obișnuit cu această beție...

Rămaseră pe balcon. Cînd vîntul se trezi în brațele mării și începu din nou să sufle, într-o izbucnire bruscă de nestăpînită veselie,

măturînd dintr-o dată ultimii nori purpurii și dînd la iveală primele stele, intrară în casă, îmbrățișați.

Peste marea veselă, tremurătoare, se năpusti mistralul aprig.

16

Din apartament se ieșea în grădină printr-o mică terasă, coborînd cîteva trepte.

— Ați sosit prea devreme ca să o vedeți în splendoarea ei de iarnă, zise Ottilie. Mult prea devreme. Aici natura doarme tot timpul verii, sub soarele dogoritor.

— Este un lung, lung somn de dragoste, răspunse Lot, ținînd-o de braț pe sora lui.

— Da, un îndelung somn de dragoste, repetă Ottilie. La începutul toamnei se pornesc marile ploi. Ele pot să se năpustească asupra noastră pe neașteptate. După ce au trecut, natura îmbobocește pentru iarnă. Este atît de splendid aici ! Atunci cînd acolo, în nord, nu se mai vede nicăieri frunză sau floare, aici, pămîntul este săpat, iarba semănată, mimozele și garoafele înfloresc, iar violetele încep să răsară. Ați sosit prea devreme, însă puteți să fiți părtași la o fază a prefacerii. Priviți trandafirii mei din vara trecută, care înfloresc într-o atît de nesăbuită și minunată neorînduială. Și heliotropul... Adorabil, nu-i așa ? Da, el e în toată splendoarea. Uitați-vă la perele mele : ați mai văzut pere așa de mari ? Cîte sînt ? Trei, patru, cinci... șase. Să le cu-

legem, sînt gata coapte. Dacă vor cădea pe jos, furnicile o să le mănînce într-o clipă... Aldo! Aldo! Vino puțin aici... N-ai vrea să culegi cîteva pere? Eu nu pot să ajung la ele, nici Lot... Elly, mi-ai văzut strugurii? Privește un pic spalierul meu cu viță de vie! Putea fi o pergolă, nu-i așa? Și acolo sînt tufele cu zmeură. Trebuie să o guști. Încearcă-le pe astea: sînt delicioase... Perele le vom mînca astăzi, la prînz. Se topesc în gură, ca o zăpadă dulce, aromată... Ia niște smochine; pomul ăsta e bătrîn, dar rămîne un simbol al rodniciei. Culege singură, ia cîte vrei... Iată și perele mele... Soarele e încă atît de fierbinte! Și totul mustește; ador toate aceste arome naturale. Uite, strugurii aceia mă înnebunesc uneori...

Mîneca rochiei ei albe alunecă de pe brațul la fel de alb care se întinsese spre chiorchinii de struguri, de un albastru brumăriu și culegea, culegea într-una. Era o sărbătoare a lăcomiei, o orgie de struguri. Aldo îi culese pe cei mai frumoși pentru Elly. Trecut bine de patruzeci de ani, în senina liniște a vigorii lui mlădioase, el era în mod vizibil un meridional pasionat, o fire calmă, veselă și totuși pătimașă. În timp ce se ridică sprinten, în costumul său comod de flanelă cenușie și își întinse mîinile spre crengile cele mai înalte, liniile armonioase ale siluetei lui frumoase se conturau puternice și suple; contradicția pe care o sugera înfățișarea lui era aceea dintre o sculptură clasică înveșmîntată într-un costum modern. Seninătatea zîmbitoare a figurii lui regulate, osoase, îi re-

aminteau lui Lot de busturile pe care le văzuse în Italia: „Hermes“ de la Vatican? Nu, Aldo nu era inteligent ca el; „Antinous“ de la Capitoliu? Da, dar un frate mai viril al lui; „Luptătorii“ de la Braccio Nuovo? Numai că nu era atît de tînăr ca ei și avea o constituție mai robustă. Zîmbetul lui Aldo răspundea zîmbetului Ottiliei și exprima liniștea unei fericiri statornice, a unei clipe intense de perfectă beatitudine. Acea clipă exista, chiar dacă era trecătoare. Acea fericire statornică era asemenea ciorchinilor de struguri cu boabele îndesate...

Lot simțea că își trăia propriul său moment de extaz, simțea că era fericit prin Elly, însă resimțea totuși o oarecare gelozie din cauza potrivirii fizice a acestei perechi atît de frumoase. Era ceva atît de primitiv în această potrivire, ceva aproape clasic în natura tomnatică meridională, în belșugul de fructe ce se revărsa asupra lor! Și era sigur că el nu ar fi putut să ajungă niciodată, în mod fizic, la o astfel de fericire, pentru că Nordul era viu în sufletul său, oricît de stăruitor ar fi încercat să scape de el, pentru că simțea amenințarea anilor ce vor veni, pentru că în dragostea lui pentru Elly era atît de multă simpatie și înțelegere, pentru că firii lui îi lipsea acea senzualitate viguroasă. Și asta îl făcea să dorească altceva; din cauza acestei dorințe era gelos, resimțind întreaga gelozie pe care o moștenise de la mama sa... Ei doi, Aldo și Ottilie, nu cunoșteau nici melancolia morbidă, nici spaima bolnăvicioasă, și totuși fericirea lor, oricît de copleșitoare, avea nuanța ofilită a toamnei, asemenea întregii naturi din

jurul lor. Frunzele arămii ale platanilor se răspîndiră peste spalier, împrăștiate de zbenguiala bruscă, violentă a vîntului ce se stîrnise vesel. Un tremur străbătu tufele încîlcite de trandafiri ; o pară foarte coaptă căzu la pămînt. Era toamnă și nici Aldo, nici Ottilie nu erau tineri, într-adevăr tineri. Dar se găsiseră unul pe altul. Și totuși, cine putea să spună ce mai găsiseră odinioară, fiecare pe drumul lui ? O, fericirea aceea nestăpînită, clipa aceea !... O, cum îl rodea gelozia pe Lot ! O, cît tînjea el să-i semene lui Aldo, să fie înalt, viguros, frumos ca o statuie clasică, să fie natural, să aibă un suflet simplu ca el !... Să-și simtă sîngele alergînd nebunește prin vine !... Oh, Nordul acesta care-i îngheța parcă ceva înlăuntrul său ; slăbiciunea de a nu prinde clipa cu o mînă bărbătească ; și spaima, spaima de ceea ce va veni : acea groază de bătrînețe, cu toate că, în definitiv, era încă tînăr !...

Își privi soția ; și, deodată, sufletul său se liniști cu totul. O iubea. Tristețe interiorizată, tăcută, spaimă ; toate erau crucea lui ; nu putea scăpa de ele ; trebuia să le accepte cu resemnare.

Extazul îl putea copleși pentru un moment : nu acesta era adevăratul tărîm al fericirii sale. L-ar fi îmbătat : sîngele său nu era de ajuns de consistent pentru asta. El iubea, în măsura în care era capabil să iubească ; era fericit, atît cît putea să fie. În definitiv asta era : găsise ceea ce căuta, se străduia să fie recunoscător. Îl cuprinse un puternic sentiment de duioșie. Simțea că sufletul lui este înrudit cu sufletul

ei. Belșugul nu era pentru el ; iar apăsarea întîmplărilor trecute îl oprimase întotdeauna și-l împiedicase întotdeauna să-și azvîrle ambele brațe înainte, cu exaltare, ca să cuprindă viața...

Zvîrli ciorchinii rămași și-l urmă pe Aldo care îl chema înăuntru. Italianul îl apucă de braț cu un gest de simpatie.

— Ottilie o să ne cînte, zise el. A rugat-o soția ta.

Franceza vorbită de el căpătase moliciunea senzuală a accentului său de meridional.

În salon, Ottilie începuse să cînte acompaniindu-se singură. Vocea ei puternică, deprinsă cu spațiul sălilor mari, amplificată într-un șuvoi pur de sunete, făcea să vibreze pînă și aerul din grădină, cu accentele acelea pline de fericire. Era un cîntec italian, de un compozitor pe care Lot nu-l cunoștea și aveai impresia că Ottilie improviza atunci cîntecul. Era o singură frază care începea domol, fremăta de veselie și apoi pierea, pierzîndu-se ca o nimfă în brațele satirului.

— Altădată, poate, am să vă cînt ceva serios, zise Ottilie. Acesta este doar un singur strigăt : un strigăt al vieții, nimic altceva...

Se așezară la masă. Soarele îi pîrjolise, vîntul îi acoperise cu sărutări aspre, așa încît li se făcuse poftă de mîncare. Începură cu o *bouillabaisse*[1] de culoarea șofranului, care le stimulă plăcut cerul gurii. Pe bufet erau mor-

[1] Preparat de pește, fiert în vin sau apă, cu legume și condimente. (fr.)

mane de fructe în coşuri mari, late, răspîndind în casă generoasa bogăţie a toamnei.

— Lot, exclamă Elly, nu ştiu ce se întîmplă cu mine, însă eu am simţit dintr-o dată Sudul.

— Noi, bieţii nordici ! zise Lot. Ottilie şi Aldo : *ei* sînt Sudul.

— Dar şi eu îl simt, răspunse Elly.

— Nisa este un noviciat pentru tine, Elly, înaintea călătoriei în Italia ! spuse Ottilie. Simţi într-adevăr Sudul aici ? În aer ?

— Da, în aer... şi în mine, în mine *însămi*...

— Eh, noi avem sînge tropical în vine, continuă Ottilie. De ce nu am simţi din prima clipă Sudul ? Aldo nu a putut niciodată să simtă Nordul : a fost cu mine la Stockholm, cînd am cîntat acolo.

— Şi nu ai simţit Nordul, în aer ? întrebă Lot.

— *Sicuro !* răspunse Aldo. L-am găsit rece şi deprimant, însă atunci era iarnă. Nu am simţit nimic altceva decît asta. Voi, nordicii, percepeţi lucrurile cu mai multă acuitate. Noi poate că simţim... mai brutal şi din plin. Avem sîngele mai roşu. Voi aveţi darul de a sesiza nuanţele. Noi, nu. Cînd simţim ceva, simţim pe de-a-ntregul. Cînd Ottilie simte acum ceva, şi ea simte la fel. Dar nu a fost întotdeauna aşa.

— Aldo face din mine o meridională, zise Ottilie. Îmi şterge toate *nuanţele !*

Afară începuse să sufle mistralul dezlănţuind un vîrtej de frunze de platan arămii, lucioase.

— Vine toamna, zise Ottilie.

— Care se transformă în iarnă, continuă Lot.

— Dar iarna aici este tot viaţă. Reînnoită. Viaţa se reînnoieşte zilnic. Fiecare zi ce se naşte este o viaţă nouă.

— Aşadar nu moarte, ci veşnică reînviere ? întrebă Lot, zîmbind.

— Nu moarte, veşnică reînviere !

Glasul ei suna provocator. „Oh, să cuprinzi clipa... cu braţe puternice ! Aşa ceva nu era pentru el“, gîndi Lot. „Dar ceea ce îi revenea lui, era fericirea duioasă. Măcar de-ar rămîne aşa ! Numai de nu ar ajunge părăsit, izolat, singur şi bătrîn, acum după ce cunoscuse fericirea duioasă !“... Îşi privi soţia. Vinul de culoarea chihlimbarului îi adusese o scînteiere în ochi şi îi îmbujorase faţa, de obicei palidă ; ea glumea cu Aldo şi Ottilie, era mai veselă decît o văzuse vreodată Lot ; devenise aproape drăguţă şi începu să vorbească italieneşte cu Aldo, plină de îndrăzneală, rostind fraze întregi pe care el le corecta, cu un zîmbet uşor.

„Cine ştie, totuşi“, gîndi Lot, „ce poate ea să simtă ? Are douăzeci şi trei de ani. Ţine foarte mult la mine ; şi înainte de a mă iubi a cunoscut durerea din cauza altei iubiri. Cine poate spune ce vor aduce anii ce vin ? Oh, dar clipa aceasta este divină ! Zilele acestea vor însemna poate cel mai dumnezeiesc moment din viaţa mea ! Să nu le uit niciodată... Sînt fericit, atît cît pot fi eu de fericit. Şi Elly trebuie să se simtă fericită... Ea respiră din nou... Ca şi cum apăsarea trecutului dispăruse şi acum respira din nou liberă. A locuit prea mult împreună cu bătrînul. Trecutul este o povară în casa lui.

Este o povară și la bunica. Chiar și pentru casa noastră este o povară, din cauza Mammei... Viața nu se reînnoiește singură acolo. Se stinge, trece, iar tristețea ei ne deprimă chiar și pe noi, cei tineri... Oh, Elly nu va fi cu adevărat fericită pînă cînd nu va ajunge în Italia !... Aceasta este doar o îmbătare delicioasă, dar prea bogată și brutală pentru simțurile noastre ; acolo însă... acolo, cînd vom lucra împreună, vom găsi fericirea cea plină de voioșie ; știu asta ! Fericirea cea plină de voioșie într-un loc care nu este atît de senzual ca Nisa, însă mai înțelept și admirabil presărat cu florile trecutului mort... Da, acolo vom fi în armonie și fericiți și vom lucra împreună"...

Aldo destupă sticla de șampanie și Lot șopti :

— Elly !

— Ce-i ?

— Simți și acum Sudul ?

— Da... oh, Lot, desigur !

— Ei bine, eu... *eu* simt fericirea !

Ea îl strînse de mînă ; un zîmbet îi plutea pe buze. Nici ea nu va uita vreodată această clipă din viața ei, orice ar aduce anii ce vor veni : cu sufletul ei nordic, plin de tristețe, simțea Sudul, își simțea fericirea... și nu erau conștienți de trecerea vremii...

PARTEA A DOUA

1

Sufla un vînt rece, cu zăpadă spulberată, și inițial mătușa Stefanie De Laders nu intenționase să iasă : o apucase o tuse și în ultimul timp nu se simțise deloc bine ; îi era teamă că iarna aceasta avea să fie ultima pentru ea. Nu trăia toată lumea pînă la adînci bătrîneți, ca Mamma sau domnul Takma. Și la urma urmei, avea șaptezeci și șapte de ani ; o vîrstă frumoasă, nu-i așa ? Dar nu dorea încă să moară, căci fusese totdeauna foarte speriată de moarte ; avusese mereu în fața ochilor o imagine înfiorătoare despre Iad. Nu știi niciodată ce te așteaptă, oricît ai fi de bun și de pios, și oricît de cinstit l-ai sluji pe Dumnezeu. Acum, Domnul fie lăudat, nu avea să-și reproșeze nimic ! Viața i se scursese în liniște, zi după zi, fără soț, ori copii, sau legături mondene, dar și fără griji. De două ori a suferit din cauza pierderii cîte unui motan pe care îl iubise mult. Socotea că e foarte trist ca păsărelele să îmbătrînească și ele în coliviile lor și să-și piardă penele, agățîndu-se de stinghii cu ghearele lor

lungi. Trăiau ani de zile laolaltă pînă cînd, într-o bună dimineață, le găsea trupurile micuțe înțepenite. I se părea trist faptul că familia ei nu era cucernică — De Laders-ii fuseseră totdeauna pioși — și fu foarte tristă atunci cînd, la Paris, Thérèse devenise catolică, întrucît nu încăpea nici o îndoială că papistașii erau niște idolatri ! De asemenea nu încăpea nici o îndoială că întreaga răspundere o purta Calvin. Fusese totdeauna pricepută să strîngă bani și nu știuse prea bine cum să-i folosească : făcuse cîteva testamente, întocmise donații și apoi le anulase. Va lăsa foarte mulți bani pentru opere de caritate. Sănătatea ei a fost multă vreme excelentă. Micuță, vioaie și îmbătrînită, fusese extrem de activă, alergase ani în șir pe străzi, ca un nagîț. Fața ei de vrăjitoare se întunecase, se tăbăcise și se zbîrcise, devenind micuță și uscată, iar figura sa mică, sînii ofiliți, o făceau să nu aducă nici pe departe cu bunica cea bătrînă, bătrînă, care mai era încă maiestuoasă la vîrsta ei înaintată. Viața sa stearpă, lipsită de emoții, iubire sau pasiune, se uscase tot mai mult chircindu-se în jurul egoismului său sîcîitor, fără însă a trezi în ea vreun sentiment de melancolie sau de frustrare. Dimpotrivă, era bucuroasă că se simțea în stare să se teamă de Dumnezeu, că avusese timp să-și făurească propriul suflet și că nu-și auzise prea tare vocea păcatelor trupești, printre murmuratele lecturi ale cărților sfinte și ciripitul ascuțit al păsărelelor ei. Slavă Domnului că nu fusese niciodată isterică, așa cum erau cei din neamul Dercksz — se gîndea ea, plină de satisfacție,

preferînd, dintr-o oarecare condescendență filială, să pună acea isterie mai curînd pe seama Dercksz-ilor decît a bătrînei sale mame. Avea totuși un ghimpe împotriva ei pentru că, la vîrsta sa, se gîndea atît de puțin la Rai și la Iad și pentru că nu înceta să-l vadă pe bătrînul Takma, fără îndoială în amintirea vechii ei păcătoșenii. Anton era un bătrîn escroc, cu sufletul murdar și, așa bătrîn cum era, scăpase ca prin urechile acului, cu o lună în urmă, de consecințele foarte neplăcute ale avansurilor făcute fetiței spălătoresei lui. Mătușa, care o vedea deseori pe Ina, își dădu seama că afacerea nu avusese urmări urîte și fusese mai mult sau mai puțin mușamalizată datorită influenței și intervenției lui d'Herbourg — acesta fiind singurul din familie cu care Anton avea unele legături. Dar mătușa Stefanie îl considera pe Anton atît de păcătos și de isteric, îl socotea atît de irevocabil vîndut Satanei, încît ar fi preferat să nu mai aibă deloc de-a face cu el... dacă n-ar fi avut ceva bani și dacă nu i-ar fi fost teamă că își lasă averea pentru păcătoșenii și oameni netrebnici... în timp ce Ina ar fi putut să le dea o întrebuințare atît de bună. Și acum, în ciuda vremii, se gîndea să trimită după un cupeu și să iasă în oraș. Se va duce mai întîi să-l ia pe Anton, așa cum s-au înțeles, ca să meargă împreună la Van Welys, Lily și Frits, să-și vadă finii, Stefje și Antoinetje. Erau doi copii acum, așa încît Anton și cu ea aveau fiecare cîte un fin.

Sufletul ei egoist de fată bătrînă fu cuprins de un val de tandrețe la gîndul acelor copii, care

îi aparţineau şi ei puţin, căci îşi exercita tirania şi asupra finului lui Anton. La aducerea lor pe lume ea nu avusese nici cea mai neînsemnată contribuţie păcătoasă, gîndea cu satisfacţie, căci şi atunci cînd erau sfinţite prin căsătorie, toate legăturile trupeşti erau, după părerea ei, mai mult sau mai puţin păcătoase.

Cupeul sosi şi mătuşa Stefanie, îmbrăcată într-un palton de blană foarte vechi, se căţără plină de vioiciune pe scară, dar numai bine nu putea să spună că se simte. Va sosi oare moartea în cele din urmă ? Va cădea oare bolnavă şi va muri ? Oh, măcar de-ar fi sigură că se va duce în Rai ! Atîta vreme cît nu era sigură de lucrul acesta, prefera să trăiască mai departe şi să ajungă bătrînă ca Mamma şi Takma, ori să trăiască pînă la o sută de ani. Cupeul se opri în faţa apartamentului de la parter în care locuia Anton ; să aştepte oare pînă ce o să iasă el, reflectă ea, sau să coboare din trăsură pentru un minut ? Se hotărî pentru ultima soluţie şi cînd femeia de serviciu îi deschise uşa coborî, refuzînd ajutorul vizitiului, şi cu capişonul şi pelerina ei de femeie bătrînă, fulguite, intră la fratele său care stătea cu cartea şi cu pipa, lîngă sobă. Un nor gros de fum umplea camera, alunecînd încet, în straturi dense, orizontale.

— Ei, Anton, nu-i aşa că mă aşteptai ? N-ar fi frumos din partea ta dacă n-ai face-o, spuse mătuşa Stefanie pe un ton de imputare.

Se îndreptă către el fără şovăială, cu un pas hotărît. Glasul său avea accente ascuţite, iar faţa ei micuţă de vrăjitoare răsărea, clătinîndu-se şi tremurînd din gulerul uzat de blană. Îi era frig.

— Da, foarte bine, spuse Anton Dercksz, dar fără să se ridice. Nu vrei mai întîi să iei loc, Stefanie ?

— Dar cupeul aşteaptă, Anton ; asta înseamnă să arunci banii de pomană !

— Ei lasă, că n-o să te ruinezi. Crezi că e neapărat nevoie să ne ducem să-i vedem pe mormolocii ăia ?

— Trebuie să-ţi vezi finul neapărat. Aşa se cade. Şi apoi o să mergem cu Ina şi Lily la Daan şi Floor, la hotel.

— Da, ştiu, au sosit ieri... Ascultă, Stefanie, nu înţeleg de ce nu mă laşi tu în pace. Vrei totdeauna să-ţi impui părerea. Mă simt foarte bine aici, să stau şi să citesc...

Căldura sobei îi dădu bătrînei Stefanie De Laders o senzaţie plăcută ; îşi apropie cu voluptate de dogoarea flăcării picioarele amorţite, — Anton nu avea sobă pentru picioare —, dar fumul pipei o făcu să tuşească.

— Da, da, atîta ştii, să stai şi să citeşti ; şi eu citesc, dar citesc cărţi mai bune decît tine... Ia să văd ce citeşti, Anton ? Ce e asta ? Latineşte ?

— Da, latineşte.

— N-am ştiut pînă acum că citeşti latineşte.

— Nu ştii încă totul despre mine.

— Nu, slavă Domnului, strigă Stefanie, cu indignare. Şi ce e, mă rog, cartea asta în latină ? îl întrebă curioasă, inchizitorială.

— Este o păcătoşenie, spuse Anton necăjind-o.

— Nici nu-mi închipui altceva. Cum se numește ?

— E de Suetoniu. „Vieţile împăraţilor".

— Prin urmare ești absorbit de vieţile acestor brute, care i-au torturat pe primii creştini.

Anton rîse răutăcios, cu gura pînă la urechi. Stătea acolo, masiv și greoi, cu bărbia și cutele obrajilor săi galbeni-roșcaţi ; izbucnirea ei îl făcea să tremure de plăcere ; capetele mustăţilor lui cenușii-gălbui se înălţau de bucurie, iar ochii, cu irisul galben o priveau gînditor pe sora sa, care nu fusese niciodată adepta celor trupești. „Ce i-o fi lipsit oare ?" se gîndea Anton, sfidînd-o dispreţuitor, cum stătea cu capul aplecat înainte. Pumnii butucănoşi îi zăceau pe genunchii mari ca niște bulgări de pămînt, iar boturile ghetelor Wellington apăreau rotunde de sub manșeta pantalonilor. Vesta îi era descheiată, ca și cei doi nasturi de sus, de la pantaloni. Stefanie îi zărea bretelele.

— Ştii mai multe despre istorie decît aş fi crezut, o ironiză el.

Ea îl găsea respingător și se uita nervoasă prin camera în care se aflau multe rafturi de cărţi, cu perdelele trase în lături.

— Ai citit toate cărţile astea ? îl întrebă ea.

— Şi le recitesc mereu. Nu fac nimic altceva.

Stefanie De Laders tușea din ce în ce mai tare. Între timp picioarele i se încălziseră. Suporta multe lucruri, dar simţi că îi vine să leșine din cauza fumului :

— Plecăm odată, Anton ?

El nu avea nici un chef să meargă. În clipa de faţă îl interesa foarte mult Suetoniu ; și ea îl tulburase din visarea lui, îl smulsese din tărîmul fanteziei care pusese atît de mult stăpînire pe el. Dar sora lui avea un mod atît de cicălitor de a insista... iar el era un om atît de slab.

— Doar să mă spăl pe mîini.

— Da, spală-te, că te-ai îmbîcsit de la pipa aia.

El rîse răutăcios, se ridică și se îndreptă către dormitorul său fără să se grăbească. Nimeni n-avea habar de fanteziile lui solitare ce puneau tot mai mult stăpînire pe el, pe măsură ce îmbătrînea, nimeni nu ştia cum își biciuia imaginaţia și nici cum, în vreme ce îl citea pe Suetoniu, își închipuia că odinioară, într-un secol apus de mult, el însuși fusese Tiberiu și se dezlănţuise în cele mai sălbatice orgii, în singurătatea mohorîtă a insulei Capri, săvîrșind omoruri și azvîrlindu-și victimele pasiunilor de pe stîncile înalte în mare. Puterea insidioasă a inteligenţei și imaginaţiei sale, de care s-a bucurat totdeauna pe ascuns, nutrind un sentiment de oarecare sfială faţă de lumea înconjurătoare, l-au făcut să citească și să studieze serios în anii săi tineri ; știa mai multe decît și-ar fi putut închipui oricare dintre cei care stăteau de vorbă cu el. În rafturile bibliotecii sale, în spatele romanelor și codurilor de legi, ţinea ascunse cărţi despre Kabbala și satanism, fiind atras, în fantezia sa morbidă, mai ales de misterele stranii ale Antichităţii și Evului Mediu. Era înzestrat cu o

mare putere de a se transpune în timpurile de demult, în viaţa de odinioară, în sufletele care au populat istoria, şi cu care se simţea înrudit, în care se simţea încarnat. Nimeni nu putea bănui aşa ceva despre el ; oamenii ştiau doar că fusese un funcţionar mediocru, că citea, că fuma şi că făcuse din cînd în cînd lucruri de care puteai să te ruşinezi. În rest, această taină îi aparţinea în întregime ; iar faptul că ghicise deseori secretele altora fusese ceva de care nici mama lui, nici Takma, nici nimeni altcineva nu l-ar fi putut suspecta vreodată.

De îndată ce el intră în dormitor, mătuşa Stefanie sări în picioare, se apropie repede de rafturile cu cărţi şi îşi lăsă ochii să alerge pe titluri. Ce ciudăţenii de cărţi mai avea şi Anton ăsta ! Ia uite, un raft întreg cu cărţi latineşti : să fie oare Anton atît de cultivat ? Şi în spatele lor... Ce-o fi ţinînd Anton în spatele acestor cărţi latineşti ? Albume mari şi mape : ce să fie acolo ? O avea oare timp să-şi arunce ochii peste ele ? Trase un album din spatele cărţilor latineşti şi furişîndu-şi privirile iuţi, de pasăre, înspre dormitor, deschise albumul pe a cărui copertă scria *Pompei*... Ce să reprezinte oare gravurile şi fotografiile astea ciudate ? Erau reproduceri de statui, de fresce de pe ziduri şi tavane. Şi ce subiecte curioase, gîndi mătuşa Stefanie. Ce erau toate astea ? Ce să fi fost toate aceste lucruri, oameni, trupuri, atitudini ? Să fi fost pur şi simplu nişte glume pe care ea nu le înţelegea? ... În orice caz, îi fu de ajuns ca să se îngălbenească, iar faţa zbîrcită şi micuţă de vrăjitoare i se alungi tot mai mult, pradă consternării. Rămăsese cu gura căscată. Întoarse din ce în ce mai repede paginile albumului, ca să fie sigură că nu-i scapă nimic, şi se uită încă o dată la unele planşe care o impresionaseră în mod deosebit. Lumea aceasta, atît de nouă pentru ea, se desfăşura cu repeziciune în faţa ochilor ei încremeniţi, cu o păcătoşenie strigătoare la cer, înfăţişîndu-l pe om şi pe omul-animal în înlănţuiri pe care mintea ei nu şi le-ar fi putut închipui niciodată. Petrecerea diavolească, înfăţişată în aceste pagini, o hipnotiza ; iar cartea, atît de grea în bătrînele ei mîini tremurătoare, parcă o frigea ; dar pur şi simplu nu era în stare să o strecoare la loc, în ungherul ei ascuns... tocmai pentru că nu ştiuse niciodată... tocmai pentru că era foarte iscoditoare... Acestea erau porţile Iadului ; oamenii care se purtaseră astfel şi gîndiseră astfel, ardeau pentru totdeauna în flăcările Gheenei. Ea însă nu, din fericire !

— Ce faci acolo ?

Glasul lui Anton o făcu să tresară ; lăsă să-i scape un strigăt uşor şi cartea îi alunecă din mîini.

— *Trebuie* neapărat să-ţi bagi nasul peste tot ? o întrebă Anton cu grosolănie.

— Ce, n-am voie să mă uit într-o carte ? se bîlbîi mătuşa Stefanie. Nu făceam un lucru necuviincios ! spuse ea, apărîndu-se.

Anton luă albumul şi îl trînti cu violenţă în spatele volumelor latineşti. Apoi, calmîndu-se, zîmbi cu răutate micşorîndu-şi ochii de abia se mai zăreau.

— Şi ce ai văzut, mă rog ?

— Nimic, nimic, bîigui Stefanie. Tocmai intraseşi... şi m-ai speriat atît de tare. N-am văzut nimic, nimic... Eşti gata ? Mergem ?

Îmbrăcat în palton, Anton se luă după paşii ei mici şi săltăreţi, surîzînd dispreţuitor : oare cît de multe i-or fi scăpat ? Şi, dacă văzuse într-adevăr ceva, cît de şocată o fi fost !

„Anton este diavolul în persoană !" gîndea ea, în spaima ei. „E diavolul curat ! Dacă n-ar fi vorba de banii ăia păcătoşi, pe care ar fi atît de rău să nu-i lase Inei, l-aş părăsi de-a binelea, n-aş vrea să-l mai văd niciodată ! N-are nimic sfînt în el."

2

Ina d'Herbourg îi aştepta în căsuţa copiilor, fiica şi ginerele, Lily şi Frits Van Wely : Frits, un ofiţeraş lipsit de experienţă ; Lily, o mămică blondă şi hlizită, refăcută straşnic după lehuzie. Mai erau cei doi copii, Stefanus, un an, şi Antoinetje, două săptămîni ; fata din casă, bună la toate, ocupată cu băieţaşul ei ; masa încă nestrînsă ; o explozie de tinereţe şi de viaţă fragedă ! Un copil striga, celălalt urla, dădaca încercînd să-i domolească, umplea întreaga casă cu bombănelile ei. Slujnica lăsase laptele să se afume şi deschisese fereastra ; se făcu curent şi Ina strigă :

— Jansje, ce e curentul ăsta ? Închide fereastra, închide fereastra ! Uite că au venit unchiul şi mătuşa !...

Jansje, care ştia că unchiul Anton şi mătuşa Stefanie erau naşul şi naşa, se repezi la uşă, lăsînd laptele să dea în foc şi uitînd să închidă fereastra, fapt care avu drept rezultat că cei doi bătrîni fură primiţi într-un curent de aer rece care o făcu pe mătuşa Stefanie, al cărei gîtlej era şi aşa iritat de fumul înghiţit la Anton, să tuşească şi mai tare şi să mormăie :

— Asta-i din cale-afară ! Un curent ca ăsta ! Un *asemenea* curent !

Focul pe care Jansje îl aprinsese în salonaş se stinsese din nou, iar Lily şi Frits, străduindu-se din răsputeri să le fie pe plac bătrînilor, îi aduseră iarăşi în sufragerie, unde Jansje, în nerăbdarea ei de a strînge masa, lăsase să-i cadă o farfurie care se spărsese ; de aici exclamaţii din partea lui Jansje, imputări din partea lui Lily, priviri disperate ale Inei spre ginerele său Frits. Nu, Lily nu moştenise neglijenţa asta de la ea, căci *ea* era din neamul Ijsselmonde şi aceştia erau oameni ordonaţi şi grijulii. Lily o moştenise de la Dercksz. Frits îşi dădea seama însă că trebuia să se poarte foarte politicos cu unchiul Anton, pe care îl detesta, în vreme ce Lily, pe care unchiul Anton o săruta totdeauna îndelung, îl ura şi se îmbolnăvea la vederea lui, dar trebuia să-i facă graţii, din ordinul mamei sale. Se căsătorise cu Frits care nu avea nici o leţcaie, dar tînărul cuplu şi-a dat în curînd seama că banii nu trebuiau dispreţuiţi şi singurii oameni

de la care se puteau aştepta la o mică sumă erau mătuşa Stefanie şi unchiul Anton.

Bătrînul, după ce fusese tîrît la ei de sora lui, împotriva voinţei sale, îşi recîştigă buna dispoziţie datorită sărutului prelung pe care i-l dăduse lui Lily şi, ţinîndu-şi pe genunchi pumnii ca doi bulgări de pămînt, căzu în admiraţia pruncului care urla chicotind. Dădea din cap cînd i-l arăta dădaca. Şi cu toate că era gelos pe cei tineri şi viguroşi, el se înduioşă în gelozia lui, căci găsea că e plăcut să-i priveşti pe oamenii tineri, robuşti, şi că insignifiantul şi virilul Frits, acest ofiţeraş ţeapăn, lipsit de experienţă, putea foarte bine să devină un soţ bun pentru nevasta lui. El dădu aprobativ din cap către Lily şi apoi către Frits, pentru a le împărtăşi faptul că îi înţelegea, iar Lily şi Frits îi răspunseră printr-un zîmbet crispat. Ei nu-l înţelegeau, dar lucrul acesta n-avea importanţă ; el bănuia că se iubeau încă foarte mult, chiar dacă aveau doi plozi. Bănuia totodată că rîvneau la partea lui de bani. Mă rog, din punctul lor de vedere aveau dreptate şi pe deasupra nu-i va putea rezista Inei pentru că, încă din vremea cînd d'Herbourg îl ajutase în necazul pe care l-a avut cu fetiţa spălătoresei, ea îl trata cu o condescendenţă binevoitoare, ca o nepoată influentă care îşi salvase unchiul imprudent de acest *soesah* [1]. Surîse, înţelegînd ce se ascundea sub toate aceste încercări de linguşire. Rîdea pe înfundate : toate linguşirile erau în zadar, căci nu avea nici o intenţie să le lase partea lui de bani. Avea ceva mai bun de făcut decît s-o lase pe Stefanie sau pe oricare dintre ei să-i afle intenţiile ; dimpotrivă, dintre toate lucrurile drăguţe care îi fuseseră adresate cel care îi atrăsese privirile lacome erau ginul cu *bitter* pe care Frits îl pusese cu atîta grijă în faţa lui, după ce îl ajutase să-şi scoată paltonul. (Oare îi mai era frig acum ?) Privea toată această farsă cît se poate de amuzat, rîzînd cu plăcere şi cu bunăvoinţă, cu aerul unui unchi bun şi mărinimos, care se dă în vînt după copii, în timp ce se gîndea în sinea lui : „N-o să vadă nici un cent de la mine !"

Era aşa de încîntat la gîndul că acceptase să-i dea cîţiva guldeni pe lună acestei dădace grase ! Toţi se lăsaseră astfel prinşi în cursă — mătuşa Stefanie, Ina, tînăra pereche — cînd văzură cît de natural şi de generos se poartă unchiul. Îl priveau de parcă era gata prins în laţ şi el îi lăsă să persiste în manevra lor, pe care el o depistase cu atîta abilitate. „Ce dracului îmi pasă mie de aceşti tineri", gîndea el, cuprins de o furie surdă. Nu le era de ajuns tinereţea şi trupurile lor viguroase, trebuia să mai rîvnească la cele cîteva mii de guldeni ale lui ? Şi ce-i păsa lui de mormoloaca asta pe care o botezaseră Antoinette, după numele lui ? Îi era groază de copiii nou născuţi, deşi atunci cînd erau puţin mai mari nu-l deranjau. Privirile i se tulburară, dar îşi stăpîni furia surdă şi gîndurile murdare, purtîndu-se binevoitor şi jovial întocmai ca unchiul şi naşul

[1] **Necaz, încurcătură, scandal (malaeză).**

înstărit care avea să-și lase întreaga avere puștoaicei.

— Unchiul Daan și mătușa Floor au sosit ieri, zise Ina d'Herbourg, cu un suspin înăbușit, căci socotea că rudele din Indii sînt niște persoane destul de neprezentabile.

— Am spus că o să le facem o vizită amîndouă, nu-i așa, mătușă Stefanie ?

„Asta o s-o scutească de cheltuiala trăsurii", se gîndi Anton Dercksz.

— Da, zise Lily, am putea la fel de bine să ne ducem și noi. Nu crezi, unchiule ?

— Desigur, dragă.

— Frits va veni și el de îndată ce iese de la cazarmă, nu-i așa ? Mă duc doar să mă schimb. Este atît de drăguț din partea dumitale, unchiule Anton, că ai venit s-o vezi pe fetiță. Începusem să mă îngrijorez crezînd că n-ai să mai vii, căci mi-ai promis de atîta vreme...

— Vezi, unchiul își ține totdeauna promisiunile, draga mea...

O spuse cu o aparentă blîndețe. Cînd Lily trecu pe lîngă el, întinse mîna, o trase aproape și, parcă sub impresia liniștitoare a vizitei, o sărută încă o dată îndelung, insistent. Ea se cutremură și se repezi afară. Pe coridor îl întîlni pe soțul ei care își prindea sabia la centiron.

— Nu-l mai lăsa pe nemernicul ăsta bătrîn și spurcat să te sărute așa !. șuieră el furios.

— Cum pot să-l împiedic ? Mi-e o silă de bruta asta...

Frits ieși, trîntind cu zgomot ușa de la intrare și gîndindu-se că proaspăta lui fericire

fusese pîngărită, pentru că n-aveau o lețcaie și erau nevoiți să se înjosească. Ina, unchiul și mătușa așteptară în salonaș pînă cînd Lily fu gata.

— Unchiul Daan trebuie s-o ducă foarte bine, zise Ina, cu ochi strălucitori. Papa, care trebuie să știe, refuză totdeauna să vorbească de bani și nu vrea să spună cît crede el că are unchiul Daan.

— Și cîți bani zici tu că are ? întrebă mătușa Stefanie ?

— O, mătușă, spuse Ina și privirea ei obosită căpătă o expresie de superioară nonșalanță. Nu vorbesc și nu mă gîndesc *niciodată* la bani și de fapt, nu știu cît este de bogat unchiul Daan... dar cred totuși că averea lui se ridică la șapte sute de mii de guldeni. Ce-i face oare să vină în Olanda așa, deodată, în plină iarnă ? Afacerile, spune Papa ; și el trebuie să o știe. Dar, așa cum știți și voi, Papa nu vorbește mult niciodată, și cu atît mai puțin despre afaceri sau bani. Dar *eu* m-am întrebat în sinea mea : oare să-și fi pierdut unchiul Daan toți banii ? Și țineți minte vorbele mele : dacă este așa, Papa îl va duce în spate.

Căci unchiul Daan și mătușa Floor, indivizi dizgrațioși din Indii, aveau propriii lor copii ; prin urmare dinspre partea lor nu era nimic de așteptat. Ina îi ura profund și, pizmuindu-le bogăția, vorbea despre ei atît de rău cît putea să-și permită.

— Crezi că așa o să fie ? întrebă mătușa Stefanie ?

— Au fost totdeauna asociaţi în afaceri, spuse Ina, aşa încît dacă unchiul Daan şi-a pierdut banii, cu siguranţă că Papa o să-l aibă pe cap.

— Bine, dar averea lui valorează şapte sute de mii de guldeni ! exclamă Anton Dercksz.

— Da, dacă aşa o fi ! răspunse Ina, cu invidie. Dar poate că nu are şapte sute de mii. Nu ştiu. Nu vorbesc niciodată despre bani ; şi averea altora este *le moindre de mes soucis.*

Lily coborî în mantoul ei de boa, arătînd ca cea mai drăgălaşă dintre blonde şi toţi patru se îndreptară spre trăsură în vreme ce Jansje stîrnise un nou val de curent deschizînd prea larg uşa.

Ina insistă ca unchiul Anton să stea pe bancheta din faţă, alături de mătuşa Stefanie, iar ea şi Lily să se aşeze cu spatele spre cal, în vreme ce unchiul Anton, cu o pretinsă galanterie, încercă să-i ofere ei locul de onoare, deşi fu bucuros că ea nu-l acceptă. Toată familia asta nu era decît o povară care te ţinea legat fără să-ţi aducă nici cel mai mic folos. Pasărea asta bătrînă de Stefanie, care l-a smuls de la lectura lui, din camera lui caldă, de la pipa lui, de la Suetoniu şi plăcuta lui reverie, pentru ca mai întîi s-o vadă pe mormoloaca aia, căreia n-avea de gînd să-i lase nici un cent şi apoi să-l care la un hotel să-şi viziteze un frate căruia-i s-a năzărit să vină din Indii tocmai în decembrie. Toate astea fără nici un rost. Cîte mii de asemenea lucruri nu faci în viaţă ! Sînt clipe cînd nu poţi, pur şi simplu, să fii propriul tău stăpîn...

Îşi găsi însă o consolare, apăsîndu-şi genunchii de genunchii lui Lily. Ochii i se tulburară.

Trăsura se opri în faţa unei mari pensiuni, unde obişnuia să stea unchiul Daan cînd se întorcea acasă din Indii. Fură introduşi de îndată la mătuşa Floor, care îi zărise pe fereastră ; o *baboe* stătea în uşa camerei.

— Poftiţi înnnăuntru. Poftiţi înnnăuntru ! strigă mătuşa Floor, cu o voce de bas, lungind consoanele. Ce mai faci, Stefanie ? Ce mai faci, Anton ? Şi ce mai faci, Ina ?... şi tu, micuţă Lily : *allah,* doi copppii, deja doi copppii, micuţa asta !

Mătuşa Floor nu se ridicase să-i primească ; stătea lungită pe o sofa şi o a doua *baboe* îi masa picioarele enorme şi grase. Mîinile fetei alunecau în sus şi în jos, sub rochia stăpînei sale.

— Am rrrăcit ! spuse mătuşa Floor, amărîtă, ca şi cînd ceilalţi ar fi putut s-o ajute cu ceva.

Repetară cuvintele de bun venit şi întrebările despre cum se desfăşurase călătoria.

— Am rrrăcit în tren, venind de la Paris. Vă assigur, sînt înţţepeniită ca o scîndură. Ce i-o fi venit lui Dhaan, să vină în Gholanda pe o vreme ca asta, nu pot să îiînţeleg...

— De ce n-ai rămas dumneata în Indii, mătuşico ? o întrebă Ina cu un aer de femeie bine crescută, privind-o cu o nuanţă de dispreţ în privire.

— Ce-ţi închipui ! Mă vvvezi pe mine lăsîndu-l pe Dhaan să vină singur ! Nu, dragă, sîntem soţ şi soţie şi unde merge unchiul Dhaan, merg şi *eu*. Bătrînii ca noi sînt legaţi

unul de altul... Dhaan este acum cu Gharold, în camera cealaltă: Tatăl tău, Ina, a venit acum un minut. Ăștia doi discută afaceri, fără îndoială. L-am întrebat pe Dhaan: „Dhaan, pentru ce naiba vrei să te duci acum în Gholanda?“ „Afaceri“, a spus Dhaan. Nimic altceva decît afffaceri, affaceri. Nu înțeleg: poți oricît să ssscrii, dacă e vorba de afaceri. În fiecare an, afacerile astea blestemate; și nimic nu merge bbbine: sîntem săraci lllipiți pămîntului. Ei, Saripa, *soeda*[1], ajunge. Sînt totuși întttepenită ca o scîndură.

Cele două *baboe* părăsiră camera; soba de tuci strălucea ca un cuptor; vîlvătaia se vedea în spatele ușițelor cu ochiuri de mică. Mătușa Floor se îndreptă din șale, oftînd adînc. Fața ei puhavă, galbenă, cu ochi oblici de chinezoaică, se contura ca o lună plină, încadrată de părul încă negru, moale și lins, purtat pe spate într-un *kondé*[2] mare; avea ceva de mandarin, așa cum stătea, cu picioarele mult îndepărtate în rochia ei de flanelă, cu mînuțele grase pe genunchii rotunzi, care era și poziția obișnuită a lui Anton Dercksz. Sînii ei căzuți se revărsau asemenea pieptului unui *tepèkong*[3], în două valuri, pe rotunjimea enormă a pîntecelui; și toate aceste linii curbe îi dădeau o demnitate de idol, cum stătea acum, în sus, cu fața ei încremenită și tristă de mandarin.

---

[1] E bine așa (malaeză).
[2] Coc sau coadă (malaeză).
[3] Idol (malaeză).

Din lobii lungi ai urechilor îi atîrna o pereche de briliante uriașe, care răspîndeau în jurul ei o strălucire nemaipomenită și nu păreau potriviți nici cu îmbrăcămintea sa — un sac șleampăt de flanelă — nici cu propria-i făptură. Semăna cu un idol împodobit. Nu avea mai mult de șaizeci de ani, era de aceeași vîrstă cu Ottilie Steyn de Weert.

— Mamma cea bătrînă e bine?... E drăguț din partea voastră că ați venit, zise ea, aducîndu-și aminte că nu spusese nimic amabil rudelor sale.

Masa gelatinoasă a trupului ei tremura pe sofa, într-un acces de voioșie, în timp ce în jurul ei ședeau: Stefanie, cu făptura ei zbîrcită de vrăjitoare; Anton, care și-o reamintea pe Floor cea de acum patruzeci de ani, cînd era încă o *nonna* voinică, o *nonna* cu sînge chinezesc în vine, al cărei farmec îi atrăgea pe bărbați; Ina d'Herbourg, foarte olandeză și corectă, clipind din ochi cu un aer distins, și Lily, tînăra soțioară blondă.

— De ce n-o fi venind Dhaan? exclamă mătușa Floor. Lily, du-te și vezi ce s-a întîmplat cu bbbunicul și unchiul tău.

— Mă duc eu, mătușă, spuse Ina d'Herbourg Tu rămîi aici, dragă. Nu are voie să meargă prea mult acum, mătușă.

Și Ina, care era curioasă să vadă camerele pe care le ocupau unchiul Daan și mătușa Floor, se ridică și trecu pe lîngă patul mătușii aruncînd o scurtă privire asupra cuferelor. Una dintre *baboe* atîrna rochiile pe umerașe, într-un dulap.

— Unde sînt domnii, *baboe* ?

— În birou, *njonja* [1].

Baboe îi arătă Inei drumul care trecea prin seră. Ce mai vorbă, erau camere frumoase și fără îndoială, scumpe. Ina își dădu seama că pensiunea nu era dintre cele ieftine și că unchiul Daan și mătușa Floor erau departe de a fi săraci „lilipiți pămîntului“. Așadar, unchiul avea propriul său dormitor și în plus un birou. Papa era cu el acum și desigur că discutau afaceri, căci aveau interese comune în diferite întreprinderi. Acasă, Papa nu vorbea niciodată despre afaceri, nu catadicsea să dea nici o informație, spre marea desperare a Inei... Ea le auzea glasurile. Și îi dădu prin cap să se strecoare încetișor prin seră, din pură și inocentă curiozitate — cine știe, s-ar putea să afle unele detalii care să-i lămurească situația financiară a unchiului Daan ! Dar se opri brusc, tresărind. Auzise vocea unchiului Daan — care nu se schimbase de-a lungul celor cinci ani de cînd nu-l mai văzuse — exclamînd :

— Harold, tu ai știut-o încă de atunci ?

— Sst ! auzi vocea tatălui ei.

Și unchiul Daan repetă în șoaptă :

— Ai știut-o încă de atunci, de atîta timp ?

— Nu vorbi așa de tare, spuse Harold Dercksz, în șoaptă. Mi s-a părut că aud pe cineva...

— Nu, este *baboe* care face ordine... nu înțelege olandeza.

[1] Stăpînă (malaeză).

— Oricum, Daan, vorbește încet, spuse Harold Dercksz. Da, am știut-o în tot timpul ăsta.

— Tot timpul ?

— Da, de șaizeci de ani.

— Eu, niciodată... eu niciodată n-am știut-o.

— Vorbește încet, vorbește încet ! Și ea e moartă acum ?

— Da, e moartă.

— Cum spui că o chema ?

— Ma-Boeten.

— Asta e. Ma-Boeten. Eram un băiat de treisprezece ani. Era servitoarea Mammei și mă îngrijea și pe mine.

— Copiii ei au fost aceia care au început să mă hărțuiască. I-a povestit fiului ei despre asta — el e *mantri* [1] într-un birou de închirieri.

— Da.

— Este o lichea afurisită. I-am dat bani.

— Ai făcut bine... Dar vezi tu, Daan. E așa de mult de atunci.

— Da, e foarte mult de atunci.

— Să nu-i vorbești de asta lui Floor.

— Nu, niciodată, niciodată. Tocmai de aia am luat-o cu mine. Dacă ar fi stat la Tegal, licheaua păcătoasă ar fi... Da, fără îndoială, a trecut multă vreme de atunci.

— Și trece... și trece... Încă puțin și...

— Da, atunci totul va fi trecut... Dar cînd te gîndești că tu, Harold, ai știut-o în tot acest răstimp !

[1] Funcționar indigen (malaeză).

— Nu vorbi așa de tare, nu așa de tare! Aud ceva în seră.

Era foșnetul rochiei lui Ina. Ascultase, cu inima zvîcnind să-i spargă pieptul, chinuită de curiozitate. Și nu înțelesese un cuvînt, dar își aminti numele *baboe*-i care murise, Ma-Boeten.

În mod intenționat lăsă să-i foșnească mătasea rochiei, pretinzînd că abia venise, prin seră. Deschise brusc ușile și rămase în prag:

— Unchiule Daan! Unchiule Daan!

Îi văzu pe cei doi bărbați, tatăl ei împreună cu fratele lui, stînd jos. Aveau șaptezeci și trei și respectiv șaptezeci de ani. Nu avuseseră timp să-și recapete expresia obișnuită și să-și alunge spaima grozavă, întipărită pe fețele lor bătrîne care priviseră cu ochii pierduți în trecutul îndepărtat. Inei i se păru că arătau amîndoi ca niște năluci. Despre ce vorbiseră oare? Ce să fi fost lucrul acela pe care îl ascundeau? *Ce* știa Papa, de șaizeci de ani? *Ce* știa unchiul Daan de cîtva timp?... Se simți străbătută de un fior, de parcă s-ar fi prelins ceva vîscos pe lîngă ea.

— Am venit să te caut, unchiule Daan! exclamă ea cu o cordialitate afectată. Bine ai venit în Olanda, unchiule, bine ai venit! Nu ai noroc în privința vremii — e mohorîtă și rece. Trebuie să vă fi fost foarte frig în tren. Biata mătușa Floor, înțepenită ca o scîndură... Unchiul Anton e și el dincolo, împreună cu mătușa Stefanie; Lily a mea a venit și ea cu noi. Nu cumva v-am întrerupt din... afacerile voastre?

Unchiul Daan o sărută și îi spuse cîteva fraze afectuoase — și afectate. Era scund, subțire, adus de spate, bronzat, îmbrăcat după moda din Indii; profilul său, sub smocul de păr cărunt, avea ceva de papagal: și această înfățișare de pasăre îl făcea să semene cu sora sa Stefanie. Întocmai ca ea, avea ochii vii, rotunzi ca mărgelele; nu-și pierduse însă expresia de consternare, provocată de discuția pe care o avusese cu fratele său Harold. Prinse la un loc cîteva hîrtii și le înghesui într-un portofel, ca să dea impresia că el și Harold discutaseră afaceri și îi răspunse Inei că vin îndată. Se înapoiară cu ea în salonaș și unchiul Daan schimbă amabilități cu cei care veniseră să-i ureze bun venit.

„Mătușa Floor nu știe nimic“ se gîndi Ina, aducîndu-și aminte cum le vorbise despre sosirea ei în Olanda.

De ce veniseră? Despre ce era vorba? Care era lucrul acela pe care Papa îl știuse de șaizeci de ani și unchiul Daan doar de un timp atît de scurt? Ăsta să fie motivul pentru care veniseră ei în Olanda? Avea oare vreo legătură cu banii: o moștenire care le revenea?... Da, asta era, o moștenire! Poate că vor deveni totuși foarte bogați. Oare mătușa Stefanie știe ceva? Dar unchiul Anton? Mătușa Ottilie? Bunica? Domnul Takma?... Despre *ce* era vorba? Și dacă era o moștenire, cît era de mare?... Ardea de curiozitate, în timp ce continua să-și păstreze o ținută corectă, chiar mai corectă

decît era în firea ei, în contrast cu neglijența unchiului Daan (apucături din Indii — umbla în papuci) și a mătușii Floor, un idol chinezesc cu pieptul revărsat peste pîntecele rotund. Ardea de curiozitate, în timp ce ochii ei iscodeau totul cu dispreț, făcînd eforturi manierate pentru a-și stăpîni lacoma sete de a afla. Se spuneau tot felul de povești care pe ea nu o interesau. Unchiul Daan și mătușa Floor vorbeau despre copiii lor : Marinus, care era conducătorul unei mari fabrici de zahăr și locuia în apropiere de Tegal, cu numeroasa lui familie ; Jeanne, „Shaan", cum îi spunea mătușa, soția rezidentului din Cheribon ; Dolf, magistrat, necăsătorit. Ei, Inei d'Herbourg, nu-i păsa nici cît negru sub unghie de verii săi, bărbați sau femei — ar fi preferat să nu-i vadă niciodată... o șleahtă de asiatici ! Se strădui să pară plăcută, politicoasă, dar nu prea mult, lăsînd impresia că era interesată de poveștile despre Clara, fiica lui Marinus, care se măritase de curînd și despre Emil, fiul lui „Shaan", care era atît de neastîmpărat.

— Da, spunea mătușa Floor, iată-ne aici în Gholanda, în această peninsulă gggroaznică... ca să ne rezolvăm afacerile, nimic altceva decît afacerile... și totuși, *kassian* [1], sîntem tot săraci lllipiți pămîntului ! Ce-o să fac eu aici timp de cinci luni ? N-am să pot rezista dacă vremea rămîne așa. Din fericire, le am pe Tien Deysselman și Door Perelkamp — acestea erau două doamne bătrîne originare din Indii — care o să vină curînd pe la mine. Mi-au scris să le aduc cîteva cărți de joc chinezești și am luat douăzeci de pachete cu mine : asta o să mă ajute să îndur cele cinci luni...

[1] Bieții de noi (malaeză).

Și mătușa Floor se uita fix, sever, la soțul ei, „Dhaan", cu o expresie de supărare pe fața ei de mandarin bătrîn.

„Nu", gîndi Ina, „mătușa Floor nu știe nimic de moștenire. Dar atunci despre ce să fie vorba ?"...

Ea și cu Lily, se întoarseră cu trăsura care venise cu Harold ; Stefanie îl conduse acasă pe Anton, în cupeul ei. Ina se grăbi să-și caute soțul. Trebuia să consulte pe cineva și nu știa pe nimeni altul mai potrivit decît pe el. Îl găsi în biroul său.

— Leopold, pot să stau de vorbă cu tine ? îl întrebă ea.

— O să am curînd o consultație, spuse el, dîndu-și importanță.

Ea știa că minte și că nu avea nimic de făcut. Se așeză calmă pe scaun, fără să-și scoată paltonul sau pălăria.

— Leopold...

El se înspăimîntă.

— Ce s-a întîmplat ? o întrebă el.

— *Trebuie* să aflăm de ce au venit în Olanda unchiul Daan și mătușa Floor.

— Doamne, Dumnezeule ! exclamă el. Nu cumva afacerile lui Papa merg prost ?

— Nu ştiu. Nu cred să fie aşa ; dar este ceva care l-a determinat pe unchiul Daan să vină.

— Ceva ? Ce anume ?

— Nu ştiu, dar e ceva : un lucru pe care Papa îl ştie de şaizeci de ani, încă de pe vremea cînd era un copil de treisprezece ani. Unchiul Daan l-a aflat doar de puţin timp şi se pare că a venit în Olanda ca să-l consulte pe Papa.

— De unde ştii ?

— Ştiu ! Pe cuvîntul meu că ştiu. Şi pe lîngă asta mai ştiu şi altele.

— Ce anume ?

— Ştiu că mătuşa Floor *nu* ştie şi că unchiul Daan n-are de gînd să-i spună. Că *baboe* care o slujea pe bunica se numea Ma-Boeten şi că a murit. Că fiul ei este un *mantri* în Tegal şi că unchiul Daan i-a dat bani. Asta e tot ce ştiu.

Se uitară unul la altul. Amîndoi erau foarte palizi.

— Ce poveste încîlcită ! spuse Leopold d'Herbourg, avocat pledant şi consultant, cu o mişcare a umerilor plină de importanţă.

Ina, bine crescută ca totdeauna, îşi înălţă la cer privirea arogantă.

— E foarte important. Nu ştiu despre ce e vorba, dar este important. Vreau să ştiu şi eu ! S-ar putea să aibă ceva de-a face cu vreo moştenire.

— O moştenire ? repetă d'Herbourg, neînţelegînd.

— Ceva care ne revine nouă ? S-ar putea ca acest *mantri* să ştie lucruri care, dacă unchiul Daan i-a dat bani...

— Poate, spuse d'Herbourg, este ceva în legătură cu banii pe care îi datorează Papa şi unchiul Daan...

De data aceasta Ina deveni foarte palidă.

— Nu, exclamă ea, asta ar fi...

— Nu poţi să ştii niciodată. Cel mai bun lucru este să nu vorbeşti despre aşa ceva. Dealtfel Papa n-ar lăsa să-i scape nimic.

Dar curiozitatea Inei era mai mare decît putea ea să o îndure. Clătină din cap în felul ei pretenţios, aristocratic, sub alba pasăre a paradisului înfiptă în pălărie.

— Trebuie să ştiu, spuse ea.

— Cum ai să afli ?

— Trebuie să vorbeşti cu Papa, să-l întrebi ce-l deprimă...

— Ce-l deprimă ? Dar în toţi cei douăzeci şi trei de ani de cînd sîntem căsătoriţi nu l-am văzut altfel decît deprimat. Papa nu vorbeşte niciodată cu mine ; după cum ştii, el a angajat chiar un alt avocat consultant pentru afacerile sale.

— În cazul ăsta îl voi întreba *eu* pe Papa.

— Nu va fi de nici un folos.

— *Trebuie* să ştiu, spuse Ina, ridicîndu-se. Nu văd vreo moştenire aici, după cîte spui tu. Of, dumnezeule, cine ştie ce poate să fie ? Probabil bani care...

— Sigur că e vorba de bani.

— ...pe care Papa şi unchiul Daan...

— ...va trebui să-i restituie dacă...
— Așa crezi tu ?
— Fac atîtea afaceri împreună, și asta duce la tot felul de complicații. Și nu ar fi pentru prima oară cînd oamenii care fac multe afaceri...
— Da, înțeleg.
— Poate că ar fi mai bine să nu te amesteci deloc în toate astea. Ar fi mai înțelept din partea ta să fii mai grijulie. Nu știi niciodată peste ce bucluc poți să dai...
— S-a întîmplat acum șaizeci de ani. Datează de șaizeci de ani. Ce interval de timp enorm ! spuse Ina, hipnotizată de un asemenea gînd.
— Desigur că e un timp foarte lung. Întreaga întîmplare este consumată, spuse d'Herbourg, lăsînd să se creadă că este indiferent, deși, în sinea lui, era alarmat.
— Nu, spuse Ina, clătinînd pasărea cea albă a paradisului, e ceva care nu a trecut încă. Nu se *poate* să fi trecut. Papa a nădăjduit, dar nici el nu mai speră.
— Ce ?
— *Să fi* trecut.
Amîndoi arătau foarte palizi.
— Ina, Ina, fii atentă, spuse d'Herbourg. Nu știi în ce te bagi.
— Nu, spuse ea, arătînd ca o femeie în transă.
Trebuia să afle, era hotărîtă să afle. Se decise să vorbească cu tatăl ei chiar în seara aceea.

3

Rătăcea, foarte agitată, prin toată casa, nehotărîndu-se ce să facă. Îl auzi pe fiul ei Pol, studentul, în camera lui de jos, de lîngă intrare. Stătea și fuma cu cîțiva prieteni ; și trecînd pe acolo, ascultă vocile gălăgioase ale băieților. Se auzi soneria de la intrare : era băiatul cel mai mic, Gus, favoritul ei ; și bucuroasă că aude sporovăiala lui veselă, tinerească, uită pentru un moment curiozitatea înfierbîntată, care o rodea atît de cumplit.
Se gîndi apoi să se ducă în biroul tatălui ei, dar mai rămăsese prea puțin timp pînă la cină și îi fu teamă că lui Papa n-o să-i placă să fie deranjat la ora asta. Nu-și găsea odihna, nu mai putea să stea jos și continua să colinde casa. Ia închipuie-ți, dacă Papa ar fi ruinat, ce s-ar face ei ? Poate că mătușa Stefanie i-ar lăsa ceva lui Gus ; era preferatul ei ; dar erau atîția nepoți și nepoate... Măcar să nu-și fărîmițeze mica ei avere în moșteniri !... Simțul său matern, concentrat totdeauna asupra problemelor bănești, o făcea să se gîndească la viitorul celor trei copii ai ei. Mă rog, pentru Lily a făcut tot ce i-a stat în putere, acționînd atît asupra sentimentelor mătușii Stefanie, cît și ale unchiului Anton. În ceea ce-l privește pe Pol, va trebui să se descurce de unul singur cît o putea mai bine : chiar dacă ar avea un milion și tot n-ar scoate-o la capăt.
Se apropia ora cinei ; aflîndu-se în sufragerie împreună cu d'Herbourg și cei doi băieți, ea îl aștepta pe Papa să coboare. Cînd intră

Harold Dercksz, Inei i se păru că figura lunguiaţă şi subţire a tatălui său, care era mereu încordată, arăta acum mai crispată ca oricînd. Nuanţa gălbuie, caracteristică suferinzilor de ficat, îi învăluia obrajii scofîlciţi dîndu-le puternice reflexe metalice. Inei îi plăceau mesele ceremonioase şi totodată vesele. Mîncarea simplă fu servită cu eleganţă. Ina menţinea în casa ei un anumit stil ; era o gospodină care se comporta ca o *grande dame*. Îşi crescuse copiii cu cea mai mare grijă pentru ţinută şi nu putea să înţeleagă faptul că Lily s-a lepădat, atît de curînd după căsătoria ei, de aceste obiceiuri. Ce hal de dezordine găseai totdeauna la Frits şi la Lily ! Era mulţumită de băieţii ei în privinţa asta, era mulţumită de comportarea lor corectă la masă : Pol vorbea vesel şi plăcut, dar nu prea gălăgios, din cauza bunicului ; Gus spunea din cînd în cînd cîte o glumă, iar Ina rîdea şi îl mîngîia pe cap. Harold Dercksz abia deschidea gura şi-i asculta pe băieţi cu un surîs crispat pe buze. D'Herbourg împărţea mîncarea. De obicei se servea un fel de mîncare separat pentru bunicul : trebuia să fie foarte atent din cauza digestiei şi a ficatului. La urma urmei, îl durea mereu cîte ceva. Uneori fruntea i se încrunta din cauza unei dureri cumplite. Nu vorbea niciodată de suferinţa lui, făcea ce îi spunea doctorul, era totdeauna tăcut şi blînd, de un calm plin de demnitate. Trupul îi era măcinat de boală, iar sufletul zdrobit de melancolia ce strălucea în privirea blîndă a ochilor lui bătrîni, decoloraţi. Ina avea grijă de tatăl ei, în-

cepînd prin a se ocupa de felul lui special de mîncare ; era prevenitoare şi îi plăcea să aibă totul pus la punct, la masa şi în casa ei.

La desert, curiozitatea ei nestăpînită izbucni totuşi încă o dată. Întrebările îi ardeau buzele, dar, fără îndoială, nu va întreba nimic în timpul cinei... şi rîse iarăşi de ceea ce spunea Gus, mîngîindu-i părul ondulat. Arăta mai maternă în rochia ei de casă ; atunci cînd era cu Gus, ochii ei dispreţuitori nu aveau privirea aceea ultra-binecrescută pe care o arunca de sub pasărea paradisului cea albă, ce se clătina cînd stătea de vorbă în *tête a tête* cu mătuşa Floor cea grasă şi atît de asiatică. La desert, Papa se ridică şi spuse politicos :

— Scuză-mă, Ina. În seara asta durerile mă supără mai tare.

— Bietul tata ! spuse ea, cu blîndeţe.

Bătrînul părăsi camera. Pol se şi repezise să-i deschidă uşa. Părinţii şi cei doi băieţi mai stătură un timp la masă. Ina le povesti celorlalţi despre unchiul Daan şi mătuşa Floor ; se amuzară pe seama celor douăzeci de pachete de cărţi de joc chinezeşti. Gus, care era un mim bun, imită accentul din Indii al mătuşii Floor, pe care şi-o amintea de la ultima ei vizită, în urmă cu cîţiva ani ; Ina rîse plină de veselie, bucurîndu-se de spiritele fiului ei. Aceasta îl încurajă pe Gus s-o imite pe mătuşa Stefanie, să dea feţei sale înfăţişarea unei păsări bătrîne, cu gît flexibil, tremurător şi d'Herbourg făcea un haz nebun.

Pol, studentul, strigă însă :

— Nu uita, Gus, că ai șanse s-o moștenești pe mătușă. Să nu afle niciodată că o imiți !

— Nu e frumos din partea ta să spui asta, zise Ina, cu o ușoară nuanță de reproș. Nu, Pol, nu e frumos din partea ta ! Știi că Mammei nu-i plac aluziile la perspectivele de moștenire și așa mai departe. Nu, Pol, gluma asta e cam de prost gust... Nu înțeleg cum de poate să rîdă tata de așa ceva.

Dar veselia continuă, întreținută de Gus. Și cînd el îl imită pe unchiul Anton, cu pumnii strînși pe genunchi, Ina își îngădui să se lase antrenată și rîseră toți trei, aliați împotriva Dercksz-ilor ca într-o coaliție de familie a aristocraților : Jonkheer d'Herbourg împotriva unchilor și mătușilor din Indii, din prima și a doua generație.

— Da, bunicul este fără îndoială cel mai bun dintre toți, zise Pol, bunicul este întotdeauna distins.

— Bine, dar străbunica, — cum îi spun copiii bătrînei doamne — străbunica, așa bătrînă cum este, e o femeie foarte distinsă, spuse Ina.

— Cîte tone de bătrîni mai avem și noi în familie ! zise Gus, nerespectuos.

Ina îl certă : nici o glumă despre bătrîna doamnă, — toți nutreau față de ea o teamă respectuoasă — căci era atît de bătrînă și rămăsese atît de impunătoare.

— Mătușa Ottilie a trecut de șaizeci de ani, nu-i așa ? întrebă Ina deodată, hipnotizată de cifra șaizeci, care îi apărea tulbure în fața ochilor, impresionantă, implacabilă.

Și d'Herbourgii încetară să vorbească despre bani, pentru a discuta în schimb despre familie. Cu excepția bunicii și a lui Papa — străbunica și străbunicul băieților — toți ceilalți fură forfecați, iar Gus îi imită pe toți. Pe lîngă unchiul Anton și mătușile Stefanie și Floor, el îl imită pe unchiul Daan, îl imită pe fiul care avea acolo la ei un birou de avocatură, o imită pe „Shaan", soția rezidentului din Cheribon. Îi văzuse pe toți în Olanda, cînd veniseră doar pentru două pînă la douăsprezece luni de concediu ; ei erau calul de bătaie al discuțiilor și ironiilor din casa d'Herbourg. Dar Ina încetă să mai rîdă și se ridică ; curiozitatea o chinuia în așa măsură, încît începea s-o simtă aproape ca pe o durere fizică, organică.

Harold Dercksz stătea sus, la biroul său impunător. Lampa, cu abajurul ei verde, îl făcea să pară și mai galben ; ridurile brăzdau adînc fața istovită a bătrînului. Stătea ghemuit în scaunul său, apărîndu-și ochii cu mîna. În fața lui se aflau pagini întregi cu cifre pe care trebuia să le examineze, așa cum îi ceruse Daan. Privirea îi era pierdută în gol. Cu șaizeci de ani în urmă văzuse Întîmplarea. Trecea încet, dar în trecere o revedea atît de aproape, o, cît de aproape ! La vederea ei, creierul său de copil și nervii săi de copil fuseseră zdruncinați pentru o viață întreagă ; și faptul că îmbătrînise atît de liniștit, că devenise foarte bătrîn, mai bătrîn decît ar fi trebuit să fie, se datora stăpînirii sale de sine. Întîmplarea era o nălucă și se apropia tot mai mult,

tot mai mult, în trecerea ei, înainte de a se topi cu totul în trecut ; dar din spatele copacilor nu se ivise niciodată o ființă care să întindă o mînă și să oprească, să țintuiască pe loc Întîmplarea fantomatică, în vreme ce se perinda pe acolo... Să fi fost o umbră ce zăbovea în spatele copacilor, să fi fost cineva care apărea cu adevărat ? Vedea el oare o mînă care poruncea întîmplării, fantomaticei Întîmplări, să se oprească din înaintarea sa printre frunzele foșnitoare ?...

Oh, măcar de s-ar mistui odată !... Cît de încet, cît de încet trece !... De șaizeci de ani tot trecea, se perinda mereu... și bătrînul și bătrîna, fiecare în casele lor, sau stînd împreună fiecare la fereastra lui, așteptau să se mistuie... Dar nu se va mistui atîta vreme cît erau încă în viață... Lui Harold Dercksz îi era milă de cei doi bătrîni... Oh, măcar de-ar trece odată... Cît de lungi sînt anii !... Cît de bătrîni au ajuns *ei !* De ce trebuie să îmbătrînească atît ?... Să fi fost asta pedeapsa, pedeapsa *lor*, pedeapsa amîndurora ? Căci el știa acum ce rol jucase mama lui în făptuirea crimei, a teribilei crime. Daan i-a spus-o : Ma-Boeten i-a povestit fiului ei, *mantri*, și apoi acesta, lui Daan. Erau atît de mulți cei care o știau ! Și bătrînii credeau că nimeni... că nimeni nu știa, cu excepția... cu excepția bătrînului doctor Roelofsz !... Oh, atît de mulți o știau, știau Întîmplarea care fusese îngropată și nu văzuseră cum se înalță forma sa fantomatică, secretul care apărea iarăși din ceața umedă... Oh, de ce a trebuit să îmbătrînească atît de mult, atît

de mult, încît să afle că *și Daan* știe acum ! De și-ar ține gura și nu i-ar spune lui Floor ! Își va ține oare gura ? Își va ține gura acel *mantri ?* Banii trebuiau plătiți, cel puțin pînă cînd bătrînii, sărmanii bătrîni vor muri... și pînă cînd Întîmplarea va fi dispărut pentru ei, și cu ei...

O bătaie ușoară și ușa se deschise ; o văzu în prag pe fiica sa.

— Dragul meu tată, spuse ea, drăgălaș.

— Ce este, dragă ?

Ina se apropie :

— Sper că nu te deranjez ? Am venit să văd cum te simți. Mi s-a părut că arătai atît de rău la cină...

Avea o slăbiciune pentru el, ca o fiică bună ; și el prețuia lucrul acesta. Sufletul lui era sensibil, blînd, și aprecia atmosfera casei ; grija Inei, tinerețea băieților, aduceau o căldură plăcută bietei lui inimi înghețate ; și întinse mîna către ea. Ina se așeză alături aproape de el, aruncînd o privire iute înspre hîrtiile ce se aflau pe birou. Nu-i erau indiferente toate aceste cifre care reprezentau, fără îndoială, situația averii lui Papa și a unchiului Daan. Apoi întrebă :

— Ești bolnav, tată dragă ?

— Da, spuse el gemînd. Am dureri. Și, impresionat de afecțiunea ei, adăugă :

— Mai bine s-ar termina cu mine cît mai curînd.

— Nu spune asta ; n-am putea face nimic fără dumneata.

Bătrînul zîmbi, schițînd un gest de protest.

— Ai avea un necaz mai puţin.

— De ce, ştii doar că nu eşti un necaz pentru mine.

Era adevărat şi o spusese cu sinceritate ; în glasul matern al copilului său se simţea un accent de sinceritate.

— Dar n-ar trebui să lucrezi tot timpul aşa de mult, continuă ea.

— Nu lucrez mult.

— Ce sînt toate cifrele astea ?

Zîmbi ademenitor. El îi ştia curiozitatea, o ştiuse încă de cînd era copil, cînd o surprinsese cotrobăindu-i prin birou. De atunci ţinea totul sub cheie.

— Afacerile, replică el. Afaceri din Indii. Trebuie să mă uit prin cifrele astea pentru unchiul Daan, dar nu-mi vor da mult de lucru.

— Unchiul Daan e mulţumit cum merg afacerile ?

— Da, este. Vom fi încă bogaţi, dragă.

— Crezi ?

În glasul ei se simţea o curiozitate aprinsă

— Da, nu-ţi fie teamă. Îţi voi lăsa totuşi ceva.

Vocea lui suna amar.

— O, tată, nu m-am gîndit la asta. Mă preocupă uneori banii din cauza lui Lily, care s-a măritat fără o leţcaie : din ce vor trăi Frits şi Lily ? Şi din cauza băieţilor. Mie, personal, nu-mi pasă de bani.

Era aproape adevărat ; devenise adevărat pe măsură ce treceau anii. De cînd îmbătrînise, se gîndea la bani mai mult din grijă pentru copiii ei ; simţul de responsabilitate maternă îi spo-

rise, chiar dacă firea îi rămăsese materialistă şi meschină.

— Da, spuse Harold Dercksz, ştiu.

— Eşti atît de deprimat, tată !

— Sînt aşa cum sînt de obicei.

— Nu, unchiul Daan te-a deprimat. Îmi dau seama.

El rămase tăcut, totuşi prudent.

— Niciodată nu vorbeşti, tată. Nu pot să fac nimic pentru tine ? Ce te necăjeşte ?

— Nimic, draga mea.

— Ba da, este ceva ; este ceva. Spune-mi ce te necăjeşte.

Dădu din cap, obosit. „Nimic“ avea aerul să spună.

— Nu-mi spui ?

— Nu e nimic.

— Ba da, este ceva. Poate că e ceva teribil.

El o privi în ochi.

— Tată, e un secret !

— Nu, dragă.

— Ba da, este, este un secret, un secret care te deprimă... de nu ştiu cîtă vreme.

El simţi cum îi îngheaţă picioarele şi mîinile şi se închise în el ca într-o armură, rămînînd în gardă.

— Copilule, tu îţi închipui tot felul de lucruri, spuse el.

— Nu, nu-i adevărat, dar tu nu vrei să vorbeşti. Sufăr cînd te văd atît de amărît.

— Nu mă simt bine.

— Dar eşti deprimat... de un lucru teribil... secretul acela.

— Nu e nimic.

— Ba nu! Trebuie să fie ceva. Este vorba de bani ?

— Nu.

— E vorba de banii pe care unchiul Daan...

El se uită la ea :

— Ina, spuse, unchiul Daan are uneori păreri care se deosebesc de ale mele în ce privește cinstea absolută în afaceri... Dar sfîrșește totdeauna prin a accepta punctul meu de vedere. Nu sînt deprimat din pricina vreunei chestiuni financiare.

— Atunci din care motiv ?

— Nimic. Nu e nici un secret, draga mea. Îți trec prin cap tot felul de năzbîtii.

— Nu, nu-mi închipui nimic. Eu... eu...

— Tu știi ? întrebă el apăsat, privind-o fix în ochi. Ea tresări :

— N... nu, se bîlbîi ea. Eu... eu nu știu nimic... dar... *simt*...

— Ce ?

— Că există un secret care te chinuiește.

— Ce fel de secret ?

— Despre... despre ceva care s-a întîmplat...

— Știi, spuse el.

— Nu, nu știu.

— Nu s-a întîmplat nimic, Ina, spuse el rece. Sînt om bătrîn și bolnav. Mă obosești. Lasă-mă în pace. Lasă-mă în pace.

Se ridică de pe scaun nervos, agitat. Ea își înălță ochii disprețuitori, cu expresia lor distinsă, cu expresia mamei sale, din neamul Ijsselmonde, izvorul mîndriei sale.

— N-am să te obosesc, Papa, zise ea (și vocea sa ascuțită, dar cu un ton politicos, părea afectată) — nu te voi obosi. Am să te las în pace. Am venit la tine, am dorit să vorbesc cu tine... pentru că am crezut... că ai unele supărări... unele necazuri. Am dorit să le împărtășesc cu tine. Dar nu voi mai stărui.

Plecă încet, cu demnitatea ofensată a unei *grande dame,* așa cum și-o amintea Harold Dercksz pe mama ei părăsind camera după o discuție. O tandrețe încărcată de remușcări îi năpădi sufletul ; era cît pe aci s-o cheme înapoi. Dar își stăpîni emoția și o lăsă să plece. Se purta cu el ca o fiică bună, dar sufletul ei, sufletul ei de femeie săracă la minte, era chinuit de lăcomia banilor, de prosteasca vanitate a lucrurilor mărunte, neînsemnate — din cauză că mama ei fusese o doamnă Ijsselmonde — și avea o curiozitate bolnăvicioasă. O lăsă să plece ; și rămase împresurat de singurătate. Se afundă iar în scaunul său, își puse mîinile pavăză la ochi și lumina lămpii de sub abajurul verde adîncea și mai mult cutele de pe fața lui neliniștită. Privea fix înaintea lui. Ce să fi bănuit ? Ce o fi apucat să audă... poate în seră, în vreme ce se îndrepta către ei ?... Încercă să-și amintească ultimele cuvinte pe care le schimbase cu Daan. Nu-și mai aducea aminte. Ajunse la concluzia că Ina nu știa nimic, dar că bănuia ceva, din cauza deprimării lui crescînde... Oh, măcar de-ar trece Întîmplarea !... Măcar de-ar muri bătrînii ! Oh, să nu mai fi rămas nici unul care să știe !... Era destul, era destul, trecuseră destui ani de

acuzații lăuntrice și de tăcere, pedeapsă numai de ei știută pentru ființele atît de bătrîne, atît de bătrîne...

Și privi fix înainte, ca și cum ar fi avut întîmplarea în fața ochilor.

Rămase toată seara pe gînduri, stînd pe scaun, cu fața răvășită de boală și de suferință ; ațipi cu acel somn de om bătrîn, somn care vine și se duce repede, și se văzu iarăși un copil de treisprezece ani, în noaptea aceea, în *pasanggrahan*, și auzi vocea mamei sale :

— Oh, Dumnezeule, oh, Dumnezeule, *nu* în rîu !

Și îi văzu pe toți trei, încă tineri : pe mama, pe Takma, pe Ma-Boeten ; și între ei trupul neînsuflețit al tatălui său, în torentele de ploaie din noaptea fatală.

4

Ina rămase trează toată noaptea. Da, curiozitatea era patima ei. Încă din copilărie. Dacă ar fi putut doar să știe ! Acum, acum, acum ! Bărbatul ei nu-i va da nici un ajutor ; el era înfricoșat de complicațiile care i-ar amenința dacă se amestecau în treburi ce nu-i privesc. Ea însă era curioasă pînă la imprudență. Voia neapărat să stea de vorbă cu unchiul Daan, pe care era sigură că îl va întîlni a doua zi la bunica...

După-amiază se duse la Nassaulaan. Bătrîna Anna îi deschise ușa, bucuroasă că Doamna nu era neglijată.

— Bună ziua, coniță... Domnul Takma, doctorul Roelofsz și doamna Floor sînt sus... Da, puteți să urcați, îndată... Mulțumesc, doamna bătrînă este foarte bine, desigur... Da, da, o să trăiască totuși mai mult decît noi toți... Vreți să așteptați o clipă în salonaș ? Acum cînd vremea e rece ținem totdeauna focul aprins acolo, căci, chiar dacă doamna nu vine niciodată jos, după cum știți, este de obicei cineva din familie care așteaptă...

Bătrîna Anna îi oferi Inei un scaun. Slujnica transformase salonașul într-o foarte confortabilă odaie de primire. Asta o scutea pe doamna cea bătrînă de eventuala tevatură, care nu i-ar fi priit deloc. Soba ardea bine. Scaunele erau așezate de-a lungul pereților. Bătrîna servitoare îi ținu de urît Inei, din politețe, stînd cu ea o clipă de vorbă, în picioare, pînă cînd Ina îi spuse :

— Stai jos, Anna.

Bătrîna slujnică se așeză, respectuoasă, pe marginea scaunului. Era un obicei pe care cei ce veneau în vizită îl adoptaseră față de ea, din cauză că era foarte bătrînă. Întrebă politicoasă ce fac micuții doamnei Lily.

— În prima zi cu adevărat frumoasă, doamna Van Wely îi va aduce pe copii s-o vadă pe stră-străbunica lor.

— Da, doamnei îi va face mare plăcere, spuse bătrîna slujnică ; dar, în aceeași clipă, sări în picioare exclamînd : Ia te uită ! Vine domnișoara Stefanie ! Pe cinstea mea, doamna nu e neglijată !

O conduse pe mătuşa Stefanie De Laders la Ina şi se retrase în bucătărie.

— Domnul Takma, doctorul şi mătuşa Floor sînt sus, spuse Ina. O să aşteptăm puţin, mătuşă... Spune-mi, mătuşico, ştii care e motivul adevărat pentru care a venit unchiul Daan în Olanda ?

— Afaceri ? spuse Stefanie pe un ton întrebător.

— Nu cred asta. Cred că se întîmplă ceva cu el.

— Se întîmplă ceva cu el ? întrebă Stefanie, cu un interes sporit. Ce anume ? Ceva ce nu e tocmai curat ?

— Nu pot să-ţi spun exact ce e. După cum ştii, de la Papa nu scoţi niciodată nimic.

— Să fie oare ruinat ?

— Am crezut şi eu că ar putea fi, dar Papa mi-a spus în mod sigur că nu e vorba de bani. Cît despre *ce* este...

— Dar ce-ar putea să fie ?

— Este *ceva.*

Se priviră amîndouă în ochi, arzînd împreună de curiozitate.

— Cum de ştii asta, Ina ?

— Papa este foarte deprimat de cînd l-a văzut pe unchiul Daan.

— Da, dar *cum* de ştii tu că se întîmplă ceva cu el ?

Nevoia de a vorbi era mai puternică decît prudenţa Inei.

— Mătuşă Stefanie, şopti ea, într-adevăr n-am putut să mă stăpînesc... dar ieri, cînd

m-am dus să-i iau pe unchiul Daan şi pe Papa din biroul unchiului, am auzit... din seră...

Mătuşa Stefanie, curioasă să afle, o încuraja, clătinînd capul ei micuţ de pasăre, veşnic agitat.

— Am auzit o clipă, conversaţia dintre Papa şi unchiul Daan. Bineînţeles că n-am stat să ascult ; şi cînd am intrat au încetat să vorbească. Totuşi, am izbutit să-l aud pe unchiul Daan spunîndu-i lui Papa : „Ai ştiut-o încă de atunci ?“ Şi Papa a răspuns : „Da, de şaizeci de ani“.

— De şaizeci de ani, spuse mătuşa Stefanie, nehotărîtă. Asta înseamnă de cînd s-a născut Ottilie. Poate că este ceva în legătură cu Ottilie. Ştii, Ina, mătuşa Ottilie este...

— Fiica lui Takma ?

Mătuşa Stefanie confirmă, cu o mişcare a capului.

— Oamenii au vorbit o mulţime despre asta, cîndva. Acum au uitat. Totul s-a petrecut cu atîta vreme în urmă. Mamma nu s-a comportat deloc corect. Da, a fost foarte păcătoasă.

— Oare despre asta să fi vorbit ei ?

— Nu, nu cred. Unchiul Daan ştia totul despre asta. Şi Papa n-ar fi putut s-o spună : „Am ştiut-o de şaizeci de ani“.

— Nu, spuse Ina, pierzîndu-se în presupuneri.

Şi privirile ei, de obicei zeflemitoare, erau strălucitoare şi luminoase în strădania de a pătrunde misterul scenei la care asistase.

— Nu, spuse Stefanie, nu poate fi asta.

— Atunci, ce ?

— Ceva... în legătură cu Mamma.
— Cu bunica ?
— Da, este sigur că a fost vorba despre bunica... acum şaizeci de ani.
— Ce mult timp e de atunci ! spuse Ina.
— Eram o fată de... şaptesprezece ani, spuse mătuşa Stefanie. Da, e mult timp de atunci.
— Şi dumneata aveai şaptesprezece ani.
— Da... Atunci cînd a murit Papa Dercksz.
— Bunicul ?
— Da. S-a înecat, ştii doar.
— Da, s-a întîmplat chiar pe vremea aceea.
— Da... Ce *poate* să fie !
— Îţi aminteşti de *baboe* care o slujea pe bunica ?
— Da. Se numea Ma-Boeten.
— A murit.
— De unde ştii ?
— Am auzit.
— În seră ?
— Da, am auzit în seră.
— Şi ce altceva ai mai auzit ?
— Fiul lui Ma-Boeten este *mantri* într-un birou de închirieri din Tegal.
— Ei şi ?...
— Unchiul Daan îi dă bani.
— Bani ?
— Ori ca să vorbească... ori ca să tacă. Cred că îi dă ca să-şi ţină gura.
— Atunci să se fi întîmplat oare ceva ?
— Acum şaizeci de ani. Mătuşico, nu *poţi* să-ţi aminteşti ?
— Dar bine, draga mea, eram atît de tînără, nu luam seama la ce se întîmpla. Eram o fată

de şaptesprezece ani. Da, da, chiar şi mătuşica a fost cîndva tînără. Aveam şaptesprezece ani... Eu şi ceilalţi copii rămăsesem în oraş. O soră a bunicii avea grijă de noi. Papa se dusese în munţi ca să-şi îngrijească sănătatea. El şi cu Mamma stăteau într-un *pasanggrahan*, şi — îmi amintesc acum lucrul ăsta — l-au luat şi pe Harold cu ei. Da, îmi amintesc, Harold nu a fost cu noi. L-au luat cu ei : Harold era preferatul tatii... Acolo s-a înecat Papa. Într-o noapte, în *kali* [1]. Era agitat, nu putea să doarmă şi a alunecat în rîu. Îmi amintesc toate astea.
— Şi Papa a fost în *pasanggrahan* cu ei ?
— Da, tatăl tău a fost cu ei. Era pe atunci un băieţaş de treisprezece ani.
— Şi a *ştiut-o* încă de atunci ?
— Aşa a spus el ?
— Atunci el trebuie să ştie ceva... despre munţi, despre *pasanggrahan*...
— Ina, oare ce *poate* să fie ?
— N-am nici o idee, mătuşă, dar trebuie să fie ceva... în legătură cu bunica...
— Da, spuse mătuşa Stefanie, dintr-o dată precaută, dar orice ar fi, dragă... e atîta vreme de cînd s-a întîmplat. Dacă este ceva, probabil că e ceva... necurat. Să nu zgîndărim lucrurile. E atît de mult de atunci, acum şaizeci de ani. Şi bunica e atît de bătrînă...
Se opri. Şi ochii ei rotunzi de pasăre priveau fix şi clipeau. Parcă văzuse dintr-o dată ceva nedesluşit, ceva care se apropia, şi nu mai

[1] Rîu (malaeză).

voia să spună nimic. Nici măcar nu mai voia să știe. O neliniște plină de fiori, de amintiri vagi, încețoșate, înotau prin fața ochilor ei care nu încetau să clipească. Ar fi dorit să impună tăcere în privința asta. Nu era înțelept să pătrunzi prea adînc în întîmplările trecutului. Anii treceau, întîmplările treceau ; cel mai bine era să le lași să treacă, liniștit, să treci păcatele sub tăcere... Puterile Întunericului se ascund în mijlocul păcatelor. Iadul se ascunde în curiozitate. Iadul stă la pîndă asemenea sabatului diavolesc din cărțile și albumele lui Anton. Stătea ascuns în curiozitatea nesățioasă a Inei. Ea, mătușa Stefanie, era înspăimîntată de Iad ; ea dorea să ajungă în Rai. Ea nu mai voia să știe ce se întîmplase. Își închise ochii în fața amintirilor cețoase, și îi ținu închiși :

— Nu, dragă, repetă ea, *să nu* zgîndărim lucrurile. Ea nu va mai rosti nici un cuvînt și Ina era acum sigură că mătușa știa, că mătușa își amintea în orice caz ceva. Dar ea o cunoștea pe mătușa Stefanie : nu va mai vorbi de acum încolo. Întocmai ca Papa. Oare se ferea ? Oh, ce să fi fost, ce să fi fost oare ?

5

Dar mătușa Floor tocmai cobora, tîrșîind picioarele pe scări și săltîndu-și pieptul, în vreme ce unchiul Daan suna la ușa de la intrare. Bătrîna Anna era încîntată. Ei îi plăcea forfota celor din familie, adunați la parter, și

îi primea pe toți, cu o expresie de bucurie pe fața ei bătrînă și cu cuvinte blajine, politicoase, în vreme ce pisica cea grasă își încovoia spatele și coada pe sub fustele și printre picioarele ei. Bătrînul doctor Roelofsz coborî scările în spatele mătușii Floor, șchiopătînd din greu cu piciorul lui țeapăn. Pîntecele său enorm o împingea parcă înainte pe mătușa Floor, care pășea cu băgare de seamă, tîrșîindu-și picioarele, treaptă cu treaptă.

Mătușa Stefanie, bucuroasă să se descotorosească de Ina d'Herbourg, spuse :

— Acum mă duc *eu* sus.

O luă înainte, atingînd în trecere piciorul țeapăn al lui Roelofsz și își făcu loc spre scări, printre Daan și mătușa Floor. Grăbită și tulburată, înfricoșată de Ina, de păcat, de curiozitate, înspăimîntată de Iad, era cît pe aci să se împiedice de mîța care se strecurase printre picioarele ei.

— M-am gîndit că te voi găsi aici, Roelofsz, spuse unchiul Daan. Dacă nu te-aș fi găsit, aș fi pornit îndată să te caut.

— Aha-aha-aha, bine-bine-bine, așadar, iată-te din nou înapoi, Dercksz, spuse bătrînul doctor.

Își strînseră mîinile și Daan Dercksz se uită frămîntat la doctorul Roelofsz, ca și cînd ar fi vrut să-i spună ceva, dar ezită și o întrebă doar pe Ina, cu un glas șovăielnic :

— Nu te duci sus, Ina ?

— Nu, unchiule, îi răspunse Ina, cu o politețe prefăcută, încîntată să schimbe o vorbă cu doctorul Roelofsz. Mergi dumneata întîi. Zău,

mergi dumneata întîi. Pot foarte bine să mai aştept puţin. Am să aştept aici, jos.

Doctorul Roelofsz intră şi el cu Ina în salonaş, frecîndu-şi mîinile reci, şi spunînd că era mai cald aici decît sus, unde se face prea puţin foc. Bătrînului Takma nu-i era niciodată frig ; ardea totdeauna pe dinăuntru. Dar mătuşa Floor, care intrase şi ea în cameră pentru o clipă, pufni şi îşi scoase paltonul greu de blană. În timp ce o ajuta, Ina exclamă :

— Ce palton minunat, mătuşă !

— Oh, nu ştiu, copilă, spuse mătuşa Floor cu dispreţ. Nu e decît un palton vechi. Îl am de trrrei anni. Dar îmi prinde bine în Gholanda. E frumos şi căldurrros !

În sinea ei însă era mîndră de palton şi o şfichiui pe Ina cu ultimele sale cuvinte, accentuînd r-urile. Toţi trei stăteau jos şi Anna găsi că era atît de frumos din partea lor că veniseră, încît le aduse pe o tavă trei pahare cu vişinată.

— Sau aţi prefera să beţi ceai, doamnă Ina ?

— Nu, Anna, vişinata pe care o faci tu e delicioasă.

Slujnica ieşi bucuroasă, fericită de agitaţia din camerele de la parter, unde doamna cea bătrînă nu mai cobora niciodată. Aceste camere erau împărăţia ei, o împărăţie asupra căreia nici chiar însoţitoarea nu pusese stăpînire. Acolo stăpînea numai ea, Anna, care primea familia şi servea răcoritoare.

Ina gustă vişinata şi îi păru rău că mătuşa Floor a venit şi ea după ei în salonaş. Era foarte posibil ca bătrînul doctor, cam de aceeaşi

vîrstă cu bunica, să fi ştiut ceva dar nu era sigură, căci pînă şi unchiul Daan nu aflase decît de foarte puţină vreme, cu toate că Papa ştiuse de şaizeci de ani. De şaizeci de ani ! Era hipnotizată de trecutul acela atît de îndepărtat. Acum şaizeci de ani, acest bătrîn doctor suferind — care îşi încheiase cariera şi nu făcea altceva decît să îi ţină în viaţă pe bunica şi pe domnul Takma, cu ajutorul unui coleg mai tînăr — fusese odinioară un tînăr de douăzeci şi opt de ani, de curînd sosit în Java, unul dintre mulţii adoratori ai bunicii. Îl vedea stînd în faţa ei şi încerca să pătrundă mai adînc întîmplările ; curiozitatea sa ardea şi — întocmai ca o lupă puternică — îi dezvăluia o imagine care proiecta asupra trecutului o lumină nouă, străpungînd ceaţa deasă ce-l învăluia. Începu :

— Sărmanul Papa, nu se simte deloc bine. Mi-e teamă că se va îmbolnăvi. Este şi atît de deprimat. Da, mătuşă, de cînd l-a văzut din nou pe unchiul Daan. De mulţi ani nu ştiu să fi fost atît de întunecat. Ce să fie oare ? Nu poate fi vorba de bani...

— Nu, draga mea, nu e vorba de bani, deşi sîntem încă săraci lllipiţi pămîntului.

— Atunci ce l-a adus pe unchiul Daan în Olanda ? sări Ina repede.

Mătuşa Floor o privi prosteşte :

— Ce l-a adus... Pe cuvîntul meu, copilă, că nu ştiu. Unchiul vine cu rregularitate în Gholanda... pentru afaceri. Afaceri, totdeauna afaceri. Ce pun ei la cale acum, tatăl tău şi unchiul Daan, zău dacă ştiu : dar n-o să ne îmbogăţim

din asta. Și clătină din cap cu un aer nemulțumit, apropiindu-se de fața Inei. Sînt annni de cînd se tot află în treabă amîndoi.

— Bietul Papa ! spuse Ina suspinînd.

— Da-da-da, bine-bine-bine, exclamă doctorul, stînd deoparte și bălăngănindu-și pîntecele, îmbătrînim, îmbătrînim...

— Vorbește pentru tine, strigă mătușa Floor, supărată. Eu n-am decît șșșaizeci de ani.

— Numai șaizeci ? Aha, aha, mormăi doctorul. Numai șaizeci ? Credeam că ești mai bătrînă.

— Nu am decît șșșaizeci de ani, așa să știi ! spuse mătușa Floor mînioasă.

— Da-da, deci ești de aceeași vîrstă cu... cu... Ottilie... Bine-bine-bine.

— Da, spuse mătușa Floor. Sînt exact de aceeași vîrstă cu Ottilie Steyn.

— Șaizeci de ani... bine-bine, mormăi doctorul.

— Erai un om tînăr atunci, doctore, spuse Ina, cu un zîmbet.

— Da-da, copilă, da-da un om tînăr !

— Sînt cîțiva ani buni între dumneata și bunica, nu-i așa ?

— Da-da-da ! spuse doctorul Roelofsz, întărind această afirmație în chip vehement. O diferență de nouă ani, nouă ani... și față de Takma... de cinci ani... aha, da, cinci ani ! Asta e diferența dintre el și mine.

— Ce drăguț că dumneata, bunica și domnul Takma ați fost totdeauna apropiați, continuă Ina, cu blîndețe. Mai întîi în Indii... și apoi în urmă aici, la Haga.

— Da-da, am fost totdeauna apropiați...

— Și încă ce vechi ppprieteni, spuse mătușa Floor cu subînțeles.

Îi făcu însă cu ochiul Inei, ca să priceapă că, în ciuda diferenței de nouă ani dintre ei, doctorul Roelofsz fusese totuși un prieten foarte intim al bunicii.

— Doctore, spuse Ina deodată, este adevărat că acum șaizeci de ani... ? și se opri, neștiind ce să mai spună. Își începuse propozițiunea în chip viclean, apoi o întrerupse brusc, în mod deliberat. Bătrînul doctor avu un șoc. Pîntecele i se deplasă de la stînga spre dreapta, rezemîndu-se acum de piciorul sănătos.

— Ceee ? aproape țipă el.

Ochii i se învîrteau în orbite, în vreme ce o privea. Teroarea desfigura rotunjimea plină de riduri a capului său bătrîn și mare, fața lui de maimuță, complet rasă și gura suptă, căscată acum, în vreme ce saliva i se scurgea printre dinții tociți, peste buzele schimonosite de spaimă. Strînse pumnii și își ridică brațele bătrîne, cu pieile atîrnînd în cute moi, fleșcăite, lăsîndu-le apoi să cadă pe genunchi.

El știa. Ina își dădu seama imediat. Și reacționă ca și cum strigătul lui n-ar fi fost decît o exclamație provocată de neputința de a o auzi, din cauza surzeniei ; ea ridică glasul, cu politețe și calm, repetînd cuvintele ceva mai tare și articulîndu-le cu foarte multă claritate :

— E adevărat că acum șaizeci de ani, bunica, deși avea atunci treizeci și șapte de ani, era încă o femeie strălucitor de frumoasă ? Da, bătrînii ăștia se îngrijeau mai mult decît o facem

noi acum. Eu am patruzeci și cinci de ani, dar sînt o femeie bătrînă...

— Haide, haide, spuse mătușa Floor, o femeie bătrînă !

Și doctorul mormăi :

— Da-da-aha-oh, asta m-ai întrebat, Ina ?... Da-da, desigur bunica... era splendidă, era o femeie splendidă chiar atunci cînd trecuse de prima tinerețe...

— Ca să nu mai vorbim de Ottilie ! Ea avea patrrruzeci de ani, cînd Steyn s-a amorezat de ea.

— Da, spuse Ina. Nu a fost... chiar frumos din partea mătușii Ottilie, dar a însemnat o minunată confirmare a tinereții ei...

Se uita fix la doctor cu strălucirea aceea ascunsă în privirile ei de persoană distinsă, clipind zeflemitor. El ședea ghemuit în scaun, o masă informă, bătrînă, decrepită, ruina unui om, a unei ființe omenești, o maimuță bătrînă, bătrînă de tot, purtînd o haină lălîie, o vestă lălîie, care îmbrăcau trupul său mătăhălos. Groaza pieri din ochii lui, care se rostogoleau în fundul capului ; privirea îi alunecă spre stînga, iar capul spre dreapta. Părea că fusese cuprins de un fel de amețeală, după spaima și emoția cumplită, provocată de întrebarea Inei în legătură cu numărul șaizeci, numărul de rău augur. El încuviință dînd din capul său enorm, cu o privire sagace, iar în lumina iernatică de afară, creștetul său lucios se acoperi de pete strălucitoare.

— Da-da-da, bine-bine-bine, mormăi el, cu un aer aproape idiot.

Se ridică cu greutate în momentul cînd îl văzu pe Daan Dercksz coborînd, urmat de Stefanie și de bătrînul Takma, care refuza orice fel de ajutor la coborîtul scărilor. Anna găsea totuși că este de datoria ei să-l supravegheze și îl urmărea cu grijă, alungînd pisica, pentru că îi era teamă ca nu cumva să se strecoare printre picioarele bătrînului.

— Bunica e obosită, spuse Daan Dercksz.

— Atunci e mai bine să nu mă duc sus, spune Ina. Nu, Anna, cred că n-am să mă duc sus. Am să revin curînd, într-o altă zi. Bunica a avut atît de mulți oaspeți astăzi.

Totuși ea mai zăbovi o clipă și plecă apoi, bolnavă de curiozitatea nesatisfăcută care îi umplea sufletul ca o patimă fără saț. Mătușa Stefanie își luă și ea rămas bun spunînd că Mamma nu se simțea bine astăzi. Ultimul care plecă fu bătrînul Takma, urmărindu-și cu grijă fiecare pas, însă mergînd drept și țeapăn. Ina simți că și el trebuie să știe. Despre ce să fie vorba oare, ce putea să fie ? Bătrînii ăștia știau. Fiecare din ei știa !

— Haide să mergem acasă, Daan, spuse mătușa Floor. Trăsura noastră ne așteaptă.

— Pleacă tu, zise Daan Dercksz, șovăitor, vreau să vorbesc mai întîi cu Roelofsz. Sînt atît de bucuros că îl văd din nou...

— Ei, toată ziua vorbă, spuse mătușa Floor, totdeauna nemulțumită cînd bărbatul ei o lăsa singură. Atunci am să-ți trimit îndată trăsura înapoi...

Ea își luă rămas bun și ieși tîrșîind picioarele.

— Pot să vă conduc acasă, domnule Takma ? întrebă Ina.

Takma consimţi dînd din cap.

— Desigur, copilă, spuse el, luînd-o de braţ. Deşi se ţinea bine şi n-ar fi luat niciodată o trăsură, el socotea că este totdeauna mai sigur şi mai plăcut să îl însoţească cineva pe Nassaustraat, peste podul arcuit, pînă la el acasă în Mauritskade. El nu cerea niciodată să fie însoţit, dar accepta cu plăcere atunci cînd vreunul se oferea să o facă. Ina reflectă totuşi că nu va îndrăzni să-l întrebe ceva pe bătrînul domn Takma : închipuieşte-ţi că el ştie şi că ar putea avea un şoc pe stradă ! Ar fi suficient ca să-i provoace un atac. Nu ! Era prea prudentă ca să facă aşa ceva. Se simţea însă bolnavă, cu sufletul chinuit, ros de foamea curiozităţii. Ce putea să fie ? Şi cum va fi ea oare capabilă să afle pînă la urmă ?

Daan Dercksz rămase cu bătrînul doctor. Profilul său de papagal şi ochii lui rotunzi de pasăre — ochii mătuşii Stefanie — continuau să clipească. Părea cuprins de agitaţie, în vreme ce figura lui slabă se chircise parcă şi mai mult, alături de trupul uriaş al doctorului. Acesta se înălţa în faţa lui, siluetă deformată a unui Cavaler din Ordinul Templierilor, sprijinindu-se deopotrivă pe piciorul lui sănătos şi pe celălalt, care era scurt şi şchiop.

— Ei, Roelofsz, spuse Daan Dercksz, *sînt* bucuros că te revăd.

— Da-da-aha, au trecut aproape cinci ani de cînd ai venit ultima oară în Olanda... Bine-bine, e mult de atunci... Îmbătrînim, îmbătrînim... Nu te-ai aşteptat să-ţi găseşti mama atît de bine... Da-da, am s-o fac totuşi să atingă suta. Lasă c-ai să vezi, lasă c-ai să vezi... Poate că o să ne supravieţuiască tuturor, lui Takma şi mie, da-da...

— Da, spuse Daan Dercksz, Mamma este foarte puţin schimbată.

— Are un organism admirabil — da-da, totdeauna l-a avut aşa. Mintea îi este limpede, memoria bună, bine-bine-da-da, asta e o binecuvîntare la vîrsta ei...

— Ca şi Takma...

— Se ţine bine, se ţine bine, da-da. Mă rog-mă rog, îmbătrînim cu toţii... Şi eu, da-da, şi eu...

Dar Daan Dercksz era foarte agitat. Îi promisese fratelui său Harold că o să fie atent şi n-o să vorbească, dar de două luni de cînd ştia secretul, groaza îi ardea sufletul, sufletul unui om de afaceri care, oricît era el de bătrîn, încerca pentru prima oară o mare emoţie într-o chestiune fără nici o legătură cu afacerile lui. De aceea nu se mai putea stăpîni.

Casa era tăcută. Anna se întorsese la bucătăria ei, bătrîna rămăsese sus numai cu însoţitoarea. Un bec mic cu gaz de iluminat ardea în salonaş, un altul pe culoar. Întunecimea după-amiezii şi liniştea se strecurau încet în atmosfera căsuţei în care bătrîna trăise atît de mult, stătuse atît de mult în aşteptare, la ferestrele de sus, în fotoliul înalt.

— Roelofsz, spuse Daan Dercksz.

Era cu un cap mai scund decît doctorul. Îl apucă de un nasture al vestei.

— Da-da, spuse Roelofsz. Ce este Dercksz ?
— Roelofsz... Am auzit de întîmplare.
— Ce ? strigă doctorul ca un surd.
— Am auzit totul... în Indii.
— Ce ? strigă doctorul, care nu mai era surd, ci înspăimîntat.
— Am auzit *totul,* am auzit absolut tot...
Doctorul îl privi, rostogolind ochii în cap. Din buzele răsfrînte ale figurii lui de maimuţă, complet rasă, se prelingeau bale, în timp ce gîfîia, răspîndind un miros urît printre dinţii cariaţi.
La rîndul său, îl prinse pe Daan Dercksz de un nasture :
— Ce ai auzit ?
— Am auzit totul, repetă Daan Dercksz, am auzit totul... în Indii. Ştiu... ştiu totul.
— Ştii... totul ? Ah ? Ah ? Ştii totul ?... Ce... Ce ştii ?
— Despre... despre Mamma... Despre Takma... Despre...
Se priveau în ochi unul pe altul, cu uimire.
— Despre tatăl meu, spuse Daan Dercksz, şi vocea sa înfricoşată se preschimbă într-o şoaptă şovăielnică. Despre tatăl meu. Ceea ce ştii şi tu. Şi ai ştiut încă de atunci că Takma, în noaptea aceea, cînd era cu mama mea, i-a smuls tatălui meu arma ; un *kris* pe care i-l dăduse guvernatorul cu o zi în urmă...
— Ştii ? strigă doctorul. Ştii ? Oh, Dumnezeule ! Ştii asta ? Eu... eu n-am scos niciodată un *cuvînt.* Am optzeci şi opt de ani... dar n-am... n-am spus niciodată vreun *cuvînt.*

— Nu, dumneata n-ai spus nici un cuvînt... dar *baboe* care o slujea pe Mamma...
— Ma-Boeten ?
— Da, Ma-Boeten i-a spus fiului ei, un *mantri* din Tegal. Ma-Boeten a murit şi *mantri* a început să mă şantajeze. A venit la mine după bani. I-am dat. Îi voi da bani în fiecare lună.
— Deci ştii... Da-da-oh, Dumnezeul meu, da-da. Deci ştii, Dercksz, deci *ştii.*
— Da, ştiu.
— Ce ţi-a spus *mantri* ? Ce i-a spus Ma-Boeten ?
— Că tatăl meu a încercat să-l ucidă pe Takma cu un *kris*... Că Takma i-a smuls *kris*-ul, în vreme ce...
— În vreme ce ?... Da-da, în vreme ce ?
— În vreme ce Mamma... În vreme ce mama mea...
— Ei, ei ?
— L-a prins în braţe pe tatăl meu, pentru a-l împiedica...
— Oh, Doamne, da-da !
— Pentru a-l împiedica să se apere... iar Ma-Boeten, din spatele uşii, a auzit-o spunînd...
— Da... da-da... Oh, Doamne.
— A auzit-o spunînd : *„Te urăsc, te urăsc.* Te-am urît întotdeauna !“
— Da-da... Oh, Doamne !
„Te-am urît întotdeauna şi... şi îl iubesc pe Emile !“
— Da-da... şi apoi ?
— Şi apoi i s-a adresat lui Takma, aproape

strigînd : „Emile, înjunghie-l. Mai bine el decît tu !"

— Oh, Doamne !

Doctorul se prăbuși pe un scaun, o masă inertă.

— Deci tu *știi !* mormăi el. Sînt șaizeci de ani de atunci, da-da. Oh, Doamne, da-da. N-am vorbit niciodată despre asta, *niciodată !* Îmi plăcea atît de mult mama ta... Eu... eu... eu am făcut a doua zi o expertiză cadavrului.

— Da, ei l-au lăsat să fie tîrît de curent... în *kali.*

— Am făcut a doua zi o expertiză cadavrului și am... am înțeles... Înțelesesem dinainte, căci am văzut-o pe mama ta a doua zi dimineața și spunea vrute și nevrute, în delirul ei... iar eu... eu am promis... da, da, am promis că nu voi spune... Oh, Doamne, oh, Doamne, dacă ea... dacă ea ar fi consimțit să mă iubească ! Oh, Doamne, oh, Doamne ! Dercksz, Dercksz, Daan, eu niciodată... eu n-am spus niciodată vreun cuvînt... Și numai Dumnezeu știe ce or fi gîndit oamenii acum șaizeci de ani, da-da, acum șaizeci de ani... au vorbit... au trăncănit și iar au trăncănit... fără să știe adevărul... pînă cînd totul a fost uitat... pînă cînd a fost prea tîrziu pentru o nouă expertiză, după ce trecuseră atîtea luni... Eu niciodată, niciodată n-am spus un cuvînt... Oh, Doamne, nu-nu-nu-nu !

— Cînd am aflat, Roelofsz, n-am mai răbdat să stau în Indii. Am simțit că trebuie să-l văd pe Harold, să te văd pe dumneata, s-o văd pe Mamma, să-l văd pe Takma...

— *De ce ?*

— Nu știu. Trebuia să vă văd pe toți. Oh, cît trebuie să fi suferit ei ! Îmi pare rău de ea, de Takma. Trebuia să te văd, să stau de vorbă cu dumneata despre asta. Știam că dumneata...

— *Mantri* știa ceva... despre *mine ?*

— Prin Ma-Boeten.

— Da, ea a știut totul, cotoroanța !

— Și-a ținut gura ani de zile. Nici măcar n-am știut dacă mai trăia. Apoi i-a spus fiului ei. A crezut că Mamma murise. Băiatul cunoștea pe unii dintre servitorii noștri. A aflat că Mamma e încă în viață...

— Oh, Doamne ! Oh, Doamne, da-da !

— Îi dau o sumă fixă pe lună.

— Pînă cînd moare Mamma ?

— Da... pînă cînd moare ea.

— Oh, Doamne ! Oh, Doamne, da-da !

— Dar, ceea ce n-ai știut dumneata, Roelofsz...

— Ce... Ce ?... Ce n-am știut ?

— Ce n-ai știut dumneata este că Harold...

— Harold... fratele dumitale ?

— Știa !...

— Harold *știa ?*

— Da ! Da !

— Știa ? Cum de știa Harold ? Oh, Doamne ! Oh, Doamne ! *Cum* de știa Harold ?

— Harold știa... pentru că a văzut !

— A văzut ? Harold a văzut ?

— Era cu ei acolo, în munți, în *pasanggrahan.*

— Harold ?

— Avea treisprezece ani pe atunci. S-a trezit din somn ! I-a văzut pe Mamma, pe Takma și pe Ma-Boeten. I-a văzut cum duceau trupul tatălui său. A călcat în sîngele tatălui său, Roelofsz ! Avea treisprezece ani ! Avea treisprezece ani ! N-a uitat niciodată ce a văzut atunci ! Și a știut din totdeauna, toată viața sa, de-a lungul întregii sale vieți !

— Oh. Doamne ! Oh, Doamne !... Oh, dragul meu... Să fie adevărat ! Să fie oare *adevărat ?*

— E adevărat ! Mi-a spus-o el însuși.

— Și nici el... n-a vorbit niciodată ?

— Nu, n-a vorbit niciodată !

— E un băiat bun, da-da, unul dintre cei mai buni băieți. El nu vrea să arunce dizgrația... o, Doamne... asupra bătrînei sale mame... Daan, Daan... Oh, Doamne !... Daan, să nu vorbești niciodată, să nu vorbești *niciodată !*

— Nu, nu voi vorbi. Ți-am spus-o ție și lui Harold, pentru că eu îi împărtășesc lui totul : chestiuni de afaceri și... totul. El m-a ajutat deseori... M-a ajutat în Indii, într-o afacere păcătoasă pe care am avut-o acolo... pe vremea mea... da... Oh, Doamne... pe vremea mea ! Am discutat totdeauna *orice* cu Harold. Vorbesc cu dumneata pentru că mi-am dat seama că știi...

— Bine-bine, da-da-da... Dar Daan Dercksz, să nu mai vorbești cu nimeni.

— Nu, nu, n-am să vorbesc cu nimeni altcineva.

— Nici cu Stefanie, nici cu Anton, nici cu Ottilie...

— Copilul *lor*...

— Da-da, copilul ei și al lui. Taci-taci, Daan, astea sînt lucruri atît de *vechi*, toate au trecut !

— Măcar de-ar fi trecut ! Dar nu au trecut... atîta vreme cît Mamma... și Takma... sînt încă în viață !

— Da-da, da-da, ai dreptate : atîta vreme cît trăiesc încă, aceste lucruri n-au trecut... Dar, oh, sînt atît de bătrîni, și el, și ea ! Nu va mai dura mult. Lucrurile acestea se duc, se duc... cu încetul, dar se duc... Da-da, e atît de mult de atunci... Și oamenii nu se mai interesează de nici unul dintre noi... Odinioară, da, odinioară ei, oamenii, aveau obiceiul să vorbească... despre Mamma și Takma, și despre copii, despre Anton, despre dumneata... și despre scandalul acela din Indii... despre Ottilie : au vorbit o mulțime despre Ottilie... Acum totul a trecut... Continuă să treacă... Sîntem bătrîni... da-da... sîntem bătrîni...

Se prăbuși din nou în scaun : o masă informă de carne, frîntă, îndoită peste pîntec. Se aplecase de parcă ar fi fost gata să se prăvălească pe podea.

În clipa aceea se auzi sus un strigăt ascuțit, înăbușit dar sfredelitor, care părea să izbucnească dintr-un gîtlej de om bătrîn pe punctul de a fi strangulat ; și aproape în același timp, se auzi ușa de sus deschizîndu-se și însoțitoarea strigînd :

— Anna... Anna, vino repede !

Daan Dercksz era un om bătrîn. Îl străbătu un fior pe șira spinării, ca un duș rece. Doc-

torul se ridică, clătinîndu-se pe picioare, își îndreptă în sfîrșit trupul diform și strigă :

— Ce e acolo ? Ce e acolo ?

Și cei doi bărbați se repeziră în sus pe scări cît putură de repede, urmați de Anna.

În salonaș erau aprinse două lămpi și bătrîna stătea dreaptă în scaunul ei. Ochii, ieșiți din orbite, priveau fix, cu o groază cumplită, gura îi rămăsese deschisă după strigătul care-i țîșnise din gîtlej și părea o gaură întunecată ; ținea un braț ridicat, arătînd cu degetul întins spre colțul camerei, lîngă scrinul chinezesc. Stătea așa, parcă împietrită, țeapănă : țeapănă era privirea încremenită și gura deschisă, țeapănă întreaga figură bătrînă, schimonosită de o spaimă grozavă ; brațul rigid, într-un gest încremenit, de parcă n-ar fi fost în stare să-l mai lase în jos vreodată. Iar însoțitoarea și Anna, care se îndreptau amîndouă îngrijorate către ea, întrebară :

— *Mevrouw, mevrouw,* ce se întîmplă ? Nu vă simțiți bine ? Nu vă simțiți bine ?

— Aco-lo ! silabisi bătrîna. *Acolo ! Acolo !*

Avea o privire fixă și continua să arate cu degetul. Cei doi bărbați apărură în cadrul ușii și, în mod instinctiv, întoarseră cu toții ochii către colțul camerei, lîngă scrinul chinezesc. Dar nu se vedea nimic acolo, nimic, din ceea ce vedeau ochii bătrînei, nimic din ceea ce vedea ea — și numai ea — înfățișîndu-i-se în fața ochilor, nimic din ceea ce vedea crescînd necontenit, pînă la paroxismul remușcării ce o copleșise ani de-a rîndul... Dar iată că văzu din nou, văzu timp de zece, douăzeci de

secunde, secunde în care rămase împietrită, țeapănă, iar sîngele bătrîn îi îngheță în vine. Abia acum resimți șocul ; mîna îi căzu în poală, iar trupul i se prăvăli din nou peste perna de pe fotoliul cu spetează înaltă. Ochii i se închiseră...

— Stăpîna a mai avut asemenea crize și înainte, spuse bătrîna Anna, în șoaptă.

Toți, toți cu excepția lui Daan Dercksz, știau că mai avusese asemenea crize. Se adunară în jurul ei. Nu leșinase. Deschise ochii îndată și îl recunoscu pe doctor, le recunoscu pe cele două femei, dar nu-l recunoscu pe fiul ei Daan. Ea se uită la el și fu străbătută de un fior, parcă izbită de o asemănare.

— Mamă, mamă, strigă Daan Dercksz.

Ea continua să-l privească, dar își dădu seama că nu era o materializare a ceea ce văzuse mai înainte, înțelese că era un fiu care semăna cu tatăl său, bărbatul pe care întîi îl iubise și apoi îl urîse. Ochii ei încetară să mai privească, dar crețurile de pe față în urma spaimei cumplite prin care trecuse, rămaseră întipărite în șanțurile lor adînci, de parcă ar fi fost gravate și încrustate.

Anna îi freca mîna și încheietura mîinii cu o mișcare blîndă, regulată, ca un ușor masaj, pentru a o readuce cu totul în simțiri... pînă cînd sîngele bătrîn se subție și se puse din nou în mișcare.

— În pat, murmură bătrîna. În pat... Cei doi bărbați ieșiră, lăsînd-o în grija femeilor. La capătul scărilor, camerele de la parter, slab luminate, pline de umbre și tăcute ca un mor-

mînt, erau lugubre. Daan Dercksz îl luă de braţ pe Roelofsz, iar doctorul şchiopăta din greu coborînd scările, sprijinindu-se cînd pe piciorul sănătos, cînd pe cel bolnav.

— Ce-o fi văzut ? întrebă Dann Dercksz.

— Ssst, spuse bătrînul doctor. Da-da... da-da...

— Ce-a văzut ?

— L-a văzut... pe Dercksz ; l-a văzut pe... *tatăl tău...*

În bucătărie pisica mieuna înspăimîntată.

6

Mătuşa Adèle Takma, cu legătura ei de chei pe braţ, ieşi încet pe coridor cu un aer aferat. Îl văzuse pe factorul poştal şi spera să fi primit o scrisoare de la Elly. Lot şi Elly erau la Florenţa şi lucrau amîndoi sîrguincios la Biblioteca Laurentiana şi la Arhive, unde Lot aduna material pentru o lucrare istorică despre familia Medici. Ajunseseră pînă la Napoli şi, îndreptîndu-se spre casă, obosiţi de atîta peisaj — Italia era cu totul nouă pentru Elly — se opriseră la Florenţa. Locuiau la o pensiune şi lucrau acum împreună. Elly părea fericită şi trimitea scrisori pline de entuziasm.

Mătuşa Adèle se uită în cutia de scrisori. Da, era o scrisoare de la Elly adresată bunicului. Mătuşa Adèle îi citea totdeauna scrisorile cu voce tare. Era atît de plăcut ! Şi la urma urmei, scrisoarea i se adresa şi ei. Da, copiii erau

siguri că vor mai sta în străinătate încă trei luni — se aflau la începutul lui ianuarie — şi apoi plănuiseră să se instaleze în mod discret la Steyn şi la Mamma, dar pentru puţin timp, ca să vadă dacă lucrurile vor merge bine. Dacă nu vor merge bine, vor lua-o iarăşi frumos din loc şi îşi vor urma propria cale : erau încă însetaţi de călătorii şi nu se preocupau să se aşeze la casa lor. Ottilie era la Londra, unde îi avea pe cei doi băieţi ai ei : John şi Hugh Trevelley. Mary era măritată în India. Mamma nu fusese în stare să rămînă singură ; şi apoi nu făcea desigur nici un rău ducîndu-se să-i vadă pe cei doi fii... dacă băieţii ăştia doi n-ar fi fost atît de hrăpăreţi. Aveau mereu nevoie de bani. Mătuşa Adèle o ştia de la Elly şi de la Lot.

Isprăvi ce avea de trebăluit jos, încuie cămara şi îşi făcu de lucru ici şi colo, netezind cutele unei feţe de masă, îndreptînd cîte un scaun. Nu va mai avea nevoie să coboare, aşa că putea să-i citească în linişte bătrînului scrisoarea de la Elly. Lui îi plăcea totdeauna să asculte scrisorile de la Elly, pentru că fata scria într-un stil isteţ şi vioi ; scrisorile ei îi înveseleau totdeauna dimineţile şi el le citea şi le recitea deseori, după prima lectură a mătuşii Adèle.

Mătuşa Adèle urcă scările, bucuroasă că avea scrisoarea şi bătu la uşa de la biroul bătrînului. El nu-i răspunse şi, crezînd că trecuse la el în dormitor, se îndreptă într-acolo. Uşa era deschisă şi intră. Cealaltă uşă, dintre dormitor şi birou, era deschisă şi ea, aşa că

păşi înăuntru. Bătrînul stătea în scaunul lui obişnuit, în faţa biroului.

Adormise. Se lăsase moale pe scaun şi mătuşa Adèle fu surprinsă cît arăta de mic. Parcă în timpul somnului s-ar fi împuţinat. Ochii păreau să fie închişi, iar mîna îi rămăsese în sertarul deschis al biroului. Coşul de hîrtii se afla lîngă el ; pe birou erau hîrtii şi scrisori răvăşite.

„A adormit", îşi spuse ea.

Şi, ca să nu-l trezească, se furişă afară în vîrful picioarelor prin uşa deschisă. Nu voia să-i tulbure odihna, de îndată ce nu se trezise singur, atunci cînd ea intrase. Era atît de bătrîn, atît de bătrîn...

Îi părea rău că trebuia să mai aştepte pînă să citească scrisoarea de la Elly. Nu mai avea nimic de făcut ; îndatoririle ei casnice se isprăviseră ; cele două servitoare îşi vedeau liniştite de treabă. Şi mătuşa Adèle se aşeză la fereastra sufrageriei, cu punguţa de chei alături, bucuroasă că totul era bine orînduit, şi îşi citi ziarul de dimineaţă, care tocmai sosise. I-l va duce şi bătrînului îndată. Afară ningea. O pace liniştită, albă, se aşternea somnoroasă peste cameră, peste casă. O clipă se auzi glasul uneia dintre slujnice, care se depărta treptat înspre bucătărie. Mătuşa Adèle parcurse în linişte cele patru pagini ale ziarului.

Apoi se ridică, luă punguţa cu chei, scrisoarea şi ziarul şi se duse din nou sus. Bătu la uşa biroului. Dar bătrînul nu-i răspunse şi atunci intră. El continua să şadă în scaunul lui, în aceeaşi poziţie, de om care doarme, întocmai ca prima oară. Dar trupul lui arăta şi mai împuţinat — oh, cît era de micuţ — în haina lui scurtă.

Mătuşa Adèle tresări şi se apropie de el. Văzu că ochii nu erau închişi, ci priveau sticloşi în depărtare... Ea păli şi începu să tremure. Cînd ajunse aproape de bătrîn, îşi dădu seama că murise.

Era mort. Moartea îl ajunsese din urmă. O atingere uşoară fusese destul ca să-i încremenească pentru totdeauna sîngele în vinele istovite. Era mort şi — s-ar fi zis — murise fără zbucium ; murise pur şi simplu pentru că moartea a venit şi şi-a aşezat degetul rece pe inima şi pe fruntea sa.

Mătuşa Adèle începu să tremure şi izbucni în plîns. Îngrozită, sună şi le chemă pe fete, care urcară amîndouă repede, în fugă.

— Domnul cel bătrîn a murit, strigă mătuşa Adèle, printre sughiţuri.

Cele două servitoare începură şi ele să plîngă. Erau trei femei cu desăvîrşire singure acum.

— Ce să facem, domnişoară ?

— Keetje, spuse mătuşa Adèle, du-te repede la doctorul Thielens şi de acolo la domnul Steyn de Weert. Nu ştiu pe nimeni altcineva. Stăpînul vostru nu avea relaţii. Dar domnul Steyn de Weert ne va ajuta cu siguranţă. Ia o trăsură şi du-te imediat. Adu-l îndată aici pe domnul Steyn. Doamna Steyn este la Londra. Du-te, Keetje, du-te repede !

Fata plecă plîngînd.

— A murit, spuse mătuşa Adèle. Doctorul nu poate face nimic pentru el, dar trebuie să dea un certificat. Door, tu şi cu mine îl vom întinde pe domnul în pat şi îl vom dezbrăca încetişor...

Îl ridicară din scaunul lui; mătuşa Adèle îl ţinea de cap, iar Door de picioare; în braţele femeilor, trupul lui nu avea nici o greutate. Era atît de uşor, atît de uşor! Îl întinseră pe pat şi începură să-l dezbrace. Cînd o aşezară pe speteaza unui scaun, haina se rotunji la spate, păstrînd încă forma spinării bătrînului.

Keetje îl găsi acasă pe Steyn de Weert şi veni înapoi cu el, în trăsură; lăsară o vorbă doctorului Thielens acasă: doctorul era plecat. Mătuşa Adèle îl întîlni pe Steyn în hol. O pace blîndă, albă, se lăsase peste camerele mari de jos, care parcă dormitau; afară, ninsoarea cădea mai deasă ca oricînd.

— N-am ştiut pe cine aş fi putut să chem, în afară de dumneata, Steyn, strigă mătuşa Adèle, suspinînd. Am trimis după dumneata şi pentru că ştiam — bătrînul mi-o spusese — că eşti executorul lui testamentar. Da, a murit. S-a stins ca o lumînare... Azi dimineaţă i-am dus micul dejun, ca de obicei. El a venit, s-a aşezat la masa lui, s-a uitat prin nişte hîrtii. Apoi am primit o scrisoare de la Elly şi m-am dus sus cu ea. L-am găsit... adormit, aşa credeam eu. Am plecat, ca să nu-l trezesc, dar cînd m-am întors stătea în aceeaşi poziţie. Era mort. A murit, Steyn... Avea aproape nouăzeci şi patru de ani.

Steyn rămase cu mătuşa Adèle pînă cînd doctorul a întocmit şi a semnat certificatul de deces; Steyn va avea grijă de tot ce trebuie. El îi telegrafie soţiei sale la Londra. Mătuşa Adèle îl rugase s-o facă; le telegrafie lui Lot şi Elly, la Florenţa. Ei nu vor putea desigur să se înapoieze la timp pentru a lua parte la înmormîntare. Se duse apoi imediat la cumnatul rău, Harold Dercksz, pe care îl găsi acasă, îndată după ce luase prînzul.

— Harold, îl întrebă el, ce vom face cu Mamma? Nu-i putem spune, nu-i aşa?

Harold Dercksz se prăbuşi în scaun. Îl găsise într-una din zilele sale rele: gemea de durere, faţa îi era răvăşită de suferinţă, iar respiraţia i se smulgea din piept, în spasme, în vreme ce dădea glas amărăciunii sale.

— A... bătrînul a... murit?

Nu mai spuse nimic altceva şi gemu mai departe.

— Te simţi atît de rău? îl întrebă Steyn.

Harold Dercksz încuviinţă, dînd din cap.

— Să trimit după doctorul Thielens, să vină să te vadă?

Harold Dercksz protestă cu o mişcare a capului.

— Nu poate face nimic. Mulţumesc, Frans. Ştiu eu ce trebuie să fac pentru asta: important este să nu-i dau atenţie...

Deveni din nou tăcut şi rămase cu privirea pironită. Îşi ferea ochii cu mîna pentru că lumina de afară, reflectată de zăpadă, îi izbea faţa în chip dureros. Şi continuă să respire cu spasme surde, neregulate... Bătrînul

murise... Bătrînul murise... În sfîrşit... Întîmplarea... Teribila Întîmplare trecea. Nu trecuse însă de tot, dar se tîra, foşnea, îl urmărea cu privirea, cu ochii săi ficşi, de nălucă, pe care îi ştia încă din copilărie ; dar trecea, trecea... Oh, cum aşteptase, cum aşteptase moartea bătrînului ! Îl urîse pe ucigaşul tatălui său, care îi fusese drag cînd era copil ; dar, mai întîi copil fiind, apoi ca tînăr, a tăcut şi a făcut-o pentru mama sa ; a tăcut timp de şaizeci de ani. Abia acum, de puţin timp, vorbise cu Daan, care a venit din Indii înfricoşat, căci aflase totul, ştia totul, abia acum, după moartea *baboe*-i, care vorbise cu fiul său, *mantri*... Îl urîse, pe ascuns, în sinea lui, îl urîse pe ucigaşul tatălui său. Apoi ura lui s-a mai potolit ; ajunsese să înţeleagă pasiunea şi legitima apărare în caz de crimă. Apoi îi fu milă de bătrînul care avusese de purtat povara remuşcării în toţi aceşti ani ; mila sa căpătă apoi forma compătimirii, a unei compătimiri adînci, înfiorate, pentru amîndoi, pentru Takma şi pentru mama sa...

„Înjunghie-l ! Mai bine el, decît tu !" Oh, cîtă patimă, cîtă ură în femeia care fusese, cu ani în urmă, o femeie tînără şi mereu fermecătoare, femeia care îşi tîra acum ultimii ani de viaţă. Oare îşi amintea ? Îşi amintea oare, în vreme ce stătea în fotoliul ei cu spetează înaltă, în penumbra roşiatică a perdelelor de la ferestre ?... El, Harold Dercksz, dorise mult moartea lui Takma, dorise moartea mamei sale... pentru ca Întîmplarea, teribila Întîmplare să se şteargă cu desăvîrşire pentru amîndoi aceşti bătrîni, să se afunde în adîncimile trecutului... O dorise... şi acum bătrînul a murit !

Harold Dercksz şopti din nou :

— Nu, Frans, spuse el, cu vocea sa blîndă, ştearsă, nu putem să-i spunem mamei... Dă-ţi seama cît e de bătrînă...

— Aşa m-am gîndit şi eu. Trebuie să-i ascundem cu orice preţ moartea bătrînului... N-o să i-o putem ascunde însă doctorului Roelofsz... O să fie o lovitură pentru el.

— Da, spuse Harold Dercksz. I-ai telegrafiat Ottiliei ?

— Adèle spune că trebuia s-o fac.

— Da, spuse Harold Dercksz. Ea este... ea este fata lui.

— Ea o ştie oare ? N-am vorbit niciodată despre asta cu ea.

— Nici cu Mamma, n-am vorbit niciodată despre asta. Cred că Ottilie bănuieşte. Tu eşti executorul testamentar...

— Aşa spune Adèle.

— Da, zise Harold Dercksz. Trebuie să fi lăsat cea mai mare parte din banii săi... lui Elly... şi Ottiliei. Cînd o să fie înmormîntarea ?

— Luni.

— Lot şi Elly nu vor fi aici.

— Nu. Nu e posibil să-i aşteptăm.

— Cortegiul funebru va trece prin Nassaulaan ?

— E în drumul către cimitir.

— E preferabil să ocolească... să nu treacă pe lîngă casa Mammei. Ea stă tot timpul la fereastră.

— O să aranjez eu asta.

— Cît de repede poate să ajungă Ottilie aici ?

— Poate să ia diseară cursa de noapte.

— Da, sigur că așa va face. Ea bănuiește... ea bănuiește totul ; ținea foarte mult la bătrîn, și el la ea.

— Trebuie să plec, Harold. Vrei să fii drăguț să-l anunți pe doctorul Roelofsz ?

— Am s-o fac negreșit. Dacă mai pot fi de folos cu altceva și după aceea...

— Nu, mulțumesc.

— Să ne întîlnim la Mamma astăzi după-amiază. Trebuie să prevenim familia, pe cît e cu putință, ca nu cumva să scape vreo vorbă față de Mamma ; trebuie să-i ascundem acest lucru. Șocul ar putea s-o omoare...

Și Harold reflectă în sinea lui că numai dacă va muri și ea Întîmplarea se va spulbera ; dar ei nu aveau nici un drept s-o omoare.

Cînd Steyn deschise ușa, dădu peste Ina care se afla pe coridor. Stătuse la fereastră și îl văzuse venind ; și, curioasă să știe ce voia să vorbească cu tatăl ei, s-a furișat sus și a ascultat ca din întîmplare.

— Bună dimineața, Steyn, spuse ea. Nu-i spunea „unchiule“ din cauza diferenței foarte mici de vîrstă dintre ei. S-a întîmplat ceva ?

O știuse înainte de a-l fi întrebat.

— Bătrînul Takma a murit.

— Ina, îi spuse tatăl său, fii atentă să nu spui nici o vorbă bunicii. Vrem s-o ascundem față de ea. Ar fi o lovitură cumplită pentru bătrînă. Ar putea să-i fie fatală...

— Da, răspunse Ina, nu-i vom spune nimic bunicii. Domnul Takma era un om avut, nu-i așa ? Bănuiesc că Elly va moșteni totul...

— Nu știu, spuse Steyn. Probabil.

— Lot și Elly se trezesc, așa deodată, bogați.

— N-ai să uiți Ina, nu-i așa ? îi spuse tatăl său.

El îi strînse mîna lui Steyn și plecă direct la Roelofsz.

— A murit cumva în timpul nopții ? îl întrebă Ina pe Steyn.

Acesta îi dădu detalii. O informă că le telegrafiase lui Lot și soției sale, precum și mătușii Ottilie.

— De ce mătușii Ottilie ?

— Pentru că... spuse Steyn, șovăind și regretînd că îl luase gura pe dinainte. E mai bine ca ea să fie aici.

Ina înțelese. Mătușa Ottilie era fiica bătrînului Takma. Era sigură că îi lăsase ceva prin testament.

— Cîți bani crezi că va lăsa bătrînul ?... N-ai nici o idee ? Oh, nu pentru că m-ar interesa să o știu ; problemele bănești ale altora sînt *le moindre de mes soucis !...* Steyn, nu-l găsești pe Papa foarte deprimat ? E în starea asta de deprimare de cînd l-a văzut din nou pe unchiul Daan... Steyn, dumneata nu știi de ce a venit unchiul Daan în Olanda ?

Continua să fie roasă de curiozitate și rămase tot nesatisfăcută. Zile și săptămîni la șir fu chinuită de foamea mistuitoare de a ști. Nu știa către cine să se mai îndrepte. Nesa-

ţul de a afla nu-i dădea pace nici o clipă. În ultima vreme îi tulburase somnul. Încercă să reia subiectul cu mătuşa Stefanie, pentru a izbuti să afle cu orice chip taina, dar mătuşa Stefanie îi spusese apăsat că ea — oricare ar fi secretul — *refuza* să ştie, pentru că nu vrea să aibă în nici un fel de-a face cu păcate vechi şi lucruri necurate. Ele nu o priveau pe ea, chiar dacă aveau legătură cu mama ei. Pe păcătoşi îi aşteaptă Iadul. Şi după predica de pocăinţă a mătuşii Stefanie, Ina înţelese că nu va mai scoate nimic de la ea, nici măcar descrierea acelei imagini tulburi pe care ochii mătuşii o vor fi întrezărit pentru o clipă. Ce era, ce putea să fie lucrul acela pe care Papa îl ştiuse de şaizeci de ani, unchiul Daan îl aflase abia de curînd şi care îl adusese în Olanda? Oh, către cine, către cine să se îndrepte?

Nu, Steyn nu ştia nimic şi fu surprins de întrebarea ei, gîndindu-se că Daan trebuie să fi avut de discutat afaceri cu Harold, ca de obicei. Şi plecă grăbit la Stefanie, Anton, Daan şi Floor, la soţii Van Wely. Îi făcu să înţeleagă pe toţi că moartea bătrînului trebuia tăinuită Mammei. Copiii ei fiind conştienţi de această necesitate, i-au promis să ascundă mamei lor moartea omului de care ea rămăsese atît de mult legată, pe care îl văzuse stînd în faţa ei, pe fotoliul de lîngă fereastră, aproape în fiecare zi. Şi Steyn s-a înţeles cu toţi să nu-i spună decît că domnul Takma nu se simte bine şi nu are voie să iasă din casă... şi s-o ţină aşa mai departe, oricît ar

fi fost de greu. Apoi Steyn se duse la mătuşa Adèle, care îl întrebă:

— Steyn, n-am putea să facem ordine printre hîrtiile acelea din biroul bătrînului. E o harababură acolo! Au rămas aşa cum le-a lăsat el.

— Ar fi mai bine să aşteptăm pînă cînd se vor întoarce Lot şi Elly, spuse Steyn. Tot ce ai de făcut este să încui uşa camerei. Nu e nevoie să sigilezi nimic. Am vorbit cu avocatul.

El plecă, iar mătuşa Adèle rămase singură în casa morţii, în spatele obloanelor închise. Doamna cea bătrînă din Nassaulaan, care se afla atît de aproape, nu vedea pe nimeni cu excepţia copiilor şi nepoţilor ei; ea nu va afla. Luni va fi înmormîntarea. Lot şi Elly nu erau aşteptaţi să ajungă acasă mai devreme de miercuri. Era greu pentru ei, bieţii copii, să fie astfel tulburaţi în mijlocul lucrului lor din Italia. Dar — pentru lumea din afară — Elly era considerată încă drept singura rudă a bătrînului şi ea era moştenitoarea lui...

Mătuşa Adèle nu era o hrăpăreaţă. Însă bătrînul trebuie să-i fi lăsat cu siguranţă o moştenire frumoasă. Era sigură de asta. Ceea ce o întrista era însă obligaţia de a părăsi casa aceea mare; locuise atîta vreme acolo, o îngrijise atîta timp pentru bătrîn. Era ataşată de casă, ţinea la fiecare din mobilele ei... Oare Elly o va mai păstra? Credea că nu o va face, căci lui Elly casa i se părea mohorîtă. Pe de altă parte, va fi prea mare, gîndea mătuşa Adèle. Nu încăpea nici o îndoială: Elly va

moşteni banii împreună cu Ottilie Steyn... Desigur... oamenii vor cleveti, deşi poate nu chiar atît de mult. Ca să spunem aşa, bătrînul era mort pentru toţi ceilalţi oameni, cu excepţia familiei Dercksz. Şi în afară de doctorul Roelofsz toţi cei din generaţia lui muriseră. Singurii supravieţuitori din această perioadă erau doamna cea bătrînă şi doctorul... Da, ea, mătuşa Adèle, va trebui cu siguranţă să părăsească această casă, şi la gîndul ăsta i se umplură ochii de lacrimi. Cît de bine era întreţinută pentru o casă atît de veche! Ceea ce regreta era faptul că Steyn nu consimţise să facă ordine printre hîrtiile de pe birou. El încuiase uşa şi îi dăduse cheia. Aceea era singura cameră, din toată casa asta curată, în care domnea neorînduiala şi praful. Lîngă birou, în dormitorul său, zăcea bătrînul; în seara asta urma să fie depus în coşciug. Steyn şi doctorul Thielens vor fi de faţă. În jurul mortului casa întreagă era liniştită şi curată, cu excepţia prafului şi a dezordinii din birou. Gîndul acesta o irita pe mătuşa Adèle. Şi, în după amiaza aceea, luă cheia şi intră acolo. Camera rămăsese exact aşa cum o lăsase atunci cînd l-au ridicat pe bătrîn din scaunul său — cît fusese de uşor, oh, cît de uşor! — şi l-au aşezat în patul lui şi l-au dezbrăcat...

Mătuşa Adèle deschise ferestrele. Aerul răcoros pătrunse înăuntru şi ea îşi înfăşură mai strîns umerii cu şalul său de lînă. Stătu la îndoială o clipă, cu cîrpa de praf în mînă, neştiind de unde să înceapă. Unul dintre sertarele biroului rămăsese deschis; pe masă se aflau hîrtii, un coş de hîrtii alături, alte hîrtii zăceau pe podea. Nu, nu putea să lase lucrurile aşa; era o faptă bună şi nu o impietate faţă de bătrînul care zăcea fără viaţă în camera de alături, să pună puţină ordine peste tot. Ea adună ce găsi pe masă şi îngrămădi totul într-o mapă de scrisori. Şterse biroul de praf, aşeză totul frumos, împinse sertarul deschis şi îl încuie. Ridică apoi ceea ce căzuse pe podele şi tresări, căci văzu o scrisoare ruptă, o scrisoare ruptă în două. Bătrînul rupsese scrisori... Îşi dădu seama de acest lucru uitîndu-se în coşul de hîrtii în care se vedeau, ca nişte pete albe, bucăţelele de hîrtie. Scrisoarea aceasta îi scăpase din mîini fără îndoială în ultima clipă a vieţii lui, cînd venise moartea şi i se furişase în inimă şi în creştet. Nu avusese destulă putere să rupă în bucăţele mai mici scrisoarea pe care o înjumătăţise; cele două bucăţi îi alunecaseră printre degete şi el însuşi alunecase dincolo de viaţă. Mătuşa Adèle era zguduită; o podidiră lacrimile. Rămase cu privirea pironită, şovăind, cu cele două bucăţi de hîrtie în mînă.

Să le rupă şi pe astea? Să le pună în mapă pentru Steyn? Mai bine să le rupă. Bătrînul intenţionase să le rupă. Şi rupse cele două bucăţi în patru...

În clipa aceea un imbold de nestăpînit o făcu să-şi îndrepte privirea către peticul de hîrtie de deasupra. Nu s-ar putea spune că era curiozitate, căci nici măcar nu-i trecea prin minte că ţinea în mînă altceva decît o scrisoare foarte nevinovată. Bătrînul păstrase atît

de multe ! O scrisoare, printre alte o sută, pe care socotise că ar fi fost bine să o distrugă. Nu s-ar spune că era curiozitate ; era un îndemn din afară, o forţă care o constrîngea să acţioneze împotriva bunei sale credinţe. Ea nu putu să-i reziste şi citi. Pe măsură ce citea, îi încolţea în minte, cu toată limpezimea, ideea de a rupe scrisoarea de tot şi de a arunca bucăţelele la coş.

Totuşi nu făcu asta, ci continuă să citească. Mătuşa Adèle era o femeie simplă, placidă, care ajunsese în chip liniştit la anii maturităţii ; avea un sînge sănătos, netulburat, străin de orice pasiune violentă. Lecturile nu-i atinseseră sufletul şi ea socotea că frazele înflăcărate fuseseră inventate de scriitori, de dragul literaturii. Faptul că asemenea cuvinte puteau fi scrise aşa cum erau cele pe care le citea, pe o hîrtie îngălbenită de vreme, cu o cerneală pe care timpul o decolorase, o umplea de consternare, de parcă o flacără stacojie ar fi izbucnit din spuza mocnită pe care ea o scormonea. Nu-şi închipuise niciodată că ar fi putut să existe un asemenea lucru. Nu ştiuse că puteau fi astfel exprimate cuvinte pătimaşe, violente. O hipnotizau. Căzu în scaunul bătrînului şi citi, incapabilă să facă altceva decît să citească. Citea despre întîmplări arzătoare, despre o pasiune pe care n-ar fi bănuit-o niciodată, despre o comuniune a trupului cu sufletul, o contopire a sufletelor, o contopire a trupurilor, înfăptuită doar pentru a uita, pentru a uita cu orice chip. Ea citea, furată de frenezia cuvintelor, despre o nebunie înflăcărată ce se hrănea din ea însăşi pentru a scufunda şi a anihila două fiinţe, pe fiecare în sufletul celuilalt şi, prin sărutări tăinuite, a-i face să ardă şi să se contopească în uitare, în uitare...

Să te contopeşti cu sufletul celuilalt şi să nu fii tu niciodată... să fii laolaltă totdeauna... Să fii nedespărţit pe veci, într-o nepotolită pasiune... Să rămîi astfel, nedespărţit, şi să uiţi... Mai ales să uiţi ! Oh, Doamne, să uiţi... Această unică noapte, această noapte !... Şi printre cele dintîi cuvinte purpurii, aprinse, începu să şiroiască purpuriul sîngelui... Din cuvintele de dragoste pătimaşă izvorau cuvinte de ură pătimaşă... Bucuria nebună pe care ura aceasta o îngheţase apoi... Siguranţa plină de bucurie că, dacă noaptea aceea s-ar fi repetat vreodată, ura ar fi îngheţat-o pentru a doua oară ! Cuvintele nebuneşti erau ele însele amăgitoare, căci, imediat după ce fuseseră exprimate, se preschimbau din nou în desperare, afirmînd totuşi că, în ciuda pasiunii satisfăcute, amintirea era asemenea unui spectru, un spectru însîngerat, care nu te părăsea niciodată... Oh, ura te va îngheţa totdeauna astfel, pentru a treia oară, pentru a patra oară... da, spectrul însîngerat nu înceta să fie groaznic. Era înnebunitor... Era înnebunitor... Şi încheind scrisoarea îl implora să vină, să vină într-un suflet, să-şi contopească sufletul şi trupul cu ea şi, în extazul acestei contopiri, să uite, să nu mai vadă spectrul. În partea de jos a scrisorii se aflau aceste cuvinte : „Rupe scrisoarea imediat“ şi numele : „Ottilie“.

Mătuşa Adèle rămase pe scaun, încremenită, ţinînd în mîini cele patru bucăţi ale scrisorii. Citise scrisoarea. Nu mai putea să dea înapoi. Ar fi dorit să n-o fi citit. Dar acum era prea tîrziu. Ea ştia...

Scrisoarea era trimisă din Tegal, cu şaizeci de ani în urmă. Acum, după ce mătuşa Adèle le citise, din cuvinte nu mai ţîşneau flăcări, dar lumina lor roşiatică pîlpîia în faţa ochilor ei îngroziţi. Stătea ghemuită şi tremura, iar privirile îi rămăseseră pironite către acea pîlpîire roşiatică. Îşi simţi genunchii tremurînd ; nu fu în stare să se ridice de pe scaun. *Ştia* şi ea. În învălmăşeala de ură, patimă, jubilare, nebunie, iubire pasionată şi remuşcare pasionată, scrisoarea era limpede şi evoca — asemenea unui imbold inconştient de a spune totul, de a simţi încă o dată totul, de a descrie totul cu limpezime, în nuanţe de roşu aprins — o noapte cu ani şi ani în urmă, o noapte în munţii singuratici, într-o junglă întunecată lîngă un rîu revărsat, o noapte într-un *pasanggrahan* pustiu, o noapte de iubire, de ură, de emoţie neaşteptată, de autoapărare, de nesiguranţă, de teroare crescîndă, de desperare ajunsă pînă la pragul nebuniei... Şi cuvintele evocau o scenă de luptă şi carnagiu într-un dormitor, evocau un grup de trei oameni cărînd un cadavru către rîul revărsat, neştiind ce să facă, în timp ce ploaia răpăia, curgînd şiroaie din cer... Cuvintele evocau toate aceste fapte de parcă ar fi fost sugerate de o forţă din afară, de un irezistibil impuls, de o violenţă mistică ce o silea pe fiinţa care scrisese să

spună lucruri pe care, logic vorbind, ar fi trebuit să le ţină ascunse de-a lungul întregii sale vieţi ; să descrie negru pe alb întîmplarea, care de fapt era o crimă, şi chiar atît de amănunţit încît scrisoarea să devină un act de acuzaţie ; să strige în gura mare şi să înfăţişeze în culori stridente o faptă pe care ar fi fost mai prudent să o ţii îngropată într-un suflet plin de remuşcare şi să o ştergi din amintire, astfel încît să nu rămînă nici o urmă care să te demaşte...

Şi femeia simplă şi placidă care ajunsese la anii bătrîneţii în liniştea firii ei potolite, fu îngrozită de ceea ce i se dezvăluise. La început, groaza o făcu să vadă roşu în faţa ochilor, groaza faţă de evocarea iubirii pline de ură şi de patimă ; acum, dintr-o dată, văzu în închipuire salonaşul unei femei bătrîne, şi femeia însăşi stînd la o fereastră, tot mai firavă pe măsură ce anii treceau, iar în faţa ei, Takma, amîndoi în aşteptare. Bătrîna se afla încă acolo ; dincolo, în camera alăturată, zăcea bătrînul ; aştepta şi el ziua de mîine şi ultimele onoruri, căci astăzi totul se terminase...

Oh, Doamne, deci acesta era secretul celor două fiinţe bătrîne. Deci atît de înfocat iubiseră, atît de violent urîseră, atît de tragică şi de mereu ascunsă fusese crima pe care o comiseseră în acea noapte în munţii singuratici, şi asemenea amintiri sîngeroase tîrîseră cu ei, iarăşi şi iarăşi, în nesfîrşitele, îndelungatele lor vieţi ! Şi iată că acum, ea era singura care ştia ceea ce nimeni nu ştiuse... Ea

singură știa, gîndi ; și se cutremură, îngrozită.
Ce să facă ea cu ceea ce aflase, ce să facă ea cu aceste patru bucăți de hîrtie îngălbenită, acoperite cu cerneală decolorată, cu litere de sînge șterse ?... Ce să facă ea, ce să facă ea cu acestea toate ?... Degetele refuzară să rupă aceste patru bucăți, în bucăți mici și să le arunce în coșul cu hîrtii. Ar fi însemnat să fie complice. Dar ce să facă ea cu ceea ce știa, cu ceea ce ea singură știa ?... Această tragică cunoaștere o va apăsa pînă la sufocare pe biata femeie simplă...
În cele din urmă se ridică, tremurînd. În camera aerisită era foarte frig. Se duse la fereastră ca s-o închidă și își simți picioarele tremurînd și genunchii izbindu-se unii de alții. Privirile îi erau îngrozite, își clătina capul necontenit. Cu cîrpa în mînă, ștergea praful pe ici, pe colo, în mod mecanic, distrată, întorcîndu-se mereu în același loc și ștergîndu-l de două, trei ori. Tot cu gesturi automate îndreptă scaunele și le puse la loc ; deprinderea ei de a fi ordonată era atît de puternică încît, atunci cînd părăsi camera, tremura încă, dar în odaie era ordine. Încuiase în sertar și scrisoarea ruptă. Nu putuse să o distrugă. Și deodată, fu cuprinsă de o curiozitate înnoită, de un imbold proaspăt, venit din afară ; o ciudată senzație care o îndemna să dorească a-l vedea pe bătrîn... Intră în camera mortuară în vîrful picioarelor, încălțate în papuci. În lumina slabă a încăperii, capul bătrînului zăcea alb pe perna albă, peste cuvertura albă.

Pleoapele îi erau coborîte, obrajii îi căzuseră de o parte și de alta a nasului și a gurii, revărsîndu-se în crețuri de pergament decolorat ; cîteva fire subțiri de păr cărunt se zăreau pe lîngă urechi, asemenea unei cununi de argint vechi. Și mătușa Adèle îl privea, cu ochii ieșiți din orbite, și clătina din cap, îngrozită. Zăcea acolo, mort. Îl cunoscuse și îl îngrijise ani de-a rîndul. Nu ar fi bănuit niciodată *așa ceva*. Zăcea acolo, mort și rămășițele lui pămîntești cuprindeau întreaga dragoste și ură pătimașe din trecut și desigur remușcarea, amintirile. Să fi existat un *după* ce urma să vină, cu o mai mare frămîntare, o mai mare remușcare și penitență... poate și cu o pedeapsă ?...
Oricît ar fi suferit în sinea lui, el nu a fost pedepsit îndeajuns aici, pe pămînt. Viața sa, văzută din afară, fusese îndelungată și calmă. Își cîștigase stima, și chiar bogăția. Nu avusese o bătrînețe de om suferind. Dimpotrivă, simțurile îi rămăseseră intacte. Ea își amintea că obișnuia chiar să se plîngă adesea, rîzînd în felul său plin de jovialitate — prea insistent ca să fie sincer — că auzea totul și că era departe de a surzi odată cu bătrînețea, ba chiar auzea voci care nu existau. Ce glasuri să fi auzit, ce glasuri să fi auzit, chemîndu-l ? Ce glas îl chemase la el atunci cînd scrisoarea, pe jumătate distrusă și prea de multă vreme păstrată, îi scăpă din mîna care nu-l mai ajutase... Nu, în lumea asta nu fusese pe deplin pedepsit ! Numai dacă nu cumva întreaga lui viață fusese o pedeapsă... Un fior

rece o străbătu pe mătușa Adèle : o ființă putea să trăiască ani în șir alături de alta și să nu o cunoască, să nu știe nimic despre ea ! Cît timp durase ? Timp de douăzeci și trei de ani ea, ruda cea săracă, trăise astfel alături de el !... Și bătrîna trăise și ea la fel.

Dînd din cap, uluită, mătușa Adèle părăsi camera. Își încleștă mîinile cu un gest domol de fată bătrînă. O văzu în închipuire pe doamna cea bătrînă. Bătrîna ședea, demnă și maiestuoasă, firavă și subțire în fotoliul ei cu spătar înalt. Odinioară fusese femeia capabilă să scrie acea scrisoare plină de cuvinte înflăcărate, de patimă, de ură, de nebunie, de dorința de a uita, într-o contopire a simțurilor cu el, cu acela care zăcea acolo, atît de neînsemnat, atît de mic, atît de bătrîn, mort acum, după ani și ani. Fusese în stare odinioară să scrie astfel !...

Cuvintele ardeau încă în fața ochilor bătrînei femei uluite, cu sufletul și sîngele potolit. Deci asemenea lucruri existau, asemenea lucruri puteau să existe !...

Continuă să clatine din cap...

7

În dimineața următoare, Ottilie Steyn de Weert sosi la *Hoek van Holland*. Era însoțită de un tînăr de vreo treizeci de ani, bine făcut, un tînăr englez elegant, complet ras, cu obrajii roz-albi sub șapca de călătorie. Purta

o jachetă de stofă cadrilată și pantaloni bufanți. Luară împreună trenul pentru Haga.

Ottilie Steyn era stăpînită de emoție. Ea bănuia, era aproape sigură că Takma era tatăl ei. Îl iubise ca pe un tată, dar, fiind capabilă să tacă atunci cînd voia, nu vorbise niciodată despre acest lucru.

— A fost totdeauna atît de bun cu mine, îi spuse ea în englezește fiului său Hugh Trevelley. O să-mi lipsească foarte mult.

— Era tatăl tău, spuse Hugh rece.

— Nu-i adevărat, protestă Ottilie. Nu știi nimic despre asta, Hugh ! Oamenii clevetesc totdeauna.

— El ți-a dat bani ca să vii în Anglia.

Mamma Ottilie nu știa de ce o face, dar uneori era mai sinceră cu Hugh decît cu Lot, acasă. Îi iubea pe amîndoi acești fii ai ei, dar Lot îi era drag pentru că era bun cu ea, pe cînd Hugh îi era fără îndoială mai drag pentru că arăta așa de bine, pentru că era lat în umeri și îi amintea de Trevelley, pe care îl iubise într-adevăr cel mai mult. Ea nu-i spusese niciodată lui Lot că bătrînul era foarte generos cu ea, dar i-o spusese uneori lui Hugh. Era bucuroasă că făcea o călătorie cu el, că stătea alături de el și totuși nu se bucura că veniseră împreună. Nu mai fusese niciodată la Haga și asta nu avea să-i aducă decît necazuri cu Steyn, mai ales acum, gîndi ea.

— Hugh, spuse ea, cu glas mieros, luîndu-i mîna și ținîndu-i-o între mîinile ei. Hugh, mămica e atît de fericită cu tine, băiatul meu !

Te văd atît de rar? Sînt foarte bucuroasă... Dar poate că ai fi făcut mai bine să nu vii.

— Se prea poate, spuse Hugh rece, retrăgîndu-şi mîna.

— Din cauza lui Steyn, ştii tu.

— N-am să-l văd deloc pe individul ăla. Nu pun piciorul în casa voastră. Mă duc la hotel. Crezi că am vreun chef să-l văd pe nemernicul acela? Pe mizerabilul... pentru care l-ai părăsit pe tatăl meu? Nici gînd! Am venit doar pentru interesele mele. N-o să provoc nici un necaz. Dar vreau să ştiu. Îl moşteneşti pe bătrînul ăla? Este tatăl tău, ştiu asta. Este sigur că-l moşteneşti. Tot ce vreau este să ştiu cum stau lucrurile: dacă îţi lasă ceva bani şi cîţi anume. De îndată ce aflu, o întind. În rest, nu voi mai deranja pe nimeni, nici chiar pe tine.

Ottilie se uita drept înainte, ca un copil care fusese dojenit. Erau singuri în compartiment. Ea spuse apoi, alintîndu-se:

— Băiatule, dragă băiatule, nu vorbi aşa cu mama ta. Sînt atît de bucuroasă că te am cu mine. Mi-eşti atît, atît de drag! Semeni atît de mult cu tatăl tău! L-am iubit pe tatăl tău, oh, mai mult decît pe Steyn, cu mult mai mult decît pe Steyn! Steyn mi-a distrus viaţa. Ar fi trebuit să rămîn cu tatăl tău şi cu voi toţi, cu tine, cu John, cu Mary. Nu-mi vorbi atît de aspru, băiatul meu. Mă îndurerează atît de mult! Fii din nou drăguţ cu mama ta. Nu i-a mai rămas nimic, nimic în viaţă. Lot este căsătorit, bătrînul a murit. Nu i-a mai rămas nimic. Nimeni nu va mai fi vreodată drăguţ cu ea, dacă nu eşti tu. Şi odinioară... odinioară toţi erau drăguţi cu ea, da, odinioară...

Începu să plîngă. Îşi revărsa astfel regretul pentru moartea bătrînului, îşi revărsa suferinţa pricinuită de Lot care se căsătorise, gelozia faţă de Elly şi mila de ea însăşi. Degetele ei, întocmai ca acelea ale unui copil, căutau mîna puternică a lui Hugh. El zîmbi cu gura lui frumoasă socotind că era ridicolă pentru vîrsta ei înaintată, dar dîndu-şi seama totodată că trebuia să fi fost fermecătoare odinioară. Faţa i se lumină de un fel de bunătate şi cu o pretinsă tandreţe, înconjurîndu-i talia cu braţul, spuse:

— Haide, nu mai plînge, vino'ncoa!

Şi o trase lîngă el. Ea se agăţă de gîtul lui, ca un copil, cuibărindu-se aproape de haina lui de tweed; el o bătu uşor pe mînă şi atunci cînd o sărută pe frunte fu nespus de fericită. Rămase în aceeaşi poziţie scoţînd un suspin adînc, în timp ce el, zîmbind şi clătinînd uşor capul, privea în jos spre mama lui.

— La ce hotel te duci? întrebă ea.

— La Deux-Villes, spuse el. Mai ai ceva bani pentru mine?

— Nu, Hugh, răspunse ea. Ţi i-am dat pe toţi, pentru bilete şi...

— Tot ce aveai la tine?

— Da, băiete, zău, nu mai am nici un cent în pungă. Dar nici n-am nevoie. Poţi să păstrezi ce rămîne.

Hugh îşi pipăi buzunarul.

— Nu e mult, spuse el, scotocind prin mărunţiş. Poţi să-mi mai dai ceva, la Haga. Cîndva,

cînd o să fiu bogat, poţi să vii să stai cu mine şi să te bucuri de o bătrîneţe fericită.

Ea rîse, bucurîndu-se de cuvintele lui, îl ciupi apoi de obraji şi, îl sărută, aşa cum nu făcuse niciodată cu Lot. Era moartă după el. Era fiul ei preferat. Pentru un cuvînt de duioşie tăioasă din partea lui Hugh, ar fi fost în stare să străbată kilometri întregi ; un sărut al lui o făcea fericită, cu adevărat fericită pentru o oră. Pentru a-l cuceri, glasul şi mîngîierile ei recîştigau, în mod inconştient, ceva din fosta putere de seducţie a tinereţii ei. Hugh n-o văzuse niciodată ca pe o mică Furie, aşa cum o văzuse Lot, Lot pe care îl lovise uneori, pe vremuri. Chiar şi acum simţea imboldul de a ridica mînuţa ei iute asupra lui. Nu simţise niciodată acest imbold cînd era vorba de Hugh. Bărbăţia lui, comportarea bărbătească a fiului său, o domina, determinînd-o să facă ceea ce voia el. Acolo unde simţea autoritatea bărbatului, i se supunea. Totdeauna a făcut aşa. Şi acum se comporta la fel cu fiul ei.

Ajungînd la Haga, Ottilie îşi luă rămas bun de la Hugh şi îi promise că îl va ţine la curent, implorîndu-l să fie drăguţ şi să nu provoace neplăceri. El îi făgădui şi îşi văzu de drum. Acasă îşi găsi soţul aşteptînd-o.

— Cum a murit bătrînul ? întrebă ea.

El îi dădu cîteva detalii şi spuse :

— Eu sînt executorul testamentar.

— Tu ? se miră ea. De ce nu Lot, în calitate de soţ al lui Elly ?

El ridică din umeri şi socoti că întrebarea ei era făţarnică :

— Nu ştiu, spuse el cu răceală. Bătrînul a cerut acest lucru. Dealtfel, voi face totul împreună cu Lot. El trebuie să fie aici peste două zile. Cei de la pompe funebre vor veni în seara asta ; înmormîntarea va avea loc mîine.

— Nu s-ar putea aştepta sosirea lui Lot ?

— Doctorul Thielens consideră că nu este recomandabil.

Ottilie nu-i spuse că Hugh a venit cu ea. După-amiază se duse la Mauritskade şi o îmbrăţişă pe Adèle Takma, care fu capabilă să se stăpînească, deşi literele înflăcărate se răsuceau încă în faţa ochilor ei uluiţi, asemenea unor semne scrise cu sînge, decolorate acum. Ottilie Steyn ceru să-l vadă pe bătrîn pentru ultima oară. Îl văzu, alb în lumina palidă, tulbure. Se uită la bătrîna lui faţă albă, pe perna albă, la mica lui cunună de păr rar, la pleoapele închise, la cutele ce mărgineau nasul şi la gura afundată în creţurile adînci de pergament decolorat. Îşi frămînta mîinile încet şi plîngea. Îl iubise foarte mult pe bătrîn şi el fusese totdeauna deosebit de drăguţ cu ea. Ca un tată... ca un tată... şi-l amintea totdeauna astfel. Pe Papa Dercksz nu-l cunoscuse niciodată. *El* fusese tatăl ei. O alintase chiar atunci cînd era un copil ; după aceea, o ajutase mereu, ori de cîte ori se afla în dificultăţi băneşti. Dacă vreodată îi imputase ceva, o făcuse totdeauna cu delicateţe... căci prea se juca cu viaţa ei — aceasta fusese expresia lui — pe vremea primului ei divorţ, cînd se despărţise de Pauws, al

celui de-al doilea divorț, de Trevelley. Își amintea de toate acestea, de întîmplările din Indii și de cele de la Haga. El îl plăcuse foarte mult pe Pauws ; pe Trevelley nu-l simpatizase, iar în ceea ce îl privește pe Steyn, ajunsese la concluzia că, la urma urmei, era un om de treabă. Da, nu-i făcuse niciodată reproșuri decît pe un ton blînd, pentru că nu era capabilă să se descurce singură în problemele sentimentale. Da, el fusese totdeauna deosebit de bun cu ea... Îi va simți lipsa, acolo, în salonașul Mammei, sau în zilele cînd obișnuia să-l viziteze în biroul lui, iar el îi dădea cîteva bancnote, cu un sărut, spunîndu-i :

— Dar să nu spui nimănui.

— Nu-i spusese niciodată că era tatăl ei ; ea îl numise totdeauna „domnul Takma". Dar bănuise. Și acum o simțea, era sigură de asta. Această afecțiune a ei, poate ultima, o părăsea, o părăsise...

Reveni seara împreună cu Steyn. Doctorul Thielens sosise și el pentru a fi de față cînd trupul va fi pus în coșciug. Mătușa Adèle spuse că nu, nu va fi înspăimîntată dacă va rămîne cu cadavrul în casă. Și nici slujnicele. Ele dormiseră destul de bine cu o noapte în urmă. În ziua următoare, ziua înmormîntării, mătușa Adèle era calmă. Ea îl primi foarte liniștită pe doctorul Roelofsz. Doctorul gîfîia și gemea, apăsîndu-și pîntecul rotund și căzut ; intenționase să meargă la cimitir cu ceilalți, dar n-a putut să țină pasul cu ei, așa încît rămase acasă cu Adèle. Dercksz-ii sosiră : Anton, Harold, Daan ; veni și Steyn. D'Herbourg

sosi cu ginerele său, Frits Van Wely. Femeile își făcură și ele apariția : Ottilie Steyn, mătușa Stefanie, mătușa Floor, Ina, soțioara cea blondă și micuță, Lily. Toate rămaseră cu doctorul Roelofsz și cu mătușa Adèle, care era foarte calmă...

Cînd procesiunea funebră se puse în mișcare, femeile spuseră că întîmplarea aceasta era foarte tristă pentru bunica și bătrînul doctor începu să plîngă. Era un tablou vrednic de milă să-l vezi pe omul acela bătrîn și diform, o matahală prăbușită și ghemuită într-un scaun, să-l auzi exclamînd : „Bine-bine... da-da... oh, da !" și să-l vezi plîngînd. Dar Adèle rămase mai departe calmă. Ottilie Steyn, dimpotrivă, plîngea cu desperare și toți își dădură seama că jelea moartea unui tată, deși nici unul dintre ei nu rostise vreun cuvînt, nici măcar în șoaptă.

În dimineața următoare Steyn avu o convorbire cu avocatul. Cînd veni acasă, îi spuse soției sale :

— Adèle are o moștenire de treizeci de mii de guldeni ; Elly și cu tine veți primi peste o sută de mii fiecare.

Mamma Ottilie suspină :

— Dragul de el, gîngăvi ea printre suspine. Dragul de el !

— Numai că, Ottilie, avocatul și cu mine ne-am gîndit că, în interesul Mammei, cel mai bine ar fi să vorbiți cît mai puțin despre moștenire.

— Bătrînul m-a recunoscut ca pe fiica lui ?

— Nu e vorba de recunoaștere. Ți-a lăsat

jumătate din averea lui ; tu și cu Elly îl moșteniți și veți moșteni în părți egale, după ce se va deduce partea ce-i revine Adèlei. Numai că ne-am gîndit, avocatul și cu mine că, în interesul Mammei, ar fi mai bine să nu se vorbească despre asta cu nimeni dintre cei care nu trebuie să știe.

— Da, spuse Ottilie, foarte bine.

— Tu poți să taci atunci cînd vrei, o știi bine.

Se uită la el.

— N-am să vorbesc. Dar de ce spui asta ?

— Pentru că am văzut din însemnările bătrînului că obișnuia să-ți dea deseori bani. Cel puțin există însemnări cu mențiunea „lui O. S".

Ea se înroși.

— Nu eram obligată să-ți spun !

— Nu, dar obișnuiai totdeauna să spui că ai găsit ceva bani în bufetul tău și te arătai mai neglijentă decît erai în realitate.

— Bătrînul mi-a cerut să nu vorbesc despre banii aceia...

— Ai avut dreptate să faci așa. Îți spun doar că poți să fii discretă atunci cînd *vrei*. Așa că acum să taci !

— N-am nevoie de sfatul tău, îți foarte mulțumesc, izbucni ea dar Steyn părăsi camera.

Ottilie strînse pumnii : Oh, îl ura, mai ales din cauza glasului său. Nu putea să îndure glasul lui calm, de bas, cuvintele lui chibzuite, măsurate. Îl ura, l-ar fi plesnit peste față, doar ca să vadă dacă și așa ar mai fi vorbit cu tonul acela rece, cumpănit. Pe zi ce trece îl ura tot mai mult. Îl ura așa de mult, încît îi dorea moartea. Plînsese alături de trupul neînsuflețit al tatălui său ; ar fi dansat lîngă cadavrul lui Steyn. Oh, încă nu realiza cît de mult îl ura ! Și-l imagina mort, zdrobit sau rănit de moarte, cu un pumnal în inimă sau cu un glonte în tîmplă... și își dădu seama că s-ar fi bucurat atunci, în sinea ei. Și totul pornea de la faptul că el îi vorbea atît de rece și de cumpănit și nu-i mai spunea niciodată acum vreun cuvînt bun, n-o mai mîngîia niciodată !...

„O sută de mii de guldeni !", gîndi ea. O grămadă de bani. Măcar dacă dragul bătrîn ar fi încă în viață. Cu felul lui blajin, mi-ar mai da din cînd în cînd cîteva sute de guldeni. Din cauza asta îmi va lipsi teribil de mult Este adevărat, am acum ceva bani, dar nu mi-a mai rămas nimic altceva."

Și își frămîntă mîinile și suspină din nou, căci se simțea nespus de singură. Bătrînul murise, Hugh era la Haga, dar stătea la hotel. Din fericire, Lot se înapoia acasă în seara aceea...

8

Lot și Elly sosiră în seara aceea, a doua zi după înmormîntare, obosiți de drum. Erau reci unul cu altul și îi apăsa tristețea. Mătușa Adèle — căci urmau să stea la Mauritskade — nu observă imediat această dezbinare căci,

după ce se stăpînise în ultimele două zile, se aruncă suspinînd în brațele lui Elly, în hohote de plîns. Cînd suspinele își dădură frîu liber, nervii o lăsară deodată și leșină.

— Doamna a trecut prin zile atît de grele, de apăsătoare, spuse Door, iar Keetje confirmă. Ele și cu Elly o aduseră pe mătușa Adèle în simțiri.

— Mă simt mai bine, draga mea, nu e nimic. Lasă, haide să mergem în sufragerie. Cred că voi ați fi bucuroși să mîncați ceva.

Suspina încă, sleită de oboseală, dar făcu un efort să se stăpînească. Pe cînd se aflau la cină, observă răceala dintre Lot și Elly.

— Bunicul a fost îngropat ieri ? întrebă Elly.

— Da, dragă. Doctorul Thielens nu a îndrăznit să aștepte mai mult.

— Atunci desigur că era inutil să mai venim și noi acasă, spuse Lot, iritat.

Buzele îi tremurau și fața lui, cu tenul albroz, de obicei blîndă, se asprise.

— V-am telegrafiat să veniți, spuse mătușa Adèle continuînd să plîngă încetișor, pentru că Elly va trebui să rezolve imediat unele probleme...

— Poate că ar fi trebuit să mă întorc acasă singură pentru aceste probleme, spuse Elly.

— Steyn este executorul testamentar, spuse mătușa Adèle blînd, el crede...

— Steyn ? se miră Elly. Și de ce nu Lot ?

— Așa a hotărît bătrînul, dragă... Steyn este soțul Mammei... care va moșteni și ea... împreună cu tine.

— Mamma ? întrebă Lot.

— Da, spuse mătușa Adèle, puțin stingherită. Dar ei au înțeles și n-au mai pus întrebări. Era evident însă că se certaseră ; trăsăturile le erau obosite, asprite.

— Mamma vine astă seară să te vadă, spuse mătușa Adèle.

Elly protestă cu o mișcare a capului :

— Sînt moartă de oboseală ! spuse ea. Nu pot s-o văd pe Mamma astă seară. Mă duc să mă culc, mătușico.

— Am s-o văd eu pe Mamma, spuse Lot.

Elly se ridică repede și se duse sus. Mătușa Adèle o urmă și Lot trecu în altă cameră ca să se schimbe. Pe scară, Elly începu să plîngă.

— Bietul bunicu ! suspină ea, și glasul i se frînse.

Ajunseră în dormitor. Mătușa Adèle o ajută să se dezbrace.

— Ești chiar atît de obosită, dragă ?

Elly încuviință.

— S-a întîmplat ceva, iubito ? Ai ceva atît de aspru în figură. Nu te-am mai văzut niciodată așa. Spune-mi, dragă, ești fericită, nu-i așa ?

Elly îi răspunse cu o umbră de zîmbet :

— Nu chiar atît de fericită, poate, pe cît m-am așteptat, mătușico... Dar dacă nu sînt, vina este numai a mea.

Mătușa Adèle n-o mai întrebă nimic. Se gîndea la scrisorile exaltate care îi dăruiseră bătrînului totdeauna clipe atît de fericite și reflectă cît de înșelătoare pot să fie scrisorile.

Elly se dezbrăcă și se băgă în pat.

— Te las singură, dragă...

Dar Elly îi luă mîna, cuprinsă de o bruscă tandrețe față de femeia care îi fusese ca o mamă :

— Mai stai puțin, mătușico... pînă cînd vine Mamma.

— Dragă, spuse mătușa Adèle, tatonînd terenul, sper că nu ești indispusă pentru că Mamma moștenește și ea partea ei, nu-i așa ? Ea este fiica lui, știi doar...

— Da, mătușico, știu asta. Nu, nu sînt indispusă de fapt din pricina asta. Nu sînt decît obosită, foarte obosită... pentru că tot ceea ce ne propunem să facem... pare zadarnic...

— Scumpo, spuse mătușa Adèle, cu un glas abia auzit, și eu... sînt obosită, sînt la pămînt... Oh, aș vrea să am curajul să-ți spun !...

— Ce ?

— Nu, dragă, nu îndrăznesc.

— Dar ce e ?

— Nu dragă, nu îndrăznesc. Nu încă, nu încă, poate mai tîrziu... Auzi, sună ! Trebuie să fie Mamma... Da, aud și glasul lui Steyn... Mai bine să mă duc jos, dragă...

O părăsi pe Elly, dar era atît de frămîntată, încît odată ajunsă jos, izbucni iar în plîns...

— Elly este atît de obosită, îi spuse Ottiliei. S-a dus la culcare. În locul dumitale, aș lăsa-o singură astăzi...

Dar ea însăși era foarte tulburată. Simțea că taina grozavă pe care n-o știa decît ea — așa își închipuia — îi apăsa prea tare sufletul

de om simplu. Fusese zdrobită de ea și trebuia să o mărturisească, trebuia să o împartă cu cineva. Spuse :

— Steyn, Steyn... În timp ce Lot vorbește cu mama lui, știi, aș dori să vorbesc și eu cu tine... dacă se poate...

— Desigur, răspunse Steyn.

Părăsiră camera.

— Sus ? întrebă Steyn.

— Da, spuse mătușa Adèle, în camera bătrînului.

Îl duse acolo. Era frig și ea aprinse gazul.

— Steyn, spuse Adèle. Îmi pare rău de ceea ce am făcut. Am aranjat puțin aceste hîrtii ; era o asemenea harababură aici. Și pe jos se afla o... scrisoare, o scrisoare ruptă, ultima... pe care bătrînul vrusese s-o rupă... Nu știu cum s-a întîmplat, Steyn... dar fără să vreau și fără să-mi dau seama... Am citit această scrisoare... Aș da tot aurul din lume să nu o fi citit... Nu pot s-o țin pentru mine, numai pentru mine. Mă înnebunește... și încetul cu încetul, mă face să devin sperioasă... nervoasă... Uite, asta e scrisoarea ! Nu știu dacă fac bine. Poate că era mai bine să o fi rupt... La urma urmelor, asta era dorința bătrînului...

Îi dădu cele patru bucăți.

— Atunci ar fi preferabil să rup eu scrisoarea, spuse Steyn... și să nu o citesc...

Și schiță gestul de a o rupe. Dar ea îl opri.

— Și să mă lași *pe mine*... să port... singură... povara unui fapt despre care nu pot să

vorbesc ! Nu, nu, citeşte-o, pentru numele lui Dumnezeu... pentru liniştea *mea,* Steyn. Trebuie să împărtăşeşti cu mine trecutul... citeşte-o...

Steyn citi scrisoarea.

În încăpere se aşternu tăcerea ; o tăcere rece, stingherită, îngheţată. Nu se auzea nici un sunet decît fîşîitul gazului aerian. Din literele şterse ale scrisorii îngălbenite, înspăimîntătoare, unele nedesluşite, izbucnea ură, pasiune, veselie nebună, dezlănţuire sălbatică de dragoste şi remuşcare pentru o noapte însîngerată, pentru o noapte în munţii din Indii, sub răpăitul torentelor de ploaie. Cei doi de aici nu aveau nimic de-a face cu toate astea ; erau străini de ele ; şi totuşi, Întîmplarea care trecea, le atingea trupurile, sufletele, vieţile. Îi făcea să tresară, să reflecteze, să se uite tremurînd unul în ochii altuia, aşa străini cum erau faţă de Întîmplarea care trecea...

— E groaznic, spuse Steyn. Şi nimeni nu ştie ?

— Nu, zise mătuşa Adèle, nimeni nu ştie în afară de dumneata şi de mine...

Dar Steyn nu era împăcat :

— N-ar fi trebuit să citim scrisorile astea, spuse el.

— Nu ştiu cum am ajuns s-o fac, spuse mătuşa Adèle. Ceva m-a împins s-o citesc, nu ştiu ce anume. De felul meu nu sînt iscoditoare. Ţineam în mînă jumătăţile de scrisoare

ca să le rup în bucăţele mai mici. Am rupt cele două bucăţi în patru...

Steyn rupse cu un gest automat cele patru bucăţi în opt.

— Ce faci ? întrebă mătuşa Adèle.

— Distrug scrisoarea, spuse Steyn.

— N-ai vrea să-l laşi pe Lot... ?

— Nu, nu, spuse Steyn, ce are Lot de a face cu ea ? *Uite aşa !...*

El rupse scrisoarea şi aruncă bucăţile foarte mici în coşul de hîrtii.

În faţa ochilor lui pîlpîiau, în culori roşietice, patimile trecutului, atît de străine lui ; le întrezărea, văzînd totuşi limpede în jurul său camera îngheţată, părăsită de bătrîn în tăcere, în care nu se mai auzea decît fîşîitul gazului aerian.

— Da, spuse mătuşa Adèle, poate că este mai bine ca nimeni altcineva să nu ştie... în afară de noi doi... Oh, Steyn, a *fost* o uşurare pentru mine... să ştii şi tu, să ştii tu !... Oh, cît e de oribilă viaţa dacă se pot întîmpla asemenea lucruri.

Îşi frîngea mîinile şi clătina din cap.

— Vino, spuse Steyn şi întreaga lui făptură se cutremură, vino, hai să mergem...

Mătuşa Adèle închise gazul, dîrdîind.

Coborîră împreună.

Camera întunecoasă rămase părăsită, în stăpînirea tăcerii şi a frigului.

Scrisoarea zăcea în coşul de hîrtii, ruptă în bucăţele foarte mici...

9

— O, Doamne spuse bătrîna Anna, cu un suspin. Nu am fost în stare niciodată să ascundem ceva doamnei.

Gemea şi bodogănea, ridicînd amîndouă braţele în sus şi alungînd pisica înapoi la bucătărie, deoarece coridorul era şi aşa prea plin. Ina d'Herbourg venise cu fiica sa Lily Van Wely şi cu două cărucioare de copil : unul era împins de mama cea tînără, celălalt de guvernantă. Amîndouă se îndreptau acum cu ele către salonaş, unde Anna aprinsese un foc bun ca să primească familia ; şi în timp ce Lily şi guvernanta erau ocupate, Ina vorbea cu Anna despre moartea bătrînului. Anna spunea că doamna bătrînă nu avea nici cea mai mică idee despre asta, însă că, la urma urmei, nu vor putea s-o ţină într-una aşa...

— Oh, drăguţii de ei, ce micuţi drăgălaşi ! spuse Anna, împreunîndu-şi mîinile. Ce bucuroasă va fi că doamna Lily a venit să-i arate copilaşii ! Da, mă duc s-o anunţ pe doamna cea bătrînă...

Lily scoase copilaşul din cărucior. Copilul scînci un pic, ţipă un pic, iar mămica cea drăgălaşă şi blondă îl duse sus pe scări, rîzînd cu un aer matern şi tineresc. Anna ţinea uşa deschisă şi bătrîna se uită afară. Stătea dreaptă în fotoliul ei cu spătar înalt, care semăna cu un tron, sprijinindu-se de perna din spate. În lumina după-amiezii de iarnă timpurie, care se strecura prin transperantele de muselină, pe lîngă perdelele roşii, dincolo de draperiile de damasc pluşat, era mai firavă ca niciodată. Faţa ei luminată de un surîs plin de aşteptare părea o bucată de porţelan alb cu fisuri, care se zăreau însă atît de nedesluşit de sub marginea netedă abia bănuită a perucii negre şi de sub boneţica de dantelă, încît nu părea a fi o fiinţă vie. Rochia neagră, înfoiată, se revărsa în linii mlădioase şi o ascundea în întregime în faldurile întunecate, străbătute de dungi mai luminoase ; acum, cînd Lily intră cu copilaşul, bătrîna îşi înălţă din poala adîncă mîinile tremurătoare, înmănuşate în mitene, cu degetele ca nişte beţişoare, într-un gest ţeapăn, greoi, de alintare şi bunvenit. Glasul ei suna spart, deşi era încă înmuiat, rotunjit de accentul javanez :

— Bine, copilă, a fost o idee bună din partea ta să mi-l aduci, în sfîrşit, pe băieţaşul ăsta... O bună idee... O bună idee... Da, ia să mă uit puţin la el... O, ce băieţel drăguţ !

Lily îngenunchease pe o pernuţă, ca s-o lase pe stră-străbunică să vadă bine copilaşul şi îl ţinea în sus ; acesta se ferea, puţin speriat de faţa încreţită şi emaciată — o pată atît de ciudată în amurgul purpuriu — dar mămica lui reuşi să-l liniştească. Copilul nu plîngea, ci rămăsese doar cu ochii aţintiţi la bătrînă.

— Da străbunicuţo, spuse Lily, acesta este stră-strănepotul dumitale.

— Da, da, spuse bătrîna şi mîinile întinse îi tremurau încă, într-o vagă intenţie de mîngîiere şovăielnică. Sînt stră-străbunică... Da, băieţaşule, da... sînt stră-străbunica ta...

— Şi Netta este jos : am adus-o şi pe ea.
— Oh, fetiţa ta !... Este şi ea aici ?
— Vrei s-o vezi şi pe ea acum ?
— Da, aş vrea să-i văd pe amîndoi... Pe amîndoi împreună, împreună...

Băieţaşul se liniştise şi privea cu o atenţie mirată faţa zbîrcită. Se uita la ea cu o privire care îşi schimba mereu expresia, cînd dezaprobatoare, cînd surprinsă, dar nu plîngea. Şi chiar atunci cînd degetul subţire ca un beţişor îi împunse obrazul, Lily izbuti să-l liniştească şi să-i stăvilească plînsul. I-a abătut atenţia, şi faptul că Ina a urcat cu Netta în braţe : o grămăjoară albă, cu o mică pată roz drept faţă, două picături de peruzele în chip de ochi şi o guriţă umedă care molfăia fără încetare. Lui Lily îi era teamă că băieţaşul o să înceapă să plîngă şi i-l dădu în braţe guvernantei care stătea în uşă. Din fericire ! Căci atunci cînd au ajuns în capul scării, el îşi dădu drumul la glas fără oprelişte, fiind foarte tulburat în căpşorul lui de copil de prima lui întîlnire cu bătrîneţea. Dar grămăjoara aceea albă şi mica pată roz cu cele două picături de peruzele, molfăia satisfăcută mai departe, cu guriţa ei umedă, comportîndu-se chiar mai bine decît Stefje. Ea se arătă într-adevăr atît de bine crescută, încît bătrînei îi fu îngăduit s-o ţină în poală o clipă, în vreme ce Lily stătea totuşi la pîndă, ţinîndu-şi mîinile pregătite sub ea.

— M-a bucurat mult, dragă, spuse bătrîna, să-mi văd strănepoţii. Da, Stefje este un bărbăţel grozav... şi Netta, o scumpă. Netta este o scumpă...

Era timpul să-şi ia rămas bun şi Lily îşi luă grămăjoara albă cu pete roz, spunîndu-i, în felul său vesel de mamă tînără, că bebeluşii trebuie să meargă acasă. Ina se aşeză jos.

— Zău că m-a bucurat mult, repetă bătrîna, să văd copilaşii ăştia. Căci am fost foarte necăjită în ultimul timp, Ina. Trebuie să fi trecut aproape zece zile de cînd nu l-am mai văzut pe domnul Takma.

— Nu, bunicuţo, nu a trecut atîta vreme.
— Atunci de cîtă vreme este bolnav ?
— Sase, poate şapte zile.
— Credeam că au trecut aproape zece zile. Si doctorul Roelofsz vine şi el atît de rar... Da, fotoliul ăsta de lîngă fereastră... a fost gol o săptămînă întreagă... Credeam că au trecut zece zile... Vremea e rea, nu-i aşa ?... De aici, nu o simt... Dar, oh, chiar dacă se va face mai frumos... o să treacă foarte mult timp... domnul Takma nu o să mai vină în iarna asta !...

Ochii ei bătrîni şi uscaţi nu plîngeau, nu-i plîngea decît glasul spart. Ina nu găsi prea multe de spus, dar nici nu voia să plece încă. Venise cu copiii în speranţa că va auzi poate ceva la bunica.

...Ea încă nu ştia. Ea nu ştia încă nimic. Şi erau atît de multe de ştiut ! Era mai întîi acel mare Ceva, care se întîmplase acum şaizeci de ani : bunica *trebuie* să ştie, dar ea nu îndrăznea să abordeze acest Ceva, de teamă să nu se atingă tocmai de trecut. Dacă *era* într-adevăr ceva, atunci lucrul acesta ar fi putut s-o

îmbolnăvească pe bătrînă, i-ar fi putut provoca o moarte subită... Nu, Ina sperase mai ales să vadă pe vreunul care ar fi venit în după-amiaza aceea și cu care ar fi putut să stea de vorbă jos, în salonaș, căci erau mai multe lucruri de aflat: cît de mult primise Elly; dacă mătușa Ottilie își primise și ea partea... Totul plutea în nesiguranță. N-o să ajungă să-i dea de capăt. *Trebuia* să facă în așa fel încît să-i dea de capăt în după-amiaza aceea... Astfel că stătu liniștită pe scaun; iar bătrîna, căreia nu-i plăcea să rămînă singură, socoti că era frumos din partea ei că își exprima din cînd în cînd cîte o părere. Dar, trecînd prea mult timp fără ca cineva să-și facă apariția, Ina se ridică, își luă rămas bun, coborî scările, pălăvrăgi puțin cu Anna, dar nu plecă, ci se așeză în salonaș spunînd:

— Stai și tu jos, Anna.

Bătrîna servitoare se așeză respectuos pe marginea unui scaun și vorbiră despre bătrîn:

— Doamna Elly este foarte bogată acum, spuse Ina. *Dumneata* nu știi cît i-a lăsat bătrînul?

Anna nu știa însă nimic, ci presupunea doar și — făcîndu-i cu ochiul — spuse că doamna Ottilie ar trebui să fie sigură că va primi și ea ceva.

Se auzi sunînd la ușă; era Stéfanie De Laders, care intră, foarte agitată, cu pașii ei săltăreți:

— Mamma nu știe încă? întrebă ea în șoaptă, după ce Anna se duse la bucătărie.

— Nu, spuse Ina. Bunica nu știe, dar stă și se uită cu atîta jale la fotoliul gol al domnului Takma!

— Nu e nimeni cu ea?

— Nu, doar însoțitoarea.

— Am o veste mare, spuse Stefanie.

Ina își ciuli urechile și întreaga ei ființă intră în agitație.

— *Ce* anume, mătușă?

— Ce zici de asta? Am primit o scrisoare de la Thérèse...

— De la mătușa Thérèse din Paris?

— Da, de la mătușa Van der Staff. Vine la Haga. Îmi scrie că pe cînd își spunea rugăciunile — știm noi rugăciunile astea romano-catolice — a simțit că cineva o îndemna, îi poruncea să vină la Haga s-o vadă pe Mamma. Nu o văzuse de ani de zile. Nu fusese de ani de zile la Haga și nu se cădea. Pentru ce-o mai fi vrînd să vină tocmai acum aici și poate chiar să o tulbure pe mama, la vîrsta ei înaintată, cu papistășeniile ei.

Era o veste grozavă, și privirile Inei, de obicei zeflemisitoare, distante, se aprinseră.

— Cum, mătușa Thérèse vine aici?

Era cea mai grozavă veste.

— Oare *ea* știe ceva? întrebă Ina.

— Despre ce?

— Mă rog, despre — știi tu — despre ce am vorbit noi două zilele trecute: despre ce a știut Papa de acum șaizeci de ani... și unchiul Daan...

Mătușa Stefanie schiță de mai multe ori un gest de nemulțumire.

— Nu știu... dacă mătușa Thérèse știe ceva despre asta. Dar ceea ce știu, Ina, este că intenționez ca sufletul meu să rămînă neîntinat de nici unul din păcatele și murdăriile care s-or fi petrecut odinioară. Este destul de greu să-ți păzești sufletul în ziua de azi. Nu dragă, nu, nu mai vreau să aud nimic despre asta.

Închise ochii rotunzi și își clătină capul tremurător de pasăre, pînă cînd toca ei micuță, de bătrînică, îi alunecă pieziș pe părul rar. Era cît pe aci să se împiedice de pisică atunci cînd se avîntă să urce scările, săltîndu-se și izbindu-se pentru a ajunge cît mai grabnic la Mamma.

Ina rămase nehotărîtă. Intră apoi în bucătărie. Anna îi spuse :

— Dumneavoastră erați, doamnă ? Nu mai stați puțin ?

— Da... S-ar putea să vină doamna Ottilie... Aș vrea să vorbesc cu ea.

Era foarte probabil să vină astăzi doamna Ottilie, gîndea Anna. Dar atunci cînd se auzi soneria de la intrare, se uită pe fereastră și strigă :

— Nu ! Este domnul Daan...

Profilul de papagal al lui Daan Dercksz se ivi timid în ușa salonașului și, văzînd-o pe Ina, spuse :

— Vin cu vești proaste !

— Vești proaste ? strigă Ina, ciulind din nou urechile. Ce s-a întîmplat unchiule ?

— Doctorul Roelofsz a murit.

— Oh, nu !

— Da, îi spuse unchiul Daan Inei, care se uita la el consternată, și Annei, care stătea în fața lui, cu pisica jucîndu-i-se printre fuste. Doctorul Roelofsz a murit. Un atac de apoplexie... Au trimis mai întîi după mine, căci pensiunea unde stau era cea mai apropiată... Se pare că a pus foarte mult la inimă moartea lui Takma.

— Este îngrozitor, zise Ina. Cum să-i spună bunicii ? Va fi o asemenea lovitură pentru ea ! Și nici măcar de moartea lui Takma nu știe...

— Da, este foarte greu... I-am trimis vorbă tatălui tău și îl aștept aici dintr-un moment în altul ; apoi vom putea să ne sfătuim ce avem de făcut și de spus. Poate că mai vine și altcineva astăzi...

— O, Doamne, Doamne, Doamne ! suspină Anna.

Se uită la soba în care focul abia mai pîlpîia și se gîndi că s-ar putea ca salonașul să fie foarte folosit astăzi. Scutură deci cenușa de pe grătar și flăcările se înteţiră îndărătul gemulețelor de mică.

— Ah, strigă Ina, bunica nu le va supraviețui multă vreme acum... Unchiule, știi că mătușa Thérèse vine la Haga ? Mătușa Stefanie a primit o scrisoare... Oh, măcar de-ar ajunge la timp s-o mai vadă pe bunica !... Vai, ce iarnă teribilă !... Și bietul Papa, arată așa de deprimat !... Unchiule, spuse ea — Anna se întorsese la bucătărie, gemînd și mormăind și împiedicîndu-se de pisică — unchiule, ia spune-mi de ce a fost Papa, drăguțul de el, atît

de deprimat... din clipa în care te-ai întors în Olanda ?

— De cînd m-am întors în Olanda ?

— Da, unchiule. E ceva care te-a adus înapoi în Olanda... ceva care îl face pe Papa să fie atît de deprimat.

— Nu știu, dragă, nu știu...

— Ba da, știi... nu te întreb din curiozitate, te întreb de dragul lui Papa... ca să-i vin în ajutor... ca să-l ușurez... dacă are vreo supărare... Pot să fie chestiuni de afaceri...

— Nu, dragă, nu sînt chestiuni de afaceri.

— Bine, atunci ce *este ?*

— Ce vrei, dragă, nu e nimic, absolut nimic.

— Nu, unchiule Daan, este *ceva.*

— În cazul ăsta de ce nu-l întrebi pe tatăl tău ?

— Papa nu vrea să vorbească despre asta.

— Atunci de ce aș vorbi eu ? strigă Daan Dercksz, pus în gardă de faptul că pe Ina o luase gura pe dinainte. De ce aș vorbi *eu* despre asta, Ina ? Trebuie să fie ceva... chestiuni de afaceri, așa cum ai spus... dar totul se va sfîrși cu bine. Da, crede-mă, Ina, nu te alarma : totul e în ordine.

Se refugie în simularea indignării, pretinzînd că o socotea mult prea curioasă față de chestiunile de afaceri și se scărpină apoi la ceafă.

Ochii Inei își luară din nou expresia lor de om bine crescut și distant.

— Unchiule, problemele bănești ale altora sînt *le moindre de mes soucis...* Am cerut doar o explicație... din dragoste pentru tatăl meu.

— Ești o fiică bună, știm asta cu toții... Ah, el trebuie să fie. Sună.

Și înainte ca Anna să aibă timp să ajungă la ușă, Daan îl primi pe Harold Dercksz.

— Vrei să spui că doctorul Roelofsz a murit ? întrebă Harold.

El primise înștiințarea lui Daan, după ce Ina plecase ca să-i ducă pe copiii lui Lily la stră-străbunica lor.

— Da, spuse Daan, a murit.

Harold Dercksz căzu pe un scaun, cu fața crispată de durere.

— Papa, ți-e rău ? strigă Ina.

— Nu, dragă, nu e decît o durere ceva mai mare decît cea obișnuită... Nu e nimic, absolut nimic... Și ziceți că a murit doctorul Roelofsz ?

Văzu în fața ochilor noaptea fatală, cu potopul ei de ploaie ; se văzu pe sine, un băiețaș de treisprezece ani, îi văzu pe cei trei purtînd cadavrul și o auzi pe mama sa strigînd : „Oh, Dumnezeule, nu, nu, nu la rîu.“ În ziua următoare, doctorul Roelofsz a făcut o expertiză a cadavrului tatălui său și a confirmat moartea prin înecare.

— A murit doctorul Roelofsz, repetă el. Mama știe ?

— Nu încă, spuse Daan Dercksz. Harold, e mai bine să i-o spui tu.

— Eu ? spuse Harold Dercksz cu o tresărire. Eu ? eu nu pot... Asta ar însemna să-mi omor mama... și nu *pot* să-mi ucid mama...

Și rămase cu ochii pironiți înainte... Vedea Întîmplarea... Trecea ca o nălucă trăgînd după

sine văluri de ceață, care acopereau încet, încet, silueta-i mișcătoare; frunzele foșneau și nălucile amenințau să se ivească din spatele copacilor tăcuți, spre a opri înaintarea Întîmplării... Căci, de îndată ce mama lui va fi murit, Întîmplarea se va prăbuși în adîncuri...

— Nu *pot* să-mi ucid mama! repetă Harold Dercksz, și fața sa martirizată se ascuți din cauza durerii chinuitoare.

Își încleștă agitat mîinile...

— Și totuși, va trebui ca cineva să-i spună, îi șopti Ina bătrînei Anna, care stătea alături de ea, mormăind și vorbind de una singură, complet zăpăcită.

Se auzi însă soneria de la intrare. Ina se duse să deschidă. Era Anton. Aceasta era ziua în care venea să-i facă mamei sale vizita săptămînală.

— Este cineva cu Mamma?

— Mătușa Stefanie, spuse Ina.

— Ce s-a întîmplat? întrebă el, văzînd figura ei consternată.

— Doctorul Roelofsz a murit.

— A murit?

Daan Dercksz îi povesti în cîteva cuvinte.

— O să murim cu toții, murmură el. Dar e o lovitură pentru Mamma.

— Tocmai unchiule, cine ar fi cel mai potrivit să-i spună, zise Ina. N-ai vrea s-o faci *tu?*

— Aș prefera să nu fiu eu acela! spuse Anton Dercksz, mohorît. „Nu. Mai bine să hotărască asta între ei, gîndi el; nu era el omul care să se amestece în lucruri neplăcute

ce nu-l priveau. Ce avea el cu toate astea? Venea o dată pe săptămînă s-o vadă pe maică-sa: asta era datoria lui filială. În rest, puțin îi păsa de toată turma asta! De fapt, Stefanie îl pisase pînă peste cap în ultimul timp, încercînd să-l convingă să-și lase banii finei sale, micuței Netta a Van Wely-ilor; și el nici gînd n-avea să facă așa ceva: ar fi preferat să-și arunce banii la canal. El n-a avut niciodată prea mult de-a face cu Harold și cu Daan, care erau asociați în afacerile din Indii și erau foarte apropiați între ei; lui îi erau ca niște străini. Pe Ina nu putea s-o sufere, mai ales de cînd d'Herbourg îl scosese din buclucul acela cu fetița spălătoresei. Nu-i păsa nici cît negru sub unghie de întreaga șleahtă! Singura lui plăcere era să șadă acasă, să-și fumeze pipa, să citească, să se lase purtat pe aripile imaginației sale, închipuindu-și întîmplări plăcute, tulburătoare, care se petrecuseră în trecutul mai apropiat sau mai depărtat... Dar acestea erau lucruri despre care nu știa nimeni. Erau grădinile sale tainice, în care trona singur, învăluit de fumul ce-i umplea camera, bucurîndu-se și desfătîndu-se în plăceri nebănuite, căci îmbătrînise într-atît încît uneori își permitea să se lase ispitit a comite imprudențe gratuite, ca aceea cu fetița spălătoresei, prefera să rămînă liniștit în mijlocul norilor de fum și să evoce acele grădini tăinuite pe care nu le divulgase niciodată și unde nimeni nu putea să vină să-l caute. Și jubila cu o încîntare ascunsă, urzind din ce în ce mai multe închipuiri, pe măsură ce îmbătrî-

nea ; nu făcu însă altceva decît să spună, repetînd propriile-i cuvinte :

— Nu, prefer să nu-i spun eu... E foarte trist... Mai e cineva sus, în afară de Stefanie ? Atunci aş putea să urc şi eu, Anna...

Şi se îndreptă către scări...

Oare unchiul Anton ar putea să ştie ceva ? se întreba Ina cu o curiozitate nestăpînită. El era totdeauna atît de mohorît, atît de rezervat ; fără îndoială că ţinea pentru el ce ştia. Să se ducă să-l întrebe ? Şi în timp ce tatăl ei rămăsese ghemuit de durere pe scaun şi discuta mai departe cu unchiul Daan care dintre ei era mai nimerit să-i spună bătrînei că doctorul Roelofsz a murit, Ina se repezi pe coridor după unchiul ei — Anna se întorsese la bucătărie — şi îi şopti :

— Spune-mi, unchiule, ce s-a întîmplat ?

— Întîmplat ? Cînd ? întrebă Anton.

— Acum şaizeci de ani... Erai un băiat de cincisprezece ani atunci... În timpul acela s-a întîmplat ceva care...

El o privi înmărmurit.

— Despre ce vorbeşti ? întrebă el.

— S-a întîmplat ceva, repetă ea. Trebuie să-ţi aminteşti. Ceva pe care Papa şi unchiul Daan îl ştiu, ceva pe care Papa l-a ştiut din totdeauna, ceva care l-a făcut pe unchiul Daan să vină în Olanda...

— Acum şaizeci de ani ? se miră Anton Dercksz.

Se uită drept în ochii ei. Întrebarea Inei, atît de bruscă, provocă un asemenea şoc în mintea sa de om egoist în care cloceau mereu

tot felul de idei, încît avu brusc viziunea timpurilor de acum şaizeci de ani şi îşi aminti în mod limpede faptul că el bănuise totdeauna că trebuia să fi fost ceva între mama sa şi Takma, ceva care rămăsese ferecat între ei. Simţise totdeauna asta atunci cînd, plin de teamă, şovăitor, se apropia de mama lui, în fiecare săptămînă, şi îl găsea pe Takma stînd în faţa ei, şi tresărind nervos, cu o zvîcnire a muşchilor gîtului care-l făcea să pară că ascultă ceva... Acum şaizeci de ani ?... Ceva trebuie... ceva trebuie să se fi întîmplat. Şi în limpezimea nălucirii sale de-o clipă, aproape că văzu Întîmplarea, îi ghici prezenţa, lăsă să cadă vălurile de pe moartea tatălui său de acum şaizeci de ani şi fu îndreptat, în mod aproape inconştient, către adevăr. Ajunse la el cu acea perspicacitate sensibilă a unui bătrîn, de durata unei clipe. În însăşi depravarea lui îşi ascuţise mintea şi citea deseori limpede în trecut.

— Acum şaizeci de ani ? repetă el, privind-o pe Ina cu ochii lui împăienjeniţi. Şi ce fel de întîmplare ar putea să fie ?

— Nu poţi să-ţi aminteşti ?

Stătea pe ghimpi, chinuită de curiozitate ; ochii îi străluceau, săgetîndu-l. Abia o mai putea recunoaşte, căci îi pierise cu totul expresia de distincţie zeflemitoare. Anton nu putuse s-o sufere niciodată, iar pe d'Herbourg îl ura. Zise :

— Pot oare să-mi amintesc ? Ei bine, da, dacă mă gîndesc mai adînc, pot să-mi amin-

tesc ceva... Ai dreptate: eram un flăcău de cincisprezece ani atunci...

— Îți amintești — Ina se întoarse și se uită de-a lungul coridorului, privi către ușa deschisă a salonașului, văzu spatele tatălui său ghemuit, ca sub apăsarea unei poveri — îți reamintești... de *baboe* a bunicii?

— Da, desigur, spuse Anton Dercksz, îmi amintesc de ea.

— Ma-Boeten?

— Cred că așa o chema.

— Știa ceva?

— Dacă știa ceva? Foarte probabil, foarte probabil... Da, cred că știa...

— Dar *ce* anume, unchiule? Papa este așa de deprimat; nu întreb din curiozitate.

El rîse răutăcios. Nu știa, bănuise doar ceva timp de o secundă. De fapt, totdeauna crezuse că se petrecea ceva între mama lui și Takma, ceva pe care îl ascundeau amîndoi, în vreme ce așteptau, fără sfîrșit. Dar rîse răutăcios și satisfăcut în sinea lui pentru că Ina dorea să afle și pentru că nu avea să afle, cel puțin nu de la el, oricît și-ar fi închipuit ea că el știe. Spuse rînjind:

— Draga mea, sînt lucruri pe care e mai bine să nu le știi. Nu e cazul să știi tot ce s-a întîmplat... cu șaizeci de ani în urmă...

Și o părăsi, urcînd încet scările și reflectînd că Harold și Daan știau ce era acel Ceva ascuns, acel Ceva pe care Mamma și Takma îl țineau tăinuit între ei, de ani de zile... Doctorul îl știa și el, aflase poate... Doctorul murise, Takma murise, dar Mamma nu încă...

acum Mamma ținea numai pentru ea Întîmplarea aceea ascunsă... Dar Harold știa despre ce e vorba. Daan știa și el... și Ina voia să afle...

Rîse răutăcios cînd ajunse pe palierul de sus, înainte de a intra la mama lui. Dinăuntru se auzea glasul strident al Stefaniei.

„*Mie*, își spuse, nu-mi pasă cîtuși de puțin de toată gloata asta, atîta vreme cît ei *mă* lasă în pace, la pipa și la cărțile mele. Puțin îmi pasă de toți... chiar dacă vin o dată pe săptămînă să-mi văd mama... Și ce vrea ea să țină pentru ea, și ce a făcut ea cu Takma acum șaizeci de ani, nu mă privește. Asta-i treaba ei, poate treaba *lor*... dar a *mea*, în nici un caz!

Intră și cînd o văzu pe mama sa, neverosimil de bătrînă și de firavă în lumina de amurg a perdelelor, el șovăi și se îndreptă către ea, plin de venerație.

10

Se auzi din nou soneria și Anna, profund mișcată de moartea doctorului Roelofsz văitîndu-se: „O, Doamne, o, Doamne!“, deschise ușa Ottiliei Steyn de Weert și Adèlei Takma. Ina le întîmpină în coridor. Nu știau de moartea doctorului; și cînd auziră și îi văzură pe Daan și pe Harold în salonaș, se produse o mare zarvă — domolită la gîndul că Mamma se afla sus — schimburi de întrebări, conster-

nare și confuzie pline de tristețe, consultări, nehotărîre ; cum era mai bine să se facă : să-i spună Mammei, sau să-i ascundă...

— Nu putem să-i ascundem mereu, zise Ottilie Steyn. Mamma nu știe nici măcar de domnul Takma... și acum a mai venit și asta ! Ah, e groaznic, groaznic ! Adèle, te duci sus ?

— Nu, spuse Adèle simțindu-și inima strînsă în această casă, acum cînd știa secretul. Nu, Ottilie, trebuie să mă duc acasă ; Mamma va avea destui vizitatori și fără mine.

Adèle se ferea să o vadă pe bătrînă, acum cînd știa ; și cu toate că venise în casa ei împreună cu Ottilie Steyn, nu se va duce sus.

— Ottilie, spuse unchiul Daan surorii sale, ar fi mai bine să-i spui *tu*.... despre doctorul Roelofsz.

— Eu ? întrebă Ottilie Steyn cu o tresărire. Dar, în clipa aceea, cineva de pe stradă se uita înăuntru pe fereastră.

— Este Steyn, spuse Harold, descurajat.

Steyn sună și fu primit înăuntru. Nu-l văzuseră niciodată atît de furios. El nu catadicsi să spună bună ziua și se îndreptă direct către soția sa.

— Mi-am închipuit că am să te găsesc aici, îi spuse el apăsat, cu vocea lui de bas. Ți-am văzut fiul pe care l-ai adus de la Londra cu tine.

Ottilie îl înfruntă.

— Ei, și ?

— De ce trebuie ca sosirea acestui tînăr domn să constituie o surpriză de care să aflu pe stradă ?

— De ce ar trebui să-ți spun că Hugh a venit cu mine ?

— Și de ce a venit, mă rog ?

— Ce te privește pe tine asta ? Întreabă-l pe el dacă vrei să știi.

— Cînd își face apariția, o face pentru bani.

— Foarte bine, atunci e pentru bani. În nici un caz pentru banii tăi...

Se priveau unul pe altul încordați, dar Steyn nu dorea să continue discuția despre bani, pentru că Ottilie moștenise o parte din averea lui Takma. Hugh Trevelley adulmeca banii, oriunde s-ar fi aflat ; și nu era Steyn acela care să considere banii soției sale drept ai lui ; dar, în calitate de executor testamentar al bătrînului Takma, socotea că este rușinos ca fiul soției sale să rîvnească atît de curînd la banii ei... El încetă să mai vorbească. Dar ochii îi mai trădau ura. Harold îl luă însă de mînă și spuse :

— Frans, doctorul Roelofsz a murit.

— A murit ? repetă Steyn uluit.

Ina îi privea și își ciuli din nou urechile. Nu se poate spune că după-amiaza asta nu fusese plină de noutăți. Chiar dacă nu a auzit despre Întîmplare, auzise alte lucruri : auzise de moartea subită a doctorului, auzise că mătușa Thérèse urma să vină de la Paris, auzise că Hugh Trevelley era la Haga. Și acum a auzit foarte clar ce era cu banii bătrînului. Trebuie să-i fi lăsat mătușii Ottilie ceva, dar cît ? Să fi fost oare o moștenire însemnată ?... Da, într-adevăr, după-amiaza fusese bogată în noutăți ; și ochii

ei uitară să privească cu distincție și scînteiară asemenea ochilor arzători ai unei șopîrle...

Frații îl consultau însă pe Steyn : ce părere avea ? Să-i spună Mammei de moartea doctorului Roelofsz, sau să i-o ascundă ?... Ei reflectau în tăcere. Afară se dezlănțui o aversă de ploaie, o ploaie amețitoare. Vîntul sufla și norii coborîră. Înăuntru, focul ardea în sobă cu flăcări roșii, cu ușoare trosnituri, în spatele gemulețelor de mică, strălucind în lumina amurgului care se lăsa. În vremea aceasta se ivi Întîmplarea... și îl scrută pe Harold, îl privi adînc în ochii aproape închiși din cauza durerii. Întîmplarea ! Harold o știuse din fragedă copilărie ; Daan o știa de cîteva luni și sosise din Indii la fratele său, din cauza ei ; Stefanie și Anton bănuiau, refuzînd însă amîndoi să o știe, căci altfel ar fi fost urmăriți de ea în zilele ce le mai rămăseseră de trăit ; jos, Adèle și Steyn o știau și ei datorită scrisorii rupte în două, în patru, în opt, scrisoarea pe care bătrînul nu fusese în stare să o distrugă. La Paris, Thérèse, care urma să vină în Olanda o știa și ea ; în Indii, *mantri* o știa.. Dar nici unul dintre ei nu vorbea despre Întîmplarea... care trecea ; iar Harold și Daan nu știau că Adèle și Steyn aflaseră ; și nici unul dintre ei nu știa că Thérèse, de la Paris, aflase și ea ; Steyn și Adèle nu știau că *mantri* din Indii știa ; că Daan știa și că Harold știuse de atîta vreme... Iar Ina știa despre *mantri* și mai știa că se întîmplase ceva, deși nu știa nimic de Adèle și Steyn... Nimeni nu vorbea de Întîmplare și totuși umbra Ei îi împresura,

perindîndu-și vălurile de ceață... Dar cea care nu știa absolut nimic și nu bănuia nimic era Ottilie Steyn, absorbită cu totul de tristețea vieții ei apuse : o viață de adulare, de intensă admirație, de pasiune, atributul adus de bărbați. Fusese frumoasa Lietje ; acum era o femeie bătrînă și îi ura pe cei trei soți ai ei, dar cel mai mult îl ura pe Steyn ! Și poate pentru că era atît de departe de sfera Întîmplării, Harold îi luă ușor mîna și ascultînd de un impuls inconștient, spuse :

— Da, Ottilie, tu... tu trebuie să-i spui Mammei că doctorul Roelofsz a murit. Va fi o mare lovitură pentru ea, dar nu putem, nu trebuie să i-o ascundem... Cît despre moartea lui Takma, ah, Mamma o va înțelege în curînd, fără să i se spună nimic !...

Vocea lui blîndă domoli spaima și tulburarea Ottiliei și ea zise :

— Dacă tu, Harold, crezi că pot să i-o spun eu, atunci am să mă duc sus și am să încerc... Am să încerc să-i spun... Dar, dacă n-am s-o pot face în timpul discuției, atunci n-am... atunci pur și simplu n-am să i-o spun...

Se duse sus, nevinovată ca un copil. Ea nu *știa.* Ea nu știa că mama ei, cu mai bine de șaizeci de ani în urmă, fusese părtașă la un omor pe care bătrînul doctor surd o ajutase să-l ascundă. Ea știa că Takma a fost tatăl ei, dar nu și faptul că *el,* împreună cu mama ei, îl omorîse pe tatăl fraților ei, pe tatăl surorii sale Thérèse. Ea se duse sus și, cînd intră în salonaș, Stefanie și Anton se ridicară să

plece, astfel ca Mamma să nu aibă prea mulţi oaspeţi deodată.

Dealtfel pe bătrînă nu o obosea să stea la taifas — sau să rămînă cîtva timp cu vizitatorul ei într-o plăcută tăcere — atîta vreme cît „copiii“ nu veneau toţi deodată. Era încă uşor extaziată de vieţile tinere pe care le văzuse, de copilaşii lui Lily Van Welly. Ea a vorbit despre ei cu Stefanie şi Anton, neştiind că micuţii erau finii lor — nimeni nu-i spusese asta — şi credea că, într-adevăr, numele micuţei Netta era Ottilietje, aşa că o numea micuţa Lietje : ei ştiau despre cine vorbea.

Ottilie Steyn fu lăsată singură cu mama ei. Ea nu vorbi mult, ci stătu doar alături de mama sa, care îi luase mîna în mîinile ei... Ah, se simţea şi ea mişcată ! Acolo, în fotoliul acela gol, la care bătrîna nu înceta să privească, bătrînul Takma nu se va mai aşeza niciodată... Tatăl ei ! Îl iubise aşa cum îşi iubeşte o fiică tatăl ! Moştenise o sută de mii de guldeni de la el, dar niciodată nu-i va mai strecura o hîrtie de o sută de guldeni în mînă, în felul lui, plin de bunătate.

Bătrîna parcă ghicise ceva din gîndurile fiicei sale, căci spuse, cu o mişcare a mîinii către fotoliu :

— Bătrînul Takma este bolnav.

— Da, spuse Ottilie Steyn.

Bătrîna dădu din cap cu amărăciune.

— Nu mă aştept să-l mai văd în iarna asta.

— Se va face bine din nou.

— Chiar dacă va fi aşa, n-o să-i dea drumul să iasă din casă...

— Nu, spuse Ottilie, cu voce înceată. Poate că nu, Mamma...

Îi ţinea în mîini degetele bătrîne, subţiri ca nişte beţişoare... Ştia că fraţii o aşteptau jos ; poate şi Stefanie, şi Ina... Adèle Takma plecase.

— Mamma, spuse ea, deodată, ştii că mai este şi altcineva bolnav ?

— Nu, cine ?

— Doctorul Roelofsz.

— Roelofsz ? Da, nu l-am văzut... Nu l-am văzut în ultimele două zile.

— Mamma, spuse Ottilie Steyn, întorcînd spre ea feţişoara întristată — o faţă încă drăguţă, cu ochii albaştri, copilăroşi — este foarte trist, dar...

Nu ! Pur şi simplu, nu putea să-i spună. Încercă să-şi retragă cele rostite şi să nu completeze fraza, dar bătrîna pricepu imediat înţelesul acelor puţine cuvinte :

— A murit ? întrebă repede.

Glasul ei străpunse inima Ottiliei Steyn. Nu avu puterea să rostească o dezminţire : încuviinţă cu un zîmbet dureros.

— Aah ! oftă bătrîna, zdrobită.

Şi privi spre scaunul lui Takma. Ochii ei bătrîni, uscaţi, nu plînseră ; ei priviră doar fix, cu intensitate. Rămase dreaptă în fotoliul ei. Trecutul i se desfăşura în faţa ochilor, auzea multe voci în jurul ei. Dar rămase dreaptă şi privi fix înainte.

— Cînd a murit ? întrebă în cele din urmă.

Ottilie Steyn îi povesti în foarte puţine cuvinte.

Ea era aceea care plîngea, nu mama ei. Bătrîna femeie, se văzu cu şaizeci de ani în urmă. Atunci i se dăruise lui Roelofsz ca să nu vorbească... El nu a vorbit... I-a rămas prieten, loial, în tot acest lung, lung, răstimp ; a împărţit cu ea şi cu Takma hidoasa povară a trecutului. Nu, nu ; el nu vorbise niciodată... şi au îmbătrînit atît de tare, fără... fără ca nimeni să ştie... Nimeni nu ştia, nici unul din copiii ei... Oamenii trăncăniseră uneori, de mult, se şoptiseră lucruri cumplite ; dar trecuseră... Totul a trecut, totul a trecut... Nimeni nu ştia în afară de Takma însuşi, acum cînd bietul Roelofsz murise. Ceruse un preţ mare... dar a rămas totdeauna loial...

Ottilie Steyn plîngea. Nu mai spuse nimic şi luă mîna mamei sale. Se făcuse foarte întuneric. Însoţitoarea intră să aprindă lampa... Vîntul urla jalnic ; ploaia lovea în geamurile ferestrelor ; umezeala rece o pătrunse pe Ottilie, dîndu-i o senzaţie neplăcută, de parcă ceva, ca o adiere îngheţată trecea pe lîngă ea, în camera aceasta cu focul abia pîlpîind. Bătrîna nu mai putea să îndure o căldură prea mare. Lampa care atîrna deasupra mesei din mijlocul camerei proiecta un cerc de lumină ; restul încăperii rămînea în umbră ; pereţii, fotoliul, fotoliul gol din faţă. Însoţitoarea plecase atunci cînd bătrîna întrebă deodată.

— Şi... şi domnul Takma, Ottilie ?

— Ce e, Mamma ?

— Este... este şi el bolnav ?

Fiica fu zguduită de expresia de pe faţa mamei sale ; ochii ei trişti priveau fix în gol...

— Mamma, Mamma, ce s-a întîmplat ?

— Este bolnav... sau şi... el...

— Bolnav ? Da, este bolnav şi el. Mamma...

Şi se întrerupse.

Mama ei privea fix înainte, pironindu-şi ochii asupra fotoliului gol care se afla în umbră, lîngă perete. Ottilie se înspăimîntă căci mama sa ridică cu greutate braţul înţepenit şi tremurător din poală şi arătă ceva cu degetul ei subţire, ca un beţişor...

— Mamma, Mamma, ce *este ?*

Bătrîna privea fix şi arăta cu degetul, privea şi arăta cu degetul fotoliul gol.

— Acolo... a-colo, bîigui ea. *Acolo !*

Şi continuă să-şi pironească privirile şi să arate. Nu spunea nimic, dar vedea. Se ridică încet, privind încă, arătînd încă şi se lăsă apoi jos încet, foarte încet... Ottilie sună de două ori ; însoţitoarea se repezi îndată în cameră. De jos se auzea învălmăşeală, exclamaţiile înăbuşite ale Annei, „O, Doamne, o, Doamne, o, Doamne“, şi glasuri care şopteau. Ina, Daan şi Stefanie veniră sus. Dar ei nu intrară în cameră ; însoţitoarea le făcu semn că nu era nevoie...

Braţul ţeapăn al bătrînei se lăsă încet de-a lungul trupului, în timp ce se afla încă în picioare... Ea nu încetase să privească şi se îndepărtase, încet...

Părea că n-o mai vede pe Ottilie, sub impresia groazei provocate de ceea ce a văzut. Şi tot ce putu să spună, cu ochii rătăciţi, deşi conştiinţa îi rămăsese întreagă, fu :

— În pat !... În pat !...

O spuse ca și cînd ar fi fost foarte, foarte obosită. Anna și însoțitoarea o așezară în pat. Rămase tăcută, cu buzele subțiri strînse și ochii încă pierduți în gol. Inima ei văzuse și... știa. Știa că el, Takma, Emile, omul pe care îl iubise mai presus de orice, de orice, în anii de demult, era mort, era mort...

11

— Haide, îi spuse Lot cu delicatețe lui Elly, într-o dimineață, cînd stăteau în salonașul în care el venise atît de des odinioară. înainte de a se căsători, ca să stea de vorbă, să-și bea ceaiul. Hai să stăm de vorbă pe îndelete... Ne-au făcut pe amîndoi să ne întoarcem din Italia, de la lucrul nostru. Iar noi — fără să ne dăm seama — nu ne-am gîndit niciodată că într-o zi, era foarte posibil să se întîmple așa ceva. Bietul bunic era atît de bătrîn ! Ne închipuiam că ar fi putut *să trăiască veșnic !...* Acum însă, că sîntem aici și Steyn ne-a spus că totul e pus la punct, am putea totuși să ajungem la o hotărîre rațională. Tu nu vrei să stai în casa asta ; într-adevăr e prea mare, prea mohorîtă, prea veche... Să locuim cu Mamma... mă rog, eu i-am făcut o aluzie zilele trecute, dar Mamma mi-a răspuns atît de vag, de parcă zău, nu i-ar fi făcut prea mare plăcere... Acum că Hugh stă cu ea, s-a înstrăinat de mine : Hugh în sus și Hugh în jos ! Totdeauna a fost așa ! La fel era și pe

vremea „domnului“ Trevelley, cînd eu eram un adolescent și Hugh un copil. Nici John și Mary nu aveau prea mare trecere. Acum e același lucru... Așa încît nu mai poate fi vorba să locuim împreună. Dar ce vom face, Elly, să căutăm o casă mai mică și să ne instalăm ? Sau să plecăm din nou în străinătate, să ne întoarcem în Italia ?... La urma urmei, ți-a plăcut acolo și a fost minunat că am lucrat împreună... Am fost foarte fericiți acolo, nu-i așa, Elly ?

Glasul lui era blînd, așa cum fusese totdeauna, dar se simțea în el o nuanță de implorare. Temperamentul lui de blond — oare nu începuse să încărunțească puțin pe la tîmple ? — era lipsit de vitalitate și nu ascundea o fire pătimașă, dar avea o mare delicatețe. Sub aparența unei amărăciuni, a unui orgoliu plin de ironie și a cinismului de suprafață, era bun și indulgent cu ceilalți, fără a avea ambiții mari în ceea ce-l privește. În sufletul lui efeminat se ascundea filozofia unui artist care contempla totul în jur și în el însuși, fără să ajungă la vehemență și violență din orice motiv. El o rugase pe Elly să fie soția lui, poate ca urmare a propriei ei sugestii nemărturisite, și anume că avea nevoie de el în munca ei, în viața ei ; și deseori glumind, cîteodată serios, se întrebase de ce se însoară, de ce s-a însurat și dacă nu cumva libertatea și independența i s-ar potrivi mai bine. Dar, de cînd a văzut fericirea surorii sale și a lui Aldo, la Nisa, și cînd a trăit propria lui fericire, liniștită, sufletul său oarecum indiferent, foarte aprins și

foarte sincer în ironia sa tristă, îl făcea să se închisteze, aruncîndu-l aproape într-o stare de panică, sub influența fricii de bătrînețe. De cînd a fost în stare să se bucure, cu prudență de fericirea de-o clipă, întocmai cum ar fi prins un fluture prețios, de atunci totul rămăsese neschimbat. De atunci, fericirea lui blîndă, liniștită, îl însoțise : un sentiment foarte serios și foarte adevărat ; de atunci ajunsese s-o iubească pe Elly așa cum nu-și închipuise vreodată că va putea să iubească pe cineva. Și a fost o bucurie pentru el să hoinărească prin Italia cu Elly, să-i pîndească încîntarea în mijlocul trecutului acela superb, care murise atît de artistic, iar după reîntoarcerea la Florența, să se scufunde, la stăruința ei, în cele mai serioase studii despre epoca familiei Medici. Cît au mai cotrobăit și au mai răscolit împreună, luîndu-și note pe măsură ce lucrau. Cum scria el seara, simțindu-se atît de fericit în salonașul de la pensiunea unde locuiau ! Două lămpi, una alături de Elly, cealaltă în dreptul lui, își aruncau lumina peste hîrtiile și cărțile lor ; vase cu flori înmiresmate le stăteau în preajmă, fotografiile de pe pereți reflectau frumuseți de muzee în amurgul care îi împresura. Dar în mijlocul minunățiilor acestui pămînt și ale acestei arte, în plină fericire, în soarele strălucitor, îl cuprinse un fel de indolență ; el îi propunea deseori lui Elly o plimbare la țară, o excursie, o hoinăreală la Fiesole, la Ema ; îi plăcea să urmărească viața omului de pe stradă, să îi zîmbească, plin de bucurie. Arhivele erau reci și prăfuite ; pur

și simplu, nu putea să stea pe loc și să lucreze într-una, fără oprire. Iar seara și-ar fi plimbat privirile pe Arno, și-ar fi fumat țigara, stînd fericit la fereastră pînă cînd și Elly își va fi închis cărțile, iar familia Medici se va fi topit în lumina schimbătoare a serii timpurii de afară și abia dacă s-ar mai fi zărit...

La început nu observase dezamăgirea ei. Cînd și-a dat seama de ea, n-a vrut s-o supere și a revenit la studiile sale. A făcut-o însă fără tragere de inimă. Munca asta regulată nu i se potrivea. Îi obosea mintea ; simțea cum creierul său îi opune o rezistență hotărîtă, așezîndu-i un fel de barieră în calea ideilor ce încercau să pătrundă... întocmai cum simțise pe vremea cînd era la școală și avea de făcut o adunare, pe care o greșea de două ori sau de trei ori... Pe deasupra, ardea de nerăbdare să scrie eseuri efemere ; avea, de pildă, material berechet despre Medici, despre frescele lui Benozzo Gozzoli de la Palazzo Ricardi... Oh, să scrie un eseu ca ăsta, aici, din depărtare, să-l facă să strălucească în nestemate de azur și de aur ! Dar el nu îndrăznea să scrie articolul, pentru că Elly îi spusese odată :

— Nu te apuca să fărîmițezi în articole tot ce am adunat.

În ceea ce o privea, Elly se devotase cu sîrguință și cu o perseverență bărbătească studiului său și simțea ea însăși un fel de imbold interior ca să scrie cartea lor : un studiu istoric minunat, serios. Ea înțelese însă că numai talentul ei nu era deajuns pentru așa ceva... în timp ce ar fi fost destul ca Lot să o dorească

și ei doi, împreună, ar fi putut realiza ceva foarte bun... Lot însă simțea acea indolență care îi sleia tot mai mult puterile, își simțea reținerile ca pe un obstacol tenace, amenințător, ce i se opunea și care îi apăsa creierul ; și într-o bună dimineață îi spuse, puțin nervos, că îi era imposibil, era prea greu pentru el, nu putea s-o facă. Ea nu a insistat, dar a fost cuprinsă de o mare dezamăgire. A rămas totuși delicată, bună, i-a răspuns politicos la întrebări și nu și-a trădat adîncimea dezamăgirii... Cărțile i-au rămas închise, notițele sub presse-papier-uri, și n-a mai fost deloc vorba de familia Medici. Astfel, între ei se produse un gol. Cu toate acestea, Lot s-a simțit fericit și a rămas credincios acelei blînde binecuvîntări, care se pogorîse asupra lui, veselă, și care îmbrăcase într-o ușoară strălucire aparentă atît cinismul său monden, cît și amenințarea care plutea deasupra lor. Dezamăgirea lui Elly creștea și deveni o mare durere, chiar mai mare decît aceea pe care o trăise, ca tînără fată, atunci cînd logodna ei fusese ruptă, cînd îl pierduse pe cel dintîi om pe care l-a iubit. Era o femeie care suferea mai mult pentru alții decît pentru ea, suferea pentru că n-a putut să-l înalțe pe Lot la mari înfăptuiri. Dragostea ei pentru Lot, după patima plină de emoții pentru celălalt, era foarte cerebrală ; era mai mult dragostea unei femei cultivate decît aceea a unei femei pătimașe și senzuale. Lucrul acesta nu-l realiza nici ea însăși pe deplin. Dezamăgirea ei cumplită era însă aceea că nu-l putea face pe Lot să realizeze o operă mare ; și golul din jurul ei spori. În vremea aceasta, Lot, înconjurat de frumusețea acelei țări care îi era dragă, în mijlocul fericirii lui blînde, nu simți pustiul din jurul său decît depărtîndu-se ca o panoramă asupra căreia ochii lui rătăceau visători...

Între ei nu se schimbase nici un cuvînt amar, dar atunci cînd stăteau împreună, Elly simțea cum crește în ea un sentiment de zădărnicie. Ea nu era genul de om contemplativ. Acea hoinăreală prin orașele italiene, acea rătăcire printre frumusețile din muzee nu o satisfăceau pe ființa pentru care activitatea era o nevoie reală, autentică. Degetele ei răsfoiau paginile Baedeker-ului cu un tremur nervos ce trăda sentimentul zădărniciei. Nu putea să admire și să viseze într-una, nu putea să trăiască în felul acesta ! Trebuia să acționeze. Trebuia să se devoteze. Jinduia să aibă un copil... Și totuși, un copil, sau poate mai mulți, chiar dacă nu aduceau nefericire, nu aduceau nici fericire. Era conștientă de lucrul ăsta. Chiar dacă ar fi avut copii, nu și-ar fi satisfăcut îndeajuns nevoia de activitate prin educarea și creșterea lor ; ar fi îndeplinit-o ca pe o datorie de dragoste, dar nu i-ar fi umplut viața. Simți chemarea aproape masculină care sălășluia în ea, îndemnînd-o să lupte cît putea de mult. Dacă va ajunge la limită, ei bine, atunci nu va merge mai departe. Dar să lupte pînă la capăt, să-și îndeplinească misiunea, așa cum i-o cere firea sa !... Și îi vorbi lui Lot în sensul acesta. El nu știa ce să-i răspundă, nu o înțelegea, simțea că îi scapă ceva. Nu au ajuns

niciodată la cuvinte tari, dar de ambele părţi au fost mici sîcîieli şi replici la sîcîieli, după prima uşoară tulburare care s-a abătut asupra lor.

Această bruscă întoarcere acasă deşi a produs o schimbare neaşteptată de atmosferă, a intensificat totuşi, prin relativa ei neînsemnătate, simţămîntul nutrit de Elly şi anume că era în dezacord cu tot ce se întîmpla în jurul ei. Îl iubise pe bătrîn ca pe un tată, mai mult decît ca pe un bunic, dar sosise prea tîrziu ca să-l mai vadă pe patul de moarte, iar chestiunile de afaceri puteau să fie aranjate prin împuternicire.

— Da, dar iată-ne acum aici, spuse Lot, şi trebuie să stăm de vorbă ca nişte oameni înţelepţi... N-ar fi bine să ne întoarcem în Italia, Elly ?

— Nu, Lot, sînt bucuroasă că am fost acolo cu tine ; de ce să ne întoarcem imediat şi să încercăm s-o luăm iarăşi de la capăt ?...

— Să ne instalăm aici la Haga ? Să mergem să trăim undeva la ţară, după ce trece iarna ?

Ea îl privi pentru că sesiză o nuanţă de implorare în glasul său ; el stăruia din cauză că simţea că îi scapă ceva... şi deodată, o cuprinse mila. Se aruncă la pieptul lui şi îşi împleti braţele în jurul gîtului său.

— Dragul meu băiat ! spuse ea. Îţi sînt atît de devotată !

— Şi eu ţie, Elly, dragostea mea... Te iubesc mai mult decît mi-aş fi închipuit vreodată că pot iubi pe cineva. Oh, Elly, să păstrăm acest

simţămînt ! Să nu ne lăsăm furaţi de iritare... Vezi, între noi n-a existat niciodată vreun cuvînt răutăcios, dar simt încă ceva în tine, o nemulţumire... Este din cauză că...

— Din cauză că ce, Lot ?

— Din cauză că nu sînt în stare să fac... atît cît ai vrea tu să fac. Am lucrat împreună atît de plăcut, iar lucrul pe care l-am înfăptuit nu-i zadarnic... Acest gen de lucru nu e niciodată zadarnic... Dar tu ştii, dragă, a voi să-l duc la îndeplinire aşa cum te aştepţi tu de la mine... îmi este peste putinţă. Nu sînt atît de desăvîrşit. Sînt un scriitor de reviste ; un diletant, nu un istoric. Talentul meu este efemer şi tot ceea ce creez este efemer, totdeauna a fost aşa... Ia-l aşa cum e...

— Da, Lot, îl iau aşa cum e. Nu mai sînt amărîtă... din cauza bietei noastre familii Medici.

— Ai să vezi, am să scriu o serie de articole de pe urma cercetărilor pe care le-am făcut împreună ; zău, ceva foarte bun. Un ciclu : vor apărea unele după altele...

— Da, aşa să faci !

— Dar atunci trebuie să te interesezi şi tu de ele.

— Mă voi interesa, cu siguranţă.

— Şi acum, haide să vorbim despre ceea ce vom face, despre locul unde ne vom stabili.

— Ar fi mai bine să nu ne instalăm acum... Să stăm aici pînă ce se va vinde casa şi apoi...

— Foarte bine, apoi vom vedea.

— Da.

— Nu am văzut-o încă pe bunica. Să nu ne ducem la ea în după-amiaza asta ?

— Nu cred că s-a refăcut de atunci, dar putem să ne ducem și să întrebăm.

Îl sărută cu afecțiune. Era ca o compensare după sîcîielile și neînțelegerile care avuseseră loc între ei, fără vreun schimb de cuvinte tari. Ea încercă să se adune, să se concentreze asupra năzuinței mistuitoare a sufletului ei. Îl iubea pe Lot din toată inima ; i s-ar devota... și poate, mai tîrziu, copiilor lui... Aceasta ar fi îndeajuns ca să umple viața unei femei... ar putea să-și reia micile ei pasiuni ; ar putea să reînceapă sculptura ; la urma urmei, „Băiatul cerșetor" era foarte reușit... Ocupația aceasta îi va împlini viața, atîta vreme cît va fi fericită cu soțul ei ; și de lucrul acesta era sigură. Începu să vorbească cu un interes mai viu decît la început ; părea să-și fi revenit oarecum din deprimarea ei. Va duce o viață obișnuită, ca soție fericită, ca mamă fericită, și va înceta să mai rîvnească la lucruri mari, îndepărtate... Va renunța să năzuiască după orizonturi greu de atins, după orizonturi care s-au dovedit a fi inaccesibile, obligînd-o pînă la urmă să dea înapoi.

La masa de prînz fu veselă și mătușa Adèle se înviora și dînsa. Biata de ea, fusese deprimată sub o povară grea. Era tristă și pentru că i se părea că Lot și Elly nu sînt prea fericiți. Mătușa Adèle strălucea acum, fericită că Elly era mai veselă, că arăta mai luminată și că vorbea din nou cu limbuția ei neostenită.

12

În după-amiaza aceea, Lot și Elly se duseră s-o vadă pe bunica.

Din seara în care Mamma Ottilie îi spusese de moartea doctorului Roelofsz, bătrîna nu mai părăsi patul. Doctorul Thielens o vizita în fiecare zi, declarînd că se afla cu adevărat într-o stare deosebit de bună : oricum, nu suferea de nici un fel de boală ; poate că suferea doar de bătrînețe. Mintea îi era perfect limpede și doctorul era uluit în fața acelei constituții splendide, constituția unei femei puternice care avea un sînge foarte sănătos și o uriașă vitalitate.

La Nassaulaan, cînd Lot și Elly sunară la ușă, Anna, care tocmai vorbea cu Steyn în coridor, se grăbi să le deschidă.

— Venisem să văd ce face Mamma, le spuse Steyn.

— Poftiți, vă rog, li se adresă Anna. Am aprins un foc bun în salonaș.

Bătrîna servitoare alungă pisica la bucătărie. Ei nu-i plăcea să se stea de vorbă pe coridor, ci mai curînd în salonaș, atunci cînd rudele așteptau acolo, sau veneau să afle noutăți ; și se grăbi să le servească vișinata.

— E plăcută și reconfortantă pe vremea asta rece, domnule Lot și doamnă Elly... Doamna cea bătrînă a stat în pat de atunci... Ah, cine poate să spună dacă nu cumva e începutul sfîrșitului !... Totuși doctorul Thielens este destul

de mulţumit... Ah, ştiţi, doamna Thérèse este şi ea aici, adăugă ea, în şoaptă.

— Nu mai spune! zise Lot. Cînd a venit?

— Ieri... şi doamna a primit-o imediat... E foarte drăguţă, recunosc asta... Însă vedeţi... stă toată ziua în genunchi lîngă patul doamnei, spunîndu-şi rugăciunile... şi poate că asta nu-i face nici un bine doamnei, care n-a fost niciodată foarte religioasă... Şi apoi, rugăciunile alea catolice durează aşa de mult, aşa de mult... Mă întreb dacă doamnei Thérèse n-o să-i înţepenească genunchii din cauza asta. Eu n-aş putea să rezist la aşa ceva — De asta sînt sigură... Da, da, doamna Thérèse este aici; ea doarme la hotel, dar stă toată ziua aici şi se roagă... şi cred că i-ar fi plăcut să rămînă şi noaptea trecută... dar însoţitoarea a zis că dacă doamnei îi va fi mai rău, îi va ruga pe vecini s-o sune imediat la telefon; ei au telefon; doamna n-ar fi acceptat niciodată să aibă vreunul... Aşa că doamna Thérèse a plecat, dar a fost aici azi dimineaţă la şapte cînd nici chiar eu nu eram sculată!... Domnul Daan a venit ieri, tot aşa şi doamna Ina ca să o vadă pe doamna Thérèse; cred că n-o să mai cheme pe nimeni altcineva din familie. Spune că nu are timp. Nici nu mă mir cu toate rugăciunile astea! Ea zice că ar putea să-şi vadă familia aici jos, unde eu ţin totdeauna aprins un foc bun... Da, l-am întrebat pe doctorul Thielens: „Doctore, i-am spus, e bine ca doamna Thérèse să se roage cît e ziua de lungă lîngă patul doamnei?" Dar doctorul, care a văzut-o pe doamna, a spus: „Mă rog, asta nu pare să o enerveze.

Dimpotrivă, este foarte liniştită şi bucuroasă că a mai văzut-o pe doamna Thérèse... poate pentru ultima oară!"... Ah, doamnă Elly şi domnule Lot, a fost o tristă întoarcere acasă pentru dumneavoastră!... Şi pe cine credeţi că l-am mai văzut?... Pe fratele dumneavoastră domnule Lot...

— Pe Hugh?

— Mă rog, eu îi spun domnul Hugo; nu pot să pronunţ numele ăsta englezesc. A venit cu doamna Ottilie; e o plăcere să te uiţi la ei!... Nu că aş avea cel mai mic gînd rău despre dumneata, domnule Lot, departe de mine aşa ceva, dar domnul Hugo e un flăcău frumos, spătos şi cu o faţă aşa de mîndră! Are mustaţa aşa de bine rasă şi ochii atît de frumoşi! Da, înţeleg de ce doamna Ottilie e moartă după el. Arată şi ea aşa de drăguţă, lîngă fiul său... Da, e nemaipomenit cît arată de tînără, deşi are şaizeci de ani. Nici prin cap nu ţi-ar trece aşa ceva cînd te uiţi la ea... Să nu vă supăraţi că vorbesc atît de liber despre soţia dumneavoastră, domnule Frans... şi nici de domnul Hugo, nu trebuie să fiţi supărat. Ştiu că nu prea vă place şi că este un prefăcut, asta o cred, dar el te face să-l placi, nu te poţi îndoi de asta!... Mă rog, dumneavoastră v-aţi înţeles totdeauna cu domnul Lot, nu-i aşa, domnule Frans?... Şi acum, ar fi mai bine să-i spun doamnei Thérèse că sînteţi aici...

Bătrîna Anna o luă în sus pe scări, iar Steyn întrebă:

— N-aţi decis încă ce veţi face?

— Nu, zise Lot.

— O să stăm la Mauritskade pînă cînd se va vinde casa, spuse Elly.

— Sînt bucuros că v-am văzut astăzi, zise Steyn, aş fi venit oricum să vă văd. Am vrut să stau de vorbă cu tine, Lot... Poate că o să izbutesc s-o fac înainte de a veni altcineva...

— Despre ce e vorba Steyn ?

— Doream să-ţi spun ce hotărîre am luat. Nu-ţi va plăcea, dar este inevitabilă. Am vorbit cu Mamma, atît cît este posibil să vorbeşti cu ea... Nu vom mai locui împreună.

— Ai de gînd să divorţezi ? strigă Lot.

— Divorţul nu mă interesează, dar dacă Mamma o doreşte, am să fiu de acord... Lot, zilele trecute vorbeai de sacrificiul inutil pe care îl fac, convieţuind cu mama ta...

— Am vrut să spun...

— Da, ştiu, ai vrut să spui că n-am decît să plec, fără divorţ... O voi face cu siguranţă. Nu pot să mă sacrific în continuare pentru că... ei bine, nu mai e nevoie de acest sacrificiu acum. De cînd ai plecat, după căsătoria ta, casa e pur şi simplu un infern. Tu aduceai uneori un fel de pace, de linişte ; izbuteai să creezi puţină armonie în timpul meselor. Dar acum totul s-a dus... Să vii să locuieşti cu noi... Nici măcar n-o mai doresc. Asta ar însemna o viaţă de groază pentru Elly. Pe de altă parte... Mamma are acum destui bani ca să meargă unde îi place... şi de îndată ce are bani, Hugh rămîne cu ea... I-am spus să vorbească pe cît se poate mai puţin despre moştenire şi nici nu cred să fi pălăvrăgit despre asta. Lui Hugh însă i-a spus totul...

— Ştiu că a făcut-o, zise Lot. L-am văzut pe Hugh şi mi-a spus : „Mamei i-a rămas o sumă frumuşică".

— Exact... iar el rămîne cu ea şi ea cu el. Odinioară îmi spuneam că dacă am s-o părăsesc, am s-o las singură cu tine ; şi nici unul, nici celălalt nu aveaţi prea mulţi bani. Atunci nu mi-aş fi permis niciodată să o fac, acum însă, Lot, voi merge pe drumul meu.

— Dar, Steyn, nu poţi s-o părăseşti pe Mamma, lăsînd-o la cheremul lui Hugh !

— Nu pot ? strigă Steyn, aprinzîndu-se. Şi ce-ai vrea tu să fac ? Să privesc ? Să privesc cum îşi iroseşte banii cu băiatul ăla ? Ce-aş putea să fac ca să-l împiedic ? Nimic. Refuz să-i las cea mai mică impresie că *eu* sînt acela care vrea să facă economii cu banii ei. *Las-o* să-i azvîrle pentru băiatul ăla ! A primit o sută de mii : îi va face praf într-un an ! Ce o să facă pe urmă, nu ştiu. Dar consider că am suferit îndeajuns pentru greşeala mea de odinioară. *Acum*, acum cînd ea are bani şi îl are şi pe Hugh, sacrificiul meu devine inutil. Eu plec. Lucrul e sigur. Dacă Mamma vrea să divorţeze sau nu, asta nu mă priveşte, dar eu plec. Am să părăsesc Haga. Mă duc în străinătate. Poate că n-o să vă mai văd mult timp. Nu ştiu... Lot, dragul meu băiat, am răbdat timp de douăzeci de ani şi singura alinare în casa mea erai tu. Am învăţat să te îndrăgesc. Sîntem două firi cu totul diferite, dar îţi mulţumesc pentru ceea ce ai însemnat tu pentru mine : un prieten, un adevărat prieten. Dacă firea ta blîndă nu ar fi aplanat tot ceea ce se putea aplana acasă,

n-aş fi fost în stare să îndur totul în acești douăzeci de ani. Acum, plec, dar cu amintiri plăcute. Aveai optsprezece ani cînd m-am însurat cu mama ta. N-am schimbat între noi nici un cuvînt aspru și meritul este în întregime al tău. Sînt un tip dur și m-am înrăit foarte mult. Toată bunătatea din viața mea, prin tine mi-a venit. Cînd te-ai însurat... mi-ai lipsit într-adevăr. Poate chiar mai mult decît i-ai lipsit Mammei. Nu fi supărată pe mine, Elly, că vorbesc așa... Haide, haide, poate că o să ne vedem iarăși într-un fel sau altul... Nu plînge, Lot, fii băiat înțelept !

Îl luă pe Lot în brațe și îl sărută așa cum tata își sărută fiul. Îl ținu un timp în brațe și apoi îi strînse tare mîna.

— Hai, Lot, băiatul meu drag... fii bărbat !...

— Biata Mamma ! spuse Lot.

Ochii îi erau plini de lacrimi ; era profund mișcat.

— Cînd pleci ? îl întrebă pe Steyn.

— Mîine.

— La cît ?

— La nouă dimineața... la Paris.

— Am să vin să te conduc...

— Am să vin și eu, Steyn, zise Elly.

Ea îl sărută.

Steyn se întoarse să plece, dar se auzi soneria. Anna coborî scările.

— Nu îndrăznesc să o deranjez pe doamna Thérèse, spuse ea. Este atît de cufundată în rugăciunile ei încît... Ia uite, domnule Lot, este Mamma... și fratele dumitale englez !...

— La naiba ! spuse Steyn, printre dinți. *Nu pot s-o mai văd...*

— Steyn ! spuse Elly cu o nuanță rugătoare în glas.

Îi părea rău de Lot care rămăsese ghemuit într-un scaun, incapabil să se stăpînească ; plîngea, deși știa că nu era demn pentru un bărbat.

Anna deschise ușa, iar Ottilie și Hugh intrară, întîlnindu-se cu Steyn pe coridor. Se priviră în ochi. Mîna lui Hugh se ridică spre șapcă, ca pentru un salut adresat unui străin. Trecură unul pe lîngă altul fără o vorbă și Steyn ieși. Așa își luară rămas bun. El n-a mai văzut-o niciodată de atunci. Și odată cu el dispărea ultima rămășiță a vieții ei amoroase.

— Am venit să văd cum se simte Mamma, le spuse ea lui Elly și Annei. Hugh ar vrea și el atît de mult să-și vadă bunica. Dar Mamma e încă în pat, nu-i așa, Anna ?...

Intră apoi în salonaș :

— Ah, Lot !... Ei, ce s-a întîmplat, băiatul meu ?

— Nimic, măicuță, nimic...

— De ce ești atît de trist ? Ai plîns ?

— Nu, măicuță, nu... Nervii mei sînt puțin cam șubreziți, atîta tot... Salutare, Hugh. Asta-i un lucru de care tu nu suferi : nervi slabi, nu-i așa, bătrîne ? Nu, nu mă aștept să te văd vreodată plîngînd ca o femeie bătrînă, așa cum fac eu...

Lot se stăpîni, dar ochii săi plini de amărăciune erau îndreptați asupra mamei și fratelui... Mama sa era neglijentă cu îmbrăcămintea și

Lot fu izbit de faptul că purta o fustă scurtă, făcută la un croitor din Londra și un pardesiaș negru, simplu, care se potrivea cu figura ei încă tînără și subțire, în timp ce pălăria avea o alură mai tinerească decît cele care îi împodobeau de obicei părul blond-cenușiu buclat. Avea șaizeci de ani! Era însă numai zîmbet, iar fața ei rotundă, întinsă, foarte puțin ridată, era strălucitoare și veselă; și — oh își cunoștea așa de bine mama! — vedea limpede că era fericită. Așa arăta ea cînd era fericită, cu privirea ei inocent albastră... Era o femeie bătrînă, avea șaizeci de ani, dar cînd a intrat alături de fiul său englez, nu avea vîrstă. Aceasta se datora acelei fericiri fără nici o legătură cu adevăratul sentiment matern. O fericire generată doar de puțina afecțiune pe care i-o arăta fiul ei, englezul, prin cuvinte lingușitoare și mîngîieri. El îi spunea cuvinte măgulitoare într-un mod grosolan, o dezmierda cu bădărănie și ea era fericită, ea strălucea de o nouă fericire. Nu-i ducea lipsa lui Lot; el nu mai exista pentru ea... în clipa aceea. Radia pur și simplu, pentru că îl avea pe Hugh alături. Și Lot, cînd îi văzu împreună, își simți sufletul zguduit de o mîhnire adîncă... Biata Mamma! Îi fusese totdeauna dragă mama sa, o găsea atît de drăguță, atît de nostimă; datorită blîndeții lui înnăscute și tactului său, se înțeleseseră totdeauna bine împreună. El știa că și ei îi era drag, chiar dacă pentru un moment se înstrăinase de el. Dintre cei cinci copii ai ei, îl iubise totdeauna mai mult pe Hugh. Dintre cei trei soți ai ei, îl iubise mai

mult pe Trevelley... Biata, biata Mamma! gîndea Lot. Acum își avea partea ei de bani; dar ce *însemna* o sută de mii de guldeni dacă nu era prevăzătoare? Ce însemna o sută de mii... pentru Hugh? Și cînd această sută de mii se va sfîrși — în cîțiva ani poate — atunci ce va face biata Mamma? Căci fercheșul său frate englez, cu ochii lui vioi și obrazul lui perfect bărbierit, nu va rămîne cu biata Mamma... Ce se va alege atunci de bătrînețea ei? Biata, biata, Mamma!...

— Îi semeni extraordinar Mammei, Lot, zise Hugh.

Da, îi semăna mamei lui; și el era scund, avea aproape ochii ei, aproape părul ei frumos; aceleași trăsături ale feței tinere... În adolescența sa fusese cîteodată mîndru de înfățișarea lui; era pe vremea cînd se știa un flăcău arătos, cu părul blond. Apoi, n-a mai fost mîndru. Iar alături de Hugh, se simțea ca o femeie bătrînă cu nervii slabi... Să fii atît de înalt, atît de lat în umeri, să ai ochii atît de vii, o gură cu un zîmbet atît de trufaș, o inimă atît de rece, să fii atît de calm, cu mușchii și mai ales cu nervii de oțel; să nu-ți pese de nimic decît de propriul tău bine și de reușita ta, de succesele tale; să fii capabil să trăiești liniștit de pe urma banilor mamei tale și, cînd aceștia s-au terminat, la fel de calm și de liniștit, să-ți arunci mama în stradă și să-ți vezi de drumul tău; iată adevărata dovadă a unei atitudini puternice față de viață! Iată ce înseamnă să ai lumea întreagă și propriile emoții la degetul mic! Iată ce înseamnă să nu-ți fie frică de ceea

ce va veni, sau de apropierea bătrîneţii ! Iată ce înseamnă să nu cunoşti teroarea nervilor şi să nu te smiorcăi niciodată ca o femeie bătrînă, ca o femeie bătrînă cu nervii slabi !

— Da, Hugh, sînt ca Mamma.

— Şi Elly... este... ca *tine*, spuse Hugh.

— Eu semăn cu Mamma, dar într-o ediţie de duzină ; cel puţin aşa spune lumea, măicuţă, spuse Elly cu drăgălăşenie.

Şi îşi sărută soacra. Elly era tristă cînd se gîndea la bătrîn... şi la Steyn... şi la bietul Lot...

Deodată, de sus se auzi sunînd de două ori ; era pentru însoţitoare.

— Mătuşa Thérèse este sus ? întrebă Elly.

— Nu am văzut-o încă, spuse Ottilie. Dar ce poate să fie ?...

— O, Doamne, o, Doamne, strigă Anna, venind dinspre bucătărie şi alungînd pisica. Trebuie să fie iarăşi doamna, care se poartă uneori ciudat ; ştiţi, are vedenii...

Dar însoţitoarea coborî val-vîrtej scările, palidă la faţă :

— Cred că moare, exclamă ea. Mă duc la vecin... ca să telefonez după doctor...

— Stai, spuse Lot, mă duc eu.

Toată casa fu cuprinsă de panică. Mamma Ottilie, Elly, însoţitoarea şi Anna se duseră sus.

— Tu aşteaptă aici, Hugh, spuse Ottilie.

El încuviinţă.

Rămase singur în salonaş, se aşeză pe scaun şi se amuză aruncîndu-şi şapca în tavan şi prinzînd-o apoi de fiecare dată cînd cădea în jos...

Se gîndi că maică-sa nu va moşteni mult de la bunica... Va fi groaznic de puţin ; şi chiar dacă va rămîne ceva, se va împărţi între mulţi.

El aprinse o ţigară şi cînd Lot se întoarse, îi deschise uşa, gest pe care, după aceea, Anna îl consideră ca foarte drăguţ din partea lui Hugh.

Lot se duse şi el sus. În dormitor, uşile pliante erau deschise, ca să intre aerul, aşa încît dormitorul şi salonaşul unde stătea de obicei bătrîna formau o singură încăpere. Spaima plutea în aer, dar era mai domolită. Ottilie însă nu era în stare să-şi stăpînească suspinele. Era atît de neaşteptat, socoti ea. Nu, niciodată nu s-ar fi gîndit la asta !...

Lîngă pat stătea mătuşa Thérèse. Cînd intră, Lot avu impresia că o vede pe însăşi bunica, mai tînără.

Ochii întunecaţi de creolă ai mătuşii Thérèse îi făcură lui Lot un semn de bun venit, plin de tristeţe. Arătă cu un gest patul în care zăcea bătrîna, pe deplin conştientă.

Moartea venea treptat, fără zbucium ; părea o lumină care se stinge. Doar respiraţia era puţin mai grăbită şi se smulgea din trup cu o oarecare greutate...

Ştia că îi avea în jur pe copiii ei, dar nu ştia pe care anume. Erau copiii. Atît ştia. Aceasta — o ştia — e Thérèse, care venise la ea şi îi era recunoscătoare pentru asta. Mîna i se mişcă deasupra cuverturii ; gemu şi spuse :

— Thérèse... Thérèse...

— Da, Mamma.

— Thérèse... Thérèse... roagă-te...

Ea însăşi îşi împreună mîinile.

Thérèse Van der Staff îngenunche alături de pat. Ea se rugă. Se rugă multă vreme. Bătrîna, cu mîinile împreunate, îşi dădea sufletul, foarte încet, liniştit...

Mamma Ottilie suspină în braţele lui Lot.

La uşa de jos se auzi soneria.

— Drăguţul domn Hugo, şopti Anna. El deschide uşa.

Era doctorul Thielens, dar el nu mai avea nimic de făcut. Bătrîna abia dacă fusese bolnavă ; era ca o lumînare care arsese pînă la capăt. De cînd îi spusese de moartea lui Roelofsz, de cînd avusese viziunea lui Takma mort, ea nu s-a mai sculat din pat. S-a bucurat doar, plină de recunoştinţă, de marea fericire de a fi văzut-o pe fiica ei Thérèse apărînd, atît de neaşteptat, lîngă patul ei. Nimeni nu-i vorbise de moartea lui Takma, dar nu era nevoie să-i vorbească : ea văzuse, ştia...

Îşi amintea foarte bine că Thérèse devenise catolică şi că ea însăşi jinduise uneori la pacea iertării şi la consolarea prin rugăciune, pentru a fi înălţată de către sfinţi la tronul lui Dumnezeu şi al Mariei.

Şi îi ceruse Thérèsei să se roage, să se roage pentru bătrîna ei mamă... Ea, mama, nu ştia că Thérèse aflase. Uitase, uitase cu desăvîrşire de frigurile de care suferise cu mulţi ani în urmă, cînd a delirat în braţele fiicei sale... Şi acum, cînd era pe patul morţii, reflecta, cu recunoştinţă, că Dumnezeu a fost foarte bun cu ea, în ciuda sufletului ei păcătos, de vreme ce nimeni,

nimeni n-a aflat. Nimeni, nimeni n-a ştiut vreodată. Copiii ei n-au aflat niciodată... Ea a îndurat pedeapsa în sufletul ei, pedeapsa remuşcării, vie înlăuntrul ei atîţia ani. A îndurat pedeapsa în spaima pe care i-o insuflase spectrul „lui". El îi apăruse însîngerat, de cîteva ori în aceşti ani, în colţul camerei, lîngă dulapul chinezesc. Da, îşi îndurase pedeapsa !... Dar Dumnezeu fusese totuşi îndurător : nici unul, nici unul nu a ştiut. Nici unul, nici unul nu a ştiut şi nu va şti vreodată... Acum murea, cu mîinile împreunate ; iar Thérèse, care ştia să se roage, se ruga...

Abia auzită era respiraţia bătrînei ; prelungi şi rare erau răsuflările ei... Tăcerea odăii nu era tulburată decît de suspinele Ottiliei Steyn şi de horcăielile bătrînei... Afară, dezgheţul făcea să se prelingă apa pe ferestre, asemenea unei pînze de lacrimi.

— Oh, plîngea Anna, cît de greu moare doamna cea bătrînă... Auzi... soneria !... Bunul domn Hugo, dragul băiat, îmi este de mare ajutor, doamnă Ottilie. Ascultaţi, deschide din nou uşa !

Într-adevăr, Hugh deschisese uşa ; şi într-o succesiune rapidă intrară Harold, Daan şi Floor, Stefanie şi Anton, Ina, d'Herbourg şi soţii Van Wely. Lot le telefonase din vecini să vină, căci bunica era pe moarte. Mătuşa Adèle sosi şi ea, dar se urcă doar pentru un minut, să arunce o privire printre draperiile de la patul bătrînei, apoi coborî. Ultimele ei respiraţii o urmăriră pînă în salonaşul de jos. Ceea ce văzuse în răstimpul acelei secunde era doar împăcarea

unei mame care moare. Alături de patul ei o zări pe Thérèse, pe care n-o mai întîlnise de ani de zile. Ea se ruga fără să se uite la nimeni. Jos, Harold Dercksz se lăsase să cadă pe un scaun, pradă unor dureri groaznice ; fața îi era crispată de chinuri, iar ochilor săi i se înfățișa propriul pat de moarte. Nu mai avea mult acum. Suferise peste măsură în ultima vreme și doar voința lui puternică îl ajutase să reziste. Daan Dercksz stătea în fața lui și îi sufla la ureche :

— Harold... Harold... e bine că Mamma moare... și că moare în pace... așa se pare...

Da, ea murea, murea împăcată... Lîngă patul ei, Thérèse îngenunchease și se ruga, Thérèse care nu știa. Așa credea Harold. Nimeni... nimeni nu știa decît el și Daan... Întîmplarea... Întîmplarea trecea... Ascultă ! Sus, mama sa își dădea ultima suflare și cu fiecare respirație, Întîmplarea trecea, trecea mai departe, tîrîndu-și vălul de ceață ; frunzele foșneau, dezghețul se dezlănțuise ca un șiroi de lacrimi, nălucile se întrezăreau în spatele copacilor, dar Întîmplarea... Întîmplarea trecea !...

Oh, de ani de zile, de șaizeci de ani nesfîrșiți văzuse Întîmplarea care se tîra atît de încet, atît de șovăielnic, de parcă nu va ajunge să treacă niciodată, de parcă va întîrzia fără sfîrșit. Fusese prea lungă pentru o viață de om ce tînjea să-i vadă sfîrșitul ! De șaizeci de ani încheiați văzuse astfel Întîmplarea ; ea îl privise fix în ochi de-a lungul a șaizeci de ani... Auzi, Mamma geme mai tare, mai zbuciumat

acum. Suspinele Ottiliei se auzeau mai puternice.

Însoțitoarea coborî. Acolo jos stăteau copiii ; cu toții, oameni vîrstnici acum.

— S-a sfîrșit, zise ea domol.

Bătrînii începură să plîngă, îmbrățișîndu-se între ei.

Mătușa Floor scîncea.

— Ah... *Kassian* !... Biata, drrraga Mamma !

Toată casa fu străbătută de fiorul morții ; ea venise și plecase...

Harold Dercksz se uita țintă înainte...

Ochii lui îndurerați priveau fix și nu se mișcă din scaunul lui.

Întîmplarea : văzu cumplita Întîmplare ! Ea străbătea ultima cotitură a cărării lungi, lungi, nesfîrșite...

Și se cufundă pe de-a întregul în hău.

Se sfîrșise.

Doar un fel de ceață, asemenea unei umbre din nebuloasele-i văluri, juca prin fața ochilor lui Harold.

— O, Dumnezeule ! strigă Ina, tata a leșinat !

Îl prinse în brațe...

Întunericul serii îi învălui pe toți.

Unul cîte unul, „copiii“, se duseră sus și o priviră pe bătrîna lor mamă. Zăcea acolo, în împăcarea morții ; fața de porțelan fisurat forma o pată nedeslușită, în umbră, pe albul pernei sale, dar ea era acum liniștită, netulburată, împăcată, și mîinile îi rămăseseră împreunate. Așa a murit...

Thérèse îngenunche lîngă pat...

13

Odaia era încălzită de un foc potolit, iar perdelele, pe jumătate trase. Lot dormise liniştit, pentru prima oară după ce trecuse momentul critic al crizei. Se afla în fosta lui cameră din casa Mammei ; şi cînd se trezi, după o delicioasă clipă de lene, căută scrisoarea pe care i-o scrisese Elly de la St. Petersburg. El o scoase din plic, o citi, o reciti, bucuros că îi scrisese atît de mult şi că părea plină de curaj şi de entuziasm. Apoi mîna îi căzu şi, înfrigurat, se vîrî sub cuvertură. Stătea în pat, într-o linişte plină de mulţumire, după primul său somn destins. Privea în jur prin cameră, se uită la cărţi, la nimicurile de pe rafturi ; era odaia pe care i-o dăduse Steyn cu ani în urmă, ca să poată lucra în largul său. Era singura cameră confortabilă din casă... Mă rog, nu o avea pentru mult timp. Steyn plecase şi Mamma intenţiona să plătească ultimul trimestru din chirie, să vîndă mobila şi să se întoarcă în Anglia, împreună cu Hugh...

Lot se simţea puţin ameţit, dar uşurat şi fără febră. Îi era într-adevăr mult mai bine, aşa cum nu-i mai fusese de multă vreme. Se bucura de căldura patului, cînd îşi dădu seama că afară ploaia cădea în ropote ; stînd însă liniştit în pat, nu-i păsa de ploaie. Pe masă, lîngă el, era puţină apă, o sticluţă cu capsule de chinină, o farfurie cu struguri de seră şi un clopoţel. Luă cîteva boabe de struguri, le strivi în dinţi şi sună.

Ottilie intră, îngrijorată :

— Te-ai trezit, Lot ?

— Da, măicuţă.

— Ai reuşit să dormi ?

— Da, am impresia că destul de bine.

— Oh, Lot, ţi-a fost atît de rău ieri şi alaltăieri !... Ai delirat şi l-ai chemat... pe tatăl tău... şi pe Elly... Nu mai ştiam ce să fac, băiatul meu, şi în cele din urmă...

— Ei ?

— Nimic, tuşeşti încă mult, Lot.

— Da, am răcit, ştiu asta ; mă voi simţi mai bine de îndată ce voi pleca din ţara asta nesuferită, de îndată ce voi fi în Italia.

— Nu m-aş mai gîndi la Italia acum.

— De îndată ce voi fi mai bine, am să mă duc să mă însoresc la Nisa, cu Ottilie şi Aldo, iar apoi la Roma.

— Ce ai de gînd să faci acolo, de unul singur ?

— Am prieteni vechi, camarazi, cunoscuţi. Şi am să scriu... Hugh este acasă ?

— Da, este în camera lui cea mică.

— A luat camera lui Steyn ?

— Păi, bineînţeles ! Ce altă cameră ai fi vrut să-i dau ? Acum, de vreme ce Steyn a plecat... în străinătate, bineînţeles că o să-l ţin cu mine pe propriul meu fiu !

— Aş vrea să vorbesc cu Hugh. Vrei să-l rogi să vină la mine ?

— N-o să te obosească, Lot ?

— Nu, măicuţă. Am dormit bine.

— Vrei să vorbeşti singur cu Hugh ?

— Da, te rog.

— Despre ce ?
— Despre tine.
— Şi eu nu pot să fiu de faţă ?
— Nu. Şi nici nu trebuie să asculţi la uşă. Promiţi ?
— Despre ce vrei să vorbeşti cu Hugh ?
— Ţi-am spus : despre tine. Hai, du-te şi roagă-l să vină la mine. Şi-apoi lasă-ne singuri un pic.
— Eşti sigur că n-ai febră ?
Îi puse mîna pe frunte.
— Ia-mi temperatura, dacă vrei...
— Ai 36,7 spuse ea, după un minut sau două.
— Ţi-am spus. Mă simt foarte bine.
— Îţi plac strugurii ?
— Da.
În cele din urmă, Ottilie plecă, şovăind încă... Voise să-i spună că acum două zile fusese atît de bolnav şi îl strigase atît de insistent pe tatăl său şi pe Elly, încît ea îl trimisese pe Hugh să-i telegrafieze lui Pauws ; că Pauws venise de la Bruxelles şi că îl văzuse alaltăieri noapte. Lot nu-şi recunoscuse tatăl... Dar, cum socoti că era destul de greu să-i spună toate astea, plecă...
După cîtva timp sosi Hugh, zdravăn ca totdeauna, cu pulpele marcate de pantalonii bufanţi ai costumului său de biciclist, în carouri. Îl întrebă :
— Lot, te simţi mai bine ?
— Da, mult mai bine. Aş vrea să vorbesc cu tine, Hugh. Te supără ?
— Cîtuşi de puţin, Lot.

— Ne-am înţeles totdeauna foarte bine împreună, nu-i aşa ?
— Bineînţeles.
— Lucrul acesta s-ar putea să se fi datorat faptului că nu ţi-am stat prea mult în cale, dar oricum...
— Ai fost totdeauna un tip de treabă.
— Mulţumesc.
— Nu te oboseşte să vorbeşti ?
— Nu, bătrîne ; de fapt, eu doresc să vorbesc cu tine... Hugh, aş vrea să te întreb ceva.
— Ce anume, Lot ?
— Mamma va pleca la Londra cu tine.
— Da, ea crede că i-ar face plăcere ca, de data asta, să vină cu mine. Vezi tu, John şi cu mine nu o prea vedem, iar Mary se va întoarce în curînd din India.
— Da, înţeleg... că ea vrea uneori să-şi vadă şi ceilalţi copii. Hugh, tot ce vreau să te rog este să fii bun cu ea.
— Şi ce, nu sînt ?
— Mă rog, să rămîi aşa ! Hugh, ea este un copil mare. Are nevoie de multă afecţiune şi o doreşte în felul ei. Vezi tu, eu am stat cu ea cel mai mult timp. Treizeci şi opt de ani, cu mici pauze. Tu ai trăit peste zece ani departe de ea ; şi chiar înainte de asta ai stat mai mult cu tatăl tău decît cu ea. Aşa încît nu o cunoşti foarte bine pe Mamma.
— Oh, o cunosc destul de bine !
— Poate, spuse Lot, dezgustat. Poate că o cunoşti destul de bine... Dar încearcă să fii *drăguţ* cu ea, Hugh.
— Sigur că am să fiu, Lot.

— Ești un băiat de treabă.
Glasul lui se stinse, abătut. Apucă însă mîna fratelui său vitreg. Oh, ce rost avea să insiste ? Ce simțea oare acest băiat puternic, rece, cu ochii vioi, cu obrazul complet ras și cu zîmbetul său ironic ? Ce simțea el oare, în afară de faptul că Mamma avea bani — o sută de mii de guldeni — și că se va duce cu el în țara lui ? În palma puternică a lui Hugh, Lot își simți degetele de parcă nici n-ar fi existat. Erau atît de subțiri, atît de subțiri ! Să fi slăbit în halul ăsta doar într-o săptămînă ?
— Hugh, ai vrea să-mi dai oglinda aia ?
Hugh îi dădu oglinda.
— Ridică transperantul puțin mai sus.
Hugh făcu așa cum îi spuse și Lot se privi. Da ! Slăbise ! Arăta însă foarte rău și pentru că era neras.
— Hugh, dacă mai ieși prin oraș, poate vrei tu să treci pe la frizer și să-i spui să vină să mă radă.
— Desigur.
Lot lăsă jos oglinda.
— Ai vești de la Elly, Lot ?
— Da, Hugh.
— Face o treabă frumoasă, acolo !
— Da.
— Ai crede că e englezoaică, spuse Hugh, aproape admirativ.
— Da, spuse Lot cu blîndețe, chiar așa, o englezoaică !...
De jos se auzi un glas neobișnuit ; și ascultîndu-l, Lot fu surprins, căci i se păru că îl recunoaște pe tatăl său, Pauws, vorbindu-i servitoarei.
Se săltă în sus, în pat.
— Hugh, strigă el, Hugh. S-ar putea... *să fie... este cumva* tatăl meu ?
— Așa cred, spuse Hugh laconic, cu glas tărăgănat.
— Să fie oare Papa ? Cum se face că este aici, în *această* casă ?
— Ah, spuse Hugh, dar grozav de căpos mai ești tu astăzi. Acum două zile delirai, strigîndu-l pe babacu. Și atunci Mamma a spus : „Telegrafiază“. Și eu am telegrafiat. A stat la căpătîiul tău cîteva clipe, dar nu l-ai recunoscut...
— Am fost oare chiar așa de bolnav ? strigă Lot.
Simți cum lucrurile din jur se încețoșau și începeau să se clatine ; îl zări totuși pe Pauws care intra cu grijă în cameră :
— Băiatul meu !...
— Tată !...
Pauws se îndreptă sprinten către pat și îi luă mîna lui Lot, apoi stătu liniștit lîngă el cel puțin o oră. Hugh plecase. Aproape o oră, Pauws stătu fără să scoată o vorbă. Lot părea să fi adormit. După o tăcere îndelungată, se trezi și spuse :
— Mamma ți-a telegrafiat...
— Acum două zile. Și am venit îndată. Tu nu m-ai recunoscut...
— Ai... vorbit cu Mamma ?
— Nu.

— Ai văzut-o ?

— Nu. Servitoarea mi-a spus alaltăieri, cînd plecam, că o să mă anunțe la hotel dacă se va petrece vreo schimbare în starea ta. Ieri cînd am venit erai adormit... Dar unde e Elly ?

— Nu știi ?

— Cum aș putea să știu ?

Lot închise din nou ochii. Bătrînul Pauws rămase tăcut și nu mai puse întrebări. Ținea mai departe mîna lui Lot în mîna lui. Din nou tăcere, lungă, înfiorată. Bătrînul Pauws își aruncă ochii în jurul camerei, plimbîndu-și privirile iuți de ici-colo, și răsuflînd încă o dată ușurat pentru că Lot nu va muri... Nu fusese niciodată în această casă. N-o văzuse pe Ottilie de ani de zile. Ea nu se arătase nici de data asta. Totuși, îi auzise glasul, din spatele ușii, preschimbat apoi în șoaptă ; și sunetul glasului ei, glasul ei de odinioară, îl tulburase adînc... Îmbătrînise, fără îndoială, dar glasul acela din spatele ușii era același : glasul Ottiliei, soția lui ! Oh, ce ființă dulce, ce drăguță, era cînd s-a însurat cu ea ! O fată care abia împlinise douăzeci de ani. Și — în ciuda vorbelor rele aruncate cînd și cînd, în Java — cît au fost de fericiți împreună cu cei doi copii ai lor : micuța Ottilie mai întîi și apoi Lot !... Doar cîțiva ani ; și apoi... apoi l-a întîlnit pe nemernicul ăla de Trevelley, tatăl băiatului pe care îl văzuse mai înainte, cu mutra lui afurisită de englez, mutră care semăna leit cu a tatălui său. De atunci... n-o mai văzuse niciodată ! Cît de mult a trecut de atunci ? El socoti : treizeci și patru de ani ! Pe vremea aceea micuța lui Ottilie era o fetiță de șase ani, iar Lot, un băiețel de patru ; două bijuterii de copii, atît de scumpi, atît de drăguți !... La divorț, îngrijirea copiilor i-a fost acordată lui, și nu ei ; dar Lot era atît de atașat de mama sa, încît după cîțiva ani, a consimțit ca ei să stea cu mama lor ; în ciuda comportării ei, era totuși mama lor... Micuța Ottilie petrecea uneori mult timp la el ; în schimb, Lot stătuse mai mult cu mama lui. Era un permanent du-te-vino pentru bieții puști, care nu aveau o casă statornică unde să trăiască împreună cu părinții lor. Totuși, el n-a încetat niciodată să-și vadă copiii și să fie aproape de ei ; o admira pe micuța Ottilie pentru că se schimbase în Ottilie cea mare și devenise foarte frumoasă ; pe Lot însă l-a iubit totdeauna la nebunie, deși era un puștiuleț blond atît de sfrijit, sau poate tocmai din această cauză. Îl iubea și pentru că îi semăna ridicol de mult mamei sale... Acum bietul băiat zăcea acolo. Unde îi era soția ? Unde era Elly ? Nu o văzuse nici ieri și nici alaltăieri. Ce s-o fi întîmplat ?... Stătea de peste o oră la marginea patului lui Lot, cu mîna lui în mîna sa. Băiatul închisese din nou ochii ; totuși ușoara apăsare a mîinii lui micuțe, slabe, delicate, îi dovedea tatălui său că nu dormea, ci doar se odihnea... Pauws îl lăsă pe fiul său să stea cît se poate de liniștit și îi șterse sudoarea de pe frunte cu o batistă... Da, transpira bine, pielea îi era destinsă... Acum să aibă răbdare pînă cînd Lot va simți îndemnul de a vorbi din nou, să aibă răbdare ca să afle ce s-a întîmplat cu Elly !

Slavă Domnului, năzdrăvanul nu va muri, așa cum se temuse Pauws pentru o clipă ; dar ce mult a slăbit ! Și niciodată n-a prea avut de unde să slăbească. Și cum s-a tras la față ! Ce tînăr arăta pentru vîrsta lui, chiar dacă părul său blond a început să încărunțească !... Pauws a ținut totdeauna foarte mult la el, datorită firii lui liniștite și blajine, atît de diferită de aceea a mamei sale. Fără îndoială că liniștea și blîndețea lui porneau de la faptul că nu era puternic. Acasă, cînd se dezlănțuiau scenele acelea violente, Lot, copil fiind, avea obiceiul să se ducă și să se așeze liniștit în colțișorul lui pînă cînd scena lua sfîrșit... Dar ce să se fi întîmplat oare cu Elly ?

Lot deschise în cele din urmă ochii, dar bătrînul nu îndrăzni încă să-l întrebe de Elly. Dacă era ceva dureros, un lucru pe care nu era capabil să și-l imagineze, atunci nu trebuia să-l întrebe pe Lot : asta l-ar fi făcut pe bietul băiat să delireze din nou. Așa încît preferă să nu facă altceva decît să șteargă fruntea fiului său cu niște apă de colonie pe care o găsise acolo și întrebă :

— Ți-e mai bine, dragă prietene ?

— Da, tată... mult mai bine. Mi se pare atît de ciudat să te am aici, lîngă mine... dar sînt foarte bucuros. Oare să fi fost atît de bolnav, încît Mamma să telegrafieze ? Eu nu mi-am dat seama... M-am trezit în dimineața asta și m-am simțit foarte slăbit... dar destins... Am avut friguri, știi, și am căpătat pe deasupra o răceală zdravănă, cu iarna asta cîinoasă de aici... O bronșită, dar care nu a fost gravă deloc. Un fel de gripă. Nimic deosebit... Am să mă însănătoșesc curînd, cu puțină îngrijire... Cînd voi fi bine, mă voi duce în sud, la Ottilie. Ea este tot cu Aldo ; da, nu se poate face nimic, nu se vor căsători niciodată... și poate că au dreptate... Iar pe tine, iată-te lîngă patul meu... Ei, acum că ești aici, babacule, ai să stai frumos la Haga pînă cînd mă fac eu mai bine. Dacă nu ți-ai adus bagaj, poți să-ți cumperi cîteva cămăși și o periuță de dinți... Nu, nu vreau să te las să pleci din nou. Mamma n-are decît să nu te vadă, dacă tu nu vrei. Dar acum, de îndată ce a fost suficient de aiurită ca să-ți telegrafieze și să te înspăimînte, scoțîndu-te din minți, trebuie să îndure și ea pacostea asta, dacă este cumva o pacoste... Dealtfel nici ea nu va mai sta mult...

— Nu vorbi prea mult, băiete...

— Nu, nu mă obosește să pălăvrăgesc. Mamma nu va mai sta mult. Tu nu știi nimic. Am să-ți spun cum stau lucrurile. Steyn a plecat... în străinătate. Probabil pentru totdeauna. Mamma a căpătat bani de la bătrînul domn Takma. Da, a căpătat o sută de mii de guldeni... Și acum se va duce în Anglia, cu Hugh... Va sta acolo cu el, îmi închipui, pînă se vor topi cei o sută de mii...

— Așa stau lucrurile ? Oh, biata ta mamă !

— Nu trebuie s-o compătimești, tată. Cel puțin, nu încă. Pentru un moment e foarte, foarte fericită. E nebună după Hugh al ei. A trebuit să mă îmbolnăvesc pentru ca să-i aduc aminte că are și un Lot. Dar a fost foarte drăguță cu mine. Ea m-a îngrijit, așa cred... Zău

că este foarte fericită... Poate după un an sau doi... cînd suta de mii se va fi sfîrşit... să se întoarcă la mine.

— Dar cu tine ce e, dragă prietene, ce e cu tine ? exclamă bătrînul, incapabil să se stăpînească mai mult.

— Eu ?... Am să mă duc mai întîi la Nisa, să stau puţin la soare... apoi în Italia, ca să scriu...

— Dar...

— Ah, da, îmi aduc aminte : nu ţi-am spus încă nimic !

Închise ochii, dar îl strînse de mînă pe tatăl său. Se auzi o bătaie în uşă ; servitoarea băgă capul înăuntru şi zise :

— Nu vă supăraţi, domnule, nu vă supăraţi, domnule Lot, a venit frizerul. Doamna întreabă dacă nu va fi prea obositor pentru dumneavoastră...

— Nu, îi răspunse Lot, să vină.

— Nu eşti cumva prea obosit, Lot ? întrebă Pauws.

— Nu. Cînd mă văd în ce hal arăt acum, simt o durere fizică.

Bărbierul intră cu un pas şovăitor, dar vesel : avea o faţă rotundă, jovială.

— Vino, Figaro ! spuse Lot.

— V-aţi făcut bine, domnule ?... E mai bine de o săptămînă de cînd nu v-am văzut... dar am auzit că aţi fost bolnav.

Pauws se plimba prin cameră fără astîmpăr şi se duse nerăbdător la fereastră.

— Ai să mă razi foarte frumos, Figaro, nu-i aşa ? spuse Lot, căci arăt îngrozitor cu barba asta... Da, găseşti totul pe lavoar.

— V-am adus briciul dumneavoastră, domnule.

— Foarte bine, Figaro... Sînt bucuros să te văd din nou. Ce veşti îmi aduci ?... Da, e o încîntare să simţi briciul tău catifelat alunecînd pe obraz. De fapt, pielii îi face mult bine să stea nerasă o săptămînă sau două... Dar e dumnezeieşte să-ţi simţi din nou faţa netedă... Ştii, Figaro, domnul acela de colo este tatăl meu... Dar se rade singur, aşa încît nu conta pe el ca muşteriu... Ascultă, Figaro, ai putea să-mi dai o pijama nouă. Acolo, al doilea sertar de sus... Da, una dintre cele de mătase, cu dungi albastre... Cred în efectul pijamalelor de mătase în perioadele cînd eşti bolnav... Ai putea să mă ajuţi, dacă tot eşti aici, Figaro !... Ajută-mă... aşa e bine... şi acum aruncă lucrurile murdare în coşul de rufe.. .Dă-mi o batistă curată... Şi perie-mi părul. Ai să găseşti acolo nişte apă de chinină... şi adu-mi un prosop umed pentru mîini, te rog... Oh, mă simt ca un rege, chiar după această primă toaletă sumară ! Mulţumesc, Figaro !

— Să vin şi mîine, domnule ?

— Da, te rog... sau nu, să zicem poimîine... ca să-mi cruţ pielea, ştii. Poimîine. La revedere, Figaro.

Bărbierul plecă. Pauws spuse :

— Cum poţi să fii aşa de copil, Lot ?

— Tată, vino acum şi stai aici. Uită-te la mine ! Sînt un alt om. Mă simt atît de înviorat, cu pielea netedă şi pijamaua de mătase. Înveleşte-mă la spate, vrei ?... Ia un strugure !

— Lot...

— Oh, da, voiai să știi !... Îmi aduc aminte. Tu n-ai aflat încă nimic. Am să-ți spun, tată. Elly este la St. Petersburg.

— La St. Petersburg ?

— Da, tată.

— Ce face acolo ?

— Am să-ți spun...

— V-ați certat și ea a plecat. Elly a plecat ?

— Ai răbdare. Ce bătrîn nerăbdător ești ! Nu, nu ne-am certat... Elly se duce la război.

— La război ?

— La Mukden... Va intra în Crucea Roșie, la St. Petersburg.

— Elly ?

— Da.

— Dumnezeule !

— De ce, tată. Asta e vocația ei. Ea simte că trebuie să i se supună ; și e frumos din partea ei că face astfel... Am discutat împreună îndelung. Cred că datoria mea e să nu mă opun. M-am dus cu ea la ministrul rus. Am ajutat-o în toate pregătirile. Este foarte energică și foarte curajoasă ; a devenit chiar mai curajoasă decît era înainte... Se îngrijea de săraci și înainte, știi doar... Tată, am văzut-o la Florența : un băiețaș de vreo șase ani a fost călcat de o mașină. Ea l-a luat în brațe, l-a așezat într-o trăsură și s-a dus cu el la doctor... în vreme ce *eu* eram pe punctul de a leșina !... Cît o să lucreze pentru Crucea Roșie, asta nu pot să-ți spun, dar sînt convins că, atîta vreme cît o va face se va devota cu trup și suflet... Vezi, tată, așa este ea ; aceasta e misiunea ei

în viață... Fiecare din noi avem misiunea noastră. Să te căsătorești și să încerci să unești aceste două misiuni printr-o dispoziție legală, este categoric un nonsens. Aldo și Ottilie au dreptate... Dar, deși Elly și cu mine sîntem căsătoriți după canoanele legale... ea este liberă. Doar că eu...

Făcu o pauză și apoi continuă.

— Am suferit cînd a plecat... pentru cine știe cîtă vreme. Îmi este atît de dragă !... Și îmi lipsește, acum după ce a fost a mea.

— Afurisită fetișcană, exclamă Pauws.

Lot apucă mîna tatălui său.

— Nu spune asta, tată...

— Afurisitele astea de femei ! strigă Pauws. Toate sînt... toate sînt...

Nu fu în stare să-și găsească cuvintele.

— Nu, tată, nu sînt „toate“... Fiecare dintre ele are felul ei de a fi... așa sîntem și noi... Nu vorbi, nu vorbi despre „bărbați“ și despre „femei“. Sîntem cu toții niște biete ființe omenești rătăcitoare, veșnic în căutare. Las-o și pe ea să-și caute drumul. Asta e viața ei ! În căutarea ei, realizează lucruri frumoase, lucruri bune... lucruri mai bune și mai frumoase decît mine... Uite, citește-i scrisoarea ; mi-a scris de la St. Petersburg.

— Nu, Lot, n-am să-i citesc scrisoarea. Locul ei este alături de soțul ei, mai ales atunci cînd e bolnav...

— Nu știe că sînt bolnav. Desigur că n-ai să-i telegrafiezi să vină de la St. Petersburg, așa cum ai venit tu de la Bruxelles, pentru că am avut puțină febră ? Tată, nu o condamna...

— Ba da, o condamn pe ea, dar te condamn şi pe tine pentru laşitatea care te-a făcut să-i îngădui să plece, pentru că n-ai fost bărbat şi n-ai convins-o să stea cu tine.

Lot îşi încleştă mîinile :

— Tată, spuse el, cu blîndeţe, nu vorbi aşa. Nu vorbi aşa. Mă îndurerezi. Am suferit şi aşa destul ! Nu durere, ci tristeţe, tristeţe...

Trupul îi fu zguduit de un suspin puternic şi izbucni în plîns.

— Băiatul meu, bietul, dragul meu băiat !

— Tată, nu sînt un om curajos, dar voi încerca să fiu. Şi calm, şi liniştit... Nu mă părăsi tocmai acum ! Mamma pleacă în Anglia cu Hugh. Ascultă : ea nu-l va mai vedea niciodată pe Steyn. A plecat pentru totdeauna... Acum că are bani, acum că îl are pe Hugh, ceilalţi nu mai înseamnă nimic pentru ea. Nici chiar eu nu mai însemn nimic pentru ea... Nu mă părăsi. Vino cu mine la Nisa, vino cu mine în Italia... Nu mă lăsa pradă supărărilor mele ; dar nici să nu mai vorbim despre ele ; şi te rog să n-o mai condamni pe Elly... dacă vrei să rămînem prieteni. Ea face ceea ce este chemată să facă şi nu poate să procedeze altfel.

Glasul îi suna mai bărbăteşte şi bătrînul Pauws fu surprins de energia cu care pronunţă ultimele cuvinte... Da, era surprins... Asta ţinea de alt neam decît de al lui ; erau idei, puncte de vedere, situaţii care îi erau total inaccesibile ! Să nu te căsătoreşti la biserică ; după cîteva luni de căsătorie să-i permiţi soţiei tale să intre în Crucea Roşie ; să fii îndurerat că te-a părăsit, dar să socoteşti că nu putea să se

întîmple altfel şi că ea a făcut ceea ce trebuia să facă : iată situaţii, puncte de vedere, idei atît de îndepărtate de ale sale, încît — în izbucnirea indignării faţă de ceea ce făcuse Elly — toate se învălmăşeau în faţa ochilor lui. Simţea că el aparţine unui alt soi de oameni, unei alte epoci. Schiţă o imperceptibilă ridicare a umerilor, dar nu voi să dea glas cu nimic mai mult simţămintelor sale atît de contradictorii şi fără îndoială, retrograde ; şi atunci cînd Lot îi repetă cererea de a sta cu el, răspunse doar atît :

— Da, băiatul meu, *voi sta* cu tine !

Şi modul în care accentua aceste cuvinte fu singurul comentariu pe care şi-l îngădui. Lot scoase un suspin adînc şi îşi lăsă mîna în mîna tatălui său. Cîteva secunde mai tîrziu, bătrînul observă că Lot adormise. Îşi retrase mîna dintre degetele lipsite de putere ale fiului său şi se furişă afară din cameră, în vîrful picioarelor, fără a fi observat de Lot.

Pauws rămase în picioare pe palier. Da, totul se învălmăşise în faţa ochilor lui. El nu iubise în felul acesta, cu atîta autostăpînire şi chibzuinţă, cu atîta înţelegere pentru sufletul celuilalt : el iubise altfel, mai arzător, mai pasionat, cu o virilitate simplă, rudimentară... Acum, după mulţi ani, se afla în casa soţiei sale şi simţea că, deşi ea era bătrînă, el încă o iubea... simţea că o iubise totdeauna şi că, încetul cu încetul, dragostea lui pentru ea — care nu mai era rudimentară, pasionată, arzătoare, căci bătrîneţea îţi dilua sentimentele — devenise statornică şi duioasă...

Rămăsese în picioare, nehotărît... Ce să facă ?... Se simţea şovăind în sufletul său : să stea aici, în casă, sau să iasă afară, în ploaie ? Nu putea să stea nici un minut în plus în camera de bolnav a lui Lot. Aerul acela îl apăsa ; şi bătrîn activ cum era, simţi nevoia, ca după tot ce auzise, să se mişte, să se agite, să se elibereze de furtuna de gînduri şi preocupări care i se păreau atît de ciudate... Şi totuşi !...

El coborî încet scările ; şi inima îi bătea ca aceea a unui tînăr... Unde să fie ? Auzi !... Îi auzea glasul în salon, glasul pe care nu-l auzise de ani de zile. Vorbea englezeşte cu fiul ei, cu fiul ei Hugh ! Rîdeau, rîdeau împreună ; glasul lui Hugh suna linguşitor, cu inflexiuni grosolane în alintările lui. Glasul ei suna... oh, suna aşa cum sunase totdeauna : atît de dulce... şi de fermecător !... Să fi îmbătrînit oare ?... O gelozie sălbatică, răzvrătită, clocotea în el din cauza acestui fiu care nu era fiul său, a acelui fiu pe care îl văzuse cîteva clipe în camera lui Lot, a acelui fiu care îi semăna tatălui său... Trevelley ! Strînse pumnii. Fu ispitit să izbească uşa, să năvălească în cameră şi să rostească vorbe furioase, să comită fapte furioase...

Dar nu... nu... totul trecuse. Dă-ţi seama ! A trecut atîta vreme... Ea avea şaizeci de ani ; nu-şi putea imagina că ea... Lot îi spusese că era fericită atît cît vor ţine banii... Avea şaizeci de ani acum, dar rămăsese un copil ; şi mai tîrziu, cînd va fi o femeie foarte bătrînă, — cine ştie, poate bolnavă, distrusă, săracă —, după ce tipul acela îi va fi mîncat banii...

Trase zăvorul de la uşa din faţă şi ieşi în stradă, pe ploaie. Închise foarte încet uşa în urma lui. Oh, nu va putea, nu va putea să se întoarcă acolo din nou, să-i mai audă o dată glasul în spatele uşii de la salonaş !... Îi va scrie lui Lot de la hotel... că nu-l va părăsi, desigur, că va merge cu el în străinătate, dar că nu va mai putea să revină în casa Ottiliei — acum cînd Lot era pe cale de însănătoşire — şi că îl va aştepta la Bruxelles... pentru a pleca împreună în sud.

14

La Napoli s-au ivit zilele însorite, la sfîrşitul lui aprilie. Din camera lui, printre palmierii cu frunziş verde lucios de pe Via Nazionale, Lot vedea albastrul nesfîrşit al mării, o întindere azurie, dreaptă, liniştită, aburind pînă departe la orizont, într-o ceaţă de culoarea perlei din care se înălţa, într-un vis magic, Castellamare, cu dreptunghiurile sale albe, strălucitoare.

Privea afară prin fereastra lui înaltă, simţindu-se puţin obosit după plimbarea cu Steyn, care abia îl părăsise, după ce stătuse cu el mult timp. A fost foarte bucuros că l-a văzut, căci se simţea singur după plecarea bătrînului domn Pauws, care se înapoiase la Bruxelles după ce petrecuse două luni în tovărăşia lui Lot. Da, bătrînul n-a putut să mai reziste : căldurile arzătoare ale unui aprilie napolitan erau prea

greu de îndurat pentru el, în timp ce pe Lot îl ridicau în al șaptelea cer. Lot se simțea din nou foarte bine. Petrecuse excelent cu Papa; au făcut excursii lungi în Campagna și, după aceea, în împrejurimile de lîngă Napoli; iar viața aceasta neîntreruptă în aer liber, fără a-l obosi, îi făcuse nespus de bine. Zi de zi căpăta noi puteri și atunci bătrînul Pauws îl părăsi. Lot însuși a stăruit pe lîngă Papa să plece. I-a fost teamă că primăvara meridională, inundată de soare, mai ales aici, la Napoli, ar putea să dăuneze sănătății bătrînului, oricît ar fi fost el de sănătos și de voios. Așadar Pauws se înapoie acasă, regretînd că trebuia să-l lase singur pe Lot, dar bucuros de timpul pe care îl petrecuseră împreună și de înțelegerea dintre el și fiul său, care nu-i semăna deloc.

Aceasta se întîmplase datorită caracterului lui Lot, căruia îi recunoștea pe deplin acest merit. Bătrînul se știa om repezit, oarecum dur și autoritar, însă Lot, cu docilitatea lui blîndă și cu rîsul său nu atît de ironic, îndepărta, cu o naturalețe înnăscută, orice ar fi putut să dea naștere unui conflict sau unei dizarmonii între un tată bătrîn și un fiu care era încă tînăr.

Da, Lot era bucuros că Steyn își întrerupsese călătoria și se oprise o zi, două, la Napoli. Deși Lot avea cunoștințe acolo și le vedea cu regularitate, el găsi în Steyn ceva ce îi amintea de casă, de țara și de familia lui. Din fericire s-a întîmplat ca Steyn să vină după plecarea tatălui lui Lot, așa încît n-a existat posibilitatea vreunei întîlniri neplăcute între acești doi soți ai mamei sale. Și totuși nu aveau nimic să-și impute unul altuia: între ei existase „Domnul Trevelley!"...

Lot era însă foarte obosit după convorbirea lui cu Steyn. Totul i se învîrtea în cap și plutea în fața ochilor care priveau afară, către cetatea albă de vis, Castellamare, în depărtarea de culoarea perlei... Steyn îi spusese atîtea, îi dezvăluise atîtea lucruri pe care nu le știa, atît de multe pe care nu le-ar fi putut afla niciodată decît de la el. Întîmplări de care era străin, care îi erau străine, dar pe care totuși le sesiza de îndată, se dumirea asupra lor. Înțelegea dintr-o dată tot felul de întîmplări, de impresii pe care le trăise în copilărie, în căsuța din Nassaulaan, în casa bunicii... Într-adevăr, Steyn, în încrederea care se născuse din apropierea lor, după ce au luat primul prînz împreună, îi povestise despre scrisoarea pe care o citise atunci cînd era gata s-o rupă împreună cu mătușa Adèle Takma, în biroul bătrînului; iar Lot a ascultat totul într-o stare de supremă uluire. Știa acum... și credea că știe numai el, împreună cu Steyn și cu mătușa Adèle... Ce teribile erau pasiunile acelea de odinioară, ura, dragostea, crima! Îi vedea pe cei doi oameni foarte bătrîni, în salonul îngust, fiecare la fereastra sa, stînd și așteptînd... așteptînd... așteptînd... Acum, acum sosise ceea ce așteptaseră atît de mult... Acum, acum muriseră amîndoi... Oh, să îmbătrînești astfel sub apăsarea unei taine atît de grele, de o viață. N-ar fi fost niciodată capabil s-o îndure; o găsea prea îngrozitoare!... Și, privind dezgustat în depărtarea perlată a înserării, care începea să capete

nuanţe roz şi purpurii, reflectînd soarele ce asfinţea — el, nepotul acestor doi criminali — simţi cum îl cuprinde groaza copleşitoare, asemenea unei umbre invizibile încă, dar palpabilă, o umbră cu aripile larg deschise : groaza de a îmbătrîni. Oh, Doamne, oh, Doamne, să îmbătrîneşti atît de mult, să aştepţi cu atîta răbdare, să vezi lucrurile trecînd cu atîta încetineală !... Simţi că i se taie răsuflarea ; se înfioră, închise fereastra şi privi afară, prin geam... Oh, el nu încercase patima care îi zguduise pe bătrînii aceia ; sufletul său echilibrat nu va cădea niciodată sub ispita nici unei pasiuni ; firea sa pesimistă, lipsa lui de temperament, diletantismul său îl făceau să privească întîmplările violente ale acestei vieţi cu un surîs aproape amar ; le socotea inutile şi îşi punea întrebarea : pentru ce au avut loc ?... N-ar fi fost niciodată în stare să poarte cu sine o taină de viaţă atît de grea, nu ! Dar mai erau şi atîtea altele, atîta tristeţe, atîta suferinţă tăcută, atîta singurătate. Şi simţind teama întunecată lăsîndu-se asupra lui, se întreba :

„Oh, Doamne, oh, Dumnezeul meu, am să ajung vreodată aşa de bătrîn ? Aşa de bătrîn ca aceste două fiinţe ?... E cu putinţă ca pe încetul să mă sting şi să mă ofilesc, să mor treptat, să mă tîrăsc cu sufletul mereu hărţuit de aceeaşi frămîntare, de aceeaşi jale... O jale pe care să nu pot s-o mărturisesc nimănui, nimănui... nici chiar lui Steyn... pentru că eu nu vreau să judec, pentru că nu *pot* să judec... pentru că Elly are dreptate din punctul ei de vedere... pentru că ea trăieşte pentru ceea

ce face acum şi s-ar ofili dacă ar rămîne mereu cu mine, alături de care se simte ea însăşi inutilă... nefolositoare... nefolositoare ?..."

Oh, Doamne, nu, să nu îmbătrînească ! Să moară tînăr, să moară tînăr şi să nu simtă, an de an, din ce în ce mai grea, apăsarea spaimei asupra sufletului său mic, orgolios, asupra sufletului său atît de copilăreşte înfricoşat de ceea ce urmează să se întîmple !... Să nu simtă, an de an, spaima care îi roade tot mai mult sufletul, ca un animal ce îşi sfîşie inima. Să nu simtă, ani în şir, cum plînge în el, tăcută, jalea, jalea niciodată mărturisită sau arătată, nici chiar lui Elly — dacă ea se va înapoia vreodată. Căci el ar dori să o îmbărbăteze cu un surîs, arătîndu-i că i-a înţeles aspiraţiile şi că i le-a respectat, că le-a acceptat şi i le-a admirat.

În jurul lui domnea acum singurătatea : tatăl său plecase, Steyn plecase, Elly era atît de departe de el, într-o lume în care, în ciuda scrisorilor ei, el era cu totul incapabil s-o urmărească cu gîndul, într-o lume de teroare şi de groază atît de cumplite, încît el se întreba :

„Oare este în stare să facă *asta* ?... Are tăria să reziste ?... Spitalele acelea... Vacarmul luptelor care îi răsună în urechi... suferinţele răniţilor... strigătele... sîngele... Este ea oare în stare să audă şi să vadă toate astea... şi să se devoteze... să acţioneze ?..."

Cînd desluşi aceste imagni care se conturau din scrisorile ei grăbite, viziunea lui era atît de îngrozitoare, încît nu şi-o putea imagina pe Elly acolo ; ea pierea şi se preschimba în altcineva, pe care el nu-l cunoştea. Chiar în foto-

grafiile pe care i le trimisese, abia o recunoştea. Îşi căuta zadarnic soţia printre celelalte multe surori de Cruce Roşie... Nu, în aceste fotografii nu-i semăna nici lui, nici Mammei ; de data aceasta era o altă fiinţă, cu totul diferită... Îl izbi energia din privirea ei hotărîtă, mai aspră ; în portretul acela el văzu, într-un fel de extaz înspăimîntător, o voinţă, o strădanie poate, de a depăşi limitele pe care ea însăşi le întrezărea !... Oh, să fie oare posibil ca ea să se întoarcă în curînd, distrusă, şi să adoarmă în braţele lui ? Avea el oare dreptul să dorească asta pentru el ?... şi pentru ea ? N-ar trebui să spere că ea va persevera şi va trăi în conformitate cu misiunea pe care singură şi-a ales-o ? Poate că da... dar pentru el era o nespusă suferinţă faptul că Elly nu era acolo, că nu era alături de el. Elly, pe care ajunsese s-o iubească aşa cum nu şi-ar fi închipuit că va iubi vreodată !...

Şi acest gînd îi dădea senzaţia că totul în jurul său e atît de pustiu ! Ce însemnau cei cîţiva prieteni plăcuţi, inteligenţi, artişti de la Napoli, cu care pălăvrăgea şi cina din cînd în cînd la vreun restaurant ? În afara lor nu era nimic, nimic ; şi iată... iată poate că în felul acesta îi va fi dat să îmbătrînească... nouăzeci şi trei de ani, nouăzeci şi şapte de ani ! Oh, cum îl înfiora această teamă, această teamă întunecată care va deveni mereu mai rece şi mai rece, pe măsură ce va îmbătrîni ! Oh, Doamne, nu, nu ; să moară tînăr, cît este încă în floarea tinereţii, deşi viaţa lui a avut ceva morbid ; să moară tînăr !

Nici chiar Mamma nu era acum cu el ! Ea era la Londra. De acolo îi trimisese ultima scrisoare ; şi în cuvintele amare ale scrisorii ea se plîngea : Hugh era un ins afemeiat, mereu la plimbare cu fetele, şi pe ea o lăsa singură !... Îl vedea din cînd în cînd pe John, o vedea din cînd în cînd pe Mary, dar era măcinată de suferinţă pentru că Hugh o neglija, deşi el ştia totdeauna cum să o găsească atunci cînd dorea bani ! Prima sa scrisoare fusese aceea în care se exprimase cu atîta amărăciune, incapabilă să se stăpînească. Suferea cumplit de ghimpele geloziei ce i se înfipsese în adîncul inimii : gelozie pentru că Hugh se amuza cu alte femei şi fete mai mult decît cu mama sa ! Lot şi-o imagina, petrecîndu-şi lungile, tristele seri în camera ei de hotel, în timp ce Hugh era plecat cu fetele lui... Biata Mamma !... Oare să fi început atît de devreme ? Dar acum, cînd era cu Hugh, pe care îl diviniza, aceasta nu se va termina pînă cînd nu va mai avea nici un ban... şi numai atunci, cînd toţi banii se vor fi sfîrşit, se va întoarce înapoi la el, la Lot... şi dacă Elly se va fi întors pînă atunci, va fi geloasă pe Elly !...

Da, aşa se va întîmpla, nu încape îndoială... Fără îndoială că el nu a văzut-o pe Elly pentru ultima oară ; fără îndoială că se va întoarce obosită şi îşi va vindeca, îşi va lecui oboseala în braţele lui... Şi o va vedea din nou pe mama sa : mai bătrînă, o femeie mai bătrînă, istovită, fără o leţcaie ; îşi va plînge tot amarul, îşi va plînge tot amarul în braţele lui... Iar el, cu un rîs uşor, trist, va găsi un cuvînt

glumeţ de consolare... şi zilele se vor scurge, întîmplările vor trece... vor trece foarte, foarte încet... Nu vor fi pline de remuşcări vii şi de ură, de pasiune şi de crimă, aşa cum trecuseră pentru acei doi oameni atît de bătrîni... ci vor purta o rană ascunsă, vor fi pline de griji şi de o adîncă suferinţă, pe care nu le va mărturisi niciodată, departe de orice crime sau alte lucruri sîngeroase, dar la fel de chinuitoare, întocmai ca o boală ascunsă care te roade...

Se înserase. Nu va ieşi astăzi să-şi caute prietenii. Va rămîne acasă şi va mînca nişte ouă... Era tîrziu ; şi cea mai bună cale de a uita era să aprindă frumos lampa, să lucreze, să lucreze liniştit, în singurătatea sa... Haide ! Îşi aranjase în aşa fel odaia, încît să arate ca un cămin ; se aflau acolo plante verzi, statuete de ghips albe, draperii în culori calde ; erau fotografii frumoase pe pereţi. Avea o masă mare de scris, şi lampa ardea frumos acum, după ce fumegase puţin la început... Haide, la lucru, la lucrul tău de diletant, la lucrul pe care îl poţi înfăptui cel mai bine... Să refacă şi să scrie din nou articolele acelea despre familia Medici. O, dulcile amintiri de la Florenţa ! Acesta era lucrul lui pentru seara aceea. Haide, fiecare trebuie să fie cel mai bun judecător al propriului său destin : Elly pentru al ei, iar el pentru al lui ; şi dacă aşa stăteau lucrurile, nu merită să se amărască singur toată viaţa. Îi rămăseseră lucruri frumoase şi interesante de făcut, mai ales în Italia. Iar primăvara în sud era o bucurie atît de autentică... Haide, afundă-te în ea acum, încet şi în singurătate... şi lucrează, lucrează din greu şi uită... Nimic nu era mai bun decît lucrul : te fura de la propriile tale gînduri, de la toate acele lucruri îngrozitoare ; şi cu toate că te veştejeai şi te uscai lucrînd, totuşi te veştejeai fără a avea timp să te revolţi... Totuşi era îngrozitor, îngrozitor... ca cineva să poată ajunge atît de bătrîn ca bunica... sau ca domnul Takma ! Mă rog, să presupunem, că ar scrie un roman : un roman despre doi bătrîni ca ei... şi despre o crimă din Java ?

Zîmbi şi dădu din cap.

„Nu“, gîndi el, aproape cu glas tare, „ar fi prea romantic pentru mine... Şi apoi se scriu atîtea romane în zilele noastre ! Am să rămîn la cele două scrise pînă acum... E destul, mai mult decît destul. Ar fi cu mult mai bine să rescriu ciclul Medici“...

Răcoarea asfinţitului trecuse şi noaptea înstelată deveni înăbuşitoare. Deschise din nou ferestrele, respiră o dată adînc şi se aşeză la masa lui mare, lîngă lampa aprinsă... Faţa lui albă, delicată se aplecă mult deasupra hîrtiilor ; şi, aşa cum stătea, foarte aproape de lampă, se putea observa că tîmplele îi încărunţiseră foarte mult.

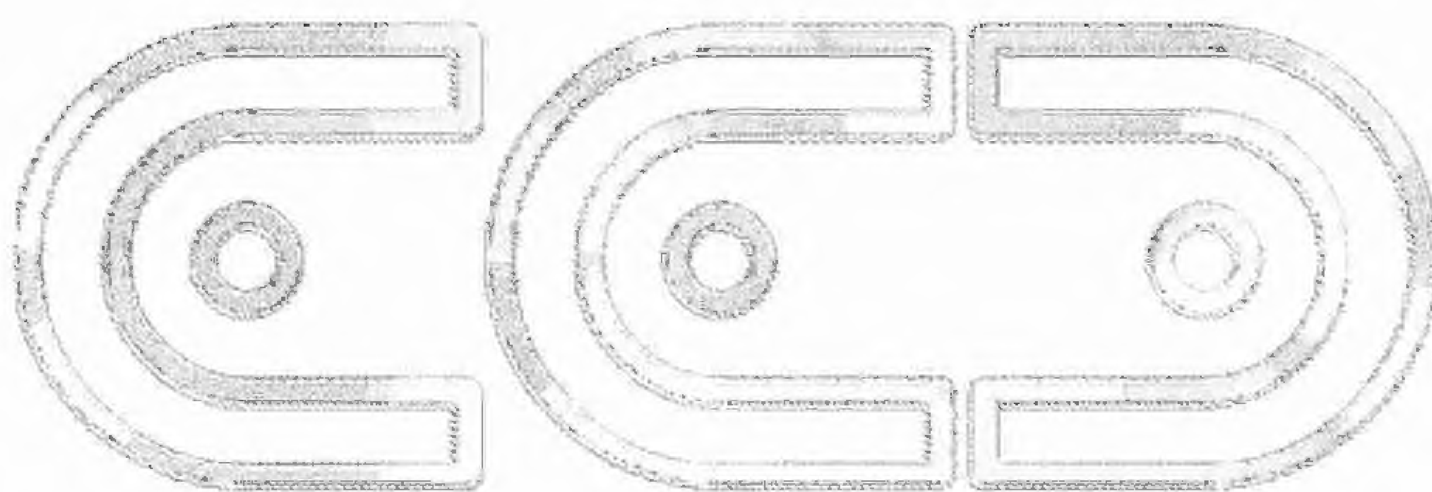
Lector: MIRCEA BUCURESCU
Tehnoredactor: ELENA BABY

Coli de tipar: 11,50. Tirajul 36.630.
Bun de tipar: 15.08 1975.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1272 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918“
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97,
București,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

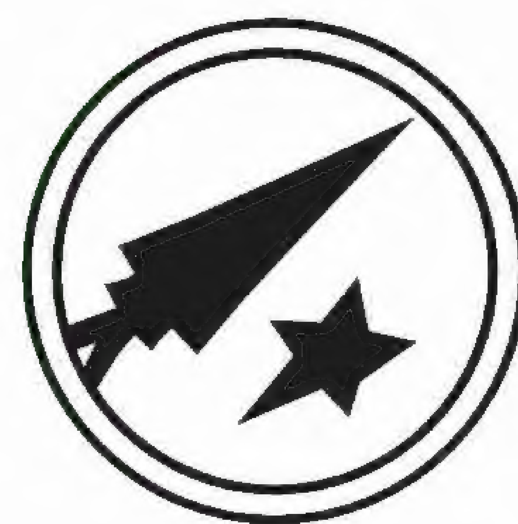
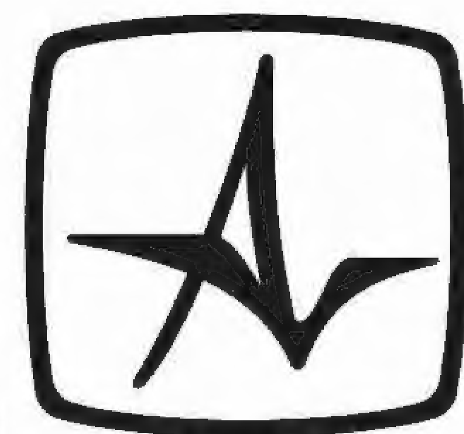

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

